

# Straffskalan för mord

*Delbetänkande av Straffnivåutredningen*

*Stockholm 2007*



---

STATENS OFFENTLIGA  
UTREDNINGAR

---

SOU 2007:90

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:  
Fritzes kundtjänst  
106 47 Stockholm  
Orderfax: 08-690 91 91  
Ordertel: 08-690 91 90  
E-post: [order.fritzes@nj.se](mailto:order.fritzes@nj.se)  
Internet: [www.fritzes.se](http://www.fritzes.se)

*Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.*  
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.  
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på  
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB  
Stockholm 2007

ISBN 978-91-38-22848-7  
ISSN 0375-250X

## Till chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 29 mars 2007 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att överväga och föreslå förändringar i strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott samt att överväga förändringar som ger större spännvidd i straffmätningen för brott i allmänhet när det har funnits försvårande eller förmildrande omständigheter. I uppdraget ingick även att överväga hur påföljdsfrågor och frågor om särskild rättsverkan av brott kan ges större uppmärksamhet i brottmålsprocessen i syfte att bidra till en ökad förutsebarhet och en större enhetlighet i rättstillämpningen.

Som särskild utredare anställdes från och med den 16 april 2007 expeditions- och rättschefen Anders Perklev.

Som experter att biträda utredningen förordnades från och med den 15 maj 2007 generaldirektören Jan Andersson, professorn Petter Asp, professorn Peter Fitger, rättssakkunnige Petter Franke, advokaten Ghita Hadding-Wiberg, chefsrådmannen Mari Heidenborg, överåklagaren Lisbeth Johansson, chefsjuristen Elisabeth Lager och hovrättslagmannen Staffan Levén.

Som sekreterare anställdes från och med den 1 juni 2007 hovrättsassessorn Linda Palmenäs.

Genom tilläggsdirektiv som beslutades den 4 oktober 2007 fick utredningen i uppdrag att med förtur i ett delbetänkande se över straffskalan för mord i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och därigenom också en höjd straffnivå för detta brott. Enligt tilläggsdirektiven ska delbetänkandet lämnas senast den 30 november 2007. Tiden för redovisning av utredningens uppdrag i övrigt förlängdes till den 31 juli 2008.

Utredningen, som har antagit namnet *Straffnivåutredningen*, överlämnar härmed delbetänkandet *Straffskalan för mord* (SOU 2007:90).

Experterna har i allt väsentligt ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag. Betänkandet har därför formulerats i vi-form. Experten Petter Asp har dock avgett ett särskilt yttrande.

Återstående frågor som omfattas av uppdraget kommer att behandlas i utredningens slutbetänkande, som kommer att överlämnas senast den 31 juli 2008.

Stockholm i november 2007

*Anders Perklev*

*/Linda Palmenäs*

# Innehåll

<b>Förkortningar</b> .....	<b>11</b>
<b>Sammanfattning</b> .....	<b>13</b>
<b>Författningsförslag</b> .....	<b>21</b>
1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken .....	21
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:169) om straff för folkmord .....	34
3 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.....	35
4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1703) om ändring i brottsbalken .....	36
<b>1 Uppdraget och dess genomförande</b> .....	<b>37</b>
1.1 Uppdraget.....	37
1.2 Uppdragets genomförande.....	38
1.3 Avgränsningar .....	39
<b>2 Nuvarande ordning</b> .....	<b>41</b>
2.1 Inledning.....	41
2.2 Fängelsestraffet .....	41
2.2.1 Kort historisk tillbakablick .....	41
2.2.2 Gällande rätt.....	43
2.3 Straffskalorna för mord och dråp.....	48

2.4	Straffmätningen vid mord och dråp .....	51
2.4.1	Allmänt om straffmätning .....	51
2.4.2	Straffmätningspraxis för mord och dråp .....	55
2.5	Villkorlig frigivning .....	59
2.6	Tidsbestämning av livstidsstraff .....	61
2.6.1	Nåd .....	61
2.6.2	Lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid .....	62
2.6.3	Beslut i ärenden om omvandling av fängelse på livstid .....	64
2.7	Verkställighet av fängelsestraff i anstalt .....	73
2.7.1	Allmänt om verkställigheten .....	73
2.7.2	Särskilt om verkställighet av livstidsstraff .....	78
<b>3</b>	<b>Tidigare överväganden .....</b>	<b>81</b>
3.1	Inledning .....	81
3.2	Överväganden om straffskalor och straffmätning .....	81
3.2.1	Brottsförebyggande rådets arbetsgrupp rörande kriminalpolitik .....	81
3.2.2	Fängelsestraffkommittén .....	83
3.2.3	Kriminalvårdsstyrelsens debattskrift .....	86
3.2.4	Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda .....	87
3.2.5	Internationella straffrättsutredningen .....	90
3.2.6	Departementspromemorian (Ds 2007:31) Skärpt straff för vållande till annans död .....	91
3.3	Överväganden kring psykiskt störda lagöverträdare .....	93
3.3.1	Psykansvarskommittén .....	93
3.3.2	Departementspromemorian (Ds 2007:5) Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare .....	95
3.4	Övriga överväganden .....	97
3.4.1	Departementspromemorian (Ds 2007:1) Preskription vid allvarliga brott .....	97

<b>4</b>	<b>Ordningen i övriga Norden.....</b>	<b>99</b>
4.1	Inledning.....	99
4.2	Finland.....	99
4.3	Danmark.....	102
4.4	Norge.....	104
4.5	Island.....	106
4.6	Jämförande tabell.....	108
<b>5</b>	<b>Statistiska uppgifter om dödligt våld och påföljder.....</b>	<b>109</b>
5.1	Inledning.....	109
5.2	Förekomsten av dödligt våld i samhället.....	111
5.3	Utvecklingen i rättspraxis.....	118
5.3.1	Fördelning av brottsrubriceringar.....	118
5.3.2	Straffmätning och påföljdsval.....	120
5.3.3	Sammanfattande analys.....	125
<b>6</b>	<b>Överväganden och förslag.....</b>	<b>127</b>
6.1	Allmänna utgångspunkter.....	127
6.1.1	Vårt uppdrag.....	127
6.1.2	Närmare om de straffteoretiska utgångspunkterna.....	127
6.1.3	Utgångspunkter för våra överväganden.....	130
6.2	Straffskalan för mord.....	131
6.2.1	Allmänt om straffnivån för mord.....	131
6.2.2	Användningen av livstids fängelse för mord.....	137
6.2.3	En utvidgad straffskala.....	146
6.3	Övriga brott för vilka livstids fängelse kan dömas ut.....	151
6.3.1	Inledning.....	151
6.3.2	Behovet av att ändra straffskalor.....	152
6.3.3	Brott i brottsbalken.....	154
6.3.4	Folkmord.....	162
6.3.5	Terroristbrott.....	163

6.4	Straffskalan vid flerfaldig brottslighet och återfall.....	163
6.5	Unga lagöverträdare .....	165
6.6	Lagen om omvandling av fängelse på livstid.....	166
<b>7</b>	<b>Kostnads- och konsekvensanalys .....</b>	<b>169</b>
7.1	Ekonomiska konsekvenser .....	169
7.1.1	Konsekvenser för staten .....	169
7.1.2	Ekonomiska konsekvenser i övrigt.....	171
7.2	Andra konsekvenser av förslagen.....	172
<b>8</b>	<b>Ikraftträdande m.m.....</b>	<b>175</b>
8.1	Ikraftträdande.....	175
8.2	Övergångsbestämmelser .....	175
<b>9</b>	<b>Författningskommentar .....</b>	<b>181</b>
9.1	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	181
9.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:169) om straff för folkmord.....	189
9.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (2003:148) om straff för terroristbrott .....	190
9.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:1703) om ändring i brottsbalken.....	190
	<b>Särskilt yttrande av experten Petter Asp.....</b>	<b>193</b>



**Bilagor**

1	Kommittédirektiv 2007:48 .....	197
2	Kommittédirektiv 2007:137 .....	203
3	Brott som kan leda till fängelse på livstid.....	207
4	Rättsfall.....	213
5	Beslut i ärenden om tidsbestämning av livstidsstraff.....	235



# Förkortningar

a.	anförd, anförda
a.a.	anfört arbete
BrB	brottsbalken
BrP	lag (1964:163) om införande av brottsbalken (promulgationslagen)
Brå	Brottsförebyggande rådet
bet.	betänkande
dir.	direktiv
Ds	promemoria i departementsserien
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
kap.	kapitel
KvaL	lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt
KvaF	förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt
KVFS	Kriminalvårdens författningssamling

NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	Odelstingsproposisjon
prop.	proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
RMV	Rättsmedicinalverket
SOU	Statens offentliga utredningar

# Sammanfattning

## Inledning

Straffnivåutredningen har som huvudsaklig uppgift att föreslå ändringar av lagstiftningen i syfte att åstadkomma en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Därutöver ska utredningen överväga vissa frågor som rör straffmätning för brott generellt. I detta delbetänkande behandlar vi frågan om straffskalan för mord samt vissa anknytande frågor.

Enligt nuvarande lag döms för mord till fängelse i tio år eller på livstid. Vi föreslår att straffet för mord ska vara fängelse i lägst tio och högst 18 år eller på livstid. En motsvarande utvidgning föreslås för de flesta övriga brott för vilka fängelse på livstid är föreskrivet. Vi föreslår också vissa andra följdändringar.

## Bakgrund

Mord är det grövsta av de allvarliga våldsbrotten. Den brottsliga gärningen består i att uppsåtligen beröva annan livet. För mord döms till fängelse i tio år eller på livstid. Om brottet är att bedöma som mindre grovt döms i stället för dråp. Straffskalan för dråp är fängelse i lägst sex och högst tio år.

Förutom för mord är livstids fängelse föreskrivet för ytterligare ett trettiotal brott. Ett tiotal av dessa kan begås endast då riket är i krig eller andra liknande utomordentliga förhållanden råder. Sedan brottsbalken trädde i kraft 1965 har samtliga domar på livstids fängelse utom en avsett mord eller försök till mord.

Den som har dömts till livstids fängelse får normalt, sedan viss tid har avtjänats, sitt straff omvandlat till ett tidsbestämt fängelsestraff. Tidigare skedde detta uteslutande genom att regeringen beviljade nåd. Från mitten av 1960-talet till slutet av 1980-talet omvandlades livstids fängelse till tidsbestämda fängelsestraff som i

genomsnitt uppgick till 14 år. Därefter skärptes praxis successivt så att omvandling skedde till fängelse i 18 år eller mer.

Numera gäller lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid. Enligt denna får en domstol efter ansökan omvandla livstids fängelse till ett tidsbestämt straff, dock minst 18 års fängelse. En ansökan om omvandling får göras sedan tio år av livstidsstraffet har avtjänats. Av de fall som hittills har prövats enligt den nya lagen har livstids fängelse omvandlats till tidsbestämda fängelsestraff mellan 21 och 33 år. Sedan omvandling har skett medges villkorlig frigivning enligt samma regler som gäller för andra fängelsestraff, dvs. normalt efter att två tredjedelar av strafftiden har avtjänats.

I genomsnitt inträffar knappt 100 fall av dödligt våld per år. Med dödligt våld avses i detta sammanhang mord, dråp och misshandel med dödlig utgång. Det dödliga våldet har legat på en relativt konstant nivå under de senaste åren. Sett i ett längre perspektiv har det dock minskat. Detta gäller särskilt det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer som har minskat med 20–30 procent sedan 1970-talet och det dödliga våldet mot barn som har minskat med omkring 40 procent sedan början av 1990-talet.

Sedan 2000 har varje år i genomsnitt 45 personer dömts för mord, 13 personer dömts för dråp och tio personer dömts för grov misshandel i kombination med vållande till annans död. Antalet fall som har bedömts som mord har ökat i förhållande till de fall som har bedömts som dråp eller grov misshandel i kombination med vållande till annans död.

När det gäller straffet för mord har antalet domar till fängelse på livstid ökat successivt i förhållande till de tidsbestämda straffen. År 2006 dömdes 17 personer till fängelse på livstid och lika många till ett tidsbestämt fängelsestraff på tio år eller mer.

Den nu beskrivna utvecklingen i praxis kan knappast förklaras med att det dödliga våldet skulle ha blivit grövre eller mer svårartat. Den sannolika förklaringen är istället att domstolarna har sett strängare på dödligt våld än tidigare.

Ökningen av antalet domar till livstids fängelse har brutits genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194). I domen slår Högsta domstolen fast att fängelse på livstid bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord. Domen har medfört att tidsbestämda fängelsestraff döms ut för mord i betydligt större utsträckning än tidigare. Andelen livstidsstraff har alltså minskat.

Bland de övriga nordiska länderna tillämpas livstids fängelse för mord endast i Danmark och Finland. I Danmark sker detta i

omkring ett fall per år och i Finland i omkring 18 fall per år. I samtliga övriga nordiska länder är det möjligt att döma ut längre tidsbestämda fängelsestraff för mord än tio år.

## Våra överväganden och förslag

### *Straffskalan för mord*

Den nuvarande straffskalan för mord innehåller endast två steg, fängelse i tio år eller på livstid. Utvecklingen av praxis för omvandling av fängelse på livstid har medfört att avståndet mellan dessa två steg numera är mycket stort. Detta medför nackdelar i två hänseenden.

För det första medför straffskalans utformning en mycket kraftig tröskeleffekt. Valet mellan fängelse i tio år eller fängelse på livstid kan bero på relativt obetydliga skillnader i bedömningen av brottets allvar. Samtidigt kan en dom på livstids fängelse innebära ett mer än dubbelt så långt straff som fängelse i tio år.

För det andra medför den nuvarande utformningen av straffskalan att försvarande omständigheter inte kan beaktas alls i de fall där det inte finns anledning att döma till livstids fängelse; normalt måste straffet då stanna vid minimistraffet fängelse i tio år. Denna konsekvens av straffskalans utformning framstår särskilt tydligt mot bakgrund av Högsta domstolens dom den 30 mars i år, enligt vilken fängelse på livstid ska vara förebehållet de allvarligaste fallen av mord.

Det dödliga våldet har inte ökat och det finns inte något som tyder på att brottsligheten skulle ha blivit mer svårartad. Varken brottsutvecklingen eller förändringar av brottslighetens karaktär kan därför motivera en skärpning av straffen för mord. Med hänsyn till det ringa antalet fall av mord i Sverige per år och den redan höga straffnivån torde det också vara så att en ytterligare höjning av straffen skulle ha en väldigt liten betydelse för brottslighetens omfattning.

Mycket talar emellertid för att acceptansen för våld generellt sett har minskat i samhället, vilket bl.a. avspeglar sig i en ökad benägenhet att anmäla våldsbrott till polisen. Med hänsyn bl.a. till att välståndet i samhället har ökat, kan antas att våldsbrott framstår som ett generellt sett större hot mot den enskilde, jämfört med annan brottslighet. En sådan minskad acceptans för våld kan i sig

motivera en höjd straffnivå för mord. Straffen för olika gärningar bör stå i proportion till hur förkastlig respektive gärning kan betraktas. Straffskalorna måste därför efter hand anpassas efter förändringar av värderingarna i samhället.

Vi har mot bakgrund av vad nu anförts övervägt bl.a. att föreslå att fängelse på livstid ska vara normalstraffet för mord. Livstidsstraffet är emellertid förenat med flera nackdelar och har även utsatts för kritik. Eftersom livstids fängelse i de allra flesta fall omvandlas till ett tidsbestämt fängelsestraff, samtidigt som det är svårt att förutse när detta ska komma att ske, kan livstidsstraffet anses vara ottydligt till sin innebörd och brista i förutsebarhet, både för domstolen som dömer ut straffet och för andra berörda. Bristen på förutsebarhet medför svårigheter att utforma verkställigheten av straffet på ett lämpligt sätt och har även ansetts innebära att livstidsstraffet är inhumant. Till detta kommer att om livstids fängelse döms ut i stor omfattning och även för andra fall av mord än de som utgör de allvarligaste, finns det en risk att livstidsstraffet förlorar sin symbolfunktion såsom det yttersta fördömande som samhället kan använda sig av. Av dessa skäl föreslår vi inte någon ökning av användningen av fängelse på livstid.

Enligt vår mening kan istället skapas möjlighet till en tillräckligt sträng straffmätning för flertalet fall av mord genom att straffskalan för det tidsbestämda straffet utvidgas. Det är således möjligt att nästan fördubbla det högsta tidsbestämda straffet för mord utan att överlappa livstidsstraffet i stränghet. Vi gör bedömningen att den nedre gränsen för straffskalan för mord liksom i dag bör ansluta till det högsta straffet för dråp, som är fängelse i tio år, medan den övre gränsen för det tidsbestämda straffet bör motsvara det lägsta tidsbestämda straff till vilket fängelse på livstid kan omvandlas, dvs. fängelse i 18 år.

Vi föreslår alltså att straffskalan för mord ska vara fängelse i lägst tio och högst 18 år eller på livstid. Vid straffmätningen bör hela straffskalan för det tidsbestämda straffet användas, med beaktande av samtliga försvårande och förmildrande omständigheter som är relevanta i målet. Detta innebär att fängelse på livstid bör dömas ut endast i de fall där fängelse i 18 år inte kan anses vara en tillräckligt ingripande påföljd.

Vårt förslag i denna del syftar alltså till att skapa utrymme för både en mer nyanserad straffmätning för mord och en höjd straffnivå för de fall som inte föranleder att fängelse på livstid döms ut.



*Straffskalan för övriga brott som kan leda till fängelse på livstid*

Vi föreslår att straffskalan för samtliga övriga brott för vilka livstids fängelse är föreskrivet ska utvidgas på motsvarande sätt som för mord, dock inte med avseende på de brott som endast kan begås när Sverige är i krig eller när andra liknande utomordentliga förhållanden råder. Bland de övriga brotten, förutom mord, som kan leda till fängelse på livstid kan nämnas människorov och grov mordbrand samt grovt sabotage, vilka samtliga kan innefatta fara för människoliv. Samma överväganden kan därför göras beträffande straffskalan för dessa brott som beträffande straffskalan för mord. Många av de övriga brotten som kan leda till livstids fängelse avser speciella situationer vilka sällan förekommer i praktiken. Med hänsyn till att 18 års fängelse numera är det kortaste straff till vilket fängelse på livstid kan omvandlas, föreligger emellertid samma nackdelar med straffskalan för dessa brott som för straffskalan för mord. Detta talar för att även dessa bör ändras.

De straffbestämmelser som är tillämpliga endast när Sverige är i krig eller när andra sådana utomordentliga förhållanden råder, är avsedda för väsentligt annorlunda förhållanden än de som råder för närvarande. Det innebär att det är svårt att förutse vilka förutsättningar som skulle gälla för straffmätningen för sådana brott och för omvandling av eventuellt utdömda livstidsstraff till tidsbestämda straff. Mot denna bakgrund framstår det inte som motiverat att i detta sammanhang lägga fram några förslag till ändringar beträffande dessa brott.

*Flerfaldig brottslighet och återfall i brott*

Enligt nuvarande lagstiftning kan, om någon står åtalad för flera brott, straffskalan för den sammanlagda brottsligheten utsträckas med högst fyra år utöver det längsta straffet som kan följa på något av brotten. På motsvarande sätt kan, om ett brott utgör återfall i allvarlig brottslighet, straffskalan sträckas ut med fyra år utöver det längsta straff som annars kan ådömas. Detta innebär att om någon ska dömas för flera allvarliga brott och dessutom tidigare har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet, är det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut fängelse i 18 år.

Om de nu beskrivna reglerna skulle tillämpas på det föreslagna längsta tidsbestämda straffet om fängelse i 18 år, skulle tidsbestämda

fängelsestraff på ända upp till 26 år kunna dömas ut. Detta vore enligt vår mening inte en lämplig ordning, eftersom det skulle kunna skapa oklarhet om hur det tidsbestämda straffet i stränghet förhöll sig till fängelse på livstid.

Vi föreslår därför att dessa regler inte ska vara tillämpliga i de fall där den tillämpliga straffskalan redan sträcker sig upp till fängelse i 18 år. I sådana fall kan i stället det förhållandet att fråga är om flerfaldig brottslighet eller återfall i allvarlig brottslighet tala för att livstids fängelse ska dömas ut.

### *Unga lagöverträdare*

Den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 21 år får enligt nuvarande lagstiftning inte dömas till livstids fängelse. Inte heller får ett sådant brott läggas till grund för att vid återfall i brott döma till ett strängare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Med nuvarande straffskalor innebär detta att för brott som någon har begått före 21 års ålder kan dömas till högst tio års fängelse om det är fråga om ett enstaka brott och högst 14 års fängelse om det är fråga om flera brott.

Vi föreslår att 14 års fängelse ska vara det högsta straff som kan dömas ut för brott som någon har begått före 21 års ålder, oavsett om det är fråga om ett enstaka brott eller flera brott. Detta innebär alltså en viss skärpning i förhållande till vad som gäller i dag. En sådan skärpning är enligt vår mening motiverad för att undvika en alltför stor skillnad mot vad som gäller för vuxna lagöverträdare.

I övrigt föreslår vi inte någon förändring av reglerna för straffmätning och påföljdsval såvitt avser unga lagöverträdare. Det bör betonas att ett så långt fängelsestraff som 14 år endast i yttersta undantagsfall kan komma i fråga för en ung lagöverträdare och endast om brottet begåtts kort tid innan den unge skulle fylla 21 år.

### **Kostnadskonsekvenser m.m.**

Vi bedömer att den föreslagna ordningen inte ska medföra några ökade kostnader för staten, kommunerna eller för någon annan. Visserligen kan det antas att fler personer kommer att dömas till längre tidsbestämda straff om våra förslag genomförs, vilket innebär ökade kostnader för Kriminalvården. Å andra sidan kan det

förutses att antalet personer som döms till fängelse på livstid minskar, sett i förhållande till den praxis som tillämpades före Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194), vilket i så fall leder till minskade kostnader. Det bör dock beaktas att Kriminalvårdens långsiktiga kostnader för verkställighet av fängelsestraff för mord i stor utsträckning är beroende av den framtida utvecklingen av dels förekomsten av dödligt våld, dels praxis för straffmätning för sådan brottslighet.

Inte heller i övrigt bedömer vi att våra förslag leder till några beaktansvärda konsekvenser av de slag som ska redovisas i betänkandet.

## **Ikraftträdande och övergångsbestämmelser**

Vi bedömer att det tidigaste datum de nya bestämmelserna kan träda i kraft är den 1 januari 2009. Vi föreslår därför detta datum för ikraftträdande.

Den förslagna utvidgningen av straffskalan för mord, och för övriga brott för vilka fängelse på livstid är föreskrivet, innebär inte i något fall en höjning av det lägsta eller högsta straff som får ådömas för brottet. Vi gör därför bedömningen att den nya ordningen kan göras tillämplig också på brott som har begåtts före ikraftträdandet, utan att därigenom komma i konflikt med de förbud mot retroaktiv tillämpning av strafflag till den tilltalades nackdel som finns i regeringsformen och i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

Med hänsyn till bl.a. detta, och då vi anser det angeläget att nackdelarna med den nuvarande lagstiftningen undanröjs, har vi stannat för att föreslå att de nya straffskalorna ska vara tillämpliga också på brott som har begåtts före ikraftträdandet. Detta gäller dock inte ifråga om brott som har begåtts av någon som vid tidpunkten för brottet inte hade fyllt 21 år.



# Författningsförslag

## 1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 1 §, 4 kap. 1 §, 13 kap. 2, 3, 5, 5 a, 5 b och 7 §§, 16 kap. 6 §, 18 kap. 1 §, 19 kap. 1, 3 och 6 §§, 22 kap. 6, 6 a och 6 b §§, 26 kap. 1, 2 och 3 §§ samt 29 kap. 7 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse*

*Föreslagen lydelse*

### 3 kap.

#### 1 §

Den som berövar annan livet, dömes för mord till fängelse i tio år eller på livstid.

Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid.

### 4 kap.

#### 1 §<sup>1</sup>

Den som bemäktigar sig och för bort eller spärrar in ett barn eller någon annan med uppsåt att skada honom eller henne till liv eller hälsa eller att tvinga honom eller henne till tjänst eller att öva utpressning, döms för människorov till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

Den som bemäktigar sig och för bort eller spärrar in ett barn eller någon annan med uppsåt att skada honom eller henne till liv eller hälsa eller att tvinga honom eller henne till tjänst eller att öva utpressning, döms för människorov till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst arton år, eller på livstid.

---

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1998:393.

Är brottet mindre grovt döms till fängelse i högst sex år.

### 13 kap.

#### 2 §

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, *skall* för grovt mordbrand dömas till fängelse på viss tid, lägst sex och högst *tio* år, eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om branden anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller *eljest* inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet.

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, *ska* för grovt mordbrand dömas till fängelse på viss tid, lägst sex och högst *arton* år, eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om branden anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller *annars* inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet.

#### 3 §<sup>2</sup>

Den som åstadkommer explosion, översvämning, ras, skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller annan sådan ofärd och därigenom framkallar fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, döms för *allmänfarlig ödeläggelse* till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Är brottet mindre allvarligt, döms till fängelse, lägst ett och högst tre år.

Är brottet grovt, döms till fängelse på viss tid, lägst sex och högst *tio* år, eller på livstid.

Är brottet grovt, döms till fängelse på viss tid, lägst sex och högst *arton* år, eller på livstid.

#### 5 §

Är brott som i 4 § sägs att anse som grovt, *skall* för grovt sabotage dömas till fängelse på viss tid, lägst två och högst *tio* år, eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om därigenom fram-

Är brott som i 4 § sägs att anse som grovt, *ska* för grovt sabotage dömas till fängelse på viss tid, lägst två och högst *arton* år, eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om därigenom fram-

<sup>2</sup> Senaste lydelse 1993:207.

kallats fara för rikets säkerhet, kallats fara för rikets säkerhet,  
 för flera människoliv eller för för flera människoliv eller för  
 egendom av särskild betyden- egendom av särskild betyden-  
 het. het.

5 a §<sup>3</sup>

Den som genom olaga tvång bemäktigar sig eller ingriper i manövreringen av

1. ett luftfartyg,
2. ett fartyg, som används i civil yrkesmässig sjöfart för befordran av gods eller passagerare, bogsering, bärgning, fiske eller annan fångst, eller
3. en buss, en tung lastbil eller ett maskindrivet spårfordon på järnväg, spårväg eller tunnelbana, som används i förvärvsverksamhet för befordran av gods eller passagerare,

döms för *kapning* till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller den som genom olaga tvång bemäktigar sig en plattform i havet som är avsedd för verksamhet för utforskning eller utvinning av naturtillgångar eller för något annat ekonomiskt ändamål.

Den som i annat fall

1. förstör eller allvarligt skadar ett sådant fartyg eller en sådan plattform som anges i första stycket eller ett luftfartyg i trafik, eller
2. vidtar en åtgärd som är ägnad att framkalla fara för säkerheten för ett sådant fartyg eller en sådan plattform som anges i första stycket eller för ett luftfartygs säkerhet under flygning

döms för *sjö- eller luftfartssabotage* till fängelse i högst fyra år.

Är brott som i första eller andra stycket sägs att anse som grovt, *dömes* till fängelse på viss tid, lägst två och högst *tio* år, eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för flera människoliv eller om gärningen *eljest* varit av särskilt farlig art.

Är brott som i första eller andra stycket sägs att anse som grovt, *döms* till fängelse på viss tid, lägst två och högst *arton* år, eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för flera människoliv eller om gärningen *annars* varit av särskilt farlig art.

<sup>3</sup> Senaste lydelse 2003:149.

5 b §<sup>4</sup>

Den som

1. använder allvarligt våld eller hot om sådant våld mot någon som befinner sig på en flygplats som är öppen för internationell trafik,

2. förstör eller allvarligt skadar en anordning, som hör till en sådan flygplats eller som används för flygplatsens trafik, eller ett luftfartyg, som inte är i trafik men är uppställt på flygplatsen, eller

3. med användande av våld eller hot om våld omintetgör verksamhet som bedrivs på en sådan flygplats,

döms, om gärningen är ägnad att framkalla fara för flygplatsens funktion eller för säkerheten vid denna, för *flygplats sabotage* till fängelse i högst fyra år.

Är brottet att anse som grovt, döms till fängelse på viss tid, lägst två och högst *tio* år, eller på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för flera människoliv eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Är brottet att anse som grovt, döms till fängelse på viss tid, lägst två och högst *arton* år, eller på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för flera människoliv eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

## 7 §

Om någon framkallar allmän fara för människors liv eller hälsa genom att förgifta eller infektera livsmedel, vatten eller annat, på annat sätt sprida gift eller dylikt eller överföra eller sprida allvarlig sjukdom, *döms* för spridande av gift eller smitta till fängelse i högst sex år.

Är brottet grovt, *skall* dömas till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst *tio* år, eller på livstid. Vid bedömning huruvida brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att

Om någon framkallar allmän fara för människors liv eller hälsa genom att förgifta eller infektera livsmedel, vatten eller annat, på annat sätt sprida gift eller dylikt eller överföra eller sprida allvarlig sjukdom, *döms* för spridande av gift eller smitta till fängelse i högst sex år.

Är brottet grovt, *ska* dömas till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst *arton* år, eller på livstid. Vid bedömning huruvida brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om det skett med uppsåt

<sup>4</sup> Senaste lydelse 1990:416.



skada annan till liv eller hälsa eller om många människor utsatts för fara.

att skada annan till liv eller hälsa eller om många människor utsatts för fara.

## 16 kap.

### 6 §<sup>5</sup>

Om en samling av krigsmän gemensamt hotar att med våld sätta sig upp mot förman, *skall* dömas för myteri till böter eller fängelse i högst fyra år. Anstiftare och anförare *skall* dock dömas till fängelse i högst sex år.

Har deltagarna i ett myteri gemensamt brukat våld mot person eller egendom, *skall* deltagarna dömas till fängelse i högst sex år. Anstiftare och anförare *skall* dock dömas till fängelse i högst *tio* år eller på livstid.

Om brottet annars är att anse som grovt, *skall* dömas till fängelse i högst *tio* år eller på livstid. Vid bedömning om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas om gärningen har begåtts under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara.

Om en samling av krigsmän gemensamt hotar att med våld sätta sig upp mot förman, *ska* dömas för myteri till böter eller fängelse i högst fyra år. Anstiftare och anförare *ska* dock dömas till fängelse i högst sex år.

Har deltagarna i ett myteri gemensamt brukat våld mot person eller egendom, *ska* deltagarna dömas till fängelse i högst sex år. Anstiftare och anförare *ska* dock dömas till fängelse i högst *arton* år eller på livstid.

Om brottet annars är att anse som grovt, *ska* dömas till fängelse i högst *arton* år eller på livstid. Vid bedömning om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas om gärningen har begåtts under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara.

## 18 kap.

### 1 §<sup>6</sup>

Den som, med uppsåt att statsskicket *skall* med vapenmakt eller *eljest* med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten *skall sålunda*

Den som, med uppsåt att statsskicket *ska* med vapenmakt eller *annars* med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten *på så sätt ska*

<sup>5</sup> Senaste lydelse 1986:645.

<sup>6</sup> Senaste lydelse 1974:565.

framtvingas eller hindras, *företager* handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, *dömes*, om det *ej* är högförräderi, för uppror till fängelse i tio år eller på livstid eller, om faran var ringa, i lägst fyra och högst tio år.

framtvingas eller hindras, *företar en* handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, *döms*, om det *inte* är högförräderi, för uppror till fängelse *på viss tid, lägst tio och högst arton* år, eller på livstid eller, om faran var ringa, *till fängelse* i lägst fyra och högst tio år.

## 19 kap.

### 1 §<sup>7</sup>

Den som, med uppsåt att riket eller del därav *skall*, med våldsamma eller *eljest* lagstridiga medel eller med utländskt bistånd, läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket *skall sålunda* lösryckas, *företager* handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, *dömes* för högförräderi till fängelse i tio år eller på livstid eller, om faran var ringa, i lägst fyra och högst tio år.

Den som, med uppsåt att riket eller del därav *ska*, med våldsamma eller *annars* lagstridiga medel eller med utländskt bistånd, läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket *på så sätt ska* lösryckas, *företar en* handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, *döms* för högförräderi till fängelse *på viss tid, lägst tio och högst arton* år, eller på livstid eller, om faran var ringa, *till fängelse* i lägst fyra och högst tio år.

Om någon, med uppsåt att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten *skall* med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, *företager* handling som innebär fara *därför*, *dömes ock* för högförräderi.

Om någon, med uppsåt att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten *ska* med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, *företar en* handling som innebär fara *för detta, ska också dömas* för högförräderi.

<sup>7</sup> Senaste lydelse 1974:565.

## 3 §

Om den, som fått i uppdrag att för riket förhandla med främmande makt eller *eljest* bevaka rikets angelägenheter hos någon som företräder främmande makts intresse, missbrukar behörighet att företräda riket eller *eljest* sin förtroendeställning och därigenom orsakar riket avsevärt men, *dömes* för trolöshet vid förhandling med främmande makt till fängelse på viss tid, lägst två och högst *tio* år, eller på livstid.

Om den, som fått i uppdrag att för riket förhandla med främmande makt eller *annars* bevaka rikets angelägenheter hos någon som företräder främmande makts intresse, missbrukar behörighet att företräda riket eller *annars* sin förtroendeställning och därigenom orsakar riket avsevärt men, *döms* för trolöshet vid förhandling med främmande makt till fängelse på viss tid, lägst två och högst *arton* år, eller på livstid.

## 6 §

Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, *skall* dömas för grovt spioneri till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst *tio* år, eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om gärningen var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrots honom.

Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, *ska* dömas för grovt spioneri till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst *arton* år, eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om gärningen var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrots honom *eller henne*.

## 22 kap.

6 §<sup>8</sup>

Den som gör sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt

Den som gör sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt

<sup>8</sup> Senaste lydelse 1994:1721.

erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, *skall* dömas för folkrättsbrott till fängelse i högst fyra år. Sådana svåra överträdelse är bland andra

1. att använda stridsmedel som är förbjudna enligt folkrätten,

2. att missbruka Förenta Nationernas kännetecken, kännetecken som avses i lagen (1953:771) om skydd för vissa internationella sjukvårdsbeteckningar m.m., parlamentära flaggor eller andra internationellt erkända kännetecken eller att med hjälp av förrädiskt förfarande av något annat slag döda eller skada en motståndare,

3. att anfälla civilpersoner eller den som är försatt ur stridbart skick,

4. att inleda ett urskillningslöst anfall med vetskap om att anfallet kommer att förorsaka synnerligen svåra förluster eller skador på civilpersoner eller civil egendom,

5. att inleda anfall mot anläggningar eller installationer som åtnjuter särskilt folkrättsligt skydd,

6. att tillfoga av folkrätten särskilt skyddade personer allvarligt lidande, att tvinga krigsfångar eller civilpersoner att tjänstgöra hos deras motparts väpnade styrkor eller att i strid mot folkrätten beröva civilpersoner friheten,

erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, *ska* dömas för folkrättsbrott till fängelse i högst fyra år. Sådana svåra överträdelse är bland andra

1. att använda stridsmedel som är förbjudna enligt folkrätten,

2. att missbruka Förenta Nationernas kännetecken, kännetecken som avses i lagen (1953:771) om skydd för vissa internationella sjukvårdsbeteckningar m.m., parlamentära flaggor eller andra internationellt erkända kännetecken eller att med hjälp av förrädiskt förfarande av något annat slag döda eller skada en motståndare,

3. att anfälla civilpersoner eller den som är försatt ur stridbart skick,

4. att inleda ett urskillningslöst anfall med vetskap om att anfallet kommer att förorsaka synnerligen svåra förluster eller skador på civilpersoner eller civil egendom,

5. att inleda anfall mot anläggningar eller installationer som åtnjuter särskilt folkrättsligt skydd,

6. att tillfoga av folkrätten särskilt skyddade personer allvarligt lidande, att tvinga krigsfångar eller civilpersoner att tjänstgöra hos deras motparts väpnade styrkor eller att i strid mot folkrätten beröva civilpersoner friheten,

7. att, i andra fall än som anges i 1–6, godtyckligt och i stor omfattning förstöra eller tillägna sig egendom som åtnjuter ett särskilt folkrättsligt skydd.

Är brottet grovt, *skall* dömas till fängelse i högst *tio* år eller på livstid. Vid bedömning om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om det har förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om många människor dödats eller skadats eller omfattande egendomsförlust uppkommit på grund av brottet.

Om ett folkrättsbrott har begåtts av den som är krigsman, *skall* också hans förman dömas i den mån denne haft möjlighet att förutse brottet men inte gjort vad som ankommit på honom för att förhindra detta.

7. att, i andra fall än som anges i 1–6, godtyckligt och i stor omfattning förstöra eller tillägna sig egendom som åtnjuter ett särskilt folkrättsligt skydd.

Är brottet grovt, *ska* dömas till fängelse i högst *arton* år eller på livstid. Vid bedömning om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om det har förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om många människor dödats eller skadats eller omfattande egendomsförlust uppkommit på grund av brottet.

Om ett folkrättsbrott har begåtts av den som är krigsman, *ska* också hans *eller hennes* förman dömas i den mån denne haft möjlighet att förutse brottet men inte gjort vad som ankommit på honom *eller henne* för att förhindra detta.

#### 6 a §<sup>9</sup>

Den som

1. utvecklar, producerar eller på annat sätt förvärvar, lagrar eller bibehåller kemiska vapen eller överför, direkt eller indirekt, kemiska vapen till någon,

2. använder kemiska vapen,

3. deltar i militära förberedelser för användning av kemiska vapen, eller

4. använder ämnen för kravallbekämpning som en metod för krigföring döms, om gärningen inte är att bedöma som folkrättsbrott, för *olovlig befattning med kemiska vapen* till fängelse i högst fyra år.

<sup>9</sup> Senaste lydelse 1994:119.

Såsom kemiska vapen enligt första stycket 1–3 *skall* anses sådant som definieras som kemiska vapen i Förenta nationernas konvention om förbud mot utveckling, produktion, innehav och användning av kemiska vapen samt om deras förstöring.

Är brottet grovt, *skall* dömas till fängelse i högst *tio* år eller på livstid. Vid bedömande om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om gärningen varit ägnad att i väsentlig grad bidra till utveckling, produktion eller spridning av kemiska vapen eller till att sådana vapen används mot människor.

Såsom kemiska vapen enligt första stycket 1–3 *ska* anses sådant som definieras som kemiska vapen i Förenta nationernas konvention om förbud mot utveckling, produktion, innehav och användning av kemiska vapen samt om deras förstöring.

Är brottet grovt, *ska* dömas till fängelse i högst *arton* år eller på livstid. Vid bedömande om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om gärningen varit ägnad att i väsentlig grad bidra till utveckling, produktion eller spridning av kemiska vapen eller till att sådana vapen används mot människor.

#### 6 b §<sup>10</sup>

Den som använder, utvecklar, tillverkar, förvärvar, innehar eller överlåter antipersonella minor (truppminor), döms för *olovlig befattning med minor* till fängelse i högst fyra år, om gärningen inte är att bedöma som folkrättsbrott.

Första stycket gäller endast minor som avses i konventionen den 18 september 1997 om förbud mot användning, lagring, produktion och överföring av antipersonella minor (truppminor) samt om deras förstöring.

Sådan befattning med minor som är tillåten enligt den konvention som avses i andra stycket utgör inte brott.

Är brottet grovt *skall* dömas till fängelse i högst *tio* år eller på livstid. Vid bedömandet om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas, om gärningen väsentligt bidragit till att minor kommit att användas på ett sätt som inneburit fara för många människors liv eller hälsa.

Är brottet grovt *ska* dömas till fängelse i högst *arton* år eller på livstid. Vid bedömandet om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas, om gärningen väsentligt bidragit till att minor kommit att användas på ett sätt som inneburit fara för många människors liv eller hälsa.

<sup>10</sup> Senaste lydelse 1998:1703.

**26 kap.****1 §<sup>11</sup>**

Fängelse ådöms enligt vad för brottet är stadgat på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid får *ej* överstiga tio år, *om inte annat följer av 2 eller 3 §*, och *ej* understiga fjorton dagar. Vid ådömande enligt 28 kap. 3 § av fängelse i förening med skyddstillsyn gäller i fråga om tiden för fängelsestraffet vad i nämnda lagrum stadgas.

Fängelse ådöms enligt vad för brottet är stadgat på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid får *inte* understiga fjorton dagar och inte överstiga tio år. *Kan fängelse på livstid följa på brottet eller är det fråga om fall som avses i 2 och 3 §§, gäller dock att fängelse på viss tid inte får överstiga arton år.* Vid ådömande enligt 28 kap. 3 § av fängelse i förening med skyddstillsyn gäller i fråga om tiden för fängelsestraffet vad i nämnda lagrum stadgas.

Om fängelse såsom förvandlingsstraff för böter är särskilt stadgat.

**2 §<sup>12</sup>**

Fängelse får användas såsom gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa på något av brotten.

Fängelse på viss tid får sättas över det svåraste av de högsta straff som kan följa på brotten men får *inte* överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra. Det får inte heller överskrida det svåraste straffet med mer än

1. ett år om det svåraste straffet är kortare än fängelse i fyra år,

2. två år, om det svåraste straffet är fängelse i fyra år eller längre men inte uppgår till fängelse i åtta år,

3. fyra år, om det svåraste

Fängelse på viss tid får sättas över det svåraste av de högsta straff som kan följa på brotten men får *varken* överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra *eller arton års fängelse*. Det får inte heller överskrida det svåraste straffet med mer än

1. ett år om det svåraste straffet är kortare än fängelse i fyra år,

2. två år, om det svåraste straffet är fängelse i fyra år eller längre men inte uppgår till fängelse i åtta år,

3. fyra år, om det svåraste

<sup>11</sup> Senaste lydelse 1981:331.

<sup>12</sup> Senaste lydelse 1988:942.

straffet är fängelse i åtta år eller längre.

Vid tillämpningen av andra stycket *skall* bötesstraff anses motsvara fängelse i fjorton dagar.

Det svåraste av de lägsta straffen får inte underskridas.

straffet är fängelse i åtta år eller längre.

Vid tillämpningen av andra stycket *ska* bötesstraff anses motsvara fängelse i fjorton dagar.

### 3 §<sup>13</sup>

Har någon dömts till fängelse i lägst två år och begår han, sedan domen har vunnit laga kraft, brott som är belagt med fängelse i mer än sex år, får för återfallet dömas till fängelse på en tid som med fyra år överstiger det högsta straff som kan följa på brottet eller, om det är fråga om flera brott, det högsta straff som med tillämpning av 2 § kan följa på brotten.

Brott, som någon begått innan han har fyllt tjuogoett år, får *ej* läggas till grund för sådan förhöjning som anges i första stycket.

En utländsk dom får tillmätas samma verkan som en svensk.

Har någon dömts till fängelse i lägst två år och begår han *eller hon*, sedan domen har vunnit laga kraft, brott som är belagt med fängelse i mer än sex år, får för återfallet dömas till fängelse på en tid som med fyra år överstiger det högsta straff som kan följa på brottet eller, om det är fråga om flera brott, det högsta straff som med tillämpning av 2 § kan följa på brotten. *Fängelse på viss tid får dock inte sättas över arton år.*

Brott, som någon begått innan han *eller hon* har fyllt tjuogoett år, får *inte* läggas till grund för sådan förhöjning som anges i första stycket.

## 29 kap.

### 7 §<sup>14</sup>

Har någon begått brott *innan han fyllt tjuogoett år, skall* hans ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Härvid får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Ingen får dömas till fängelse *på livstid* för brott som han har

Har någon begått brott *före tjuogoett års ålder, ska* hans *eller hennes* ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Härvid får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Ingen får dömas till *strängare straff än fängelse i fjorton år* för

<sup>13</sup> Senaste lydelse 1981:211.

<sup>14</sup> Senaste lydelse 1988:942.



begått *innan han fyllt tjugooett år*. brott som han *eller hon* har begått *före tjugooett års ålder*.

- 
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2009.
  2. Lagen tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet. För brott som har begåtts före ikraftträdandet av någon som vid tidpunkten för brottet inte hade uppnått tjugooett års ålder tillämpas dock äldre bestämmelser.

## 2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:169) om straff för folkmord

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord ska ha följande lydelse.

### *Nuvarande lydelse*

Förövar någon gärning, för vilken enligt lag är stadgat fängelse i fyra år eller däröver, mot en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis, *dömes* för folk-mord till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst *tio* år, eller på livstid.

### *Föreslagen lydelse*

1 §  
Förövar någon gärning, för vilken enligt lag är stadgat fängelse i fyra år eller däröver, mot en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis, *döms* för folk-mord till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst *arton* år, eller på livstid.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2009.

2. Lagen tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet. För brott som har begåtts före ikraftträdandet av någon som vid tidpunkten för brottet inte hade uppnått tjuogoett års ålder tillämpas dock äldre bestämmelser.

### 3 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:148) om straff för terroristbrott

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott ska ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse*

*Föreslagen lydelse*

#### 2 §

För *terroristbrott* döms den som begår en gärning som anges i 3 §, om gärningen allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation och avsikten med gärningen är att

1. injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en befolkningsgrupp,

2. otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller

3. allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.

Straffet är fängelse på viss tid, lägst fyra år och högst *tio* år, eller på livstid.

Straffet är fängelse på viss tid, lägst fyra år och högst *arton* år, eller på livstid.

Är brottet mindre grovt, är straffet fängelse, lägst två år och högst sex år.

Om ett högre lägsta straff för gärningen har föreskrivits i brottsbalken, gäller vad som sägs där i fråga om lägsta straff.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2009.

2. Lagen tillämpas även på brott som har begåtts före ikraftträdandet. För brott som har begåtts före ikraftträdandet av någon som vid tidpunkten för brottet inte hade uppnått tjugoett års ålder tillämpas dock äldre bestämmelser.

#### 4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1703) om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 22 kap. 6 c § lagen (1998:1703) om ändring i brottsbalken ska ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse*

*Föreslagen lydelse*

##### 22 kap.

##### 6 c §

Den som i strid med Förenta nationernas fördrag om fullständigt förbud mot kärnsprängningar deltar i eller på annat sätt medverkar till utförandet av en kärnvapenprovsprängning eller någon annan kärnsprängning döms för *olovlig kärnsprängning* till fängelse i högst fyra år, om gärningen inte är att bedöma som folkrättsbrott.

Är brottet grovt, *skall* dömas till fängelse i högst *tio* år eller på livstid. Vid bedömandet om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas om gärningen haft stor betydelse för kärnsprängningen eller om gärningen inneburit fara för människor eller för egendom av särskild betydenhet.

Är brottet grovt, *ska* dömas till fängelse i högst *arton* år eller på livstid. Vid bedömandet om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas om gärningen haft stor betydelse för kärnsprängningen eller om gärningen inneburit fara för människor eller för egendom av särskild betydenhet.

---

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2009.

# 1 Uppdraget och dess genomförande

## 1.1 Uppdraget

### *Utredningens ursprungliga direktiv*

Utredningens ursprungliga direktiv beslutades av regeringen den 29 mars 2007 (dir. 2007:48). Direktiven i dess helhet finns fogade till betänkandet som bilaga 1. Enligt direktiven är utredningens huvuduppdrag att överväga och föreslå förändringar i strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Utredningen ska därvid analysera de allmänna bestämmelserna om straffmätning i 29 kap. BrB och överväga behovet av förändringar, särskilt i fråga om bestämning av brotts straffvärde. Det står utredningen fritt att föreslå en förändring av straffskalan för något särskilt brott eller en förändring av de omständigheter som för respektive brottskategori ska beaktas vid bedömningen till vilken svårhetsgrad brottet ska hänföras. För brottstyper där några sådana omständigheter inte anges i straffbestämmelserna får utredningen överväga att föreslå sådana. Det ingår dock inte i uppdraget att göra en generell översyn av straffskalorna.

I uppdraget ingår också att överväga förändringar som ger en större spännvidd i straffmätningen för brott i allmänhet när det har funnits försvårande eller förmildrande omständigheter. Förändringar som innebär att sådana omständigheter ska beaktas i större utsträckning ska övervägas. I det sammanhanget ska utredningen också överväga betydelsen av flerfaldig brottslighet och återfall i brott.

Utredningen ska vid sina överväganden och vid utformningen av sina förslag beakta principerna om proportionalitet och ekvivalens samt kraven på legalitet, förutsebarhet och enhetlig rättstillämp-

ning. De regler som föreslås ska vara tydliga, väl avgränsade och lätta att tillämpa.

Utredningen ska dessutom överväga hur påföljdsfrågor och frågor om särskilt rättsverkan av brott, som t.ex. utvisning och förverkande, kan ges större uppmärksamhet i brottmålsprocessen, i syfte att bidra till en ökad förutsebarhet och en större enhetlighet i rättstillämpningen.

#### *Tilläggsdirektiven av den 4 oktober 2007*

Genom tilläggsdirektiv som beslutades den 4 oktober 2007 (dir. 2007:137) fick utredningen i uppdrag att med förtur i ett delbetänkande se över straffskalan för mord, i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och därigenom också en höjd straffnivå för detta brott. Tilläggsdirektiven finns fogade till betänkandet som bilaga 2.

Enligt tilläggsdirektiven ska utredningen överväga om det förslag som diskuterades i betänkandet Frigivning från livstidsstraff (SOU 2002:26), nämligen att utvidga straffskalan för mord på så sätt att den omfattar t.ex. fängelse i lägst tio och högst 16 år eller på livstid, kan vara en framkomlig väg att uppnå de syften som anges. Det står utredningen fritt att överväga även andra alternativ, som t.ex. en höjning av minimistraffet för mord. Det ingår dock inte i uppdraget att överväga frågan om att avskaffa livstidsstraffet som sådant.

Utredningen ska vid sina överväganden analysera om förändringar av straffskalan för mord medför behov av andra författningsändringar, t.ex. när det gäller straffskalorna för andra brott som kan ge livstids fängelse. Om utredningen bedömer att så är fallet, ska förslag på sådana ändringar lämnas.

I detta delbetänkande behandlar vi de frågor som omfattas av tilläggsdirektiven.

## **1.2 Uppdragets genomförande**

Det egentliga utredningsarbetet påbörjades i maj 2007. Utredningen har inledningsvis arbetat med att studera och överväga mer övergripande frågor om straffmätning för allvarliga våldsbrott. Sedan

frågan om tilläggsdirektiv aktualiserades har utredningsarbetet helt inriktats på de frågor som omfattas av detta delbetänkande.

Inom ramen för utredningsarbetet har utredningen (huvudsakligen utredaren och sekreteraren) sammanträffat med företrädare för Brottsförebyggande rådet (Brå), Barnombudsmannen (BO), Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO), Polishögskolan i Solna, Kriminalvården samt Rikspolisstyrelsen och Rikskriminalpolisen. Vid dessa möten har behandlats såväl frågor som omfattas av utredningens ursprungliga direktiv som frågor som avses i tilläggsdirektiven.

Kriminologen Mikael Rying har, på Brå:s vägnar, bistått utredningen med de statistiska uppgifter som har legat till grund för beskrivningen av brottsutvecklingen i kapitel 5.

Utredningen har haft fem sammanträden med experterna, varav ett tvådagars sammanträde i internatform.

### 1.3 Avgränsningar

Vårt uppdrag enligt tilläggsdirektiven är att med förtur se över straffskalan för mord. Vi har under våra överväganden i viss mån även berört frågor om straffskalorna för dråp och för människorov. I övrigt har vi inte haft anledning att i detta sammanhang ta ställning till frågor rörande straffskalor för andra våldsbrott än mord.

På motsvarande sätt har vi begränsat våra överväganden beträffande frågor om straffmätning till att i princip avse endast mord. Eftersom mord är det grövsta av de allvarliga våldsbrotten kan utformningen av straffskalan för det brottet påverka straffmätningen också för andra allvarliga våldsbrott. Denna fråga är emellertid avhängig vilka överväganden som görs beträffande övriga straffskalor för allvarliga våldsbrott och för hur straffmätning bör ske för sådana brott generellt. Vi avser att återkomma till dessa frågor i vårt slutbetänkande.

Vi har under vårt arbete med detta delbetänkande utgått ifrån att alla fall av dödligt våld är att betrakta som mycket allvarliga och därför högt prioriterade inom rättsväsendet. Med hänsyn till detta, och då det totala antalet fall av dödligt våld per år är förhållandevis lågt, har vi inte sett något skäl att i detta sammanhang ta upp frågan om vissa typer av dödligt våld bör ägnas särskild uppmärksamhet framför andra. Vår utgångspunkt är alltså att allt dödligt våld är i princip lika prioriterat inom rättsväsendet.

Av våra ursprungliga direktiv framgår att vi, om möjligt, bör inhämta kunskap om för uppdraget relevanta förhållanden i några jämförbara länder. Som närmare beskrivs i kapitel 4 är studier av förhållandena i andra länder förenade med vissa svårigheter. Sådana studier är också förhållandevis tidskrävande. Med hänsyn till den relativt korta tid som stått till vårt förfogande för arbetet med detta delbetänkande har vi valt att här begränsa våra studier av internationella förhållanden till de nordiska länderna.



## 2 Nuvarande ordning

### 2.1 Inledning

I detta kapitel redogör vi inledningsvis för de bestämmelser i brottsbalken som reglerar användningen av fängelsestraff samt för straffskalorna för mord och dråp. Därefter redogör vi för brottsbalkens allmänna bestämmelser om straffmätning samt för Högsta domstolens och hovrätternas praxis när det gäller straffmätning för mord och dråp.

Kapitlet innehåller också en redogörelse för bestämmelserna om villkorlig frigivning från tidsbestämda fängelsestraff samt för lagstiftningen om omvandling av livstidsstraff till fängelse på viss tid och den praxis som utarbetats kring denna lagstiftning.

Kapitlet avslutas med en beskrivning av det regelverk som styr verkställigheten i anstalt.

### 2.2 Fängelsestraffet

#### 2.2.1 Kort historisk tillbakablick<sup>1</sup>

Frihetsstraff i egentlig mening började användas under 1570-talet, då Johan III genom nåd började omvandla dödsstraff till livstids fängelse. Under 1600-talet var det vanligt förekommande att de nyinrättade hovrätterna genom s.k. leutation omvandlade dödsstraff till kroppsstraff följt av frihetsstraff i form av arbete på fästning. Fästningsarbete kunde utdömas på viss tid, på livstid eller ”på behaglig tid”. Det sistnämnda innebar att den dömda hölls frihetsberövad till dess att han visat en sådan förbättring att han kunde försättas på

---

<sup>1</sup> Innehållet i avsnittet är huvudsakligen hämtat från Utredningens om frigivning av livstidsdömda betänkande Frigivning från livstidsstraff (SOU 2002:26) och Rydgren, Nils, Fängelse på livstid – Lagens strängaste straff – En utredning av domstolarnas praxis, med en genomgång av samtliga fall 1965–1989, Lunds universitet 1989.

fri fot. Straffarbete på viss tid bestämdes enligt praxis till ett visst antal hela år, vanligen från ett till sju år. Längre fram, troligen i slutet av 1600-talet eller början av 1700-talet, ändrades praxis så att fästningsarbete på viss tid utdömdes från ett år till tio år. Tio år har alltsedan dess utgjort straffmaximum för tidsbestämda frihetsstraff i Sverige (med undantag för bestämmelser om förhöjda maximistraff för flerfaldig brottslighet eller vid återfall i brott).

Först genom 1743 års lag blev frihetsstraffet en självständig brotts-påföljd. Påföljden förekom dock relativt sparsamt och endast i några få fall föreskrevs livstidsstraff. Dödsstraff stadgades däremot för inte mindre än 68 olika brott, däribland mord, dråp, våldtäkt och rån. Liksom varit fallet före 1743 års lag omvandlades utdömda dödsstraff i stor utsträckning till fängelsestraff på viss tid eller på livstid.

Straffrätten genomgick en större reform 1779, då flera stadganden om dödsstraff ändrades till kroppsstraff eller fästningsarbete. Ungefär samtidigt, 1778, mildrades Kungl. Maj:ts nådepraxis, vilket innebar att dödsstraff för tidelag, blodskam, mordbrand och rån i stor utsträckning kom att omvandlas till fästningsarbete på viss tid eller på livstid. Efter 1778–79 verkställdes därför dödsstraff med några få undantag endast för mord, barnamord och dråp.

Missgärningsbalken i 1734 års lag ersattes 1864 av strafflagen. Strafflagen stadgade dödsstraff för ett fåtal brott, men dödsstraffet var alltid fakultativt genom att domstolarna i stället kunde välja att döma till straffarbete på livstid. I praxis var mord det enda brott för vilket dödsstraff tillämpades. I de fall då dödsstraff dömdes ut kunde straffet genom nåd omvandlas till fängelse på livstid, något som gjordes beträffande 119 av de 134 personer som dömdes till dödsstraff från strafflagens ikraftträdande till dess att dödsstraffet avskaffades 1921. Sedan dödsstraffet avskaffats var straffskalan för mord straffarbete på livstid, medan straffskalan för dråp var straffarbete på livstid eller i tio år. Vid svår provokation eller vid andra synnerligen förmildrande omständigheter kunde straffet sättas ned till sex års straffarbete. Livstids straffarbete kunde också följa på brott som dråp, grovt rån och grov mordbrand. I praxis användes livstidsstraffet framför allt som påföljd för mord och i viss utsträckning för dråp. Därutöver utdömdes livstidsstraff vid fem tillfällen mellan 1942 och 1963 för grovt spioneri. År 1921 dömdes för sista gången till livstids straffarbete för våldtäkt.

I och med brottsbalkens tillkomst 1965 avskaffades straffarbete som påföljd och fängelse blev det enhetliga frihetsstraffet. I brotts-

balken föreskrevs att fängelse fick ådömas på viss tid, ej över tio år, eller på livstid. Om den dömden hade begått ett brott på vilket kunde följa fängelse i minst två år, och om det med hänsyn till brottsligheten samt den dömdes sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt ansågs påkallat med ett långvarigt frihetsberövande utan på förhand bestämd tid, kvarstod den år 1927 införda möjligheten att döma till internering. Interneringsstraffet innebar att den dömden frihetsberövades under obestämd tid. Domstolen bestämde en minimitid mellan ett och tolv år som den dömden skulle tillbringa i anstalt. Sedan minimitiden löpt ut prövade övervakningsnämnden minst var sjätte månad om behandlingen kunde fortsätta utanför anstalt. Internering avskaffades som påföljd 1981.

### 2.2.2 Gällande rätt

#### *Allmänt om fängelsestraffet*

Enligt 26 kap. 1 § BrB ådöms fängelse enligt vad som för brottet är stadgat på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid får inte överstiga tio år, om inte annat följer av regleringen i 26 kap. 2 eller 3 § BrB, och inte understiga 14 dagar.

Av 26 kap. 2 § BrB framgår att fängelse kan användas som gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa på något av brotten. Vid ett gemensamt fängelsestraff för flera brott får fängelse på viss tid sättas över det svåraste av de högsta straff som kan följa på brotten men inte överstiga de högsta straffen sammanlagda med varandra. Det gemensamma straffet får inte heller överskrida det svåraste straffet med mer än

- ett år, om det svåraste straffet är kortare än fängelse i fyra år,
- två år, om det svåraste straffet är fängelse i fyra år eller längre men inte uppgår till fängelse i åtta år,
- fyra år, om det svåraste straffet är fängelse i åtta år eller längre.

Enligt 26 kap. 3 § BrB får den som har dömts till fängelse i lägst två år och som därefter, sedan domen har vunnit laga kraft, begår ett brott som är belagt med fängelse i mer än sex år, dömas till fängelse på en tid som med fyra år överstiger det högsta straff som kan följa på det nya brottet (eller den nya brottsligheten, om det rör sig om flera brott). Om det nya straffet avser flera brott gäller det förhöjda maximistraffet i förhållande till vad som annars hade varit det

högsta straffet enligt bestämmelserna om flerfaldig brottslighet i 26 kap. 2 § BrB. Brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 21 år får inte läggas till grund för straffskärpning enligt bestämmelsen.

Regleringen i 26 kap. 1–3 §§ BrB innebär att det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut är (10+4+4=) 18 år.

#### *Brott med livstids fängelse i straffskalan*

Livstids fängelse är föreskrivet för 29 olika brott. Brotten och tillämpliga straffskalor finns upptagna i bilaga 3.

Som framgår av bilagan stadgar brottsbalken livstidsstraff för

- ett brott i 3 kap. om brott mot liv och hälsa (mord enligt 3 kap. 1 §),
- ett brott i 4 kap. om brott mot frihet och frid (människorov enligt 4 kap. 1 §),
- sju brott i 13 kap. om allmänfarliga brott (bl.a. grov mordbrand enligt 13 kap. 2 §),
- två brott i 16 kap. om brott mot allmän ordning (myteri och myteri, grovt brott, enligt 16 kap. 6 § andra respektive tredje stycket),
- ett brott i 18 kap. om högmålsbrott (uppror enligt 18 kap. 1 §),
- fyra brott i 19 kap. om brott mot rikets säkerhet (bl.a. grovt spioneri enligt 19 kap. 6 §),
- sex brott enligt 21 kap. om brott av krigsmän (bl.a. grovt lyd-nadsbrott enligt 21 kap. 6 §) och
- fem brott i 22 kap. om landsförräderi m.m. (bl.a. landsförräderi enligt 22 kap. 1 § och folkrättsbrott enligt 22 kap. 6 §).

Därutöver är fängelse på livstid föreskrivet för

- folkmord enligt 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord och
- terroristbrott enligt 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.

Bestämmelserna i 21 kap. BrB om brott av krigsmän träder i kraft när riket kommer i krig. Regeringen får även föreskriva att kapitlet ska tillämpas om riket är i krigsfara, eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller krigsfara som riket har befunnit sig i. Bestämmelsen i 22 kap. 1 § om landsförräderi

är endast tillämplig om riket är i krig och för egenmäktighet vid förhandling med främmande makt enligt 19 kap. 4 § BrB får livstidsstraffet endast tillämpas om riket var i krig när brottet begicks. Av 22 kap. 10 § BrB framgår att regeringen får föreskriva att dessa bestämmelser ska tillämpas om riket är i krigsfara, eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller krigsfara som riket har befunnit sig i. För totalt åtta av de brott som har fängelse på livstid i straffskalan förutsätter således tillämpning av livstidsstraffet i princip att riket var i krig vid tiden för brottet. Härtill kommer att bestämmelsen i 22 kap. 6 c § BrB om olovlig kärnsprängning, där fängelse på livstid kan dömas ut om brottet är grovt, ännu inte har trätt i kraft. Bestämmelsen träder i kraft den dag som regeringen bestämmer.

För samtliga brott som kan bestraffas med livstids fängelse stadgas även fängelse på viss tid. Livstidsstraffet är alltså alltid fakultativt i svensk rätt.

### *Unga lagöverträdare*

Om någon har begått brott före 21 års ålder, ska enligt 29 kap. 7 § första stycket BrB hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Härvid får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Gärningsmannens låga ålder behöver inte på något sätt ha påverkat hans eller hennes handlande för att bestämmelsen ska bli tillämplig, utan avsikten är att den som var under 21 år vid brottstillfället rent allmänt ska ådömas lägre straff än normalt.<sup>2</sup>

Av 30 kap. 5 § första stycket BrB följer att den som har begått brott före 18 års ålder får dömas till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Om gärningsmannen har begått brottet efter det att han eller hon fyllt 18 år, men innan han eller hon fyllt 21 år, krävs enligt paragrafens andra stycke särskilda skäl för att rätten ska få döma till fängelse. Enligt 29 kap. 7 § andra stycket BrB får ingen dömas till livstids fängelse för brott som han eller hon har begått före 21 års ålder.

I 26 kap. 3 § andra stycket BrB föreskrivs att brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 21 år inte får läggas till grund för att tillämpa den förhöjda straffskala som enligt paragrafen kan användas vid återfall i allvarlig brottslighet (se föregående avsnitt).

---

<sup>2</sup> Prop. 1987/88:120 s. 87 s. 97 f.

Däremot är bestämmelsen i 26 kap. 2 § om förhöjd straffskala vid flerfaldig brottslighet tillämplig även när det gäller unga lagöverträdare. Det strängaste straff som kan dömas ut för ett enstaka brott som någon har begått före 21 års ålder är alltså fängelse i tio år. Om det är fråga om flerfaldig brottslighet kan fängelse i högst (10+4=) 14 år dömas ut.

Om rätten har funnit att det finns synnerliga skäl att döma någon till fängelse för brott som han eller hon har begått före 18 års ålder, ska påföljden enligt 32 kap. 5 § BrB som huvudregel i stället för fängelse bestämmas till sluten ungdomsvård. Slutens ungdomsvård bestäms till viss tid, lägst 14 dagar och högst fyra år. Straffmätningen förutsätts ske på samma sätt som tidigare gällde för fängelse. Det innebär att rätten ska ha tagit hänsyn till samtliga bestämmelser som är relevanta vid bestämmandet av ett fängelsestraffs längd, inklusive den unges ålder. Därutöver ska beaktas att den som döms till slutens ungdomsvård inte blir föremål för villkorlig frigivning. Detta innebär att den längsta tiden för slutens ungdomsvård i praktiken motsvarar ett fängelsestraff om sex år i stränghet.

#### *Psykiskt störda lagöverträdare*

Av 30 kap. 6 § BrB följer att den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning inte får dömas till fängelse. Om rätten finner att den tilltalade inte heller bör dömas till någon annan påföljd, ska han eller hon vara fri från påföljd.

En förutsättning för att fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB ska vara tillämpligt är att gärningsmannen vid brottstillfället led av en allvarlig psykisk störning. Begreppet allvarlig psykisk störning är inte medicinskt, utan juridiskt. Enligt förarbetena ska bedömningen av om en psykisk störning är allvarlig göras utifrån både störningens art och dess grad. En sammanvägning får göras i varje enskilt fall av arten av störningen och de symptom och yttringar i övrigt som belyser graden av störningen.<sup>3</sup> Exempel på vad som kan utgöra en allvarlig psykisk störning är psykosor och vissa andra allvarliga psykiska tillstånd. Ett tillfälligt alkoholutlöst tillstånd av psykotisk karaktär behöver dock inte utgöra en allvarlig psykisk störning i den mening som avses i 30 kap. 6 § BrB, se rättsfallet NJA 1995 s. 48 men jämför även rättsfallet NJA 2001 s. 899.

---

<sup>3</sup> Prop. 1990/91:58 s. 87.

Fängelseförbudet förutsätter också att brottet har skett *under påverkan* av den allvarliga psykiska störningen. Det ska alltså finnas ett orsakssamband mellan störningen och det begångna brottet. I förarbetena uttalas att det ofta torde vara uppenbart att brottet begåtts under påverkan av störningen, om gärningsmannen var allvarligt psykiskt störd när brottet begicks. Det framhålls dock att kravet på orsakssamband inte kan anses uppfyllt om störningen inte kan antas ha haft ett avgörande inflytande på gärningsmannens handlingssätt. Vilket samband som ska krävas får bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Domstolen är därvid inte bunden av den medicinska utredningen i målet.<sup>4</sup> I rättsfallet NJA 2007 s. 180, som avsåg grovt bedrägeri och grovt bokföringsbrott, uttalade Högsta domstolen att bl.a. det förhållandet att den tilltalades handlande hade varit rationellt och präglats av ett adekvat och kontrollerat beteende, innebar att den psykiska störningen inte kunde antas ha haft ett sådant avgörande inflytande på handlingssättet som förutsätts för att ett brott ska kunna anses vara begånget under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

Om den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, lider av en allvarlig psykisk störning får rätten enligt 31 kap. 3 § första stycket BrB överlämna honom eller henne till rättspsykiatrisk vård. Ett sådant överlämnande förutsätter dock att det med hänsyn till den tilltalades psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han eller hon är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Överlämnande till rättspsykiatrisk vård kräver alltså att den tilltalade är i behov av vård vid tidpunkten för domen. Däremot krävs det inte något samband mellan den psykiska störningen och det brott som den tilltalade döms för, vilket innebär att även den som inte led av en allvarlig psykisk störning vid tidpunkten för brottet kan överlämnas till rättspsykiatrisk vård om han eller hon bedöms lida av en sådan störning när straffet bestäms. Om brottet har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning och det till följd av den psykiska störningen finns risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag, får rätten enligt 31 kap. 3 § andra stycket BrB besluta att särskild utskrivningsprövning ska äga rum vid vården, vilket innebär att det är länsrätten som beslutar om utskrivning av den dömde.

---

<sup>4</sup> A. prop. s. 458.

Om det med hänsyn till den tilltalades tidigare brottslighet eller av andra särskilda skäl är påkallat, får rätten enligt 31 kap. 3 § tredje stycket BrB i samband med överlämnande till rättspsykiatrisk vård även döma till annan påföljd, dock inte fängelse eller överlämnande till annan särskild vård.

Socialstyrelsen genomförde under åren 1995–1999 en undersökning där samtliga personer som var föremål för rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning per den 27 september 1995 följdes fram till den 24 januari 1999. Av dessa var 99 dömda för mord (inklusive försök, förberedelse och medhjälp till mord) och 59 dömda för dråp eller vållande till annans död. Under undersökningsperioden skrevs 38 av de personer som hade dömts för mord och 24 av de personer som hade dömts för dråp eller vållande till annans död ut från den rättspsykiatriska vården. Bland dessa personer var den genomsnittliga vårdtiden för dem som hade dömts för mord 4,6 år och för dem som hade dömts för dråp eller vållande till annans död 4,3 år. Vårdtiderna varierade mellan 1,4 och 12,9 år för dem som dömts för mord och mellan 0,8 och 10 år för dem som dömts för dråp eller vållande till annans död.<sup>5</sup> I Socialstyrelsens rapport från undersökningen anges inte hur långa vårdtiderna var för de personer som fortfarande var föremål för rättspsykiatrisk vård vid undersökningsperiodens slut.

Av en senare rapport från Socialstyrelsen framgår att det under en viss dag i maj 2005 fanns 174 personer som var föremål för rättspsykiatrisk vård för att de hade dömts för mord, dråp eller vållande till annans död. Av dessa hade 71 personer, dvs. drygt 40 procent, vårdats i mer än fem år. Den person som hade vårdats längst hade varit föremål för rättspsykiatrisk vård i 49 år.<sup>6</sup>

Frågan om påföljder för psykiskt störda lagöverträdare bereds för närvarande inom Regeringskansliet, se avsnitt 3.3.

## 2.3 Straffskalorna för mord och dråp

Enligt 3 kap. 1 § BrB döms den som berövar annan livet för *mord* till fängelse i tio år eller på livstid. Om brottet med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller annars är att anse som

<sup>5</sup> Socialstyrelsens rapport Rättspsykiatrisk vård – Utvärdering – Omvärdering, 2002, se även Departementspromemorian (Ds 2007:5) Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare s. 102 ff.

<sup>6</sup> Socialstyrelsens rapport Den rättspsykiatriska vården 2005 – Sammanställning från inventeringen den 18 maj 2005, s. 26 ff.



mindre grovt, döms enligt 3 kap. 2 § BrB för *dråp* till fängelse i lägst sex och högst tio år. Bestämmelserna om mord och dråp kompletteras med 3 kap. 3 § BrB, som föreskriver att kvinna som dödar sitt barn vid födseln eller annars under tid då hon på grund av nedkomsten befinner sig i upprivet sinnestillstånd eller i svårt trångmål döms för *barnadrap* till fängelse i högst sex år.

Ovan angivna straffskalor måste läsas parallellt med regleringen i 26 kap. 2 och 3 §§ BrB, som stadgar förhöjda maximistraff vid flerfaldig brottslighet och i vissa återfallssituationer (se avsnitt 2.2.2). För den som döms för flera brott, varav minst ett är mord eller dråp, och som dessutom tidigare har dömts till fängelse i lägst två år, är därför det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut fängelse i 18 år.

Före brottsbalkens tillkomst skildes mellan att döda någon med berått mod och av hastigt mod. Dödande med berått mod rubricerades enligt 14 kap. 1 § strafflagen som mord, medan dödande av hastigt mod enligt 14 kap. 3 § strafflagen rubricerades som dråp. I nuvarande lagstiftning har den brottsliga gärningen, att beröva annan livet, i stället graderats efter brottets svårhet. Uppsåtligt dödande av normalgraden är mord, medan gärningen betecknas som dråp om brottet är att anse som mindre grovt.

I straffrättskommitténs betänkande med förslag till brottsbalk<sup>7</sup> föreslogs att uppsåtligt dödande skulle betecknas som mord om brottet med hänsyn till samtliga omständigheter framstod som särskilt grovt och annars som dråp. Som exempel på omständigheter som särskilt skulle beaktas vid bedömningen av huruvida brottet var grovt angavs att gärningsmannen genom dödandet ville främja annat brott eller att gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet. Uppsåtligt dödande av normalgraden skulle alltså rubriceras som dråp. I propositionen (1962:10) med förslag till brottsbalk gjordes en annan bedömning. Departementschefen anförde att uppsåtligt dödande är ett så allvarligt brott att bestämmelsen om den svåraste graden, mord, borde tas upp som huvudstadgande, och att dråp borde anses föreligga när brottet bedömdes som mindre grovt. Med denna konstruktion var det enligt departementschefen inte påkallat att i lagtexten ange exempel på omständigheter som borde leda till att brottet hänfördes till den grövre formen, dvs. mord. Som exempel på när det kan finnas anledning att hänföra brottet till den lind-

---

<sup>7</sup> SOU 1953:14

rigare graden, dvs. dråp, angavs att någon som utsatts för svår fysisk eller psykisk misshandel bringar sin plågoande om livet.<sup>8</sup>

Enligt straffrättskommitténs förslag skulle straffskalan för dråp vara fängelse i lägst sex och högst tio år eller på livstid. Departementschefen ansåg dock att den av honom föreslagna gränsdragningen mellan mord och dråp, där mord fick utgöra huvudstadgandet, innebar att det inte fanns anledning att låta livstids fängelse ingå i straffskalan för dråp.

Straffrättskommittén framhöll i sitt betänkande att straffet för mord i regel borde vara fängelse på livstid. Enligt kommittén kunde det dock förekomma fall där gärningen med hänsyn till omständigheterna vid brottet visserligen bör betecknas som mord, men där livstidsstraff trots det framstår som alltför strängt. I sådana fall borde straffet enligt kommitténs bedömning kunna bestämmas till fängelse i tio år. För att betona att livstids fängelse utgör normalpåföljden föreslog kommittén att straffskalan för mord skulle vara fängelse på livstid eller i tio år. I brottsbalken anges påföljderna i motsatt ordning; fängelse i tio år eller på livstid. I propositionen uttalas endast att påföljden för mord i överensstämmelse med kommitténs förslag borde sättas till fängelse i tio år eller på livstid.<sup>9</sup>

I kommentaren till brottsbalken anges att det förhållandet att påföljderna i brottsbalken satts i motsatt ordning mot straffrättskommitténs förslag inte ska tillskrivas någon betydelse, eftersom brottsbalkens straffskalor inte preciserar några normalstraff, utan att påföljderna alltid anges i samma ordning med den lindrigaste påföljden först.<sup>10</sup> Straffrättskommitténs uttalande om att straffet för mord i regel borde vara fängelse på livstid måste emellertid ses mot bakgrund av kommitténs bedömning att uppsåtligt dödande av normalgraden skulle betecknas som dråp och att fängelse på livstid skulle finnas med i straffskalan för såväl dråp som mord. Då systematiken kastades om i brottsbalken, så att mord blev den normala rubriceringen vid uppsåtligt dödande och livstids fängelse inte kom att ingå i straffskalan för dråp, går det inte att dra slutsatsen att normalstraffet för mord är fängelse på livstid.<sup>11</sup>

---

<sup>8</sup> Prop. 1962:10 B s. 73 ff.

<sup>9</sup> A. prop. s. 75.

<sup>10</sup> Berggren m.fl., Brottsbalken – en kommentar III, s. 3:19.

<sup>11</sup> Se rättsfallen NJA 1985 s. 510 och NJA 1999 s. 531, vilka finns refererade i bilaga 4.

## 2.4 Straffmätningen vid mord och dråp

### 2.4.1 Allmänt om straffmätning

*Brottets straffvärde – regleringen i 29 kap. 1 § BrB*

Enligt 29 kap. 1 § första stycket BrB ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Föreskriften att straffvärdet ska vara avgörande för straffmätningen är ett uttryck för den vikt som bör läggas vid principerna om ekvivalens och proportionalitet. Lika svåra brott ska ge lika stränga straff och svårare brott ska straffas strängare än lindrigare brott. I samband med att bestämmelsen infördes i brottsbalken 1989 konstaterade departementschefen att den ger utrymme för högst skiftande uppfattningar om vilket straffvärde olika brott bör anses ha. Avsikten är emellertid inte att enskilda domares värdering ska vara avgörande för straffmätningen, utan att lika fall ska behandlas lika. Detta har markerats i lagtexten på två sätt, dels att straffet ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan, dels att intresset av en enhetlig rättstillämpning ska beaktas. Enligt förarbetena innebär detta att domstolarna vid bedömningen av straffvärdet ska utgå från den allmänna värdering som lagstiftningen ger uttryck för genom den uppställda straffskalan och i övrigt anpassa sig till de principer som har utvecklats genom rättspraxis.<sup>12</sup> Vid gradindelade brott är straffskalan beroende av vilken grad brottet bedöms höra till. Brottets svårhetsgrad måste därför avgöras innan straffmätningen sker.

Vid bedömningen av straffvärdet ska enligt 29 kap. 1 § andra stycket BrB särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft. Rekvisiten skada, kränkning och fara avser de objektiva omständigheterna vid brottet. Uttrycken är avsedda att uppfattas i vid mening och utgångspunkt kan normalt tas i brottets rekvisit. Genom hänvisningen till gärningsmannens avsikter och motiv framgår att även subjektiva omständigheter ska tillmätas betydelse vid bedömningen av brottets straffvärde. Hänsyn ska dock inte tas till sådana omständigheter som inte täcks av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet, och det är av stor betydelse för bedömningen hur grov gärningsmannens oakt-

---

<sup>12</sup> Prop. 1987/88:120 s. 77 f.

samhet varit liksom vilken form av uppsåt som förelegat. Av förarbetena framgår att det alltid är omständigheterna vid brottet som ska vara avgörande för bedömningen av straffvärdet. Gärningsmannens person, tidigare brottslighet och vad som inträffat efter brottet ska i princip sakna betydelse för bedömningen. Det ska inte heller ha någon betydelse vem som har drabbats av brottet. Detta utesluter dock inte att det kan finnas anledning att se allvarigare på vissa former av angrepp för att de kränker flera skyddsvärda intressen, som t.ex. vid brott som våld eller hot mot tjänsteman.<sup>13</sup>

#### *Försvårande omständigheter – 29 kap. 2 § BrB*

Bestämmelsen i 29 kap. 1 § BrB kompletteras av de i 29 kap. 2 och 3 §§ BrB uppställda katalogerna över försvårande respektive förmildrande omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. Såsom försvårande omständigheter ska enligt 29 kap. 2 § BrB särskilt beaktas

1. om den tilltalade avsett att brottet skulle få betydligt allvarigare följder än det faktiskt fått,
2. om den tilltalade visat särskild hänsynslöshet,
3. om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig,
4. om den tilltalade grovt utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende,
5. om den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom allvarligt tvång, svek eller missbruk av dennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning,
6. om brottet utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll,
7. om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet, eller
8. om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

---

<sup>13</sup> A. prop. s. 80 f.

De omständigheter som tas upp i paragrafen är alla hänförliga till det konkreta brottet. Uppräkningen är exemplifierande, vilket har markerats genom att det i inledningen till bestämmelsen stadgas att det vid straffmätningen *särskilt* ska beaktas om någon av de uppräknade omständigheterna föreligger. Det kan alltså komma i fråga att beakta även andra försvårande omständigheter än de som anges i bestämmelsen.

När bestämmelsen infördes var avsikten att uppräknningen, som då omfattade punkterna 1–6, skulle vara någorlunda uttömmande och att den skulle inrymma de vanligaste och mest betydelsefulla av de omständigheter som enligt dåvarande praxis brukade åberopas som särskilt försvårande. Detta var anledningen till att flera av punkterna gjordes allmänt hållna. Departementschefen betonade dock att den allmänt hållna regleringen innebär att bestämmelsen bör tillämpas med försiktighet.<sup>14</sup>

#### *Förmildrande omständigheter – 29 kap. 3 § BrB*

Enligt 29 kap. 3 § första stycket BrB ska följande omständigheter särskilt beaktas som förmildrande vid bedömningen av straffvärdet:

1. om brottet föranletts av någon annans grovt kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av psykisk störning eller sinnesrörelse eller av någon annan orsak har haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,
3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,
4. om brottet föranletts av en stark mänsklig medkänsla eller
5. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde får enligt paragrafens andra stycke dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet

Strafflindringsgrunderna är avsedda att tillämpas vid sidan om vad som är föreskrivet för vissa fall. Det kan härvid särskilt nämnas att straffet enligt 23 kap. 5 § BrB kan sättas under vad som är föreskrivet för brottet, om gärningsmannen har förmåtts medverka till ett brott genom tvång, svek, eller missbruk av hans eller hennes ung-

---

<sup>14</sup> A. prop. s. 81 och 84.

dom, oförstånd eller beroende ställning eller om han eller hon har medverkat endast i mindre mån. En förutsättning för att 23 kap. 5 § BrB ska vara tillämplig är emellertid att flera har medverkat till brottet. Den bestämmelsen är alltså inte tillämplig i fall där det är fråga om ensamt gärningsmannaskap.

Liksom när det gäller de försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 § BrB är uppräkningsen i 29 kap. 3 § BrB exemplifierande. Strävan har varit att ange de förmildrande omständigheter som är vanligast och mest betydelsefulla. Enligt förarbetena kan det i än större utsträckning än när det gäller de försvårande omständigheterna finnas anledning att beakta andra faktorer än de som uttryckligen anges i bestämmelsen.<sup>15</sup>

#### *Billighetshänsyn – 29 kap. 5 § BrB*

Utöver brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde ska rätten enligt 29 kap. 5 § BrB vid straffmätningen i skäligen omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,
2. om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
3. om den tilltalade frivilligt angett sig,
4. om den tilltalade förorsakas men genom att han på grund av brottet utvisas ur riket,
5. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av, eller om det finns grundad anledning anta att han kommer att drabbas av, avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,
6. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,
7. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks eller
8. om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

---

<sup>15</sup> A. prop. s. 85.

Bestämmelsens grundtanke är att det vid sidan av straffvärdet kan finnas en rad olika omständigheter som är av sådant slag att det skulle framstå som orättfärdigt om de inte beaktades vid påföljdsbestämningen. Dessa omständigheter, som endast verkar i mildrande riktning, är hänförliga till gärningsmannens person och hans eller hennes handlande efter brottet. Bestämmelsen är enligt förarbetena avsedd att tillämpas med försiktighet, så att den inte medför risker för en oenhetlig praxis eller sociala orättvisor vid straffmätningen.<sup>16</sup>

Av bestämmelsens andra stycke framgår att rätten, om särskilda skäl påkallar det, får döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet och enligt 29 kap. 6 § BrB ska rätten, om det med hänsyn till någon av omständigheterna i 5 § är uppenbart oskäligt att döma till påföljd, meddela påföljdseftergift. Kraven på särskilda skäl respektive uppenbart oskälighet innebär att bestämmelserna ska tillämpas restriktivt.<sup>17</sup>

### 2.4.2 Straffmätningsexpraxis för mord och dråp

I bilaga 4 finns kortare referat av ett antal rättsfall där Högsta domstolen och hovrätterna behandlar frågor kring brottsrubricering och straffmätning för uppsåtligt dödande. I detta avsnitt behandlar vi utgången av dessa rättsfall. En redogörelse för tillgänglig statistik om påföljder för uppsåtligt dödande finns i avsnitt 5.3.

#### *Mord eller dråp?*

Den första frågan som domstolen har att ta ställning till, sedan det slagits fast att någon uppsåtligen har berövat annan livet, är huruvida gärningen ska rubriceras som mord eller dråp.<sup>18</sup> Denna bedömning ska ske med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet.

Det är inte helt enkelt att avgöra gränsdragningen mellan mord och dråp, vilket inte minst de i rättsfall som tas upp i bilaga 4 utvisar. Högsta domstolens praxis ger dock visst stöd för att en gärning som har begåtts under stark affekt till följd av någon form av provokation bör bedömas som dråp, se NJA 1975 s. 594, där gärningsmannen ansågs ha handlat i stark affekt delvis föranledd av att offret

<sup>16</sup> A. prop. s. 47 och 89 f.

<sup>17</sup> A. prop. s. 97.

<sup>18</sup> Här bortses från möjligheten att rubricera gärningen som barndråp.

gjort närmanden mot hans hustru och NJA 1995 s. 464, där Högsta domstolen vid brottsrubriceringen beaktade att brottet föregicks av att offret gjort ett homosexuellt närmande mot gärningsmannen. Å andra sidan har Högsta domstolen i de fall där offret har varit närstående till gärningsmannen regelmässigt bedömt brottet som mord, och detta även om gärningsmannen har befunnit sig i stark affekt vid gärningstillfället. Som exempel kan nämnas NJA 1989 s. 97, där Högsta domstolen uttalar att bl.a. offrets ställning som närstående med betydande styrka talar för att bedöma brottet som mord.<sup>19</sup> Andra omständigheter som har anförts som skäl för att rubricera ett uppsåtligt dödande som mord är att offret har varit försvarslöst eller befunnit sig i en skyddslös situation<sup>20</sup>, att händelseförloppet inte har varit helt kortvarigt<sup>21</sup> eller att offret genom gärningsmannens handlande har utsatts för dödsångest<sup>22</sup>. I de fall där gärningsmannen har dödat offret i samband med bostadsinbrott har gärningen regelmässigt rubricerats som mord.<sup>23</sup>

### *Straffmätningen vid mord*

Ett fåtal av de avgöranden som refereras i bilaga 4 avser straffmätningen vid mord.

Enligt straffrättskommitténs förslag<sup>24</sup> skulle straffet för mord i regel vara fängelse på livstid. Såsom redovisats i avsnitt 2.3 kan emellertid ifrågasättas om detta ställningstagande är relevant för tillämpningen av 3 kap. 1 § BrB. Således uttalar Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1985 s. 510 att det förhållandet att mord, i motsats till vad straffrättskommittén föreslog, har blivit den normala rubriceringen när någon berövar annan livet, medan beteckningen dråp förbehållits de mindre grova brotten, bör medge domstolarna större frihet vid valet av påföljd för mord än vad kommitténs uttalande gav uttryck för. I det aktuella fallet ansågs gärningsmannens långvariga psykiska stresstillstånd och det förhållandet att brottet begåtts under inflytande av en psykisk störning utgöra skäl för att bestämma påföljden

---

<sup>19</sup> Se även NJA 1994 s. 310 och NJA 2002 s. 116 samt hovrättsavgörandet RH 2003:64.

<sup>20</sup> Se NJA 1980 s. 407, NJA 1985 s. 510, NJA 1989 s. 97, NJA 1994 s.310, NJA 2002 s.116 och även hovrättsavgörandet RH 1998:55.

<sup>21</sup> Se NJA 1989 s. 97, jfr NJA 1987 s. 33 och NJA 1995 s. 464, där det förhållandet att inget motsade att dödsmisshandeln utspelades under mycket kort tid anfördes som skäl för att bedöma gärningen som dråp.

<sup>22</sup> Se NJA 1989 s. 97.

<sup>23</sup> Se NJA 1999 s. 531 samt även hovrättsavgörandena RH 1986:12 och RH 2004:71.

<sup>24</sup> SOU 1953:14.



till fängelse tio år, trots att gärningsmannen visat en grymhet som varit ägnad att inge offret svår dödsångest.

I rättsfallet NJA 1999 s. 531, där gärningsmannen dödat offret i samband med ett bostadsinbrott, bestämdes påföljden till fängelse på livstid. Högsta domstolen konstaterade att det av bestämmelsen i 3 kap. 1 § BrB inte framgår vad som ska vara normalpåföljden för mord, utan att valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff måste grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje särskilt fall. I det aktuella fallet motiverades livstidsstraffet bl.a. med att brottet hade varit helt oprovocerat samt att angreppet hade utförts med stor brutalitet och innefattat ett stort antal hugg eller stick med kniv riktade mot flera olika delar av offrets kropp. Det bör anmärkas att Högsta domstolens dom inte var enhällig. Minoriteten (två justitieråd) ansåg att utgångspunkten borde vara att livstidsstraffet förbehålls sådana kvalificerade mord som innefattat moment som gör att de framstår som särskilt grova. Då den aktuella gärningen inte kunde anses innefatta särskild grymhet eller andra särskilt kvalificerande moment ville minoriteten bestämma påföljden till fängelse i tio år.

I de flesta av de refererade hovrättsavgörandena har påföljden för mord bestämts till ett tidsbestämt straff. Valet har motiverats med att brottet inte har varit präglad av en sådan hänsynslöshet att påföljden bör bestämmas till fängelse på livstid (RH 1998:55), att mordet har varit oplanerat och inte utförts med någon särskild grymhet samt att döden torde ha inträffat tämligen omgående (RH 2004:71) samt att gärningsmannen vid gärningstillfället nyligen uppnått den ålder, 21 år, som krävs för att kunna dömas till livstidsstraff (RH 2006:28). I samtliga dessa fall har hovrätten angett att livstidsstraffet som utgångspunkt ska förbehållas de kvalificerade morden (i RH 1998:55 uttryckt som att livstidsstraff bör väljas när omständigheterna är försvårande). Endast i rättsfallet RH 1986:12, som liksom NJA 1999 s. 531 avsåg uppsåtligt dödande i samband med bostadsinbrott, bestämdes påföljden till fängelse på livstid. Som skäl härför angav hovrätten omständigheterna kring brottet, och då främst att gärningsmannen hade visat grymhet och att gärningen hade skett i samband med att gärningsmannen överraskats av offret vid inbrott i hennes bostad.

Nils Rydgren har i en uppsats<sup>25</sup> gått igenom och analyserat samtliga 60 lagakraftvunna livstidsdomar som meddelats i Sverige från brottsbalkens ikraftträdande 1965 till september månad 1989. I uppsatsen anges följande fem huvudfaktorer för straffbestämningen vid mord:

- grymhet; dödande genom grym misshandel och dödande av den som är i hjälplöst tillstånd eller annars på sätt som är ägnat att medföra stark dödsångest anförs som skäl för att bestämma påföljden till fängelse på livstid
- förslagenhet; att brottet föregåtts av noggrann planläggning eller att den döda kroppen undanskaffats anförs som skäl för att bestämma påföljden till fängelse på livstid
- främjande av annat brott; t.ex. dödande i samband med rån, sexualbrott eller inbrottsstöld anförs som skäl för att bestämma påföljden till fängelse på livstid
- omfattande brottslighet; fr.a. att gärningsmannen gjort sig skyldig till två eller flera fall av uppsåtligt dödande anförs som skäl för att bestämma påföljden till fängelse på livstid
- faktorer hänförliga till gärningsmannens person; tidigare brottslighet anförs som skäl för att bestämma påföljden till fängelse på livstid medan själslig abnormitet hos gärningsmannen eller gärningsmannens låga ålder anförs som skäl för ett tidsbestämt straff.

Den 30 mars 2007 meddelade Högsta domstolen den dom som sedermera refererades i rättsfallet NJA 2007 s. 194. I domen uttalar sig Högsta domstolen mer långtgående än tidigare när det gäller straffmätningen för mord. Högsta domstolen konstaterar att andelen livstidsstraff för mord har ökat sedan början av 1990-talet samtidigt som den påföljd som i realiteten följer av ett livstidsstraff har skärpts. Således konstaterar Högsta domstolen att livstidsstraffet tidigare har tidsbestämts genom nåd till fängelse i 12–16 år, men att det numera som regel tidsbestäms till fängelse i 18–25 år. Med hänsyn bl.a. till dessa omständigheter gör Högsta domstolen bedömningen att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen. I det aktuella fallet ansågs det förhållandet att mordet hade begåtts

---

<sup>25</sup> Rydgren, Nils, Fängelse på livstid – Lagens strängaste straff – En utredning av domstolarnas praxis, med en genomgång av samtliga fall 1965–1989, Lunds universitet 1989. En sammanfattning av uppsatsen finns i JT 1990/91 s. 179 ff.

med kniv mot en skyddslös närstående i hennes hem inte vara tillräckligt försvårande för att motivera ett livstidsstraff.

### *Straffmätningen vid dråp*

Endast i tre av de refererade avgörandena från Högsta domstolen och hovrätterna såvitt avser fall av uppsåtligt dödande har brottet rubricerats som dråp. I dessa fall har fängelsestraffets längd bestämts till sex, sju respektive åtta år. Straffmätningen har inte motiverats närmare av domstolarna och omständigheterna i de tre fallen är på många sätt olika. Det är därför svårt att utifrån praxis dra några säkra slutsatser kring straffmätningen för dråp. I det fall där straffet bestämdes till fängelse i sex år (NJA 1975 s. 594) beaktade Högsta domstolen att gärningsmannen förvisats ur riket. I det fall där straffet bestämdes till fängelse i åtta år (NJA 1995 s. 464) var gärningsmannen endast 19 år när gärningen begicks. Vid straffmätningen beaktade Högsta domstolen å ena sidan gärningsmannens ungdom och att brottet föranletts av offrets grovt kränkande beteende, å andra sidan att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet och råhet. Den utdömda påföljden avsåg även en tidigare utdömd skyddstillsyn för bl.a. grov misshandel.

## **2.5 Villkorlig frigivning**

I 26 kap. BrB finns bestämmelser om villkorlig frigivning från tidsbestämda fängelsestraff. Den villkorliga frigivningen syftar till att kontrollera övergången från vistelse i anstalt till vistelse i frihet. Genom villkorlig frigivning ges möjlighet att ställa krav på den frigivne och att tillgripa sanktioner om inte kraven uppfylls. Villkorlig frigivning anses också ge möjligheter att på ett ändamålsenligt sätt utforma reaktioner mot den som efter ett avtjänat fängelsestraff fortsätter att begå brott.<sup>26</sup> Bestämmelserna om villkorlig frigivning fick sin nuvarande utformning genom lagändringar som trädde i kraft 1999<sup>27</sup> och 2007<sup>28</sup>.

Villkorlig frigivning ska enligt 26 kap. 6 § BrB som regel ske när den dömde har avtjänat två tredjedelar av strafftiden, dock minst en

---

<sup>26</sup> Prop. 2005/06:123 s. 53.

<sup>27</sup> SFS 1998:604.

<sup>28</sup> SFS 2006:431.

månad. Om det finns synnerliga skäl ska den villkorliga frigivningen skjutas upp med högst sex månader åt gången. Vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl mot villkorlig frigivning ska särskilt beaktas om den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten. I propositionen till de lagändringar som trädde i kraft 2007 anförs att enstaka överträdelser normalt inte är tillräckligt för att den villkorliga frigivningen ska skjutas upp, utan att det som regel krävs att den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot reglerna vid ett flertal tillfällen. Uppskjuten villkorlig frigivning kan också komma i fråga om en intagen under en stor del av verkställighetstiden vägrar att delta i någon form av sysselsättning eller om han eller hon betar sig aggressivt vid upprepade tillfällen. Regeringen påpekar att det dock inte kan utslutas att en enstaka mycket allvarlig överträdelse kan vara tillräcklig för att den villkorliga frigivningen ska skjutas upp. Som exempel nämns att en rymning i vissa fall kan utgöra synnerliga skäl mot villkorlig frigivning. Prövningen av om den villkorliga frigivningen ska skjutas upp ska innebära en helhetsbedömning, där även omständigheter som talar till den intagnes fördel ska beaktas. Det kan därför finnas skäl att låta bli att skjuta upp den villkorliga frigivningen om den dömde har genomgått en positiv utveckling och inte misskött sig under en lång tid.<sup>29</sup>

Beslut om uppskjuten villkorlig frigivning fattas enligt 26 kap. 9 § BrB av Kriminalvården. I beslutet ska anges en ny tidpunkt för när den dömde ska frigives villkorligt. Vid den tidpunkten ska villkorlig frigivning ske, om det inte även då finns sådana synnerliga skäl som innebär att frigivningen ska skjutas upp ytterligare. När den nya tidpunkten för villkorlig frigivning bestäms ska arten och omfattningen av överträdelserna särskilt beaktas. I förarbetena till 2007 års lagändringar anförs att det är ofrånkomligt att också strafftidens längd tillmäts viss betydelse vid bedömningen. Vidare framhålls att det torde krävas mycket långvarig och omfattande misskötsamhet för att den villkorliga frigivningen ska skjutas upp med så mycket som sex månader.

Det finns inte någon begränsning av hur mycket den villkorliga frigivningen sammanlagt kan skjutas upp. Om den dömde fortsätter att missköta sig så att det vid varje prövning anses föreligga synnerliga skäl mot villkorlig frigivning, kan det förekomma att den villkorliga frigivningen skjuts upp så mycket att hela den utdömda

---

<sup>29</sup> A. prop. s. 56 f. och 73.

strafftiden får avtjänas i anstalt. Enligt förarbetena bör detta dock endast komma i fråga i undantagsfall.<sup>30</sup>

Efter den villkorliga frigivningen gäller enligt 26 kap. 10 § BrB en prøvotid som motsvarar den strafftid som återstår vid frigivningen, dock minst ett år. Enligt 26 kap. 11 § BrB kan Kriminalvården, om det bedöms påkallat, besluta att den som är villkorligt frigiven ska stå under övervakning. Övervakningen upphör sedan ett år av prøvotiden har förflutit, om inte övervakningsnämnden beslutar att den ska upphöra tidigare eller att övervakningstiden ska förlängas.

## 2.6 Tidsbestämning av livstidsstraff

### 2.6.1 Nåd

Fram till den 1 november 2006 kunde den som hade dömts till livstids fängelse få straffet omvandlat till fängelse på viss tid endast genom att regeringen med stöd av 11 kap. 13 § första stycket regeringsformen beviljade den livstidsdömde nåd. Denna möjlighet kvarstår formellt sett, men har i praktiken kommit att ersättas av lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid.

Nåd kan sökas även av andra än den dömda och det krävs inte att viss tid ska ha förflutit innan en ansökan om nåd prövas. Regeringen anger inte några skäl för beslut som fattas i nådeärenden och det går därför inte att utläsa närmare vilka omständigheter som legat till grund för besluten. Livstids fängelse omvandlades emellertid regelmässigt till fängelse på viss tid. Regeringens beslut om sådan omvandling under åren 1965–2001 redovisas i betänkandet Frigivning från livstidsstraff<sup>31</sup>. Av redovisningen framgår att livstids fängelse fram till 1990 omvandlades till i genomsnitt 14 års fängelse. Därefter ökade det tidsbestämda straffets längd successivt, så att det i slutet av den redovisade perioden bestämdes till omkring 18 års fängelse.

---

<sup>30</sup> A. prop. s. 61 och 74.

<sup>31</sup> SOU 2002:26, bilaga 3.

## 2.6.2 Lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid

Lagen om omvandling av fängelse på livstid tillkom i syfte att förbättra förutsebarheten för de dömda och Kriminalvården, främst för att verkställigheten ska kunna användas mer effektivt och ändamålsenligt och tidigare inriktats på frigivningsförberedelser. Andra grundläggande målsättningar var att rättssäkerheten skulle öka genom införandet av en reglerad prövning och att den dömde skulle ges tydligare möjligheter att påverka frågan om frigivning.<sup>32</sup>

Lagstiftningen innebär att den som dömts till fängelse på livstid, eller om det finns särskilda skäl Kriminalvården, får ansöka vid Örebro tingsrätt om att livstidsstraffet ska omvandlas till fängelse på viss tid. Ansökan får göras när den dömde har avtjänat minst tio år av livstidsstraffet. Om ansökan avslås, får en ny ansökan göras tidigast ett år efter det att beslutet vann laga kraft. Kravet på att den dömde ska ha avtjänat tio år av straffet har sin bakgrund i att de livstidsdömda som benådades under åren närmast före den nya lagens tillkomst generellt sett fick sina livstidsstraff ersatta med tidsbestämda straff om minst 18 års fängelse, vilket innebar en faktisk verkställighetstid om tolv år. I förarbetena hänvisas också till att livstidsstraffet är lagens strängaste straff och att frigivning inte bör vara aktuellt tidigare än vad som kan ske från det längsta tidsbestämda straffet som kan dömas ut, vilket enligt bestämmelserna i 26 kap. BrB är tolv år (dvs. två tredjedelar av 18 år)<sup>33</sup>.

Vid prövningen av om omvandling ska ske ska rätten särskilt beakta följande faktorer.

1. den tid som den dömde har avtjänat av livstidsstraffet
2. vad som av domen framgår av de omständigheter som har legat till grund för straffmätningen
3. om det finns risk för att den dömde återfaller i brottslighet av allvarligt slag
4. om den dömde har åsidosatt vad som gäller för verkställigheten
5. om den dömde har medverkat till att främja sin anpassning till samhället

Omvandlingsprövningen ska inte innebära en omprövning av förhållanden som slutligt har avgjorts genom den lagakraftvunna domen. Det ska alltså inte vara fråga om att vid prövningen ta in ytterligare utredning och bevisning som rör gärningen och omständigheterna

<sup>32</sup> Prop. 2005/06. s. 16 och 21 f.

<sup>33</sup> A. prop. s. 35.

kring denna. Inte heller ska omvandlingsprövningen innebära en ny straffmätning, utan prövningen ska primärt grundas på förhållanden och omständigheter som har inträffat efter domen. Enligt förarbetena går det dock inte att bortse från att livstidsstraff kan avse brott av olika karaktär och svårhetsgrad samt att brottet och den tid som avtjänandet pågått därför bör kunna beaktas särskilt vid omvandlingsprövningen. Vid en jämförelse av olika brott som har lett till fängelse på livstid ska som huvudregel ett svårare brott leda till att längre tid avtjänas innan en ansökan om omvandling bifalls.<sup>34</sup>

Av förarbetena framgår vidare att en konkret och beaktansvärd risk för återfall i allvarlig brottslighet bör leda till att ansökan om omvandling lämnas utan bifall.<sup>35</sup> Till ledning för bedömningen av återfallsrisken får rätten enligt lagen inhämta särskild utredning. Som regel får ansökan om omvandling inte bifallas utan att en sådan utredning har hämtats in. Av 3 § förordningen (2006:1119) om omvandling av fängelsestraff på livstid framgår att det är Rättsmedicinalverket som ansvarar för genomförandet av utredningar om risk för återfall i brottslighet. Utredningen ska innehålla ett utlåtande med bedömning av risken för att den dömda återfaller i brottslighet och uppgifter om vilken typ av brottslighet som avses. Om risk för återfall konstateras ska det även lämnas förslag till åtgärder för att minska risken.

Enligt lagen om omvandling av fängelsestraff på livstid ska rätten också, om det inte är uppenbart obehövt, inhämta yttrande från Kriminalvården. Yttrandet ska enligt förordningen om omvandling av fängelsestraff på livstid innehålla en redogörelse för verkställigheten av straffet och för andra omständigheter som kan vara av betydelse för rättens bedömning. Handlingar som är relevanta för omvandlingsfrågan ska bifogas yttrandet.

Om ansökan leder till bifall, ska rätten omvandla det utdömda livstidsstraffet till fängelse på viss tid. Fängelsestraffets längd ska bestämmas med utgångspunkt från den tid som den dömda har avtjänat och med beaktande av reglerna om villkorlig frigivning samt den dömdes behov av åtgärder för att underlätta övergången till ett liv i frihet. Fängelsestraffets längd får inte understiga det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut, dvs. för närvarande 18 år. I propositionen anförs att straffet efter en så lång verkställighetstid som ett livstidsstraff innebär bör tidsbestämmas så att utslussningstiden är väl avvägd med hänsyn till den dömdes behov. Vidare anförs

<sup>34</sup> A. prop. s. 38 och 60.

<sup>35</sup> A. prop. s. 39.

att ett förordnande om utvisning kan påverka tidsbestämningen så att utslussningstiden blir kortare än vad som annars skulle ha varit fallet.<sup>36</sup>

Sedan livstidsstraffet har tidsbestämts gäller bestämmelserna om villkorlig frigivning, prövotid, övervakning och återfall i brott på samma sätt som för andra tidsbestämda fängelsestraff.

Den nya lagstiftningen innebär inte att regeringens möjligheter att bevilja nåd påverkas. Regeringen har alltså alltså alltså möjlighet att benåda livstidsdömda.

### 2.6.3 Beslut i ärenden om omvandling av fängelse på livstid

I slutet av oktober månad 2007 hade Örebro tingsrätt prövat 25 ansökningar om omvandling av fängelse på livstid. Samtliga ansökningar avsåg personer dömda för mord. I nio fall hade sökanden även dömts för annan brottslighet. En ansökan avvisades, eftersom den kom in till tingsrätten före det att lagen om omvandling av fängelse på livstid trädde i kraft, och i fyra fall avskrevs ärendet sedan sökanden återkallat sin ansökan. Av de 20 ansökningar som prövades i sak omvandlade tingsrätten livstidsstraffet till fängelse på viss tid i åtta fall. Övriga tolv ansökningar lämnades utan bifall. En sammanställning över besluten finns i bilaga 5.

I de ärenden där tingsrätten lämnade ansökan utan bifall hade sökandena avtjänat mellan 10 år 4 månader och 14 år 3 månader av de utdömda livstidsstraffen. I samtliga fall bedömde tingsrätten att den avtjänade tiden med hänsyn till brottets eller den samlade brottslighetens svårhetsgrad inte var tillräckligt lång för att tidsbestämning skulle kunna komma i fråga. I några ärenden beaktades även att det förelåg en risk för att sökanden skulle återfalla i allvarlig brottslighet. I ett ärende tog tingsrätten, utöver att sökanden inte ansågs ha avtjänat tillräckligt lång tid, hänsyn till att sökanden inte hade beviljats överflyttning till öppen anstalt, inte hade deltagit i någon relationsinriktad programverksamhet och inte heller i övrigt hade tagit några egna initiativ för att främja sin återanpassning till samhället samt att det inte förelåg någon mer konkret planering inför sökandens frigivning. I ett annat ärende beaktades att sökanden fortlöpande och i stor omfattning hade gjort sig skyldig till allvarlig misskötsamhet under verkställigheten av livstidsstraffet. Misskötsamheten bestod bl.a. av vägran att lämna urinprov vid ett 30-tal

---

<sup>36</sup> A. prop. s. 41 och 61.



tillfällen, upprepat bruk av narkotika samt innehav av kniv och stickvapen vid flera tillfällen.

I de åtta ärenden där ansökan om omvandling bifölls fastställde tingsrätten det tidsbestämda straffet till fängelse mellan 21 och 33 år. Nedan följer en redogörelse för omständigheterna i respektive ärende. Ärendenas numrering följer tabellen i bilaga 5.

#### Ärende 5

Sökanden dömdes i oktober 1993 för mord. Enligt livstidsdomen hade sökanden huggit en man flera gånger i huvudet med en yxa så att denne avled. Gärningen var enligt livstidsdomen förberedd och hade karaktären av ett rånmord. Sökanden var tidigare dömd vid sex tillfällen för bl.a. misshandel och rån.

Av Rättsmedicinalverkets yttrande i ärendet om omvandling framgår att sökanden sannolikt led av en utvecklingsrelaterad störning med autistiska drag, som bl.a. innebar att han hade låg verbal förmåga. Sökanden ansågs ha utvecklats väl under fängelsetiden och hade inte gjort sig skyldig till misskötsamhet. Rättsmedicinalverket gjorde bedömningen att det förelåg en låg risk (i graderingen låg, medelhög eller hög risk) för återfall i allvarlig brottslighet, men att risken skulle öka om en eventuell frigivning inte föregicks av en samlad och välgrundad planering, innefattande bl.a. hjälp med ekonomin och kontakter med socialtjänsten.

Tingsrätten bedömde att risken för fortsatt våldsbrottslighet inte var sådan att den utgjorde hinder mot omvandling av livstidsstraffet. Sökanden ansågs inte ha åsidosatt vad som gäller för verkställigheten i sådan grad och omfattning att det talade mot bifall till ansökan om omvandling och han bedömdes, utefter sina förutsättningar, ha medverkat till att främja sin anpassning i samhället. Tingsrätten konstaterade att det mord som sökanden gjort sig skyldig till hade ett mycket betydande straffvärde, men att han fick anses ha avtjänat tillräckligt lång tid (13 år och 8 månader) för att komma i åtnjutande av omvandling av livstidsstraffet. Vid bedömningen av fängelsestraffets längd tog tingsrätten hänsyn till att det behövdes relativt omfattande och djupgående åtgärder för att tillgodose sökandens behov av åtgärder för att underlätta övergången till ett liv i frihet. En utslussningstid om drygt två år bedömdes som behövlig. Fängelsestraffets längd bestämdes därför till 24 år.

#### Ärende 6

Sökanden dömdes i juli 1995 för mord. Enligt livstidsdomen hade sökanden med kniv tillfogat en man ett flertal skärsår, sticksår och huggsår bl.a. i buken och huvudet. Sökanden var tidigare ostraffad.

Enligt Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet hade sökanden under hela verkställigheten skött sig i det närmaste helt utan anmärkningar såväl inom anstalten som i samband med utevistelser (permissioner). Han hade deltagit i de sysselsättningar som anvisats honom,

skött sina arbetsuppgifter och studerat. Sökanden bedömdes ha ett utbrett socialt nätverk med etablerade kontakter samt en realistisk framtidsplanering.

Enligt Rättsmedicinalverkets yttrande förelåg så gott som inga riskfaktorer för återfall i våldsbrottslighet och risken för återfall bedömdes därför som låg (i graderingen låg, medelhög och hög).

Tingsrätten fann att risken för att återfall i brott var så låg att den inte utgjorde hinder mot omvandling av livstidsstraffet. Sökanden ansågs inte ha åsidosatt vad som gällde för verkställigheten och ansågs ha medverkat till sin anpassning i samhället. Enligt tingsrättens bedömning hade det mord sökanden dömts för ett betydande straffvärde. Vid en jämförelse mellan straffvärdet och den tid som sökanden avtjänat, 12 år och 4 månader, ansågs sökanden dock ha avtjänat tillräckligt lång tid för att kunna komma i åtnjutande av omvandling av livstidsstraffet. Vid bedömning av fängelsestraffets längd bedömde tingsrätten att utslussningstiden inte behövde vara längre än ca ett och ett halvt år. Fängelsestraffets längd bestämdes därför till 21 år.

#### Ärende 7

Sökanden dömdes i mars 1995 för mord bestående i att han med ett laddat och avsågat hagelgevär sökt upp en man och på nära håll skjutit mannen i buken. Gärningen var enligt livstidsdomen närmast att betrakta som en avrättning. Sökanden var tidigare dömd vid två tillfällen, bl.a. för grov misshandel och hot mot tjänsteman.

Enligt Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet hade sökanden, fränsett enstaka positiva drogtest 1998 och 2000, skött verkställigheten utan anmärkning. Han hade deltagit i psykologsamtal och behandlingsprogram samt studerat. Sökanden hade regelbunden kontakt med sina barn och var mantalsskriven hos en vuxen dotter, där han även tillbringade sina permissioner.

Rättsmedicinalverket bedömde risken för återfall i brottslighet som låg (i graderingen låg, medelhög och hög).

Tingsrätten fann att det inte framkommit någon konkret och beaktansvärd risk för att sökanden skulle återfalla i brottslighet av allvarligt slag. Enligt tingsrättens bedömning hade sökanden visserligen gjort sig skyldig till misskötsamhet genom att vid två tillfällen använda droger under avtjänandet av livstidsstraffet. Då regelöverträdelserna bedömdes vara av ringa omfattning och då den senaste överträdelserna låg långt tillbaka i tiden fann tingsrätten emellertid att misskötsamheten inte hindrade ett frångående av livstidsstraffet. Sökanden ansågs ha medverkat till sin anpassning i samhället. Det mord som sökanden dömts för hade enligt tingsrättens bedömning ett betydande straffvärde. Vid en jämförelse mellan straffvärdet och den tid som sökanden avtjänat, 13 år och 2 månader, samt vid jämförelse med de omvandlingsärenden som tingsrätten tidigare avgjort, ansågs sökanden dock ha avtjänat tillräckligt lång tid för att kunna komma i åtnjutande av omvandling av livstidsstraffet. Vid bedömning av fängelsestraffets längd konstaterade tings-

rätten att det inte behövdes några särskilt omfattande och djupgående utslussningsåtgärder. Fängelsestraffets längd bestämdes därför till 21 år.

#### Ärende 11

Sökanden dömdes i oktober 1993 för mord. Av livstidsdomen framgår att sökanden hade vidtalats att medverka vid ett mord på sin brors hustru. Motivet för mordet var kvinnans påstådda otrohet mot brodern. Mordet utfördes genom att andra män drog omkull kvinnan på en väg och höll fast henne med våld, varefter sökanden upprepade gånger körde över henne med bil. Kvinnans döttrar var närvarande på platsen och såg och hörde sin mors lidanden. Sökanden var tidigare ostraffad.

Av Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet framgick att sökanden hade skött verkställigheten av fängelsestraffet i stort sett utan anmärkning. Han hade rapporterats för ett fåtal smärre förseelser, såsom deltagande i kollektiv arbetsnedläggelse, främst i början av verkställigheten. Under verkställigheten hade han genomgått behandlingsprogram, deltagit i samtalsgrupper och studerat. Han hade god kontakt med sin familj (hustru och två barn) och det familjehem som familjen var placerad vid. Vid villkorlig frigivning var han erbjuden anställning och kunde genom arbetet också erbjudas bostad.

Rättsmedicinalverket gjorde bedömningen att det förelåg en låg risk (i graderingen låg, medelhög och hög) för återfall i våldsbrott.

Tingsrätten konstaterade att utredningen gav vid handen att sökanden på ett mycket framgångsrikt sätt hade medverkat till sin anpassning i samhället och att han inte hade åsidosatt vad som gällde för verkställigheten. Risker för återfall i brott bedömdes vara så låga att den inte utgjorde hinder mot att omvandla livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff. Enligt tingsrättens bedömning hade det mord som sökanden dömts för utförts på ett synnerligen rått sätt med ett utdraget händelseförlopp. Förfaringsättet ansågs ha präglats av ett stort mått av grymhet och brist på hänsyn till de anhöriga, då kvinnans döttrar varit närvarande och sett och hört sin mors lidanden. Gärningen bedömdes ha ett mycket betydande straffvärde. Vid en jämförelse mellan straffvärdet och den tid som sökanden avtjänat, drygt 15 år, ansågs sökanden dock ha avtjänat tillräckligt lång tid för att kunna komma i åtnjutande av omvandling av livstidsstraffet. Fängelsestraffets längd bestämdes till 25 år.

#### Ärende 13

Sökanden dömdes i maj 1994 för mord, häleri, skyddande av brottsling, narkotikabrott och olaga vapeninnehav. Av livstidsdomen framgår, såvitt avser åtalet för mord, att sökanden var skyldig offret en större summa pengar och att han, sedan offret krävt betalning av skulden, tillsammans och i samråd med en medgärningsman lurat ut offret ur sin bostad och berövat honom livet genom att skjuta honom med två skott i munnen. Sökanden och medgärningsmannen sänkte sedan offrets kropp i Hjälmarén. Sökanden var dömd vid flera tillfällen före livs-

tidsdomen, bl.a. 1977 till fängelse nio år för grovt narkotikabrott och 1984 till fängelse fem år för bl.a. grovt narkotika brott.

Enligt Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet hade sökanden rapporterat för misskötsamhet vid tolv tillfällen under verkställigheten. Flertalet rapporter avsåg vägran att medverka vid drogtest. I augusti 2000 drog Kriminalvårdsstyrelsen in sökandens permissioner då det framkommit information om att han vidtagit åtgärder för att undandra sig verkställigheten. Permissionerna återupptogs i december 2000 och sköttes efter det utan anmärkning. Under verkställigheten hade sökanden deltagit i Kriminalvårdens programverksamhet, studerat och arbetat som avdelningsstödare.

Rättsmedicinalverket gjorde bedömningen att risken för återfall i brottslighet var låg (i graderingen låg, medelhög och hög).

Tingsrätten konstaterade att det på goda grunder kunde antas att Rättsmedicinalverket ansåg att risken för återfall var mycket låg, eller med andra ord närmast försumbar. Tingsrätten fann att sökanden inte hade åsidosatt vad som gällt för verkställigheten i sådan grad att det utgjorde hinder mot bifall till hans omvandlingsansökan. Sökanden ansågs också ha medverkat och alltjämt medverka till att främja sin anpassning i samhället. Enligt tingsrättens bedömning hade det mord som sökanden dömts för ett mycket betydande straffvärde. I relation till de knappt 14 år som sökanden hade avtjänat av livstidsstraffet och vid jämförelse med de omvandlingsärenden som tingsrätten dithills avgjort, ansågs sökanden dock ha avtjänat så lång tid att hans ansökan om omvandling av livstidsstraffet borde bifallas. Fängelsestraffets längd bestämdes till 23 år.

#### Ärende 16

Sökanden dömdes i april 1995 för mord, tillgrepp av fortskaffningsmedel, dopningsbrott, olaga vapeninnehav och olaga innehav av ammunition. Enligt livstidsdomen hade sökanden berövat en 20-årig man livet genom att skjuta honom i huvudet med ett avsågat hagelgevär. Gärningen föregicks av att sökanden, som var alkoholpåverkad, och offret kom i slagsmål med varandra vid ett grillkök. Sökanden begav sig från platsen, men kom tillbaka igen efter att ha hämtat geväret i sin bostad. Sökanden sköt först en hagelsvärm mot offrets rygg, så att offret föll omkull, för att sedan från mycket nära håll avlossa ett skott mot offrets huvud.

Av Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet framgick att sökanden genomgående skött verkställigheten utan anmärkning, att han deltagit i programverksamhet för att arbeta med sin personliga utveckling och komma till insikt om de faktorer (problem att hantera alkohol) som kan ha bidragit till brottsligheten. Prognosen för anpassning till ett socialt liv bedömdes som mycket god.

Rättsmedicinalverket gjorde bedömningen att det förelåg en låg risk (i graderingen låg, medelhög och hög) för återfall i våldsbrott. Verket påpekade dock att det förhållandet att sökanden, trots att han genomgått ett antal behandlingsprogram för alkoholmissbruk, gav ut-

tryck för en attityd att inte vilja upphöra helt med alkohol utgjorde en riskfaktor.

Tingsrätten fann att det inte framkommit någon konkret och beaktansvärd risk för att sökanden skulle återfalla i allvarlig våldsbrottslighet eller annan brottslighet av allvarligt slag. Sökanden ansågs inte ha åsidosatt vad som gäller för verkställigheten av livstidsstraffet och han ansågs ha medverkat och alljämt medverka till att främja sin anpassning i samhället. Enligt tingsrättens bedömning hade det mord sökanden dömts för ett mycket betydande straffvärde. Vid en jämförelse med de knappt 13 år som sökanden hade avtjänat och vid jämförelse med de omvandlingsärenden som tingsrätten ditills avgjort ansågs sökanden dock ha avtjänat så lång tid att hans ansökan om omvandling av livstidsstraffet borde bifallas. Fängelsestraffets längd bestämdes till 22 år.

#### Ärende 17

Sökanden dömdes i april 1990 för mord, försök till mord, förberedelse till mord, allmänfarlig ödeläggelse, förberedelse av allmänfarlig ödeläggelse och missbruk av urkund. Enligt livstidsdomen hade sökanden tillsammans med två medgärningsmän tillverkat tre bomber, som skulle användas för att döda människor. Två av bomberna placerades ut i Köpenhamn, den ena utanför ett kontor och den andra utanför en synagoga. Båda bomberna exploderade. Explosionen utanför kontoret medförde att en person dödades, tre personer skadades allvarligt och ytterligare 16 personer skadades mindre allvarligt. Dessutom orsakades omfattande materiella skador. Av explosionen utanför synagogan följde, förutom omfattande materiella skador, att sju personer skadades. Sökanden och medgärningsmännen försökte placera ut även den tredje bomben, men tvingades avbryta försöket.

Av Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet framgick att sökanden avvek från anstalten 1991, men att han greps efter några dagar och återfördes till säkerhetsavdelning. Brottslighetens art och omfattning jämte risken för avvikande hade krävt särskilda insatser vad gäller säkerhet, anstaltsplacering och upprepade kontakter med Säkerhetspolisen. Först sedan Säkerhetspolisen 1997 och 1998 gjort bedömningen att det inte längre förelåg någon risk för fortsatt brottslighet började sökanden beviljas permissioner. Samtliga permissioner hade skötts utan anmärkning. Inledningsvis under verkställigheten gjorde sökanden sig skyldig till flera fall av misskötsamhet. Efter 1994 hade han dock endast rapporterats för enstaka förseelser, som innehav av vissa otillåtna föremål. Sökanden hade genomgått behandlingsprogram och deltagit i de sysselsättningar som anvisats honom. Bakgrunden till brottsligheten var sökandens befrielsekamp för Palestina. Denna drivkraft fanns enligt Kriminalvården alljämt kvar, men enligt uppgift från sökanden avsåg han att fortsätta kampen med fredliga metoder. Enligt uppgift från Säkerhetspolisen 2005 kunde sökanden inte längre ses som något hot mot svenska säkerhetsintressen.

Rättsmedicinalverket gjorde bedömningen att det förelåg en låg risk (i graderingen låg, medelhög och hög) för återfall i våldsbrott. Den

omständigheten att sökanden gjort sig skyldig till allvarlig våldsbrottslighet med terroristiska förtecken ansågs dock utgöra en tung riskfaktor för återfall. Verket påpekade att det inte finns några validerade instrument eller metoder som tar sikte på just den brottslighet som sökanden gjort sig skyldig till.

Tingsrätten fann att det inte framkommit att det fanns en konkret och beaktansvärd risk för att sökanden skulle återfalla i brott mot liv eller hälsa eller i allmänfarliga brott. Sökandens rymning från anstalten 1991 betecknades av tingsrätten som allvarlig misskötsamhet, men mot bakgrund av den långa tid som löpt sedan dess tillmättes inte händelsen någon avgörande betydelse vid prövningen av omvandlingsansökan. Sökandens övriga misskötsamhet ansågs inte kunna betecknas som allvarlig. Tingsrätten bedömde att sökanden hade medverkat och alltjämt medverkade till att främja sin anpassning i samhället. Enligt tingsrättens bedömning hade den brottslighet sökanden dömts för ett synnerligen högt straffvärde. Sökanden ansågs dock ha avtjänat så lång tid, drygt 18 år, av livstidsstraffet att hans ansökan om omvandling av livstidsstraffet borde bifallas. Fängelsestraffets längd bestämdes till 30 år.

#### Ärende 20

Sökanden dömdes i december 1988 för mord, misshandel (i två fall) och skadegörelse. Enligt livstidsdomen hade sökanden bl.a. bragt en 54-årig kvinna om livet genom att slå henne i huvudet med en hammare och en köttysxa. Han hade även ett flertal gånger stuckit eller huggit en kniv i kroppen på kvinnan.

Av Kriminalvårdens yttrande i omvandlingsärendet framgick bl.a. följande. Vid tiden för yttrandet var sökanden alltjämt placerad i slutananstalt. Sökanden led av somatiska och psykiatriska problem och mot bakgrund av de psykiatriska problemen bedömdes han inte som lämplig och mottaglig för vissa behandlingsinsatser. Han hade dock deltagit med goda vitsord i den sysselsättning han kunnat delta i. Sökanden hade haft ett stort antal normalpermissioner med åtföljande kriminalvårdspersonal och utevistelser tillsammans med kriminalvårdspersonal för besök inom allmänna sjukvården, vilka han skött utan anmärkning. Vid två tillfällen hade sökanden rapporterats för att ha lämnat positiva drogtest. Därutöver hade han vid ett par tillfällen rapporterats för olämpligt uppträdande mot kriminalvårdspersonal. Sökanden hade under i stort sett hela sitt vuxna liv levt inom institutioner (totalt ca 50 år inom kriminalvård eller rättspsykiatri). Under de perioder som han vistats ute i samhället umgicks han i missbrukarkretsar och återföll frekvent i kriminalitet. Enligt tidigare riskbedömningar från 2003 och 2006 förelåg det till följd av sökandens personlighetsmässiga avvikelser och tidigare beteendemönster i frihet risk för att återfall i våldsbrott om sökanden skulle återfalla i missbruk. De personlighetsmässiga dragen ansågs dock ha klingat av med sökandens ålder (69 år vid tiden för tingsrättens beslut). Enligt den senare riskbedömningen borde det beaktas att sökanden inte hade missbrukat på flera år och att han även klarat tre permissioner på egen hand utan missbruk.

Enligt Rättsmedicinalverkets bedömning framkom ett antal riskfaktorer för återfall i våldsbrottslighet, däribland att sökanden vid upprepade tillfällen dömts för grova brott, att han aldrig haft någon egentlig förankring på arbetsmarknaden, att han haft ett massivt blandmissbruk, att han bedömts ha antisociala och psykopatiska personlighetsdrag samt att han inte har något stabilt nätverk i form av familj eller anhöriga. Som skyddsfaktorer mot återfall i brottslighet angav Rättsmedicinalverket att sökanden var ålderspensionär och därmed hade en säker inkomst genom pension samt att hans bräckliga somatiska tillstånd begränsade hans exponering av risksituationer. Sammantaget fann Rättsmedicinalverket att risken för återfall i våldsbrottslighet var medelhög (i graderingen låg, medelhög och hög). Rättsmedicinalverket anförde vidare att sökandens bristande förankring i samhället innebar att en längre utslussningstid var nödvändig samt att frivivningen måste planeras noggrant.

Tingsrätten fann att det mot bakgrund av sökandens långa verkställighetstid inte framkommit att han åsidosatt vad som gäller för verkställigheten i sådan omfattning och grad att det kunde utgöra hinder mot bifall till hans omvandlingsansökan. Vidare ansågs sökanden utifrån sina personliga förutsättningar ha medverkat till att främja sin anpassning till samhället. Enligt tingsrättens bedömning hade det mord som sökanden dömts för ett mycket betydande straffvärde. Sökanden ansågs dock ha avtjänat tillräckligt lång tid, drygt 19 år, av livstidsstraffet för att detta skulle kunna omvandlas till fängelse på viss tid. Vid en samlad bedömning, där bl.a. det förhållandet att sökanden under lång tid avhållit sig från missbruk samt sökandens höga ålder och bräckliga hälsotillstånd beaktades, fann tingsrätten att det inte framkommit att det vid tidpunkten för beslutet och för överblickbar framtid fanns en konkret och beaktansvärd risk för att sökanden skulle återfalla i våldsbrottslighet av allvarligt slag. Tingsrätten gjorde således bedömningen att det fanns förutsättningar att frångå det utdömda livstidsstraffet och att ansökan om omvandling skulle bifallas. Med hänsyn till sökandens behov av åtgärder för att underlätta övergången till ett liv i frihet fann tingsrätten att utslussningstiden borde bestämmas till omkring tre år. Fängelsestraffets längd bestämdes därför till 33 år.

I stort sett samtliga beslut där ansökan om omvandling har lämnats utan bifall har överklagats till Göta hovrätt. I slutet av oktober månad 2007 hade hovrätten meddelat beslut i fem ärenden. I fyra av ärendena fastställde hovrätten tingsrättens avslagsbeslut. I det femte ärendet beslutade hovrätten om omvandling av livstidsstraffet till fängelse 21 år. Omständigheterna och domstolarnas skäl i sistnämnda ärende framgår av nedanstående referat.

## Ärende 2

Sökanden dömdes i april 1997 för mord. Av livstidsdomen framgår att sökanden hade förmått en man att mot betalning hjälpa till att döda hennes sambo. Sökanden såg till att sambon intog sömntabletter och kontaktade därefter tre andra personer, däribland den vidtalade mannen, som kom till bostaden. Tillsammans försäkrade de sig om att sökandens sambo sov mycket djupt, varefter den man som utlovats betalning tilldelade sambon ett tiotal slag i bakhuvudet och ryggen med en yxa. Sökandens sambo avled av slagen. Sökanden hade sett till att en av medgärningsmännen tog med sig yxan till hennes bostad och hon var närvarande i sovrummet när slagen utdelades. Enligt livstidsdomen var det sökanden som avgjorde att mordet skulle ske och hon var pådrivande när andra tvekade. Sökanden var också närvarande när den man som utdelat slagen med yxan packade in sambons kropp i plasticsäckar. Hon undanröjde själv bevis från mordet genom att tvätta blod från väggar och golv samt att elda upp sängbottnar och sängkläder. Förhållandet mellan sökanden och hennes sambo var enligt livstidsdomen präglad av motsättningar. Sökanden behandlades illa av sambon och det förekom att han misshandlade henne. Före mordet hade sökanden även frågat andra personer än de som kom att delta vid mordet om de kunde hjälpa henne att döda sambon. Sökanden var tidigare ostraffad.

Kriminalvården anförde i yttrande att sökanden genomgående skött verkställigheten utan anmärkningar, att hon deltagit i olika program och utbildningar samt att hon under verkställigheten ingått äktenskap och fått ett barn tillsammans med en man som även han var dömd till fängelse på livstid. Barnet var, liksom sökandens båda barn från förhållandet med den mördade sambon, fosterhemsplacerade. Sökanden träffade barnen under sina permissioner och kvinnan i det hem där ett av barnen var placerat var en viktig stödperson för sökanden under verkställigheten.

Enligt Rättsmedicinalverkets bedömning förelåg det, bortsett från det brott hon dömts för, inte några kända riskfaktorer för att sökanden skulle återfalla i brottslighet.

Tingsrätten ansåg att det vid bedömningen av risk för återfall i brott borde vägas in att sökanden hade ingått äktenskap med en livstidsdömd och därmed kriminellt belastad man. Trots det ansågs risken för återfall i våldsbrott inte vara sådan att den utgjorde hinder mot omvandling av livstidsstraffet. Tingsrätten konstaterade vidare att sökanden inte hade åsidosatt vad som gällt för verkställigheten samt att hon hade medverkat till att främja sin anpassning i samhället. Enligt tingsrättens bedömning var det mord som sökanden dömts för av synnerligen allvarlig karaktär och hade en synnerligen hög svårhetsgrad. Straffvärdet var enligt tingsrättens bedömning mycket betydande, även med beaktande av vad som framkommit om sambons agerande mot sökanden under deras gemenskap. Med hänsyn till brottets svårhetsgrad kunde de 10 år och 9 månader som sökanden avtjänat inte anses tillräckligt för att omvandla livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff.

Sökanden överklagade beslutet till hovrätten, som fann att varken risken för återfall i allvarlig brottslighet, sökandens uppförande under



verkställigheten av livstidsstraffet eller hennes medverkan till att främja sin anpassning i samhället utgjorde hinder mot att omvandla livstidsstraffet. Enligt hovrättens bedömning hade den brottslighet som sökanden dömts för ett högt straffvärde. Den tid som sökanden avtjänat, något mer än elva år vid tiden för hovrättens beslut, ansågs dock även med beaktande av omständigheterna kring mordet vara tillräckligt lång för att livstidsstraffet skulle kunna omvandlas till ett tidsbestämt straff. Med hänsyn till Kriminalvårdens frigivningsplanering och gärningens straffvärde bestämdes fängelsestraffets längd till 21 år.

Ett hovrättsråd var skiljaktigt och ville fastställa tingsrättens beslut.

Riksåklagaren har överklagat hovrättens beslut till Högsta domstolen, som har beviljat prövningstillstånd. Högsta domstolen har också meddelat prövningstillstånd i två av de ärenden där hovrätten har fastställt tingsrättens beslut att lämna ansökan om omvandling utan bifall (ärende 1 och ärende 4 i tabellen i bilaga 5).

I detta sammanhang bör särskilt framhållas att det finns livstidsdömda i svenska fängelser som har avtjänat längre tid i fängelse än vad som motsvaras av de 33 år som hittills är den längsta tid som ett livstidsstraff har omvandlats till. Den person som har avtjänat längst tid har verkställt drygt 25 år i anstalt, vilket motsvarar ett fängelsestraff om närmare 40 år om hänsyn tas till villkorlig frigivning.

## 2.7 Verkställighet av fängelsestraff i anstalt

### 2.7.1 Allmänt om verkställigheten

#### *Utgångspunkter för verkställighet i anstalt*

Verkställigheten av fängelsestraff i anstalt regleras i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) och förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt (KvaF). Lagen och förordningen kompletteras av de föreskrifter och allmänna råd som Kriminalvården utfärdar.

Enligt 4 § KvaL ska kriminalvården i anstalt utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. Vidare föreskrivs att verksamheten, i den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskydd eftersätts, från början bör inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten och att frigivning ska förberedas i god tid. Av 6 § KvaF framgår att det i detta syfte ska upprättas en behandlingsplan för varje intagen. Enligt Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt (KVFS 2006:26) ska

behandlingsplanen, där benämnd verkställighetsplan, upprättas inom sex veckor från intagningen. Verkställighetsplanen utgör därefter grunden för den fortsatta verkställigheten.

### *Anstaltsplacering*

En kriminalvårdsanstalt eller en avdelning av en anstalt kan enligt 3 § KvaL vara öppen eller sluten, beroende på graden av säkerhet. Valet av anstaltsplacering regleras i 7 § KvaL. Av bestämmelsen framgår att en intagen bör placeras i en öppen anstalt, om inte placering i en sluten anstalt är nödvändig av säkerhetsskäl eller för att den intagne ska få möjlighet till arbete, undervisning, utbildning eller särskild behandling som inte lämpligen kan ordnas i en öppen anstalt. Vid säkerhetsbedömningen ska bl.a. beaktas om det finns risk för att den intagne ska avvika eller återfalla i brott. Den som kan befaras missbruka eller på annat sätt ta befattning med narkotika under verkställigheten ska företrädesvis placeras i en sluten anstalt.

År 1997 inrättades en nationell avdelning vid kriminalvårdsanstalten Kumla, den s.k. riksmottagningen, där alla män som dömts till fängelse i fyra år eller mer tas emot för utredning. Motsvarande mottagning för kvinnor som dömts till fängelse i minst två år finns på kriminalvårdsanstalten Hinseberg. Riksmottagningen tar fram en individuell risk- och behovsprofil för den dömda. Profilen utgör underlag för den fortsatta verkställigheten, däribland anstaltsplacering och beslut om sådana särskilda villkor för verkställigheten som kan meddelas med stöd av 7 § KvaL.

### *Särskilda villkor*

Av 7 § tredje stycket KvaL framgår att det för den som avtjänar fängelse i lägst fyra år ska beslutas om villkor som ska gälla för verkställigheten. Villkoren avser placering i anstalt, permissioner och vistelser utanför anstalt. Prövningen av vilka villkor som ska gälla för verkställigheten ska enligt paragrafens tredje stycke ske så snart verkställigheten påbörjas. Villkoren ska omprövas när det finns anledning till det.

Avsikten med villkoren är att göra en mer individuell bedömning av vad som ska gälla under verkställigheten för den intagne avseende anstaltsplacering och vistelser utanför anstalt, utan att det starka

samhällsskydd som gäller för långtidsdömda åsidosätts. De särskilda villkoren ska också ge möjlighet till en mer förutsägbar inriktning av verkställighetens innehåll.<sup>37</sup>

De särskilda villkoren beslutas av Kriminalvårdens huvudkontor. I villkoren ska anges anstaltsplacering, när förflyttning till anstalt med lägre säkerhet tidigast är möjlig samt när permissioner och andra vistelser utanför anstalten kan bli aktuella för den intagne. Villkoren kan omprövas, exempelvis om den intagnes situation tydligt förändras i positiv eller negativ riktning eller om en livstidsdömd får sitt straff tidsbestämt.

#### *Sysselsättning under verkställigheten m.m.*

Den som är intagen i kriminalvårdsanstalt ska enligt 10 § KvaL ges möjlighet till arbete, undervisning, utbildning, särskilt anordnad verksamhet som syftar till att motverka brott eller missbruk eller annan lämplig sysselsättning som främjar utsikterna för honom eller henne att efter frigivningen inordna sig i samhället. Förutom arbete eller studier kan sysselsättningen bestå i deltagande i s.k. programverksamhet, där många av de program som erbjuds syftar till att förebygga missbruk eller fortsatt brottslighet. Av 12 § KvaL framgår att den intagne är skyldig att delta i den verksamhet eller sysselsättning i övrigt som anvisas honom eller henne.

I övrigt ska den intagne beredas tillfälle till fysisk träning, utomhusvistelse, lämplig fritidssysselsättning och möjlighet att utöva sin religion (13–15 §§ KvaL).

Den intagne får enligt 29 och 30 §§ KvaL ta emot besök och brev samt tala i telefon med personer utanför anstalten i den utsträckning det lämpligen kan ske. Besök, brev och telefonsamtal kan dock nekas om de kan äventyra säkerheten i anstalten eller motverka den intagnes återanpassning i samhället eller annars vara till skada för den intagne eller annan.

Om den intagne på ett allvarligt sätt bryter mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten kan enligt 26 kap 6 § BrB tidpunkten för villkorlig frigivning senareläggas. Den intagne kan också tilldelas en varning (49 § KvaL).

---

<sup>37</sup> Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt (KVFS 2006:26).

### *Permissioner*

För att underlätta anpassningen i samhället kan en intagen enligt 32 § KvaL beviljas tillstånd att lämna anstalten för viss kort tid, s.k. normalpermission, om det inte finns påtaglig fara för fortsatt brottslig verksamhet eller avsevärd fara för annat missbruk. Utöver normalpermissionerna kan den intagne beviljas s.k. särskilda permissioner om det finns någon särskild anledning, som t.ex. begravning eller besök hos en svårt sjuk närstående. Av 12 § KvaF framgår att en intagen som har dömts till fängelse i lägst två år endast om det finns särskilda skäl bör beviljas normalpermissioner innan han eller hon har avtjänat sex månader av straffet.

Förutsättningarna för permission regleras närmare i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt (KVFS 2006:26). Enligt föreskrifterna ska normalpermission föregås av en generellt och individuellt bestämd minimitid. Om den intagne avtjänar fängelse i lägst två år eller är placerad i slutan stalt får den generella minimitiden som huvudregel inte understiga en fjärdedel av den totala strafftiden. För den som avtjänar ett fängelsestraff om 18 år eller mer samt för livstidsdömda är den generella minimitiden fyra år och sex månader. Den generella minimitiden är inte en utfästelse om att permission kommer att beviljas, utan det ska också fastställas en individuell minimitid baserad på en riskbedömning av den intagne. Vid långa oavbrutna frihetsberövanden kan det föreligga skäl att bevilja bevakade särskilda permissioner – s.k. lufthålspermissioner. Den första lufthålspermissionen beviljas vanligen när den intagne har avtjänat ungefär två år av straffet, och därefter en gång per år.

Permissioner som genomförs under bevakning får som regel omfatta högst sex timmar. Den intagnes första normalpermission på egen hand får omfatta högst åtta timmar, därefter sker en successiv utökning upp till som högst 72 timmar per permissionstillfälle.

### *Utslussning*

Under den sista tiden i anstalt ska enligt 33 § KvaL förberedelserna för den intagnes frigivning vara särskilt inriktade på konkreta åtgärder för att underlätta övergången till ett liv i frihet. Kriminalvården ska utreda den intagnes bostads- och sysselsättningsituation samt hans eller hennes behov av stöd- och behandlingsinsatser efter fri-

givningen. Målet är att den intagne i möjligaste mån ska ha sin försörjning ordnad och att han eller hon ska ha tillgång till bostad.

För att minska risken för att den intagne återfaller i brott och för att underlätta anpassningen i samhället kan frigivningen enligt 54 § KvaL föregås av vistelse utanför anstalt genom s.k. utslussningsåtgärder. Utslussningsåtgärderna består i frigång, vårdvistelse, vistelse i halvvägshus och utökad frigång. Samtliga utslussningsåtgärder förutsätter att det inte finns någon beaktansvärd risk för att den intagne kommer att begå brott, undandra sig straffets fullgörande eller på annat sätt allvarligt missköta sig.

*Frigång* innebär att den intagne vistas utanför anstalten under dagtid för att utföra arbete, delta i undervisning eller utbildning, få behandling eller delta i särskilt anordnad verksamhet.

*Vårdvistelse* innebär att den intagne är placerad i ett familjehem eller hem för vård eller boende. Åtgärden är avsedd för intagna som behöver vård eller behandling mot missbruk eller mot något annat förhållande som kan antas ha samband med hans eller hennes brottslighet, såsom våldsbenägenhet, spelberoende eller sexualbrottsrelaterade beteenden.

*Vistelse i halvvägshus* innebär att den intagne är placerad i ett av Kriminalvården kontrollerat hem som är anpassat för att ge de intagna särskilt stöd och tillsyn. Vistelse i halvvägshus får beviljas den som har behov av särskilt stöd eller kontroll. Åtgärden får påbörjas när den intagne har avtjänat minst halva strafftiden, dock minst tre månader. Den intagne får vistas utanför halvvägshuset på särskilt bestämda tider. Enligt Kriminalvårdens allmänna råd om särskilda utslussningsåtgärder (KVFS 2006:27) bör vistelse i halvvägshus främst medges dömda som behöver extra stöd eller kontroll och som inte har tillgång till egen bostad eller som inte är redo att vistas i bostaden under längre perioder samt att långtidsdömda bör prioriteras.

*Utökad frigång* innebär att den intagne under kontrollerade former avtjänar fängelsestraffet i sin bostad. Liksom för vistelse i halvvägshus förutsätter utökad frigång att den intagne har avtjänat minst halva strafftiden, dock minst tre månader. Den intagne måste därutöver ha tillgång till bostad samt utföra arbete, delta i undervisning eller utbildning, få behandling eller delta i särskilt anordnad verksamhet. Enligt Kriminalvårdens allmänna råd kan utökad frigång medges dömda som inte har ett sådant vård- eller behandlingsbehov som bör tillgodoses inom ramen för en vårdvistelse och som inte heller har behov av särskilt stöd eller kontroll i boendet. Utökad

frigång anses utgöra ett viktigt steg i utslussningstrappan för många långtidsdömda.

En utslussningsåtgärd får enligt 60 § KvaL förenas med vissa villkor. Villkoren får bl.a. avse förbud mot att lämna bostaden annat än på bestämda tider, skyldighet att vistas inom ett visst geografiskt område, förbud mot att vistas inom ett visst geografiskt område eller skyldighet att använda elektroniska hjälpmedel för att kontrollera var den intagne befinner sig.

### 2.7.2 Särskilt om verkställighet av livstidsstraff

Som nämnts i det föregående föreskriver lagen om kriminalvård i anstalt att verksamheten i kriminalvårdsanstalt redan från början bör inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten och att frigivning ska förberedas i god tid. Mycket av regleringen kring verkställighet i anstalt är uppbyggt kring denna princip. Principen kan vara svår att upprätthålla när det gäller livstidsdömda, eftersom det inte förrän tidigast vid en eventuell tidsbestämning av straffet står klart när verkställigheten kommer att upphöra. I anledning härav har Kriminalvården utarbetat särskilda riktlinjer för livstidsdömdas verkställighet.<sup>38</sup> För att dela in verkställigheten i överblickbara perioder och göra den mer hanterbar och förutsägbar för dömda, anhöriga och personal har Kriminalvården utarbetat följande s.k. modulsystem.

- Modul 1 – de första 4–6 åren. Efter utredning på riksmottagningen vid någon av kriminalvårdsanstalterna Kumla eller Hinseberg placeras den livstidsdömde på en särskilt anpassad avdelning med så hög säkerhet som erfordras, helst på en särskild avdelning eller tillsammans med andra livstidsdömda. Under denna period ska verksamheten syfta till att hjälpa den intagne att komma till insikt om sin nya livssituation, fungera i anstaltsmiljön och så långt möjligt vidmakthålla kontakter med yttervärlden. Permissioner förekommer sällan annat än som kortare särskilda permissioner, s.k. lufthålspermissioner.
- Modul 2 – följande 2–4 år. Efter en risk- och säkerhetsbedömning omplaceras den livstidsdömde till en anstalt med något lägre säkerhet, där livstidsdömda om möjligt separeras från intagna

---

<sup>38</sup> Riktlinjer för livstidsdömdas verkställighet, Kriminalvårdens riktlinjer 2006:5.

med tidsbestämda straff eller placeras tillsammans med andra långtidsdömda. Verksamheten syftar till att den dömda ska fungera i anstaltsmiljön samt vidmakthålla och utveckla kontakter med positiva nätverk och omvärlden. Frigivningsplanering inleds och kortare särskilda permissioner kan beviljas. Normalpermissioner beviljas enligt verkställighetsplanen.

- Modul 3 – följande 3–4 år. Efter en risk- och säkerhetsbedömning placeras den livstidsdömde på en anstalt med så låg säkerhet som kan medges, om möjligt nära hem- eller frigivningsort. Verksamheten syftar till att upprätthålla fokus på framtiden och god anpassning i anstalt. Verksamheten har också som mål att skapa förutsättningar för en väl underbyggd ansökan om tidsbestämning. Den livstidsdömde beviljas fler utevistelser än tidigare och permissioner på egen hand inleds, så småningom med övernattning. Utslussning planeras till slutet utslussningsavdelning eller öppen anstalt.
- Modul 4 – tidigast efter ca 9 år. Något år före beräknat beslut om tidsbestämning placeras den livstidsdömde på slutet utslussningsavdelning, eller vid låg risk på öppen anstalt, integrerat med personer med kortare strafftider. Verksamheten syftar till en successiv normalisering genom förberedelser som underlättar en anpassning till förhållandena ute i samhället. Möjligheten att ansöka om omvandling av livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff uppmärksammas. Den livstidsdömde beviljas längre permissioner. Utslussning börjar planeras.
- Modul 5 – efter tidsbestämning. När livstidsstraffet har omvandlats till ett tidsbestämt fängelsestraff övervägs möjligheten till placering i öppen anstalt. Målet med verksamheten är en ordnad frigivningssituation och ett fungerande liv i frihet. Utslussning sker i enlighet med den intagnes verkställighetsplan. Fortsatta permissioner med övernattning beviljas.

Härutöver har vi från företrädare för Kriminalvården inhämtat följande angående verkställigheten av fängelse på livstid.

Det är på många sätt mer betungande att avtjäna ett livstidsstraff än ett längre tidsbestämt straff. Livstidsstraffet kan beskrivas som en ”extra ryggsäck” för den intagne. Den största belastningen är ovissheten om hur långt straffet kommer att vara. Ovissheten gör

det svårt att planera verkställigheten och att förbereda den intagne inför frigivning. Det kan t.ex. upplevas som mindre meningsfullt för en livstidsdömd att genomgå en utbildning i början av sin verkställighet, eftersom utbildningen riskerar att bli ”för gammal” innan han eller hon har hunnit lämna anstalten. Livstidsstraffet innebär också att verkställigheten blir tyngre för den dömd. För många av de livstidsdömda har brottet utgjort en engångsföreteelse och det föreligger ofta ingen påtaglig risk för att de ska fortsätta att begå brott. Trots det innebär livstidsstraffet att de under långa perioder placeras på anstalter med hög säkerhet. De livstidsdömda får även i övrigt de strängaste särskilda villkoren, vilket bl.a. innebär att de får vänta länge innan de beviljas permissioner. Många får vänta längre än den generella minimitiden om fyra år och sex månader innan permissioner kan komma ifråga.



## 3 Tidigare överväganden

### 3.1 Inledning

Frågor som kan ha betydelse för utformningen av straffskalan för mord och andra brott med livstids fängelse i straffskalan har övervägts i flera olika sammanhang, både av särskilt tillsatta utredningar och inom ramen för bl.a. Brottsförebyggande rådets och Kriminalvårdens arbete. Detta kapitel innehåller kortfattade redogörelser för de överväganden och förslag som vi har ansett vara av särskild betydelse för vårt uppdrag.

### 3.2 Överväganden om straffskalor och straffmätning

#### 3.2.1 Brottsförebyggande rådets arbetsgrupp rörande kriminalpolitik

I januari 1976 inledde Brottsförebyggande rådets arbetsgrupp rörande kriminalpolitiken en översyn av brottsbalkens påföljds-system. Arbetet resulterade i rapporten Nytt straffsystem – Idéer och förslag (Brå-rapport 1977:7). I rapporten, som var avsedd som ett debattinlägg, riktades bl.a. stark kritik mot den s.k. behandlingstanken, som brottsbalken delvis var uppbyggd utifrån. Behandlingstanken kan beskrivas på följande sätt. Straff ska utmätas och anpassas efter gärningsmannens individuella förhållanden. Sådana omständigheter som gärningsmannens sociala situation, tidigare kriminalitet, brottsbenägenhet och samhällsfarlighet ska ha avgörande betydelse vid valet av påföljd. Straffet anses motiverat främst av individualpreventiva skäl och stor vikt bör läggas vid att brottslingen under verkställigheten förmås att ändra sitt levnadssätt och därmed avstå från att begå brott i framtiden. Behandlingstanken kom till uttryck i den numera upphävda 1 kap. 7 § brottsbalken, som föreskrev att rätten vid val av påföljd skulle ”fästa särskilt

avseende vid att påföljden skall vara särskilt ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället”.

Arbetsgruppen hävdade å sin sida att principen om rättvisa och proportionalitet mellan brott och straff ska gälla vid straffmätning och påföljdsval samt att det inte bör göras några sidoblickar på brottslingens individuella behov av behandling.

I rapporten uttalade sig arbetsgruppen också relativt utförligt om användningen av frihetsstraff och frihetsstraffens längd. Bl.a. anfördes följande<sup>1</sup>.

Frihetsstraff bör utnyttjas med stor restriktivitet och endast som påföljdssystemets yttersta medel. Antalet frihetsstraff och dessas längd bör begränsas så långt som möjligt. Syftet med fängelse skall vara att skydda vissa grundläggande och särskilt viktiga intressen. Därför bör fängelse tillgripas endast för brott som är så allvarliga att behovet av ett drastiskt och tydligt avståndstagande från den begångna gärningen är särskilt stort.

Arbetsgruppen konstaterade att allmänna straffmaximum (fängelse i tio år) användes ytterst sällan i praxis. Man fann dock att det i undantagsfall finns behov av att döma ut mycket långa straff och ansåg därför att ett allmänt straffmaximum på tio år borde behållas.

Beträffande användningen av livstidsstraff anförde arbetsgruppen följande<sup>2</sup>.

Livstids fängelse återfinns i straffskalan för elva brott varav de flesta är mycket ovanliga och några över huvud taget inte förekommit i domstolarna under senare tid. Straffet förändras så gott som undantagslöst genom nåd småningom till ett tidsbestämt straff varefter villkorlig frigivning kan ske. Detta betyder att livstidsstraffet i praktiken inte är livsvarigt. Det kan redan av den anledningen övervägas att avskaffa det helt. Till detta kommer de invändningar som kan riktas mot alla tidsobestämda straff. När det gäller faktiska livstidsstraff kan dessutom den dömdes ålder och hälsa få stor betydelse för hur strängt straffet blir i praktiken. Detta är mindre lämpligt.

Mot att avskaffa livstidsstraffet talar främst två skäl. För det första, om frihetsstraffens väsentligaste funktion ligger i deras symbolvärde, kan livstidsstraffet fylla en uppgift. Det utgör det yttersta av alla fördömanden samhället kan begagna. Straffet kan reserveras för ett fåtal gärningar och begagnas mycket sällan. Samtidigt ger blotta tillgången till detta straff ytterligare relief åt straffsystemet. Möjligheten att döma ut livstidsstraff kan kanske också i vissa lägen användas för att bemöta eventuella krav på att återinföra dödsstraffet. För det andra, om man regelmässigt benådar den som dömts till livstid, är inte olägen-

---

<sup>1</sup> Brå-rapport 1977:7 s. 227.

<sup>2</sup> A.a. s. 265 f.

heterna med detta straff nämnvärt större än de som uppträder vid mycket långa tidsbestämda straff. Det skulle därför inte innebära någon nämnvärd olägenhet att bibehålla möjligheten att låta livstids fängelse ingå i straffskalan för ett fåtal brott. Å andra sidan bygger detta resonemang på att det inte finns något reellt behov av livstidsstraff, och det talar i sin tur för att det borde avskaffas.

Det råder enighet inom gruppen om att det inte föreligger något behov av faktiskt livstidsstraff. En sådan påföljd skulle också strida mot de grundläggande principer för sanktionssystemet som vi förordar. Frågan om den formella möjligheten att döma ut livstidsstraff skall bibehållas eller ej beror därför på om dess symbolvärde anses inte kunna undvaras. Mot detta värde måste vägas olägenheterna med att behålla ett straff som enbart förekommer på papperet och inte i praktiken. Detta kan få negativa följder för straffsystemets trovärdighet. Dessutom måste beaktas att det finns risk för att ett formellt livstidsstraff vid ändrade samhällsförhållanden också blir faktiskt.

Inom gruppen finns de som anser att det formella livstidsstraffet bör finnas kvar, eventuellt förenat med garantier för att ett sådant straff alltid omprövas och förvandlas till ett tidsbestämt straff när verkställigheten pågått under ett antal år. Andra av oss anser att livstidsstraffet bör avskaffas helt och hållet.

### 3.2.2 Fängelsestraffkommittén

Mot bakgrund av den debatt som uppstått kring 1977 års Brå-rapport<sup>3</sup> tillsattes i maj 1979 en kommitté med uppdrag att utreda vissa frågor om fängelse och kriminalvård i anstalt. Kommittén tog sig namnet Fängelsestraffkommittén.

Enligt kommittédirektiven skulle Fängelsestraffkommittén företa en allsidig översyn av användningen av fängelsestraff. En utgångspunkt för kommitténs arbete var att fängelsestraffet inte är ägnat att medföra några positiva effekter för den intagne själv utan tvärtom ofta har direkta skadeverkningar. De fem huvudfrågor som kommittén hade att överväga var minimitiden för fängelsestraff, reglerna om villkorlig frigivning, allmänna regler för påföljdsval och straffmätning, brottens straffskalor samt medborgarnas insyn och inflytande i Kriminalvårdens olika organ.

Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande, Påföljd för brott (SOU 1986:13–15) innehåller bl.a. kommitténs allmänna överväganden om straffsystemet, synen på fängelsestraffet, en översyn av straffskalorna samt överväganden rörande påföljdsbestämningen, dvs. påföljdsval och straffmätning. I inledningen av huvudbetänk-

<sup>3</sup> Se avsnitt 3.2.1.

andet finns en redogörelse för de genomgående grundtankarna i de förslag som lämnas. En sådan grundtanke var en allmän strävan efter att sänka nivån på straffen totalt sett. Denna strävan innebar dock inte att kommittén föreslog att straffen för alla brott skulle sänkas, utan vissa brott värderades upp straffvärdemässigt. En genomgående trend vid straffvärdeöversynen var att förmögenhetsbrotten värderades ned, medan bl.a. brotten mot person värderades upp.

Fängelsestraffkommittén konstaterade att det från humanitär synpunkt fanns starka skäl som talade för en begränsad användning av fängelsestraffet, men att det samtidigt inte inom överskådlig framtid skulle gå att avvara fängelse i påföljdssystemet. I betänkandet anfördes att ett ökat användande av fängelsestraff vare sig ur individualpreventiv eller allmänpreventiv synpunkt är ett verksamt medel när det gäller att minska brottsligheten eller ens att motverka en ökning av denna, samt att det inte finns något som tyder på att en måttlig minskning av användandet av fängelsestraff allmänt sett har någon betydelse för brottslighetens omfattning. Det i direktiven uttalade önskemålet om en allmän begränsning av fängelsestraffets användning ansågs därför vara både önskvärt och möjligt att genomföra. Kommittén bedömde dock att begränsningen borde göras relativt försiktigt, då det är viktigt att människor i allmänhet upplever det som att de lever i ett rättssamhälle där de som begår brott utsätts för tillräckligt strängt ingripande från samhällets sida.

Mot denna bakgrund hade kommittén vid översynen av brottens straffskalor som grundtanke att straffskalorna skulle utformas på ett sådant sätt att användningen av fängelsestraffet begränsades. Generellt sett föreslogs därför sänkta straffskalor. Ett annat skäl att sänka straffskalorna var att kommittén föreslog att villkorlig frigivning, som enligt dåvarande lagstiftning som huvudregel skulle ske när halva fängelsestraffet hade avtjänats, fortsättningsvis skulle ske efter två tredjedelar av strafftiden och att detta inte skulle leda till längre anstaltstider.

Fängelsestraffkommittén övervägde ett avskaffande av livstidsstraffet. Enligt kommittén kunde flera skäl anföras mot livstidsstraffet, däribland dels att det kunde sägas innebära ett tomt hot, eftersom livstidsdömda enligt dåvarande nådepraxis blev benådade och släpptes ut efter i regel sju eller åtta år i anstalt, dels att tidsobestämmdheten gör att livstidsstraffet strider mot grundläggande straffrättsliga principer om rättvisa och förutsebarhet samt att det

därför framstår som inhumant. Trots detta stannade kommittén för att livstidsstraffet borde behållas. Som skäl härför anfördes att ett avskaffande av livstidsstraffet kan innebära en risk för att det ställs krav på betydligt högre straffmaximum för tidsbestämda fängelsestraff. Som exempel nämndes lagstiftningen i Norge, där maximistraffet höjdes till 21 år i samband med att livstidsstraffet avskaffades. Kommittén ansåg också att livstidsstraffet har ett inte obetydligt symbolvärde, genom att det på ett tydligt sätt visar avståndstagande från de allra farligaste brotten. Slutligen framhölls att behovet av livstidsstraffet kan vara större vid krigstillstånd eller ockupation, samt att det kan vara en fördel när det gäller grovt spioneri och andra grova brott mot rikets säkerhet att regeringen i de allvarligaste fallen kan göra en bedömning av när tidpunkten för frigivning är lämplig med hänsyn till landets säkerhetsintressen. Enligt kommitténs bedömning borde dock livstidsstraffet tillämpas synnerligen restriktivt och utdömas endast i extrema undantagsfall.

Fängelsestraffkommittén övervägde även det allmänna straffmaximum för fängelse på viss tid. I det sammanhanget uttalades att fängelsestraff på tio år eller där omkring ytterst sällan döms ut och att ett så långt straff för ett enstaka brott i praktiken endast torde komma ifråga för mord. Enligt kommitténs bedömning borde det allmänna maximistraffet sättas så högt att det rymmer även de grövsta fallen av gärningar för vilka inte livstidsstraff är stadgat. Hur högt man behöver gå ansågs vara en värderingsfråga. Kommitténs utgångspunkt att begränsa bruket av fängelsestraff ansågs tala för en sänkning av det allmänna maximistraffet. Å andra sidan framhölls att vi inte bör hamna i en situation där Sverige har klart lägre maximistraff än våra grannländer för svåra brott med internationell anknytning, såsom narkotikasmuggling och terroristbrott. Kommittén uttalade också att man inte eftersträvade någon sänkning av straffen för allvarliga vålds- eller narkotikabrott. Sammanfattningsvis gjorde kommittén bedömningen att det allmänna maximum för tidsbestämda fängelsestraff borde ligga kvar på tio år.

Vid översynen av straffskalorna gjorde kommittén bedömningen att straffvärdet för de rena förmögenhetsbrotten, med undantag för skadegörelsebrotten, var för högt och borde sättas lägre, medan straffvärdet för brotten mot den personliga integriteten, främst våldsbrotten, borde sättas högre. Strävan efter begränsad användning av fängelsestraff och kompensationen för den föreslagna förhöjningen av kvotdelen för villkorlig frigivning, innebar dock att kom-

mittén föreslog sänkta straffskalor även för våldsbrott, om än inte i samma utsträckning som för förmögenhetsbrotten.

För mord föreslogs straffskalan bli fängelse i lägst åtta och högst tio år eller på livstid och för dråp fängelse i lägst fyra och högst tio år. När det gäller straffskalan för mord anförde kommittén att utvecklingen efter brottsbalkens införande hade blivit att man mycket sällan dömdes till livstids fängelse samt att det för mord påfallande ofta dömdes till sluten psykiatrisk vård (numera rättspsykiatrisk vård). Då mord otvivelaktigt hör till de absolut allvarligaste brotten gjorde kommittén bedömningen att maximistraffet alltjämt borde vara fängelse på livstid. Livstidsstraffet borde dock enligt kommitténs bedömning även fortsättningsvis tillämpas med försiktighet och utdömas endast i de fall då brottet framstår som särskilt hänsynslöst eller grovt. I övrigt ansågs minimistraffet för mord, fängelse i tio år, ligga på ungefär rätt nivå, men med hänsyn till förslaget om övergång till villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden i stället för efter halva tiden föreslogs en sänkning av minimistraffet till åtta år.

Fängelsestraffkommittén lämnade också förslag till nya bestämmelser om straffmätning och påföljdsval. Förslagen i denna del behandlades i regeringens proposition (1987/88:120) Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval) och låg till grund för nuvarande reglering i 29 och 30 kap. BrB, som trädde i kraft den 1 januari 1989<sup>4</sup>. Förslaget att villkorlig frigivning skulle ske efter två tredjedelar av strafftiden genomfördes genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1993<sup>5</sup>. Kommitténs förslag till sänkning av vissa straffskalor ledde emellertid inte till lagstiftning.

### 3.2.3 Kriminalvårdsstyrelsens debattskrift

År 1999 gav Kriminalvårdsstyrelsen ut debattskriften *Med sikte på framtiden – En debattskrift om framtidens kriminalvård*. Enligt debattskriftens förord var syftet med skriften att initiera och stimulera en debatt kring Kriminalvårdens utvecklingsmöjligheter. Bland de ämnen som tas upp i skriften finns livstidsstraffet. Kriminalvårdsstyrelsen anför härvid bl.a. följande<sup>6</sup>.

---

<sup>4</sup> SFS 1988:942.

<sup>5</sup> SFS 1993:201.

<sup>6</sup> Med sikte på framtiden – En debattskrift om framtidens kriminalvård, s. 82 f.

Eftersom den som dömts till livstids fängelse i dag under en avsevärd tid får sväva i ovisshet om tidsbestämningen kan livstidsstraffet nu framstå som mer inhumant än tidigare. Straffet kan också uppfattas som mer inkonsekvent mot grundläggande straffrättsliga principer om rättvisa och förutsebarhet. ...

... Det är i dag svårt att förutse hur långt ett livstidsstraff i praktiken kommer att bli. Det innebär att det kan bli mycket stor skillnad mellan det längsta tidsbestämda straffet, som är tio år för mord, och livstids fängelse. Det är därför i dag betydligt svårare för domstolen, som skall bestämma fängelsestraffets längd efter brottets straffvärde, att kunna förutse hur långt frihetsberövande en livstidsdom kan komma att innebära. Detta strider mot de krav på förutsebarhet, rättvisa och klarhet som enligt de senaste reformerna bör ställas på ett straffsystem.

Även för Kriminalvården innebär osäkerheten om hur länge den intagne ska vara frihetsberövad stora nackdelar när det gäller att planera en meningsfull straffverkställighet. Kriminalvårdslagstiftningen bygger helt på att den intagne efter en viss tid skall frigges. I all straffverkställighet är det därför viktigt att den utformas så att den intagnes möjligheter att leva ett laglydigt liv efter frigivningen ökar. Är då frigivningsdagen mycket osäker är det svårt, för att inte säga omöjligt, att motivera den intagne att ta aktiv del i planeringen av straffverkställigheten. Ett system med större förutsebarhet skulle påtagligt öka möjligheterna att göra verkställigheten av ett långt frihetsberövande mer meningsfull för den intagne. Det skulle då bli möjligt att i god tid planera för olika former av förberedelser inför den villkorliga frigivningen.

Sist men inte minst innebär det naturligtvis stora problem för den dömda själv att leva med en ovisshet om tidpunkten för frigivning.

Det finns således kriminalvårdsspecifika faktorer som talar för att livstidsstraffet bör avskaffas.

### 3.2.4 Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda

Som närmare framgår av avsnitt 2.6.2 infördes den 1 november 2006 en möjlighet för den som har dömts till livstids fängelse att få straffet omvandlat till fängelse på viss tid med stöd av lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid. Till grund för lagen låg betänkandet Frigivning från livstidsstraff (SOU 2002:26) från Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda.

Utredningen hade i uppdrag att utarbeta förslag till en ny ordning för prövning av frigivning av livstidsdömda, där en domstol, nämnd eller annat organ utifrån kriterier angivna i lag prövar om och när personer dömda till livstidsstraff ska frigges. Enligt utredningens direktiv skulle den nya ordningen inte gå ut på att om-

vandla livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff av viss längd och inte heller inskränka regeringens benådningsrätt.

I betänkandet uttalar utredningen att det kan ifrågasättas om livstidsstraffet uppfyller kraven på humanitet. Vidare konstateras att livstidsstraffet på grund av sin tidsobestämdhet passar dåligt in i dagens straffsystem. Även om det inte ingick i utredningens uppdrag att ta ställning till om livstidsstraffet ska finnas kvar eller inte, har man valt att göra några reflektioner i frågan om det finns andra och kanske bättre metoder än de som uppdraget avsett för att komma till rätta med de problem som är förknippade med livstidsstraffet och verkställigheten av detta. Utredningen kommer till slutsatsen att det bör övervägas om inte straffskalan för mord bör utvidgas så att det blir möjligt att döma till längre tidsbestämda straff än tio år, och uttalar härvid följande.<sup>7</sup>

Självklart kan problemen kring livstidsstraffet lösas genom ett avskaffande av detta straff. Så har skett i bland annat Norge, där i stället den övre gränsen för tidsbestämda straff har satts till 21 år. Frågan om livstidsstraffets bestånd har behandlats flera gånger tidigare i Sverige, och utredningen finner med hänsyn till omfattningen av uppdraget ingen anledning att nu upprepa argumenten för och emot straffet. Utredningen vill däremot peka på ett annat sätt att lösa många av problemen kring detta straff.

Samtliga som för närvarande avtjänar livstidsstraff är dömda för mord eller försök till mord. Straffskalan för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Praxis vid valet av om påföljden i mordfall skall bestämmas till fängelse i tio år eller på livstid är svårtolkad. Inte heller förarbetena ger någon egentlig ledning. Ibland framstår det som svårförklarligt varför en viss gärning medfört fängelse på livstid och en annan fängelse i tio år. Skillnaden i verkställighetstid för den som döms till fängelse på livstid och den som döms till fängelse i tio år är också i regel mycket betydande och kan vara svår att försvara. En så markant tröskeeffekt skulle man knappast acceptera i straffsystemet i övrigt. Även de gärningar som har medfört livstidsstraff kan många gånger avsevärt skilja sig åt i svårhet. På grund av utformningen av straffskalan är domstolarnas straffmätningmöjligheter mycket begränsade. I Danmark är straffskalan för mord fängelse i åtta–sexton år eller på livstid. Praxis har där utvecklats på så sätt att livstidsstraff bara döms ut vid de allra allvarligaste gärningarna. Enligt utredningen borde man med hänsyn till det nu anförda överväga om det inte vore lämpligt att även i Sverige utvidga straffskalan för mord på så sätt att den omfattar t.ex. fängelse i lägst tio och högst sexton år eller på livstid. Genom en sådan justering av straffskalan för mord skulle det bli möjligt att döma till längre tidsbestämda straff än tio år och därmed åstad-

<sup>7</sup> SOU 2002:26 s. 120 f., hänvisningarna till andra avsnitt eller bilagor till betänkandet har lyfts ur citatet.



komma en avsevärd nyansering av straffmätningen. Livstidsstraffet skulle då bli förbehållet de allra grävsta gärningarna och antalet livstidsstraff skulle komma att väsentligt begränsas. I detta sammanhang kan anmärkas att det för i princip samtliga andra brott som kan leda till fängelse på livstid finns vidare straffskalor för den tidsbestämda delen. Den straffskaleöversyn avseende andra brott som skulle behövas vid en reform av nu skisserat slag torde därför kunna bli mycket begränsad.

En reform av nu angivet slag avseende straffskalan för mord skulle ha positiva effekter även på ett nytt system för frigivningsprövning av livstidsdömda. Utredningen återkommer efter hand med påpekanden härom. Redan här kan dock nämnas att kriterierna för frigivning från livstidsstraff då skulle kunna bli mer renodlade och mer lika de obligatoriska regler som gäller för frigivning från tidsbestämda straff. Om livstidsstraffet reserverades för de allra grävsta formerna av mord, framstår också behovet av ett särskilt system för frigivning från sådana straff som betydligt mindre; kanske skulle man då helt kunna avvara möjligheten att bli frigiven från straffet på annat sätt än genom nåd.

Utredningens förslag innebar att frågan om frigivningsprövning av livstidsdömda skulle avgöras genom villkorlig frigivning. Enligt förslaget skulle Stockholms tingsrätt pröva frågan om villkorlig frigivning senast när den dömden har avtjänat tio år av straffet. Vid beslut om villkorlig frigivning skulle tingsrätten fastställa en tidpunkt för frigivningen och annars skulle en ny prövning ske senast ett år från det att beslutet vunnit laga kraft. Enligt förslaget skulle domstolen vid prövningen särskilt beakta den dömdes brottslighet, den tid av straffet som han eller hon har avtjänat och om det finns en påtaglig risk för att den dömden återfaller i brottslighet av allvarligt slag. Därutöver skulle beaktas den dömdes skötsamhet och utveckling under anstaltstiden, den dömdes frigivningsförhållanden samt andra särskilda omständigheter.

Utredningens förslag behandlades av regeringen i propositionen (2005/06:35) Lag om omvandling av fängelse på livstid, och kom sedermera att resultera i lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid. Som framgår närmare av avsnitt 2.6.2 innebär lagen att personer som dömts till livstids fängelse och som har avtjänat minst tio år av straffet har möjlighet att ansöka om att livstidsstraffet ska omvandlas till fängelse på viss tid. I propositionen uttalar regeringen att det inte finns förutsättningar att överväga ett avskaffande av livstidsstraffet.

### 3.2.5 Internationella straffrättsutredningen

Den 12 oktober 2000 uppdrog regeringen åt en särskild utredare att bl.a. se över den svenska straffrättsliga lagstiftningen när det gäller sådana s.k. internationella brott som enligt folkrätten ska föranleda individuellt straffrättsligt ansvar. Utredningen, som tog sig namnet Internationella straffrättsutredningen, överlämnade i november 2002 betänkandet Internationella brott och svensk jurisdiktion (SOU 2002:98).

I betänkandet läggs utredningen fram förslag till en ny lag om internationella brott, som innefattar straffbestämmelser om bl.a. folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Brottet krigsförbrytelse föreslås ersätta folkrättsbrottet, som i dag regleras i 22 kap. 6 § BrB. Enligt utredningens förslag ska straffskalan för folkmord och brott mot mänskligheten vara fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid. För krigsförbrytelse ska straffet vara fängelse i högst sex år, om brottet inte är att bedöma som grovt. För grovt brott föreslås straffskalan vara fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid. De brott som omfattas av den föreslagna lagen ska enligt utredningen undantas från preskription.

Utredningen föreslår vidare att det i lagen om internationella brott förs in en särreglering i förhållande till bestämmelsen i 26 kap. 2 § BrB om förhöjt maximistraff vid flerfaldig brottslighet. Enligt utredningens förslag ska den som döms för flera gärningar som innefattar folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse kunna dömas till ett tidsbestämt fängelsestraff som överskrider det svåraste straffet som kan följa på något av brotten med upp till tio år. En förutsättning för att särregleringen ska vara tillämplig är dock att gärningarna har utgjort led i en brottslig verksamhet som har varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade har spelat en betydande roll. Förslaget innebär att den som gör sig skyldig till flera fall av folkmord, brott mot mänskligheten eller grov krigsförbrytelse ska kunna dömas till ett tidsbegränsat fängelsestraff om upp till 20 år. Utredningen motiverar förslaget enligt följande<sup>8</sup>.

Enligt vad som sägs i 26 kap. 1 § BrB är det längsta tidsbestämda fängelsestraffet enligt svensk rätt tio år eller med andra ord tjugo år kortare än vad som gäller för Internationella brottmålsdomstolen. Med tanke på den restriktivitet som bör iaktas med att döma till livstids fängelse, och som också kan antas komma att iaktas av Internationella

---

<sup>8</sup> SOU 2002:98 s. 341 ff.

brottmålsdomstolen, kan en sådan skillnad antas leda till betydande skillnader i de straffnivåer som svensk domstol och Internationella brottmålsdomstolen kommer att använda. I viss mån kan dock detta komma att motverkas av att straffet enligt svensk rätt kan höjas upp till fjorton år när det är fråga om flerfaldig brottslighet och med ytterligare fyra år upp till arton år om det dessutom är fråga om återfall. Återfallsregleringen torde dock endast helt undantagsvis kunna komma till användning vid de internationella brotten. Däremot torde allvarligare fall regelmässigt omfatta flera gärningar och detta ofta i en sådan omfattning att den i nuvarande lag medgivna straffskärpningen kommer att framstå som alltför begränsad. Vi föreslår mot den bakgrunden att det i lagen om internationella brott förs in en särreglering i förhållande till 26 kap. 2 § BrB enligt vilken fängelse på viss tid vid flerfaldig brottslighet mot lagen får överskrida det svåraste straffet med upp till tio år. En förutsättning för detta bör dock vara att gärningarna utgjort led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll (jfr 29 kap. 2 § 6 BrB samt ingresserna till art. 7 och 8 i Romstadgan).

Utredningens förslag har ännu inte lett till lagstiftning.

### **3.2.6 Departementspromemorian (Ds 2007:31) Skärpt straff för vållande till annans död**

Den 14 september 2007 publicerades departementspromemorian (Ds 2007:31) Skärpt straff för vållande till annans död. I promemorian föreslås att minimistraffet för vållande till annans död, grovt brott, höjs från fängelse sex månader till fängelse ett år. Därmed skulle straffskalan för brottet bli fängelse i lägst ett och högst sex år. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2009.

I promemorian redovisas en genomgång av de 128 domar beträffande vållande till annans död, grovt brott, som meddelats under åren 2001–2005. Praxisgenomgången utvisar att ca 70 procent av brotten hade någon koppling till ett trafikbrott, främst rattfylleri eller vårdslöshet i trafik. I ca 30 procent av fallen hade dödsfallet orsakats i samband med ett misshandelsbrott eller annat brott mot person. För sistnämnda kategori bestämdes påföljden regelmässigt till fängelse, och för de allra allvarligaste fallen närmade sig straffnivåerna straffminimum för dråp.

I promemorian hänvisas till vårt ursprungliga uppdrag att överväga och föreslå förändringar i strafflagstiftningen i syfte att åstad-

komma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott, varefter bl.a. följande anförs<sup>9</sup>.

Regeringen har som anförts aviserat sin avsikt att låta samhällets strängare syn på våldsbrottslighet komma till uttryck i lagstiftningen. Vållandebrotten syftar i grunden till att skydda samma intressen som de straffbestämmelser som den särskilde utredaren har att beakta. Det finns en allt mindre tolerans från samhällets sida mot att människor dödas eller skadas, oavsett om det sker i trafiken, till följd av miss-handel eller av något annat liknande skäl. Det finns därför anledning att anlägga en skärpt syn på vållandebrotten och överväga vilka förändringar som är påkallade för att bestämmelserna ska stå i bättre överensstämmelse med synen på allvaret i denna typ av brottslighet.

Vidare anförs som skäl för ett skärpt straffminimum för vållande till annans död, grovt brott, att gärningsmannens beteende vid sådana brott framstår som särskilt klandervärt samt att det många gånger handlar om ett allvarligt och medvetet risktagande i flera led. Ställt i relation till ett uppsåttligt dödande som skulle bedömas som dråp, anses inte klandervärdheten vara så mycket mindre att den motiverar den avsevärda skillnad i påföljdshänseende som blir följden av dagens lagstiftning. Enligt promemorian är det uppenbart att vållande till annans död, grovt brott, i jämförelse med t.ex. vissa förmögenhetsbrott såsom grovt stöld, grovt bedrägeri och grovt häleri, har en straffskala som inte fullt ut motsvarar synen på brottets allvar.

Avsikten med den föreslagna ändringen är inte att åstadkomma någon förskjutning i domstolarnas brottsrubricering när det gäller gränsen mellan normalbrottet och grovt brott. Ändringen är inte heller avsedd att innebära någon förändring vid straffmätningen för vållande till annans död av normalgraden. I promemorian anförs att den skärpta synen är avsedd för de verkligt allvarliga fallen, dvs. de fall som i dag rubriceras som grovt brott.

---

<sup>9</sup> Ds 2007:31 s. 31.

### 3.3 Överväganden kring psykiskt störda lagöverträdare

#### 3.3.1 Psykansvarskommittén

Den 20 maj 1999 beslutade regeringen att tillkalla en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att utreda frågor om ansvar och påföljder för psykiskt störda lagöverträdare. Enligt uppdraget skulle kommittén lämna förslag till en reformerad reglering av det straffrättsliga ansvaret samt formerna för ingripanden mot denna grupp av lagöverträdare. Reformen skulle åstadkomma en ordning som innebär att psykiskt störda personer som begår brott och som är straffrättsligt ansvariga också kan ådömas en påföljd som tillgodoser kravet på ett rimligt ingripande med hänsyn till det begångna brottet. Reformen skulle också syfta till att psykiatri inte ska bära ett ansvar för straffrättsliga aspekter eller behovet av samhällsskydd under längre tid än som motiveras av ett vårdbehov.

Kommittén, som tog namnet Psykansvarskommittén, överlämnade i januari 2002 betänkandet *Psykisk störning, brott och ansvar* (SOU 2002:3). I betänkandet lämnar kommittén förslag om förutsättningar för straffrättsligt ansvar och påföljdsbestämning för psykiskt störda lagöverträdare.

Kommittén föreslår att tillräknelighet eller ansvarsförmåga ska utgöra en förutsättning för straffrättsligt ansvar. Enligt det upprättade lagförslaget ska en gärning inte föranleda ansvar för den som till följd av en allvarlig psykisk störning, en tillfällig sinnesförvirring, en svår utvecklingsstörning eller ett allvarligt demens-tillstånd saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta ska dock inte gälla om gärningsmannen i anslutning till gärningen själv vållat sin bristande förmåga genom rus eller på annat liknande sätt. Ansvarsfrihet på grund av otillräknelighet ska enligt kommittén tillämpas restriktivt och omfatta en mindre grupp lagöverträdare än den som i dag omfattas av fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB.

Som en konsekvens av införandet av ett krav på tillräknelighet för straffrättsligt ansvar föreslår Psykansvarskommittén att fängelseförbudet och övriga inskränkningar i valet av påföljd för psykiskt sjuka lagöverträdare upphävs. Därmed ska reglerna om påföljdsbestämning i princip gälla på samma sätt för psykiskt störda lagöverträdare som döms för brott. Psykiskt störda lagöverträdare som döms till fängelse och som har behov av psykiatrisk

vård ska enligt förslaget ges sådan vård under verkställigheten av fängelsestraffet, antingen i frivillig form eller i form av tvångsvård. Överlämnande till rättspsykiatrisk vård avskaffas som särskild påföljd, men begreppet rättspsykiatrisk vård ska finnas kvar som benämning på sådan psykiatrisk tvångsvård som ges under verkställigheten av påföljder som innefattar frihetsberövande, under anhållnings- eller häktningstid och när en rättspsykiatrisk undersökning görs. En ny form för verkställighet av fängelse, slutet boende, föreslås för vissa funktionshindrade.

För att tillgodose intresset av samhällsskydd föreslår kommittén att en särskild form av reaktion, samhällsskyddsåtgärd, förs in i det straffrättsliga systemet. Samhällsskyddsåtgärder ska kunna beslutas om någon har begått en straffbelagd gärning som har riktat sig mot eller medfört fara för någon annans liv eller hälsa, men gärningen inte ska föranleda ansvar på grund av kravet på tillräknelighet. En förutsättning för att samhällsskyddsåtgärder ska kunna beslutas i sådana fall ska vara att det föreligger en påtaglig risk för återfall i motsvarande gärningar av allvarligt slag. Samhällsskyddsåtgärden får inte pågå i mer än två år utan särskilt beslut om förlängning. Beslut om förlängning ska kunna meddelas av allmän domstol för sex månader i taget efter ansökan av åklagare. En samhällsskyddsåtgärd ska också kunna utgöra en tidsbestämd påföljd för den som återfaller i ett synnerligen allvarligt brott mot liv eller hälsa. Detta förutsätter dock dels att det föreligger en påtaglig risk för att den dömda återfaller i brott mot liv eller hälsa av allvarligt slag, dels att det frihetsberövande som annars skulle ha dömts ut inte är tillräckligt för att tillgodose samhällsskyddsintresset. Om en samhällsskyddsåtgärd beslutas som påföljd ska rätten i domslutet ange den minsta tid som åtgärden ska pågå. Minimitiden ska motsvara minst längden på det fängelsestraff som annars skulle ha dömts ut. Samhällsskyddsåtgärden får inte upphävas innan två tredjedelar av minimitiden har passerats. När minimitiden har löpt ut får samhällsskyddsåtgärden förlängas med sex månader i taget av allmän domstol efter ansökan av åklagare.

Verkställigheten av en samhällsskyddsåtgärd ska enligt förslaget så långt det är möjligt individuellt anpassas till den dömdes egna förutsättningar och behov. Verkställigheten ska inledas genom intagning på sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård om ett psykiatriskt vårdbehov föreligger, genom intagning på särskild institution för missbruksvård (LVM-hem) om förutsättningar för sådan vård föreligger, genom slutet boende om förutsättningar för

sådan verkställighet föreligger, och annars genom intagning i kriminalvårdsanstalt. Enligt kommitténs bedömning bör man i otillräknelighetsfallen kunna utgå ifrån att flertalet personer torde vara i behov av rättspsykiatrisk vård, åtminstone i inledningskedet.

Psykansvarskommitténs betänkande har remissbehandlats och blivit föremål för fortsatta överväganden inom Regeringskansliet.

### **3.3.2 Departementspromemorian (Ds 2007:5) Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare**

I juli 2005 gav chefen för Justitiedepartementet i uppdrag åt en utredare att biträda departementet med att göra en översyn av ingripanden mot psykiskt störda lagöverträdare i vissa fall. Enligt uppdraget skulle utredaren överväga lämpliga förändringar och lämna förslag till en ändrad reglering av ingripanden mot psykiskt störda lagöverträdare dels när gärningsmannen led av en allvarlig psykisk störning vid brottet men inte vid tidpunkten för domstolens prövning, dels när gärningsmannen överlämnas till rättspsykiatrisk vård men ingripandet inte står i ett adekvat förhållande till brottets svårhet. Förändringarna skulle syfta till att åstadkomma en ordning som innebär att psykiskt störda personer som begår brott, särskilt om brottsligheten är allvarlig, kan mötas av en reaktion som tillgodoser kravet på tillräckligt ingripande åtgärder med hänsyn till det begångna brottet.

Bakgrunden till uppdraget var den kritik som har riktats mot vissa konsekvenser av regleringen i 30 kap. 6 § och 31 kap. 3 § BrB. Kritiken avsåg två olika situationer. För det första att nuvarande reglering innebär att en lagöverträdare som var allvarligt psykiskt störd vid gärningstillfället, men som inte lider av en sådan störning vid tidpunkten för domstolens prövning, inte kan dömas till vare sig fängelse eller rättspsykiatrisk vård. För det andra att rättspsykiatrisk vård ska upphöra när det inte längre finns ett vårdbehov och det inte längre finns risk för återfall i allvarlig brottslighet, vilket kan medföra att ingripandet blir måttligt och inte står i proportion till brottets straffvärde. I uppdragsbeskrivningen anfördes att det borde övervägas om det är möjligt att åstadkomma adekvata reaktioner vid fr.a. allvarliga brott utan att införa det av Psykansvarskommittén föreslagna systemet med tillräknelighet som ansvarsförutsättning och samhällsskyddsåtgärder som ny påföljd för psykiskt störda lagöverträdare.

Uppdraget redovisades den 22 januari 2007 i departementspromemorian (Ds 2007:5) Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare. I promemorian konstateras att det inte föreligger något principiellt hinder mot att införa en ordning som gör det möjligt att under vissa förutsättningar döma till fängelse för brott som har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Utredaren föreslår att en sådan möjlighet införs, genom att det nuvarande fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB ändras till en presumtion för att annan påföljd än fängelse ska väljas när brottet har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Den föreslagna lösningen innebär att rätten i första hand ska välja en påföljd som tillgodoser den tilltalades behov av vård. Det ska dock finnas en möjlighet att döma till fängelse, om det med hänsyn till brottets straffvärde och övriga omständigheter finns synnerliga skäl för det. Enligt utredaren kan sådana skäl föreligga om det är fråga om mycket allvarlig brottslighet samtidigt som behovet av rättspsykiatrisk vård är litet eller obefintligt. Om den tilltalade till följd av den psykiska störningen saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, och han eller hon inte själv har vållat sin bristande förmåga genom rus eller på något annat liknande sätt, ska emellertid inte någon annan påföljd än överlämnande till särskild vård kunna väljas.

I de fall då den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning döms till fängelse bör straffet enligt utredaren normalt sättas lägre än annars. I promemorian föreslås därför att det i 29 kap. 3 § BrB införs en bestämmelse som föreskriver att det som en förmildrande omständighet vid bedömningen av brottets straffvärde särskilt ska beaktas om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt.

I promemorian föreslås vidare att det införs en möjlighet att under vissa omständigheter undanröja en dom på överlämnande till rättspsykiatrisk vård och döma till annan påföljd. Enligt förslaget ska den domstol som först dömt i målet kunna undanröja ett förordnande om överlämnande till rättspsykiatrisk vård och döma till annan påföljd för brottet, om det i samband med att vården inleds framkommer att den dömdes vårdbehov är väsentligt mindre än vad som kan anses framgå av den utredning som legat till grund för domen, och det är uppenbart att det finns förutsättningar att döma till fängelse enligt 30 kap. 6 § BrB i den föreslagna lydelsen.



Departementspromemorian har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

### 3.4 Övriga överväganden

#### 3.4.1 Departementspromemorian (Ds 2007:1) Preskription vid allvarliga brott

Den 4 januari 2006 beslutade chefen för Justitiedepartementet att ge en utredare i uppdrag att biträda departementet med en översyn av reglerna för preskription av vissa allvarliga brott. Enligt uppdraget skulle utredaren överväga ändrade regler om preskription för i första hand vissa internationella brott och brott som innefattar uppsåtligt dödande. Bakgrunden till uppdraget var dels att Sverige har ratificerat stadgan för den Internationella brottmålsdomstolen (Romstadgan), enligt vilken folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser inte ska preskriberas såvitt avser möjligheten att döma för brotten i den domstolen, dels att polisens möjligheter att utreda gamla brott har förbättrats under senare årtionden genom bl.a. DNA-teknik och förändrade arbetsmetoder. I uppdragsbeskrivningen nämns också att det endast är ett fåtal länder i Europa som föreskriver preskription för alla brott.

Uppdraget redovisades den 30 januari 2007 i departementspromemorian (Ds 2007:1) Preskription vid allvarliga brott. I promemorian föreslås, med hänvisning till att det är angeläget att Sverige anpassar sig till Romstadgan, att folkmord och folkrättsbrott, grovt brott, inte ska preskriberas. Vidare föreslås att preskription avskaffas även för mord och dråp samt terroristbrott som begås genom mord eller dråp, liksom för försök till dessa brott. När det gäller förberedelse och stämpling till de angivna brotten, där preskriptionstiden i dag är femton år, föreslås inte någon ändring. Undantagen från preskription ska enligt förslaget inte gälla brott av personer som var under 21 år när gärningen begicks. De brott som undantas från preskription ska enligt förslaget undantas från såväl åtalspreskription enligt 35 kap. 1 § BrB – dvs. att påföljd inte får ådömas om inte den misstänkte häktats eller fått del av åtal för brottet inom viss tid – som påföljdspreskription enligt 35 kap. 8 § BrB – dvs. att ådömt fängelsestraff bortfaller om domen inte har börjat verkställas inom viss tid efter det att den har vunnit laga kraft.

I departementspromemorian motiveras förslaget om avskaffad preskription för mord och dråp med att polisen genom förnyade tekniker, framför allt DNA-teknik, har fått bättre förutsättningar att utreda gamla brott samt att det kan leda till otillfredsställande resultat om rättsväsendet på grund av preskription är förhindrat att vidta åtgärder för att utreda ett allvarligt brott. Det förhållandet att ett mord klaras upp och att den skyldige döms anses vara av stor betydelse inte bara för anhöriga till offret, utan också för andra personer som har varit misstänkta för brottet och som därigenom kan avföras från misstanke. Som skäl mot att avskaffa preskription för vissa brott anförs att ett straff många år efter brottet kan tyckas drabba en person som i övrigt levt skötsamt onödigt hårt. Detta skäl anses emellertid väga mindre tungt ju allvarligare brott det är fråga om, och när det gäller så allvarliga brott som exempelvis mord görs bedömningen att den grova brottslingens intresse får vika för de argument som talar för en lagföreläggelse. Att det var längesedan brottet begicks får i stället beaktas vid straffmätningen.

Departementspromemorian har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

## 4 Ordningen i övriga Norden

### 4.1 Inledning

Studier av förhållandena såvitt avser reaktioner på brott i andra länder är förenade med vissa svårigheter. Dels är det inte helt enkelt att få tillgång till erforderligt och korrekt underlag, dels finns det risk för missuppfattningar och feltolkning av det underlag som faktiskt samlas in. Risken för feltolkning kan bero bl.a. på skillnader i rättssystemen och i definitioner av olika begrepp.

Med hänsyn härtill, och mot bakgrund av den korta tid som vi har haft till vårt förfogande för arbetet med detta delbetänkande, har vi valt att begränsa våra studier av internationella förhållanden till de nordiska länderna. För en redogörelse för bestämmelserna om livstidsstraff i vissa länder utanför Norden hänvisas till betänkandet Frigivning från livstidsstraff<sup>1</sup>.

### 4.2 Finland

Enligt den finska strafflagen (19.12.1889/39) kan fängelse dömas ut på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid döms ut i minst 14 dagar och högst tolv år. Om det bestäms gemensamt straff för flera brott kan det tidsbestämda fängelsestraffet uppgå till högst 15 år (2 c kap. 2 § strafflagen). Något förhöjt maximistraff vid återfall i brott finns inte.

Brotten mot liv och hälsa behandlas i 21 kap. strafflagen. För *dråp* döms till fängelse på viss tid, minst åtta år. Den som begår ett dråp med berått mod, på ett synnerligen rått eller grymt sätt, så att allvarlig allmän fara förorsakas eller genom att en tjänsteman dödas i tjänsten döms, om brottet som helhet är grovt, för *mord* till fängelse på livstid. Om ett dråp, med beaktande av de exceptionella för-

---

<sup>1</sup> SOU 2002:26, kapitel 6.

hållandena när brottet begicks, gärningsmannens motiv eller andra omständigheter som har samband med brottet, som en helhet bedöms ha begåtts under förmildrande omständigheter, döms för *dråp under förmildrande omständigheter* till fängelse i minst fyra och högst tio år.

Straffskalorna bör läsas parallellt med 6 kap. 8 § strafflagen, som föreskriver att rätten under vissa omständigheter ska tillämpa en lindrigare straffskala än den som har föreskrivits för brottet. Detta är fallet om

1. gärningsmannen har begått brottet innan han eller hon fyllt 18 år,
2. brottet har stannat vid försök,
3. gärningsmannen döms för medhjälp till brottet eller annars har medverkat till brottet klart mindre än övriga gärningsmän,
4. brottet har begåtts under omständigheter som nära påminner om omständigheter som leder till ansvarsfrihet, eller
5. det på grund av de allmänna strafflindringsgrunder och skälighetsgrunder som finns särskilt angivna i 6 och 7 §§ eller på andra exceptionella grunder finns särskilda skäl.

Om någon av ovanstående omständigheter föreligger får gärningsmannen dömas till högst tre fjärdedelar av maximistrafvet för brottet och lägst till minimistrafvet för den påföljd som föreskrivs för brottet. Om livstidsstraff kan följa på brottet blir minimistrafvet fängelse i två år och maximistrafvet fängelse i tolv år. Att märka är att möjligheten att tillämpa en lägre straffskala med hänsyn till lagöverträdarens ålder endast omfattar personer under 18 år. Personer mellan 18 och 21 år kan alltså dömas till fängelse på livstid.

Bestämmelserna om lindrigare straffskala tillämpas även om gärningsmannen har begått brottet som ”nedsatt tillräknelig”. Nedsatt tillräknelighet påverkar emellertid inte maximistrafvet.

Under åren 2003–2005 dömdes totalt 185 personer för dråp, 87 personer för mord och sju personer för dråp under förmildrande omständigheter (allt avseende fullbordade brott). För de 108 personer för vilka dråp var det enda brottet i domen var genomsnittstrafvet fängelse i drygt 8,5 år. Bland dem som dömdes för mord fick 30 personer tidsbestämda fängelsestraff (på grund av sådana omständigheter som anges i 6 kap. 8 § strafflagen). Övriga 57 personer som dömdes för mord dömdes till fängelse på livstid. Genomsnittstrafvet för dem som dömdes enbart för mord till ett tidsbestämt straff (sex personer) var 10,5 år och genomsnittstrafvet för dem

som dömdes enbart för dråp under förmildrande omständigheter (fyra personer) var drygt 4,5 år.

Förutom för mord kan livstidsstraff utdömas för *folkmord* (straffskalan är fängelse i minst fyra år eller på livstid), *grovt landsförräderi* (straffskalan är fängelse i minst fyra år eller på livstid), *grovt spioneri* (straffskalan är fängelse i minst fyra år eller på livstid), *grovt högförräderi* (straffskalan är fängelse i minst fyra år eller på livstid) och *terroristbrott* (för dråp i terroristiskt syfte döms till fängelse i minst åtta år eller på livstid och för mord i terroristiskt syfte döms till fängelse på livstid). För dessa brott har inte livstidsstraff dömts ut under i vart fall de senaste 25 åren.

Den som avtjänar ett fängelsestraff på viss tid ska frigges villkorligt när han eller hon har avtjänat två tredjedelar av straffet, dock minst 14 dagar. Om den dömda var under 21 år när han eller hon begick brottet ska villkorlig frigivning ske efter halva strafftiden, dock minst 14 dagar. Den som inte har avtjänat fängelsestraff i fängelse under de tre år som föregått det aktuella brottet ska frigges villkorligt när hälften av straffet, eller en tredjedel av straffet för ett brott som han eller hon har begått före 21 års ålder, har avtjänats. Om det på grund av den dömdes beteende finns en uppenbar fara för att han eller hon efter frigivningen kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans liv, hälsa eller frihet får den villkorliga frigivningen skjutas upp. Ett sådant beslut ska omprövas minst var sjätte månad (2 c kap. 5 och 9 §§ strafflagen).

Den domstol som dömer ut straffet kan på åklagarens yrkande besluta att den dömda ska frigges först när han eller hon har avtjänat hela straffet. Ett sådant beslut förutsätter dock att gärningsmannen döms till fängelse på viss tid, minst tre år, för vissa i lagen särskilt angivna brott (bl.a. mord och dråp, grov misshandel, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn och grovt rån), att gärningsmannen tidigare har dömts för sådan brottslighet och att gärningsmannen anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. Vid beslut om att den dömda ska avtjäna hela straffet ska villkorlig frigivning ske efter fem sjättedelar av strafftiden, dock minst tre år. Villkorlig frigivning förutsätter dock att den dömda inte längre anses synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. (2 c kap. 11 och 12 §§ strafflagen).

Den som har dömts till fängelse på livstid kan frigges villkorligt tidigast när det har förflutit tolv år av fängelsetiden (tio år om brottet begicks före det att den dömda fyllde 21 år). Frågan om villkorlig frigivning prövas av Helsingfors hovrätt, på ansökan av

den dömd. Vid bedömningen av huruvida frigivning ska ske ska hovrätten beakta brottets art, den dömdes eventuella senare brottslighet och risken för att den dömd kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans liv, hälsa eller frihet (2 c kap. 10 § strafflagen). Lagstiftningen om villkorlig frigivning från livstidsstraff trädde i kraft den 1 oktober 2006. Enligt uppgifter som det finska Justitiedepartementet har lämnat till utredningen har Helsingfors hovrätt under perioden den 1 oktober 2006–den 1 augusti 2007 behandlat tio ansökningar om villkorlig frigivning för livstidsdömda och endast i ett fall har ansökan beviljats. Enligt Finlands grundlag kan republikens president benåda den som dömts till fängelse på livstid. Denna möjlighet fanns även före tillkomsten av lagstiftningen om villkorlig frigivning från livstidsstraff. Före 2006 års lagstiftning var den genomsnittliga strafftiden för den som dömdes till livstids fängelse 14 år.

I september 2007 avtjänade 141 personer livstidsstraff i Finland. Enligt uppgift från det finska Justitiedepartementet har antalet livstidsdömda ökat kraftigt sedan början av 1990-talet, då det fanns ca 30 livstidsfångar. Uppgifterna bekräftas av uppgifter som Rättspolitiska forskningsinstitutet i Helsingfors har lämnat till utredningen om antalet personer som dömdes till livstids fängelse under perioden 1981–2005:

År	Det genomsnittliga antalet livstidsdömda per år
1981–1985	3,8
1986–1990	4,2
1991–1995	6,6
1996–2000	8,0
2001–2005	18,6

*Källa:* Arbetsmaterial från Rättspolitiska forskningsinstitutet i Helsingfors

Under åren 2001–2005 dömdes 18, 18, 15, 14 respektive 28 personer till livstids fängelse, alla för mord.

### 4.3 Danmark

Enligt den danska straffeloven kan fängelse utdömas på livstid eller på viss tid mellan sju dagar och 16 år. Om det finns stöd för att gå utöver det straff som är föreskrivet för ett brott kan dock fängelse i

högst 20 år dömas ut. Sådant stöd ges bl.a. om gärningsmannen har gjort sig skyldig till flera lagöverträdelser. Något förhöjt maximistraff vid återfall i brott finns däremot inte. En gärningsman som var under 18 år då brottet begicks får inte dömas till längre fängelsestraff än åtta år. Någon sådan begränsning finns däremot inte när det gäller personer mellan 18 och 21 år.

Brotten mot liv och hälsa behandlas i 25 kap. straffloven. Den som dräper annan döms enligt § 237 för *manddrab* (i fortsättningen benämnt *dråp*) till fängelse från fem år till livstid. Härutöver kan livstidsstraff utdömas för vissa *brott mot staten*, *terroristbrott*, vissa *militära brott* samt *mordbrand* och andra *allmänfarliga brott*. Straffskalan för dessa brott är fängelse ”indtil på livstid”.

År 2005 dömdes 31 personer till fängelse för dråp. Fängelsestraffets genomsnittliga längd var 10 år och 10 månader. Enligt uppgifter som det danska Justitsministeriet har lämnat till utredningen är normalstraffet för dråp ca tolv år. För dråp som skett i nära relationer (”drab i samlivsforhold”) bestäms påföljden dock normalt till fängelse i tio år.

Andelen livstidsstraff för dråp under perioden 1996–2005 framgår av nedanstående tabell.

År	Antalet fängelsestraff för dråp	Varav livstidsstraff
1996	33	1
1997	25	0
1998	28	0
1999	23	0
2000	17	1
2001	19	3
2002	20	1
2003	22	1
2004	23	1
2005	31	2
<b>Totalt</b>	<b>241</b>	<b>10</b>

Källa: Uppgifter från Justitsministeriet, Danmark

Som framgår av tabellen används livstidsstraffet i relativt liten utsträckning i Danmark.

När den dömda har verkställt två tredjedelar av strafftiden, dock minst två månader, avgör justitieministern om han eller hon ska frigges villkorligt. Om särskilda omständigheter talar för det får vill-

korlig frigivning beslutas sedan halva straffet, dock minst två månader, har avtjänats (§ 38). Den villkorliga frigivningen ska förenas med en prøvotid, som får uppgå till högst tre år, eller fem år om den resterande strafftiden överstiger tre år (§ 39). För den som är dömd till livstids fängelse avgörs frågan om villkorlig frigivning sedan tolv år av straffet har avtjänats. Vid villkorlig frigivning från livstidsstraff får prøvotiden uppgå till högst fem år (§ 41). Vid återfall under prøvotiden kan rätten besluta att den dömde ska fortsätta att avtjäna livstidsstraffet (§ 42).

Enligt uppgift från det danska Justitsministeriet har de personer som har frigivits från livstidsstraff de senaste 20 åren i genomsnitt avtjänat 17 år av straffet vid tidpunkten för villkorlig frigivning.

#### 4.4 Norge

Enligt den norska straffeloven (Lov 1902-05-22 nr 10) kan fängelse utdömas från 14 dagar till 15 år (§ 17). Under vissa förhållanden, bl.a. vid återfall i brott eller flerfaldig brottslighet, kan fängelsestraff upp till 20 år dömas ut och i de fall där det är särskilt angivet i anslutning till brottsbeskrivningen är maximistraffet 21 år. Livstids fängelse förekommer inte i Norge. Brottslingar som bedöms vara särskilt farliga kan dock dömas till forvaring. Forvaring kan användas om ett tidsbestämt straff inte anses tillräckligt för att värna samhället. Utdömmande av forvaringsstraff förutsätter dock dels att gärningsmannen har gjort sig skyldig till allvarlig våldsbrottslighet, sexualbrott, olaga frihetsberövande, mordbrand eller andra allvarliga brott som kränker andras liv, hälsa eller frihet eller utsätter dessa värden för fara, dels att det finns en överhängande risk för återfall i sådan brottslighet. Forvaring kan även utdömas vid mindre allvarliga brott av den karaktär som beskrivits ovan, om gärningsmannen tidigare har begått ett allvarligt brott mot liv, hälsa eller frihet och om risken för ytterligare återfall i sådan brottslighet kan antas vara särskilt överhängande (§ 39c). Vid utdömmande av forvaringsstraff ska rätten fastställa en tidsram under vilken straffet ska verkställas. Tidsramen bör inte överstiga 15 år och får inte överstiga 21 år. Det bör också fastställas en nedre gräns som inte får överstiga tio år. På talan av åklagare kan den beslutade maximtiden förlängas med upp till fem år i taget, vilket innebär att forvaringsstraffet kan betraktas som ett tidsobestämt straff (§ 39e).



Brotten mot liv och hälsa behandlas i 22 kap. straffloven. Den som förorsakar annans död eller medverkar därtill döms enligt § 233 för *dråp* till fängelse i minst sex år. Om gärningsmannen har handlat överlagt eller förövat dråpet för att underlätta eller dölja ett annat brott eller för att undandra sig straff för ett annat brott kan fängelse upp till 21 år dömas ut. Samma sak gäller vid återfall och när i övrigt särskilt försvårande omständigheter föreligger.

Under åren 1999–2006 dömdes mellan 17 och 36 personer per år för dråp (i genomsnitt 20 personer per år). För ungefär tolv procent av dessa, dvs. i genomsnitt två–tre personer per år, bestämdes påföljden till forvaring. Genomsnittsstraffet för de personer som dömdes till fängelse för dråp under 2005 var drygt elva år. Motsvarande siffra för 2006 var tolv år och fyra månader. Två tredjedelar av dem som dömdes till fängelsestraff för dråp under 2006 dömdes till fängelse i elva år eller mer.<sup>2</sup>

I straffegjennomføringsloven (2001-05-18 nr 21) finns bestämmelser om villkorlig frigivning. Den norska motsvarigheten till Kriminalvården, kriminalomsorgen, kan besluta om villkorlig frigivning när den dömden har avtjänat två tredjedelar av straffet, dock minst 60 dagar. Om särskilda omständigheter talar för det får villkorlig frigivning ske när den dömden har avtjänat halva straffet, dock minst 60 dagar. Villkorlig frigivning får inte ske om det vid en sammanvägning av omständigheterna framstår som olämpligt. Vid denna bedömning ska kriminalomsorgen särskilt beakta den dömdes beteende under verkställigheten och risken för återfall i brott. Efter villkorlig frigivning löper prøvotid fram till dess att det ådömda fängelsestraffet skulle ha varit helt verkställt (§ 42). Om den dömden återfaller i brott under prøvotiden kan allmän domstol besluta att han eller hon ska avtjäna hela eller delar av det återstående straffet (§ 45).

Inom det norska Justisdepartementet utarbetas för närvarande en ny strafflag. År 1980 tillsattes Straffelovkommisjonen, som gavs i uppdrag att lägga fram förslag till en ny strafflag. Kommissionen, som avslutade sitt arbete 2002, har lämnat ett antal betänkanden som varit ägnade att ligga till grund för den nya lagen. I delutredning V, Ny straffelov – alminnelige bestemmelser (NOU 1992 nr. 23) behandlas strafflagens allmänna del. Delbetänkandet följdes den 2 juli 2004 av en proposition om strafflagens allmänna del.<sup>3</sup> Pro-

<sup>2</sup> Uppgifterna härrör från det norska Justisdepartementet och från den norska Statistiska Sentralbyrån.

<sup>3</sup> Ot.prp. nr. 90 (2003/2004).

positionen antogs av riksdagen under våren 2005<sup>4</sup>, men lagstiftningen har ännu inte trätt i kraft. Enligt den antagna lagen ska fängelsestraff kunna utdömas från 14 dagar och uppåt. För personer som var under 18 år vid gärningstillfället får fängelsestraffet inte överstiga 15 år. För övrigt finns det inte någon övre gräns för hur långa fängelsestraff som får dömas ut. Detta får i stället regleras genom straffskalorna för varje enskilt brott. Den som döms för våldsbrott, sexualbrott, olaga frihetsberövande, mordbrand eller något annat brott som kränker andras liv, hälsa eller frihet eller utsätter dessa värden för fara ska alltså kunna dömas till förvaring, under motsvarande förutsättningar som gäller i dag. Strafflagens särskilda del har inte färdigbehandlats av departementet. Enligt uppgift från Justisdepartementet är avsikten att förslagen såvitt avser den särskilda delen ska delas upp i två propositioner, där den första förväntas vara färdigställd i november 2007 och den andra i december 2008. Bestämmelserna om dråp och andra våldsbrott kommer att behandlas i den andra propositionen. Till grund för propositionerna ligger betänkandet Lov om straff (NOU 2002 nr. 4). I betänkandet föreslås bl.a. att dråp delas upp i två brott; dråp och grovt dråp, där straffskalan för dråp ska vara fängelse i minst sex år och högst 15 år, medan straffskalan för grovt dråp ska vara fängelse i minst sex år och högst 21 år. Frågan om en gärning ska rubriceras som dråp eller grovt dråp ska avgöras efter en helhetsbedömning, där det i försvårande riktning bl.a. ska beaktas om gärningen har varit planerad eller om gärningsmannen har begått brottet för att underlätta eller dölja ett annat brott eller för att undandra sig straff för ett annat brott. Återfall ska däremot inte i sig utgöra skäl att bedöma ett dråp som grovt.

#### 4.5 Island

Den isländska strafflagstiftningen påminner mycket om den danska regleringen. Enligt den isländska strafflagen (nr 19 1940) kan fängelse utdömas på livstid eller på viss tid mellan 30 dagar och 16 år.

Brotten mot liv och hälsa regleras i 23 kap. strafflagen. Den som dräper annan döms enligt § 211 till fängelse från fem år till livstid. Härutöver kan livstidsstraff utdömas för vissa *brott mot staten* (straffskalan är fängelse från fyra år till livstid), *terroristbrott* (fängelse "indtil livstid"), *mordbrand* (fängelse i minst sex månader,

---

<sup>4</sup> Lov 2005-05-20 nr 28. Lov om straff (straffeloven).

under vissa förhållanden är minimistraffet fyra år) och andra *allmänfarliga brott* (bestraffas med fängelse, under vissa förhållanden är minimistraffet fyra år) samt kvalificerade former av *olaga frihetsberövande* (straffskalan är fängelse från ett till 16 år eller på livstid).

Under de senaste tio åren har totalt 16 personer dömts för brott enligt § 211. Samtliga dömdes till fängelse. Fängelsestraffens längd varierade mellan åtta och 18 år, där merparten – åtta personer – dömdes till fängelse i 16 år. Genomsnittsstraffet var 13 år och 10 månader. Sedan 1940, då den nuvarande strafflagstiftningen tillkom, har totalt tre personer dömts till fängelse på livstid i isländska underrätter. I samtliga fall har emellertid påföljden ändrats till ett tidsbestämt fängelsestraff i högre instans. Någon lagakraftvunnen dom på livstids fängelse har således inte förekommit på Island sedan tillkomsten av nuvarande strafflagstiftning<sup>5</sup>.

När den dömden har verkställt två tredjedelar av strafftiden avgör fängelsestyrelsen om han eller hon ska frigges villkorligt. Om särskilda omständigheter talar för det får villkorlig frigivning beslutas sedan halva strafftiden har avtjänats. Villkorlig frigivning bör dock inte ske om det bedöms olämpligt på grund av den dömdes förhållanden. För villkorlig frigivning förutsätts att den dömden är försäkrad lämpligt uppehälle och arbete eller annat underhåll samt att han accepterar att följa de villkor som ställs för frigivningen. Den villkorliga frigivningen förenas med en prøvotid, som får uppgå till högst tre år, eller fem år om den resterande strafftiden överstiger tre år.

Enligt isländsk lagstiftning kan livstids fängelse omvandlas till fängelse på viss tid endast genom att presidenten beslutar om nåd.

---

<sup>5</sup> Uppgifterna härrör från det isländska Justitiedepartementet.

## 4.6 Jämförande tabell

	Sverige	Finland	Danmark	Norge	Island
Straffskala för mord	Fängelse i 10 år eller på livstid	Fängelse på livstid	Fängelse från 5 år till livstid	Fängelse 6–21 år	Fängelse från 5 år till livstid
Straffskala för dråp	Fängelse i 6–10 år	Fängelse i minst 8 år <sup>6</sup>			
Längsta tidsbestämda fängelsestraff	10 år	12 år	16 år	21 år	16 år
Tidigast villkorlig frigivning vid straff enligt ovanstående rad	efter 6 år och 8 mån	efter 6 år	efter 8 år	efter 10 år och 6 mån	efter 8 år
Längsta tidsbestämda fängelsestraff vid flerfaldig brottslighet och återfall	18 år	15 år	21 år	21 år	16 år
Tidigast villkorlig frigivning vid straff enligt ovanstående rad	efter 12 år	efter 7 år och 6 mån	efter 10 år och 6 mån	efter 10 år och 6 mån	efter 8 år
Tillämpar livstidsstraff	Ja	Ja	Ja	Nej	Ja <sup>7</sup>
Tidigast frigivning vid livstidsstraff	efter 12 år	efter 12 år	efter 12 år	–	–

<sup>6</sup> För dråp under förmildrande omständigheter är straffskalan fängelse 4–10 år.

<sup>7</sup> Någon lagakraftvunnen dom på livstids fängelse har inte förekommit sedan nuvarande strafflagstiftnings tillkomst.

## 5 Statistiska uppgifter om dödligt våld och påföljder

### 5.1 Inledning

I detta kapitel redogör vi för brottsutvecklingen och utvecklingen i rättspraxis när det gäller dödligt våld, med utgångspunkt från tillgänglig statistik.

Det finns ett antal olika statistikkällor som redovisar och beskriver det dödliga våldet. Kriminalstatistik i form av bl.a. anmälda brott, uppklarade brott och personer lagförda för brott sammanställs och redovisas årligen av Brottsförebyggande rådet (Brå). I statistiken över *anmälda brott* redovisas bl.a. mord, dråp och misshandel med dödlig utgång som har anmälts till och registrerats av polisen. Statistiken över *uppklarade brott* visar antalet brott som har klarats upp, antingen genom personupplärning, dvs. att en person har bundits till brottet, eller genom teknisk upplärning. Exempel på tekniskt uppklarade brott är anmälningar som under polisutredningen har konstaterats inte utgöra brott.<sup>1</sup> Statistiken över *personer lagförda för brott* redovisar de personer som har befunnits skyldiga till brott av domstol (genom fällande dom i tingsrätt) eller åklagare (genom strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse).

Socialstyrelsen sammanställer den s.k. *dödsorsaksstatistiken*, som bygger på de dödsorsaksintyg som läkare utfärdar i samband med dödsfall.

Vare sig Brå:s årliga kriminalstatistik eller dödsorsaksstatistiken ger en fullständig eller, för vårt syfte, tillräckligt exakt bild av utvecklingen av det dödliga våldet. Den årliga statistiken över anmälda brott redovisar antalet händelser som enligt polisens anmälnings-system har anmälts som brott under en aktuell tidsperiod. Därvid beaktas inte om händelsen sedermera visar sig vara något annat än

---

<sup>1</sup> Kriminalstatistik 2006, Brå-rapport 2007:20, s. 65.

det brott som den anmäls som, eller om brott inte kan styrkas. Det finns också risk för dubbelregistreringar, eftersom samma händelse kan anmälas flera gånger.<sup>2</sup> Statistiken över personer lagförda för brott bygger på utfallet i tingsrätt och tar därmed inte hänsyn till om domen har ändrats i högre instans. Dessutom gör lagföringsstatistiken inte någon skillnad mellan fullbordade brott och försök, förberedelse eller stämpling till brott.<sup>3</sup> Dödsorsaksstatistikens definition av begreppet dödligt våld omfattar ”mord, dråp och annat övergrepp av annan person”. Definitionen utgår från en medicinsk bedömning av den läkare som utfärdar dödsfallsintyget, vilken kan skilja från den juridiska bedömningen. Härtill kommer att dödsorsaksstatistiken omfattar personer som vid dödsfallet var folkbokförda i Sverige, oavsett om brottet har begåtts i Sverige eller utomlands.<sup>4</sup>

För att kunna redovisa det faktiska antalet fall av dödligt våld i Sverige har Brå gjort specialstudier, där samtliga anmälda fall av fullbordade mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång och vållande till annans död under perioden 1990–2004 har studerats och analyserats. Resultat från specialstudierna finns publicerade bl.a. i artikeln Dödligt våld, som har tagits in i rapporten Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003, Brå-rapport 2004:3, och i rapporten Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer, Brå-rapport 2007:6. Utöver de publicerade rapporterna har Brå på utredningens förfrågan sammanställt ytterligare uppgifter om brottsutvecklingen avseende dödligt våld under åren 1990–2006. Brå har också bistått oss med att, som ett komplement till den årliga lagföringsstatistiken, sammanställa statistik över brottsrubricering och påföljdsval för dödliga våldsbrott, baserat på lagakraftvunna domar.

Uppgifterna om dödligt våld i detta kapitel härrör, om inte annat anges, från de uppgifter som Brå har lämnat till utredningen. Begreppen ”dödligt våld” och ”dödliga våldsbrott” omfattar därvid, liksom i Brå:s övriga specialstudier, gärningar som rubriceras som mord, dråp, barnadråp och misshandel eller grov misshandel i kombination med vållande till annans död av normalgraden eller vållande till annans död, grovt brott.

---

<sup>2</sup> A.a. s. 13.

<sup>3</sup> A.a. s. 122.

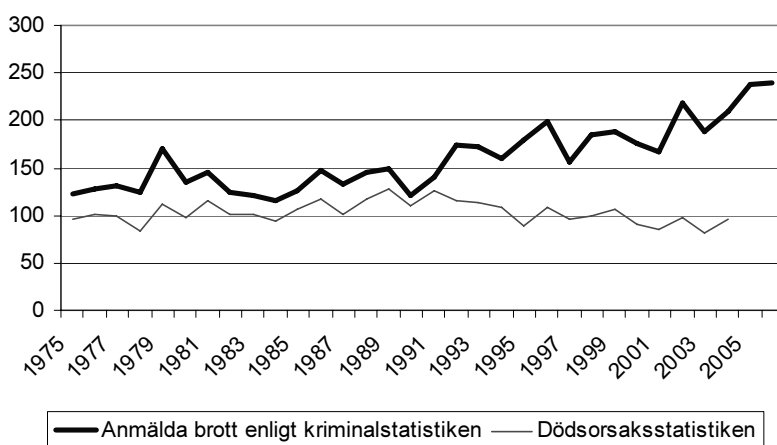
<sup>4</sup> Se bl.a. rapporten Dödligt våld i kriminalstatistiken, Brå 2003.

## 5.2 Förekomsten av dödligt våld i samhället

### *Antalet offer för dödligt våld per år*

Kriminalstatistiken över antalet anmälda fall av fullbordade mord, dråp och misshandel med dödlig utgång visar en uppåtgående trend de senaste 15 åren. Från att, med något undantag, ha legat relativt konstant kring 130–140 fall per år under åren 1975–1991 ökade antalet anmälda brott successivt från 141 till 240 under åren 1991–2006.<sup>5</sup> Samma tendens syns emellertid inte i dödsorsaksstatistiken, där tendensen i stället varit nedåtgående, från ca 110 fall av dödligt våld per år i början av 1990-talet till ca 90 fall per år under 2000-talet.

**Figur 5.1 Dödligt våld i Sverige enligt statistiken över anmälda brott och dödsorsaksstatistiken 1975–2006. Antal**



Källa: Arbetsmaterial från Brå

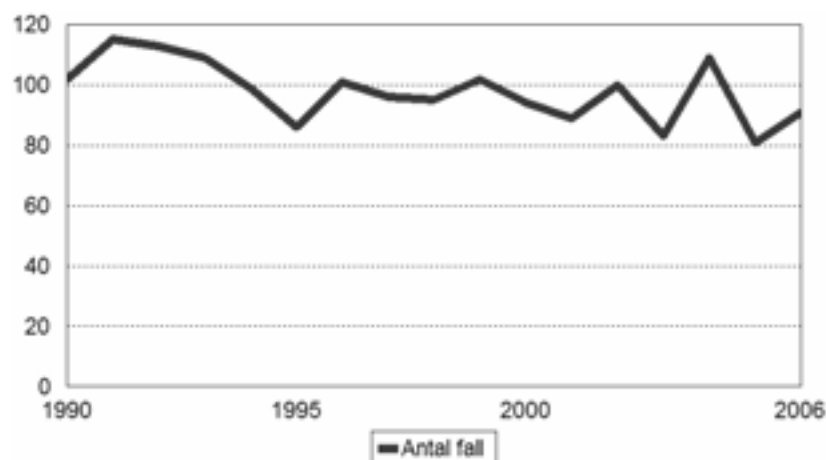
Den ökande differensen mellan antalet anmälda fall av dödligt våld enligt kriminalstatistiken och antalet fall enligt dödsorsaksstatistiken har uppmärksammat och studerats av Brå. Skillnaden tros framför allt kunna förklaras med att polisen under åren 1991–1995 successivt införde en ny datoriserad anmälningsrutin – Rationell anmälningsrutin (RAR) – som har inneburit att antalet felregistrerade anmälningar har ökat. Därtill kommer att en allt större del av de

<sup>5</sup> Kriminalstatistik 2006, Brå-rapport 2007:20.

brott som anmäls som mord eller dråp sedermera visar sig vara något annat.<sup>6</sup>

Brå:s specialstudier om dödligt våld utvisar en trend som bättre stämmer överens med dödsorsaksstatistiken. Enligt specialstudierna föll i genomsnitt 96 personer per år offer för dödligt våld under perioden 1990–2006. Utvecklingen beskriver en nedåtgående trend, särskilt under 1990-talet. Således var det genomsnittliga antalet fall av dödligt våld under åren 1990–1995 108 per år, medan genomsnittet under åren 1996–2001 och 2002–2006 var 96 respektive 95 fall per år.

**Figur 5.2** Antal fall av dödligt våld under perioden 1990–2006 enligt Brå:s specialstudier

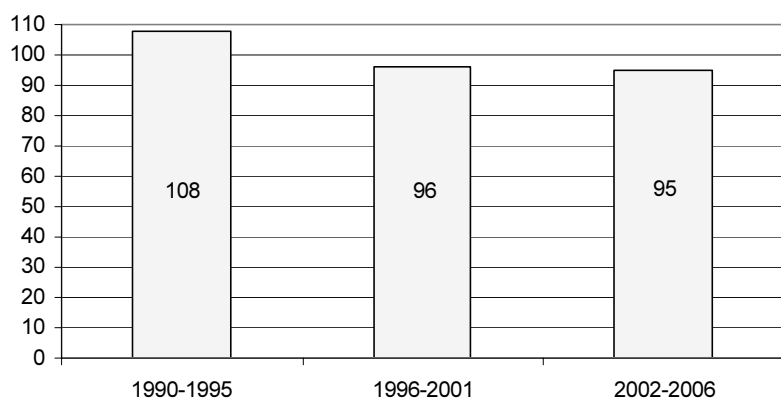


Källa: Arbetsmaterial från Brå

<sup>6</sup> Se bl.a. rapporten Dödligt våld i kriminalstatistiken, Brå 2003, och Kriminalstatistik 2006, Brå-rapport 2007:20, s. 29 f.



**Figur 5.3 Utvecklingen av det genomsnittliga antalet fall av dödligt våld per år under perioden 1990–2006 enligt Brå:s specialstudier**

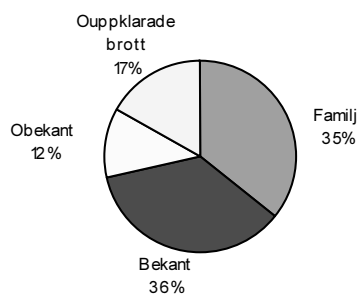


Källa: Arbetsmaterial från Brå

### *Relationen mellan offer och gärningsman*

I två tredjedelar av samtliga fall av dödligt våld under åren 1990–2004 var hemmiljön brottsplatsen. I 35 procent av fallen fanns gärningsmannen i offrets familj och i 36 procent av fallen var gärningsman och offer bekanta med varandra på annat sätt. Endast i 12 procent av fallen var offret en för gärningsmannen obekant person. Övriga 17 procent av fallen var ouppklarade. Sammantaget innebär detta att gärningsman och offer var bekanta med varandra på något sätt i drygt 85 procent av de uppklarade fallen av dödligt våld.

**Figur 5.4 Dödligt våld i Sverige efter gärningsmannens relation till offret, 1990–2004**



Källa: Arbetsmaterial från Brå

Av de personer som föll offer för dödligt våld under åren 1990–2004 var 65 procent män och 35 procent kvinnor. Antalet fall av dödligt våld mot *kvinnor i nära relationer* var i genomsnitt 17 per år, vilket innebär att ungefär hälften av de kvinnor som föll offer för dödligt våld dödades av sin make, sambo, fästman eller pojkvän. Antalet varierar något år för år (mellan elva och 22 fall per år), men det finns varken någon uppåt- eller nedåtgående trend under perioden. Sett i förhållande till 1970-talet har dock det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer minskat med mellan 20 och 30 procent.<sup>7</sup>

Under perioden 1990–2004 har i genomsnitt sju *barn* per år fallit offer för dödligt våld. Det dödliga våldet mot barn har dock minskat med ca 40 procent sedan början av 1990-talet, från i genomsnitt tio–elva barn per år i början av 1990-talet till omkring fem–sex barn per år under 2000-talet.

Det dödliga våldet mellan *bekanta som inte är släkt* begås huvudsakligen mellan personer som är nära bekanta. Det är ofta fråga om våld i missbruksrelaterade och/eller kriminella miljöer.<sup>8</sup>

Det dödliga våldet *mellan obekanta* drabbar ofta yngre män på allmänna eller nöjesrelaterade platser i samband med händelser som börjar som mer eller mindre bagatellartade konflikter. Denna typ av dödligt våld, som brukar benämnas ”det dödliga gatuvåldet” har minskat något under senare år. Andra exempel på dödligt våld mellan obekanta är brott med rasistiska eller homofobiska motiv eller sexualmord. Antalet fall av oprovocerade övergrepp på allmän plats av en för offret okänd person är mycket få, och har inte heller ökat under senare år.<sup>9</sup>

### *Unga lagöverträdare*

Det är förhållandevis ovanligt att ungdomar gör sig skyldiga till dödligt våld. Enligt kriminalstatistiken dömdes 23 personer mellan 15 och 20 år för mord eller dråp under 2006.<sup>10</sup> För 2005 var motsvarande siffra 16 personer.<sup>11</sup> Det bör dock beaktas att dessa siffror omfattar även försök, förberedelse och stämpling till brott.

---

<sup>7</sup> Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer, Brå-rapport 2007:6.

<sup>8</sup> Se vidare nedan under rubriken Alkohol och narkotika.

<sup>9</sup> Se studien Dödligt våld av Leif Pettersson och Mikael Rying, intagen i rapporten Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003, Brå-rapport 2004:3, s. 26.

<sup>10</sup> Kriminalstatistik 2006, Brå-rapport 2007:20.

<sup>11</sup> Kriminalstatistik 2005, Brå-rapport 2006:4.

Enligt uppgift från Brå var 65 personer mellan 15 och 17 år kopplade till olika typer av dödligt våld under perioden 1990–2004. I de allra flesta fallen var offren vuxna personer. Att personer under 18 år gjorde sig skyldiga till dödligt våld mot jämnåriga förekom i genomsnitt endast en till två gånger per år. Antalet fall av dödligt våld där såväl offer som gärningsman är under 18 år har varit relativt konstant under den aktuella perioden, och det finns inte något som tyder på att antalet ökar.

De personer under 18 år som gör sig skyldiga till dödligt våld är ofta unga män med komplicerade sociala problem. Många av dem lider av personlighetsstörningar med dålig impuls kontroll och empati-störningar. Det dödliga våldet utövas i regel mot en okänd person och brotten sker i stor utsträckning på allmän plats. I de fall där även offret är under 18 år är gärningen ofta grupprelaterad.<sup>12</sup>

### *Våldsmetoder*

Vid tre fjärdedelar av de dödliga våldsbrott som inträffade under åren 1990–2004 användes någon form av vapen. Det vanligaste vapnet var kniv, som användes i 43 procent av fallen. Skjutvapen användes i en femtedel av fallen. I de fall då vapen inte kommit till användning var strypning eller kvävning de vanligaste metoderna.

Enligt dödsorsaksstatistiken dominerade våld utan vapen som våldsmetod från 1950-talet till mitten av 1970-talet. Från mitten av 1970-talet har kniv tagit över som vanligaste brottsverktyg. Från samma tidpunkt har hemmet blivit den vanligaste brottsplatsen när det gäller dödligt våld.

### *Alkohol och narkotika*

Under perioden 1990–2004 var 58 procent av gärningsmännen och 49 procent av offren för dödligt våld påverkade av alkohol. 47 procent av gärningsmännen och 38 procent av offren bedömdes vara alkoholmissbrukare. Andelen alkoholpåverkade gärningsmän var inte lika stor vid våld som riktade sig mot kvinnor i nära relationer eller mot barn som vid våld mellan bekanta som inte var anhöriga eller vid våld mellan obekanta.

---

<sup>12</sup> Artikeln Ovanligt att tonåringar dödar, publicerad på Brå:s hemsida, [www.bra.se](http://www.bra.se), den 8 oktober 2007.

Andelen narkotikapåverkade respektive narkotikamissbrukare var betydligt lägre bland såväl gärningsmän som offer.

#### *Psykisk ohälsa*

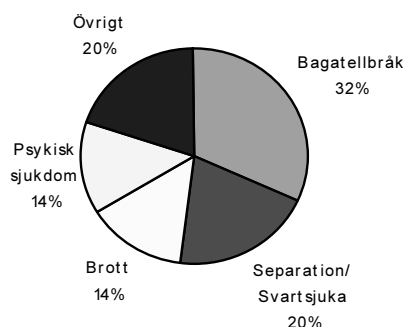
En stor andel av de personer som begår dödliga våldsbrott har psykiska problem, även om inte alla av dem anses ha begått brottet under påverkan av en allvarlig psykisk störning enligt brottsbalkens mening. Enligt uppgift från Brå kan så många som 90 procent av gärningsmännen lida av någon form av psykisk sjukdom eller störning.

Närmare tio procent av gärningsmännen begår självmord i anslutning till brottet. Självmordsfallen är starkt koncentrerade till de brott som begås inom familjen, särskilt när offret är barn till gärningsmannen eller när kvinnor dödas av män i nära relationer.

#### *Motiv*

En stor andel av de dödliga våldsbrotten, 32 procent, börjar som bagatellbråk mellan gärningsmannen och offret. I 20 procent av fallen har brottet sin bakgrund i att gärningsman och offer har separerat och att det därvid uppstått en svartsjukesituation. Andra vanliga orsaker till dödligt våld är psykisk sjukdom hos gärningsmannen (där den psykiska sjukdomen utgjort det enda påvisbara motivet för gärningen), eller att gärningsmannen begått våldsbrottet i samband med annan brottslighet eller som ett led i en uppgörelse i kriminella kretsar.

Figur 5.5 Fördelningen av motiv vid dödligt våld under perioden 1990–2004



Källa: Arbetsmaterial från Brå

### Sammanfattande analys

Trots att antalet anmälda fall av dödligt våld har ökat kraftigt de senaste 15 åren, visar Brå:s specialstudier att det dödliga våldet i samhället snarare har minskat något, särskilt i början av den aktuella perioden. Det ökande antalet anmälningar kan, som anförts ovan, förklaras av ändrade anmälningsrutiner hos polisen och att händelser som rubricerats som mord eller dråp sedermera har visat sig vara något annat.

Det är svårare att dra några säkra slutsatser när det gäller orsakerna till att det dödliga våldet faktiskt tycks ha minskat något. En bidragande orsak kan vara de framsteg som gjorts inom sjukvården. Som framgått i tidigare avsnitt används antingen kniv eller skjutvapen som brottsverktyg vid närmare två tredjedelar av de dödliga våldsbrotten. Ökade medicinska kunskaper om skär- och skottskador kan därför ha inneburit att en större andel av de personer som utsätts för våldsgrepp räddas till livet.<sup>13</sup>

Enligt uppgift från Brå finns det sannolikt flera samverkande förklaringar till att det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer har minskat sett i ett trettioårigt perspektiv. En sådan förklaring kan vara samhällets ökade medvetenhet om våld mot kvinnor, där sådant våld har gått från att vara ett privat problem till att bli ett

<sup>13</sup> Se studien Dödligt våld av Leif Pettersson och Mikael Rying, intagen i rapporten Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003, Brå-rapport 2004:3, s. 45.

offentligt samhällsproblem. Skyddet för kvinnor har också ökat, inte minst genom framväxten av kvinnojourer runt om i landet. En annan tänkbar förklaring är senare års lagstiftning, där bl.a. lagen om besöksförbud från 1988 och lagstiftningen om grov kvinnofridskränkning från 1998 har satt större fokus på just mäns våld mot kvinnor och gett möjlighet att ingripa tidigare i situationer där kvinnor utsätts för våld. Slutligen kan en förklaring vara att kvinnor i allt större utsträckning har blivit ekonomiskt oberoende av män och att de därför har större möjlighet att bryta upp från relationer där de utsätts för våld.<sup>14</sup>

Dödligt våld mot barn begås ofta av en förälder eller någon annan närstående till barnet. Gärningsmännen lider i många fall av någon form av psykisk sjukdom eller störning, som t.ex. en djup depression, vilket inte minst den relativt vanliga förekomsten av självmord i anslutning till brottet utvisar. Brå har ännu inte sammanställt någon analys av orsakerna till att antalet fall av dödligt våld mot barn har minskat under senare år. På samma sätt som när det gäller det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer är det dock möjligt att den ökade medvetenheten om utsatta barns situation har bidragit till minskningen.

De uppgifter som Brå har sammanställt är grundade på en analys av ett omfattande material, och mycket talar för att uppgifterna ger en rättvisande bild av förekomsten av dödligt våld i samhället. Det är dock svårt att dra några säkra slutsatser av hur utvecklingen av det dödliga våldet förhåller sig till utvecklingen av den allvarliga våldsbrottsligheten i övrigt. Vi avser att i vårt slutbetänkande återkomma till frågan om utvecklingen av våldsbrottsligheten generellt.

## 5.3 Utvecklingen i rättspraxis

### 5.3.1 Fördelning av brottsrubriceringar

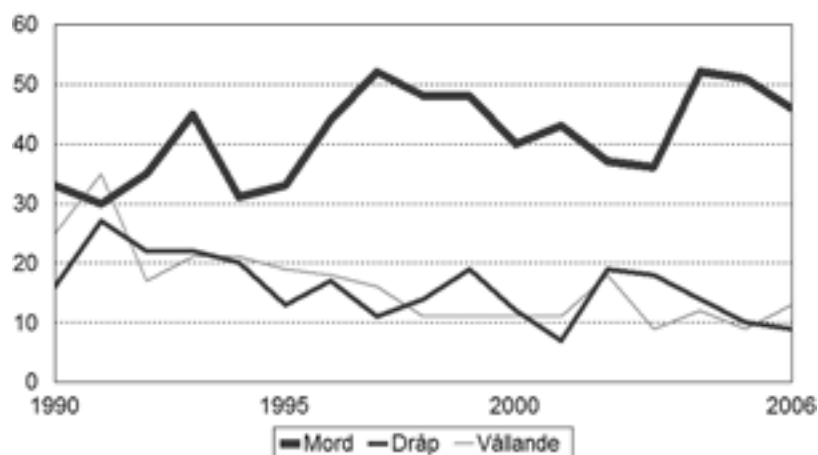
Under åren 1990–2006 dömdes årligen i genomsnitt 41 personer för fullbordat mord, 16 personer för fullbordat dråp och 17 personer för misshandel eller grov misshandel i kombination med vållande till annans död. Antalet domar avseende mord har ökat under perioden, från omkring 35 per år i början av 1990-talet till omkring 45 per år under 2000-talet. Samtidigt har antalet domar för dråp minskat, från omkring 20 per år i början av 1990-talet till

---

<sup>14</sup> Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer, Brå-rapport 2007:6, s. 44 ff.

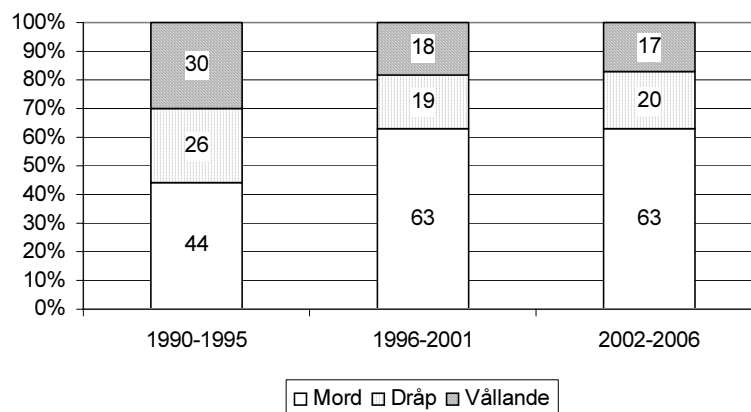
omkring 13 per år under 2000-talet. Trenden är särskilt tydlig från år 2002 och framåt. När det gäller antalet domar för misshandel eller grov misshandel i kombination med vållande till annans död syns en tydligt nedåtgående trend, från omkring 25 per år i början av 1990-talet till omkring tio per år under 2000-talet. Andelen dödliga våldsbrott som rubriceras som mord har således ökat avsevärt under senare år, både i förhållande till andelen fall som rubriceras som dråp och i förhållande till andelen fall som rubriceras som grov misshandel eller misshandel i kombination med vållande till annans död.

Figur 5.6 Fördelning av brottsrubriceringar vid dödligt våld under perioden 1990–2006. Antal



Källa: Arbetsmaterial från Brå

**Figur 5.7 Utvecklingen av fördelningar av brottsrubriceringar vid dödligt våld under perioden 1990–2006. Andelar**



Källa: Arbetsmaterial från Brå

### 5.3.2 Straffmätning och påföljdsval

#### *Mord*

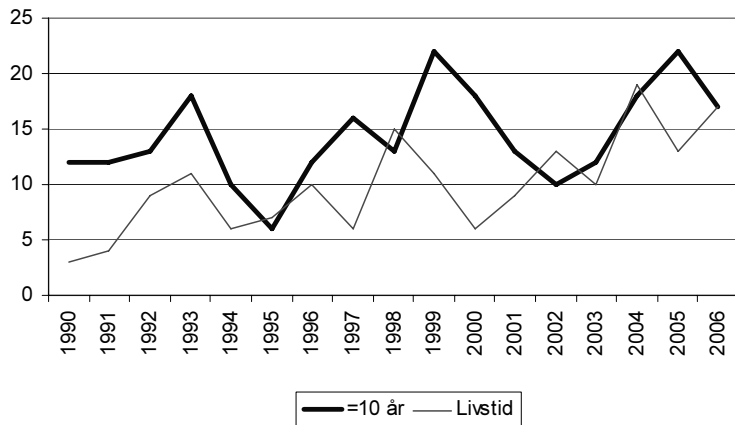
Straffskalan för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Det finns dock möjligheter att döma ut fängelsestraff som är kortare än tio år, om den dömda var under 21 år när brottet begicks eller om det föreligger förmildrande omständigheter eller s.k. billighetshänsyn, se avsnitt 2.2.2 och 2.4.1. Om domen avser flera brott eller om den dömda har återfallit i brott, kan längre tidsbestämda straff än fängelse i tio år dömas ut. Föreligger båda dessa omständigheter kan tidsbestämda fängelsestraff om ända upp till 18 år dömas ut.

Antalet domar där påföljden bestämts till fängelse på livstid för mord har ökat under de senaste åren. Under 1990-talet och början av 2000-talet dömdes i genomsnitt tio personer per år till fängelse på livstid för mord, medan antalet under senare år har legat kring 15–20 per år. Under samma period har antalet domar för mord där påföljden bestämts till ett tidsbestämt fängelsestraff om minst tio år varierat något, med en svagare nedåtgående trend än för antalet livstidsdomar. Andelen livstidsdomar har således ökat i förhållande



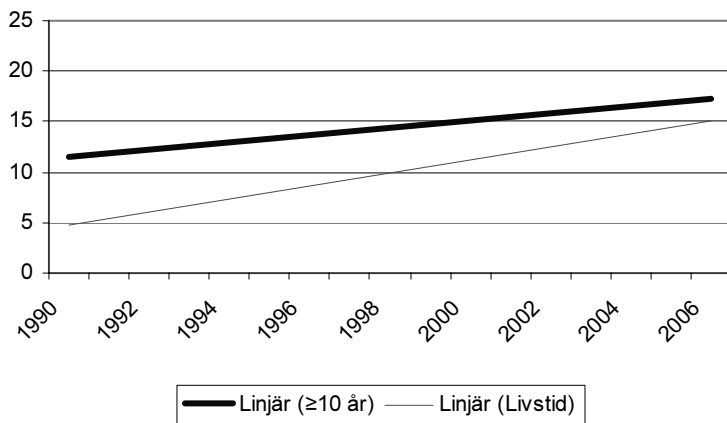
till andelen domar där påföljden bestämts till ett tidsbestämt fängelsestraff.<sup>15</sup>

**Figur 5.8** Antalet gärningsmän lagförda för mord som dömts till ett tidsbestämt fängelsestraff om minst tio år respektive fängelse på livstid under perioden 1990–2006



Källa: Arbetsmaterial från Brå

**Figur 5.9** Trendkurva över antalet gärningsmän lagförda för mord som dömts till ett tidsbestämt fängelsestraff om minst tio år respektive fängelse på livstid under perioden 1990–2006



Källa: Arbetsmaterial från Brå

<sup>15</sup> Här bortses från det fåtal domar för mord där påföljden bestämts till kortare fängelsestraff än tio år.

Ovanstående uppgifter avser utvecklingen t.o.m. år 2006, dvs. före Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194)<sup>16</sup>. Åklagarmyndigheten har gjort en sammanställning över domar för mord som har meddelats efter Högsta domstolens dom. Sammanställningen utvisar att det mellan den 31 mars och den 31 oktober 2007 dömdes till fängelse för mord i 29 fall. Endast i fem av dessa fall bestämdes påföljden till fängelse på livstid. Två av livstidsdomarna avsåg även annan brottslighet (i det ena fallet bl.a. försök till mord) och i ett fall hade gärningsmannen tidigare dömts för dråp. Också bland de fall där påföljden bestämdes till ett tidsbestämt fängelsestraff förekom flerfaldig brottslighet, däribland mord och grov mordbrand i ett fall samt två mord i ett fall. I två av de 29 fallen var gärningsmannen under 21 år vid tidpunkten för gärningen, och kunde alltså inte dömas till livstidsstraff. I ett av dessa fall anförde domstolen i sina domskäl att påföljden skulle ha bestämts till fängelse på livstid om gärningsmannen hade varit över 21 år. Det bör framhållas att många av domarna i sammanställningen ännu inte har vunnit laga kraft.<sup>17</sup>

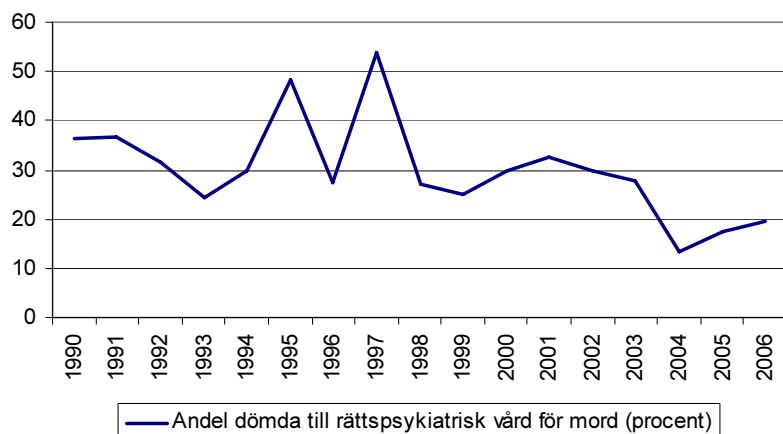
Ungefär en tredjedel av dem som dömdes för mord 1990–2004 överlämnades till rättspsykiatrisk vård i stället för att dömas till fängelse. Andelen synes ha minskat något, särskilt från mitten av 1990-talet fram till i dag.

---

<sup>16</sup> En redogörelse för Högsta domstolens dom finns i avsnitt 2.4.2 och bilaga 4.

<sup>17</sup> Påföljd för mord – en sammanställning av domar meddelade efter Högsta domstolens dom NJA 2007 s. 194, RättsPM 2007:16, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg, november 2007.

Figur 5.10 Andelen dömda för mord som överlämnats till rättspsykiatrisk vård under perioden 1990–2006. Procent



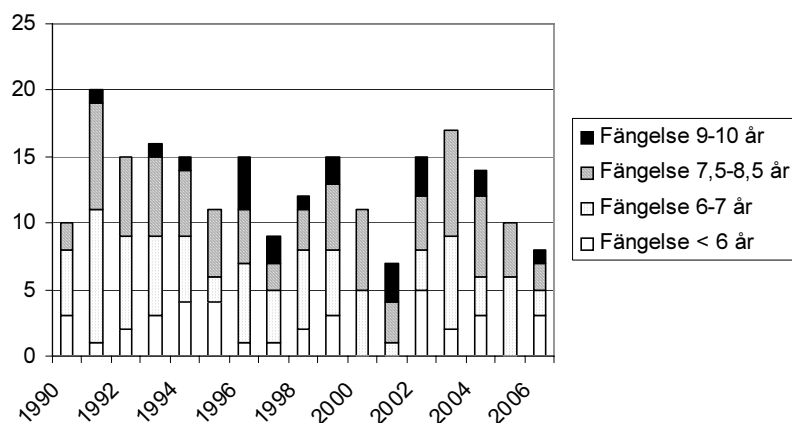
Källa: Arbetsmaterial från Brå

### Dråp

Straffskalan för dråp är fängelse i lägst sex och högst tio år. Liksom när det gäller mord finns det en möjlighet att gå under straffminimum om den dömda var under 21 år när brottet begicks eller om det föreligger förmildrande omständigheter eller s.k. billighetshänsyn.

En övervägande andel, knappt 60 procent, av dem som dömdes för fullbordat dråp under åren 1990–2006, ådömdes fängelsestraff mellan sex och åtta år. Andelen dömda till fängelsestraff mellan sex och åtta år låg förhållandevis konstant under hela perioden. Inom detta spann är dock tendensen att färre döms till fängelse i mellan sex och sju år, medan fler döms till fängelse i åtta år. Antalet personer som dömdes till fängelse i nio år eller mer för dråp var mycket litet under den aktuella perioden.

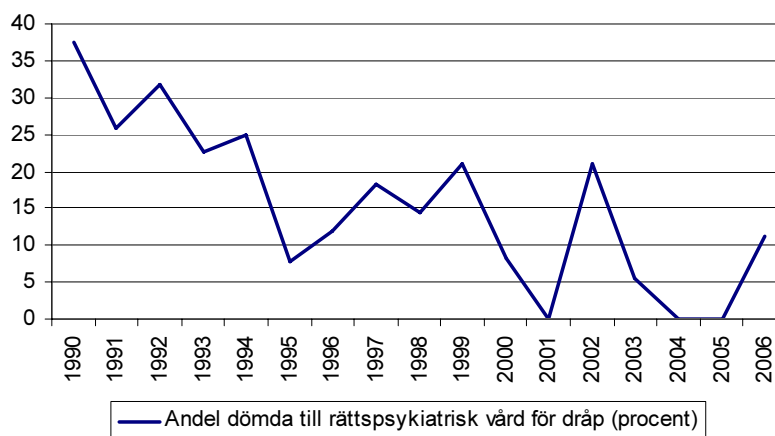
**Figur 5.11 Utdömda fängelsestraff för dråp under perioden 1990–2006. Antal**



Källa: Arbetsmaterial från Brå

Under åren 1990–2004 överlämnades knappt 20 procent av dem som dömdes för dråp till rättspsykiatrisk vård. Andelen har minskat, från närmare 30 procent i början av 1990-talet till i genomsnitt knappt tio procent under 2000-talet.

**Figur 5.12 Andelen dömda för dråp som överlämnats till rättspsykiatrisk vård under perioden 1990–2006. Procent**



Källa: Arbetsmaterial från Brå

### 5.3.3 Sammanfattande analys

Statistiken över fördelningen av brottsrubriceringar utvisar att andelen dödliga våldsbrott som rubriceras som mord har ökat avsevärt under senare år, både i förhållande till andelen fall som rubricerats som dråp och i förhållande till andelen fall som rubriceras som grov misshandel och vållande till annans död. Samtidigt har andelen livstidsstraff bland dem som döms för mord ökat, och även bland dem som döms för dråp finns en tendens till något höjda straffnivåer.

Ökningen av antalet domar för mord, det ökade antalet utdömda livstidsstraff och de något förhöjda straffnivåerna för dråp kan knappast förklaras med att brottsligheten skulle ha blivit grövre eller mer svårartad. En ökning av de allvarligaste fallen av dödligt våld borde erfarenhetsmässigt ha åtföljts av en åtminstone lika stor ökning av de mindre allvarliga fallen. Så är emellertid inte fallet, då det dödliga våldet totalt sett har minskat. En mer sannolik förklaring är därför att praxis i domstolarna fram till Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 generellt har utvecklats mot en allt strängare syn på dödligt våld.

Högsta domstolens dom tycks ha fått stort genomslag i praxis när det gäller straffmätningen för mord. I de 27 fall där personer över 21 år dömts till fängelse för mord mellan den 31 mars och den 31 oktober 2007, dömdes endast fem, dvs. mindre än 20 procent, till fängelse på livstid. Detta kan jämföras med att påföljden bestämdes till fängelse på livstid för ca 45 procent av dem som dömdes till fängelse inom ramen för straffskalan för mord under åren 2000–2006.

Andelen mord och dråp där påföljden bestäms till överlämnande till rättspsykiatrisk vård har minskat under senare år. Särskilt tydlig är minskningen när det gäller dråp. En bidragande orsak till att andelen överlämnanden till vård har minskat är sannolikt att kretsen av personer som omfattas av fängelseförbudet i 30 kap. 6 § brottsbalken begränsades genom en lagändring 1992. Ändringen innebar att de tidigare använda begreppen "sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom" ersattes med begreppet "allvarlig psykisk störning".



## 6 Överväganden och förslag

### 6.1 Allmänna utgångspunkter

#### 6.1.1 Vårt uppdrag

Vi ska enligt utredningens ursprungliga direktiv (dir. 2007:48) överväga och föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Detta är enligt direktiven utredningens huvuduppgift. I direktiven anges att utredningen därutöver bl.a. ska överväga förändringar som ger en större spännvidd i straffmätningen när det har förelegat försvårande eller förmildrande omständigheter. I de tilläggsdirektiv som regeringen beslutade den 4 oktober 2007 (dir. 2007:137) anges att utredningen med förtur i ett delbetänkande ska se över straffskalan för mord i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och därigenom också en höjd straffnivå. Vi har i kap. 1 lämnat en närmare redogörelse för innehållet i direktiven.

Av direktiven framgår att bl.a. proportionalitets- och ekvivalensprinciperna ska ligga till grund för utredningens överväganden. Vidare ska utredningen beakta de krav på legalitet, förutsebarhet och enhetlighet i rättstillämpningen som påföljdssystemets utformning kännetecknas av. De regler som utredningen föreslår ska därför vara tydliga, väl avgränsade och lätta att tillämpa.

#### 6.1.2 Närmare om de straffteoretiska utgångspunkterna

Proportionalitets- och ekvivalensprinciperna inom straffrätten kan kortfattat beskrivas så att straff ska utdömas i relation till brottets svårhet, vilket innebär att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott och att brott som är lika svåra ska bestraffas lika strängt. Det straff som döms ut för ett visst brott ska således indikera hur svår gärningen är i förhållande till andra brott. I det svenska på-

följdssystemet kommer detta till uttryck i 29 kap. 1 § BrB, där det sägs att straffet ska bestämmas efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

En utgångspunkt för bedömningen av ett brotts straffvärde är straffskalan för brottet. Straffskalan kan sägas ange brottets abstrakta straffvärde, dvs. hur lagstiftaren värderar brottstypens svårhet i relation till andra brott. Domstolen ska alltså med utgångspunkt i straffskalan för brottet, och med tillämpning av proportionalitets- och ekvivalensprinciperna, fastställa det konkreta straffvärdet med beaktande av bl.a. vilka försvårande och förmildrande omständigheter som föreligger i det enskilda fallet.

Proportionalitetsprincipen baseras på tanken att straff ger uttryck för klander och därför bör utdömas efter kriterier som baseras på ett förtjänsttänkande. Eftersom ett strängare straff ger uttryck för starkare klander bör ett brott med högre straffvärde tilldelas ett strängare straff än ett brott med lägre straffvärde.

Principerna om proportionalitet och ekvivalens vid straffbestämningen, både på lagstiftnings- och tillämpningsnivå, kan delvis sägas ha sin bakgrund i kritiken av preventionsteoriernas betydelse vid påföljdsbestämningen, särskilt den s.k. behandlingstanken som var förhärskande vid brottsbalkens tillkomst. Behandlingstanken kom till uttryck i den dåvarande lydelsen av 1 kap. 7 § BrB, enligt vilken domstolen ”med iakttagande av vad som kräves för att upprätthålla allmän laglydnad” vid påföljdsvalet skulle ”fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället”. Bestämmelsen innebar bl.a. att domstolen skulle göra en prognos av den tilltalades möjligheter till återanpassning till samhället och utforma påföljden så att dennes behov av behandling för sin kriminalitet tillgodosågs. Detta kunde exempelvis leda till att en tilltalad med en sämre prognos kunde drabbas av en mer ingripande påföljd än vad som var motiverat enbart med utgångspunkt från brottet. Rätten hade också möjlighet att under vissa förutsättningar döma till tidsbestämda påföljder såsom internering och ungdomsfängelse.

Kritiken av behandlingstanken utgår både från de ovan nämnda argumenten som baseras på förtjänst och rättvisa och från undersökningar som visar att preventionstänkandet är mer eller mindre otjänligt som grund för påföljdsbestämningen. Även om man kan förutse att en viss andel av dem som begår brott kommer att återfalla, går det inte att göra några säkra prognoser på individnivå. Det saknas därför grund för att låta vissa personer bli föremål för ett



strängare ingripande än andra enbart på grund av ett prognostiskt tänkande. Detta gäller särskilt som en sådan tillämpning kan ifrågasättas från rättvisesynpunkt. Straff bör i stället mätas ut i proportion till brottets allvar, dvs. i förhållande till hur förkastlig den begångna gärningen är. Detta kan uttryckas så att straff ska mätas ut efter förtjänst och inte efter behov.

Proportionalitets- och ekvivalensprinciperna ligger till grund för de bestämmelser om straffmätning och påföljdsval som finns i 29 och 30 kap. BrB och som trädde i kraft 1989. Helt konsekvent är dessa principer dock inte genomförda. Bland annat ger lagstiftningen, genom hänvisningen till brottslighetens art, allmänpreventiva intressen visst genomslag vid påföljdsvalet och det finns också vissa möjligheter att beakta vilka åtgärder som de tilltalade kan tänkas vara i behov av för att inte återfalla i brott. Härutöver finns i betydande utsträckning möjlighet att vid straffmätning och påföljdsval i mildrande riktning beakta andra faktorer än brottets straffvärde, bl.a. så kallade billighetsskäl.

Också vad gäller frågor som rör verkställigheten finns regler som kan sägas innebära avvikelser från proportionalitetsprincipen. Sålunda är enligt lagen om omvandling av fängelse på livstid flera andra faktorer än brottslighetens straffvärde av betydelse vid en sådan omvandling, bl.a. den dömdes skötsamhet under verkställigheten och risken för återfall i brottslighet av allvarligt slag. På motsvarande sätt kan systemet med villkorlig frigivning från fängelse på viss tid i viss utsträckning sägas bygga på andra grunder än proportionalitet.

Sammanfattningsvis kan sägas att proportionalitets- och ekvivalensprinciperna utgör utgångspunkten för straffbestämningen inom vårt nuvarande straffrättsliga system, såväl vid utformning av ny lagstiftning som vid straffmätning i domstol. Från dessa principer är det möjligt att avvika i mildrande riktning för att tillgodose intresset av humanitet och tolerans. Man kan uttrycka detta så att vårt straffrättsliga system även vilar på en humanitetsprincip som bl.a. kommer till uttryck i 30 kap. 4 § BrB, enligt vilken rätten vid valet av påföljd ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Det förekommer även avvikelser från proportionalitets- och ekvivalensprinciperna i motsatt riktning, för att tillgodose brottspreventiva intressen. Ett tydligt exempel på en sådan avvikelse är den bedömning av risk för återfall i allvarlig brottslighet som läggs till grund för prövningen av en ansökan om omvandling av fängelse på livstid.

Det finns knappast något objektivet sätt att mer exakt fastställa vilken straffnivå som utifrån proportionalitetsprincipen svarar mot en viss brottslig gärning. Proportionalitetsprincipen lämnar därför utrymme för att i lagstiftningen genomföra straffskärpningar, så länge dessa kan motiveras utifrån brottslighetens förkastlighet och sker enligt ett synsätt som är gemensamt för samtliga brottstyper så att proportionaliteten i systemet upprätthålls.

Såsom framhålls i den straffrättsliga doktrinen utgör dock straffet samhällets yttersta maktmedel mot medborgarna och innebär att enskilda avsiktligt tillfogas lidande. Det ligger i sakens natur att ett sådant maktmedel inte bör användas annat än när det finns starka skäl för det och att det lidande som tillfogas den enskilde inte bör vara större än vad som är absolut nödvändigt. Utvidgningar av användningen av straff bör därför ske med stor försiktighet och föregås av noggranna överväganden.

### 6.1.3 Utgångspunkter för våra överväganden

Vi delar de värderingar som ligger till grund för de i direktiven angivna principerna och deras förankring i den straffrättsliga teori-bildningen. En utgångspunkt för våra överväganden är därför att en förändrad straffnivå bör kunna motiveras utifrån något konstaterbart förhållande som är relevant för straffnivån enligt de grundläggande principer om proportionalitet, ekvivalens och humanitet på vilka vårt nuvarande straffsystem vilar.

Samtidigt måste hållas i minnet att vårt nuvarande system innehåller flera undantag från dessa principer. Det är också vår mening att vissa avvikelser från de angivna principerna måste kunna accepteras. Systemet kan således aldrig bli helt renodlat.

Vidare bör de förhållanden som läggs till grund för en ändrad straffnivå inte vara av alltför tillfällig karaktär. Ett mål med lagstiftningen är att den, samtidigt som den ska vara modern och ändamåls-enlig, ska kunna stå sig under lång tid (se bl.a. prop. 2006/07:01 utg. omr. 4 s. 20). Därför bör endast mera varaktiga förändringar av faktiska förhållanden eller av uppfattningen i en viss fråga läggas till grund för ett reformarbete.

Såsom också framhålls i våra ursprungliga direktiv måste vid utformningen av ny lagstiftning de inom straffrätten etablerade kraven på legalitet, förutsebarhet och enhetlighet i rättstillämpningen be-

aktas. Vi instämmer därför i att en ny reglering bör vara tydlig, väl avgränsad och lätt att tillämpa.

Frågan om hur straff bestäms i det enskilda fallet är emellertid av betydelse inte enbart för domstolar och andra myndigheter inom rättsväsendet. I ett straffsystem som utgår från proportionalitets- och ekvivalensprinciperna är en av de viktigaste funktionerna hos straffet att kommunicera hur allvarligt samhället ser på ett visst beteende eller, annorlunda uttryckt, hur förkastlig den brottsliga gärningen är. För att straffet ska kunna fylla denna funktion måste grunderna för straffmätning och påföljdsval kunna förmedlas till och förstås av en bredare krets av medborgare. En ytterligare utgångspunkt är därför att regelsystemet bör utformas på ett så enkelt och begripligt sätt som möjligt.

## 6.2 Straffskalan för mord

### 6.2.1 Allmänt om straffnivån för mord

**Vår bedömning:** Acceptansen för våld i samhället har minskat och det finns därför ett större behov än tidigare av att kunna beakta försvärande omständigheter vid straffmätningen för mord. Detta motiverar att straffskalan ses över så att straffmätningen kan återspegla brottets straffvärde på ett mer adekvat sätt än vad som är möjligt i dag.

#### *Inledning*

Rätten till liv är den mest grundläggande av alla rättigheter. Att beröva någon annan livet kan därför anses vara den mest klandervärda handling som någon kan utföra. Beroende på situationen, vilket uppsåt eller vilken grad av oaktsamhet som förelegat samt gärningsmannens motiv och situationen i övrigt, anses straffvärdet vid olika fall av dödligt våld skilja sig åt i väsentlig mån. Detta framgår både av de olika straffskalor som kan vara tillämpliga i sådana fall och hur dessa tillämpas i praktiken. Samtidigt bör beaktas att dödligt våld, sett i ett globalt perspektiv, förekommer i jämförelsevis liten utsträckning i Sverige.

*Den nuvarande straffskalan för mord*

Mord är det grävsta av de allvarliga våldsbrotten. Den brottsliga gärningen består i att uppsåtligen beröva annan livet. För mord är föreskrivet fängelse i tio år eller på livstid. Samma gärning kan, om brottet är att bedöma som mindre grovt, istället föranleda ansvar för dråp eller under vissa särskilda förmildrande omständigheter för barnadrap. För dråp döms till fängelse i lägst sex och högst tio år, medan straffskalan för barnadrap innefattar fängelse i upp till sex år.

Den sammanlagda straffskalan för fall av uppsåtligt dödande är alltså mycket vid. Även om man bortser från barnadrap, som avser mycket speciella situationer, sträcker sig straffskalan från fängelse i sex år till fängelse på livstid. Straffbestämmelserna om mord och dråp är emellertid tillämpliga på mycket skiftande situationer, alltifrån ett helt oplanerat impulsivt angrepp, till följd av en kraftig provokation, till ett väl planerat dåd med ett ekonomiskt, politiskt eller annat sådant motiv. Även om den brottsliga gärningen i båda fallen är att beröva annan livet, måste straffvärdet anses skilja sig åt väsentligt. Det finns således ett starkt intresse av att kunna mäta ut straff för uppsåtligt dödande på ett nyanserat sätt.

Mord är det brott i brottsbalken som är belagt med strängast straff. Visserligen finns i brottsbalken ytterligare knappt trettio brott för vilka kan dömas till livstids fängelse. För i princip samtliga dessa brott kan emellertid också dömas till ett lägre straff än tio års fängelse. De övriga brotten med livstids fängelse i straffskalan kan därför sägas ha ett lägre abstrakt straffvärde. Detta innebär att i de fall där en gärning faller in under något annat straffstadgande i brottsbalken, t.ex. människorov eller grov mordbrand, och gärningen innefattar att någon uppsåtligen berövas livet, döms även för mord.

Motsatt förhållande gäller i fråga om terroristbrott och folkmord som regleras i särskilda lagar utanför brottsbalken. Dessa straffstadganden är uppbyggda så att när vissa brott enligt brottsbalken och andra författningar begås med ett visst närmare angivet syfte kvalificeras brottet till terroristbrott respektive folkmord. Detta innebär att brotten i sådana fall anses ha ett än högre straffvärde.

Av de domar på livstids fängelse som har förekommit sedan brottsbalken trädde i kraft avser i princip samtliga mord. Detta kan sägas bekräfta det förhållandet att mord är det brott som har det högsta abstrakta straffvärdet, åtminstone bland brotten i brottsbalken. Det måste dock beaktas att många av de övriga brott för

vilka fängelse på livstid är föreskrivet avser mycket speciella gärningar som mycket sällan prövas i svensk domstol.

### *Brottsutvecklingen*

Vi har i kap. 5 redogjort för brottsutvecklingen när det gäller dödligt våld, dvs. sådana gärningar som kan rubriceras som mord, dråp eller grov misshandel i kombination med vållande till annans död.

Antalet fall av dödligt våld per år har varit relativt konstant under det senaste decenniet. Knappt 100 fall av sådant våld har inträffat varje år under senare tid, varav omkring 17 fall har avsett dödligt våld mot kvinnor inom nära relationer och omkring sju fall har avsett barn.

Sett i ett längre perspektiv har det dödliga våldet minskat, särskilt det som riktar sig mot kvinnor i nära relationer respektive barn. Dessa kategorier av dödligt våld har minskat med 20–30 procent sedan 1970-talet respektive omkring 40 procent sedan början av 1990-talet. I övrigt torde inte några större förändringar ha skett vad gäller formerna och motivbilden för det dödliga våldet. Det flesta sådana brott begås inomhus mellan personer som är bekanta med varandra och i stor utsträckning under påverkan av alkohol. Kniv är det vanligaste brottsverktyget.

I de fall ungdomar är gärningsmän vid dödligt våld är offret i de flesta fall en vuxen person. Att ungdomar dödar andra ungdomar sker i 1–2 fall per år. Antalet sådana fall har inte ökat.

Som vi har konstaterat i kap. 5 är det svårt att dra några säkra slutsatser om vilka faktorer som ligger bakom brottsutvecklingen vad gäller dödligt våld, och huruvida denna utveckling är representativ för utvecklingen av det övriga våldet i samhället. Det förhållandet att det dödliga våldet inte ökar bör i vart fall inte tolkas så att våldsbrottsligheten skulle förtjäna mindre uppmärksamhet än tidigare från statsmakternas sida.

### *Utvecklingen i praxis*

Antalet domar för mord har ökat under det senaste decenniet från omkring 35 till omkring 45 per år. Samtidigt har antalet domar avseende dråp respektive grov misshandel i kombination med vållande till annans död, grovt brott, minskat både i absoluta tal och såsom

andel av det totala antalet domar avseende dödligt våld. Även andelen domar på livstids fängelse för mord har, som vi har redovisat i kap. 5, ökat fram till i år. Under 1990-talet dömdes i genomsnitt omkring tio personer per år till livstids fängelse, medan antalet de senaste åren legat omkring 15 till 20 per år.

Såsom vi har redovisat i kap. 5 kan utvecklingen när det gäller rubricering och straffmätning för dödligt våld knappast förklaras med att brottsligheten skulle ha blivit grövre eller mera svårartad. Det kan i stället antas att domstolarna numera generellt ser strängare på dödligt våld i förhållande till tidigare.

#### *Högsta domstolens dom den 30 mars 2007*

Högsta domstolen har i sin dom den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194) slagit fast att livstidsstraffet bör vara förbehållet de allvarligaste fallen av mord<sup>1</sup>.

I domskälen tar Högsta domstolen fasta på dels att den faktiska verkställighetstiden av fängelse på livstid har ökat kraftigt sedan brottsbalkens tillkomst, dels att det förhållandet att en gärning rubriceras som mord redan utgör en kvalificering så till vida att brottet inte har bedömts vara mindre allvarligt. Högsta domstolen skriver bl.a.

Med hänsyn till det anförda och till att mord avser fall av uppsåtligt dödande som inte rubriceras som dråp därför att de inte är mindre grova brott bör vid straffmätningen för mord livstidsstraffet förbehållas de allvarligaste fallen.

Uttalandet får tolkas så att de försvårande omständigheter som kan föreligga i ett fall av uppsåtligt dödande till viss del får anses beaktade genom att brottet rubriceras mord och inte dråp samt att det därutöver måste finnas ett ganska betydande mått av försvårande omständigheter för att välja livstids fängelse i stället för ett tidsbestämt straff, eftersom livstidsstraffet numera innefattar en så hög grad av stränghet.

I det aktuella avgörandet konstaterade Högsta domstolen, såsom domen får uppfattas, att det förelåg försvårande omständigheter i och för sig, nämligen att brottet hade begåtts med kniv mot en skyddslös närstående i hennes bostad. Domen kan knappast tolkas så att domstolen ansåg att dessa omständigheter hade beaktats fullt

---

<sup>1</sup> Se avsnitt 2.4.2 och bilaga 4.

ut genom rubriceringen av brottet. Högsta domstolen fann emellertid att omständigheterna inte var tillräckligt graverande för att bestämma påföljden till livstids fängelse. Därvid fanns inte något annat alternativ enligt nuvarande lagstiftning än att låta straffet stanna vid fängelse i tio år. En konsekvens av detta blev alltså att de försvårande omständigheter som förelåg i målet inte kunde beaktas inom ramen för straffskalan för mord.

### *En skärpt syn på allvarliga våldsbrott*

I utredningens ursprungliga direktiv anges att samhällsutvecklingen medför förändringar i synen på olika brotts straffvärde, och att detta motiverar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Vi avser att i vårt slutbetänkande närmare utveckla de skäl som kan anföras för en sådan skärpt syn. I detta sammanhang kan dock följande framhållas.

Mycket talar för att acceptansen för våld har minskat i samhället. Detta avspeglar sig bl.a. i en ökad benägenhet att anmäla våldsbrott till polisen. I takt med ett ökat välstånd i samhället kan således antas att våldsbrott betraktas som ett större hot mot den enskilde, sett i förhållande till t.ex. de rena förmögenhetsbrotten. Således kan antas att det för de allra flesta människor numera är lättare både att bära och att skydda sig emot en ekonomisk skada på grund av brott. Denna utveckling framhålls redan i Fängelsestraffkommitténs betänkande.<sup>2</sup> Våldsbrotten däremot kan, mot bakgrund bl.a. av att fler människor numera lever i större städer med den anonymitet som detta medför, tänkas framstå som både ett större reellt hot och mer skrämmande.

En minskad acceptans för våld i samhället ligger också i linje med en samhällelig utveckling som innebär att individens rättigheter har förstärkts i förhållande till kollektiva intressen. En tidigare hierarkisk samhällsordning har ersatts av ett synsätt som utgår från alla människors lika värde och respekt för individen. Det torde i dag vara en allmän uppfattning att våld aldrig kan accepteras som en metod för att upprätthålla en över- och underordning i samhället.

Det är alltså främst en minskad acceptans för våld som kan motivera en skärpt syn på allvarliga våldsbrott i lagstiftningen. Varken brottsutvecklingen när det gäller dödligt våld eller någon förändring

---

<sup>2</sup> SOU 1986:14 s. 138.

av brottslighetens karaktär är sådan att den enligt vår mening i sig kan motivera en skärpning av straffen för mord.

Inte heller kan en skärpning av straffet för mord motiveras utifrån att en sådan skulle kunna fylla en direkt brottsförebyggande funktion. Med direkt funktion menar vi då att en höjd straffnivå skulle verka avskräckande för en potentiell gärningsman eller att återfall i liknande brott skulle minska genom en längre tids verkställighet i anstalt för dem som döms för mord. Både med hänsyn till det förhållandevis ringa antalet fall av mord per år i Sverige och den redan höga straffnivån, torde en ytterligare höjning kunna ha en utomordentligt liten direkt betydelse från brottsförebyggande synpunkt.

Däremot är det tänkbart att en höjd straffnivå indirekt skulle kunna fylla en preventiv funktion. Således kan en sådan höjning, såsom en markering av samhällets avståndstagande från allvarliga våldsbrott, bekräfta och ytterligare förstärka en negativ attityd till sådan brottslighet. En höjd straffnivå kan också ge en signal till myndigheter och andra aktörer i samhället att prioritera åtgärder som syftar till att förebygga och bekämpa allvarliga våldsbrott. Det måste dock framhållas att en sådan effekt är mycket svår att påvisa i praktiken och att den därför inte ensam bör läggas till grund för en straffskärpning.

Av proportionalitetsprincipen följer att straffen för olika gärningar bör stå i proportion till hur förkastlig respektive gärning kan betraktas. Detta innebär att straffskalorna efter hand måste anpassas till sådana förändringar av värderingarna i samhället som har beskrivits ovan.

### *Sammanfattande bedömning*

Straffskalan och straffmätningen för mord har betydelse i två hänseenden när det gäller att markera samhällets syn på allvarliga våldsbrott, dels för att tydliggöra brottets allvar som sådant, dels för att slå fast en högsta straffnivå för de allvarliga våldsbrotten, till vilken nivå straffen för de övriga våldsbrotten i enlighet med proportionalitetsprincipen har att förhålla sig.

En minskad acceptans för våld i samhället har lett till ett behov av att markera en strängare syn på allvarliga våldsbrott, av vilka mord utgör det grävsta. Straffskalan för mord, som inte har ändrats sedan brottsbalken trädde kraft 1965, är emellertid så utformad att den endast innehåller två steg, fängelse i tio år eller på livstid. Detta har



inneburit att en höjd straffnivå endast har kunnat åstadkommas genom att i ökad utsträckning döma till livstids fängelse.

En utveckling i denna riktning har redan pågått i praxis sedan ett antal år tillbaka. Under senare år har alltså en allt större andel av dem som dömts för mord ådömts livstids fängelse. Samtidigt har antalet domar för mord ökat i förhållande till antalet domar för dråp, trots att det dödliga våldet totalt sett inte har ökat. Detta talar för att domstolarna redan har anlagt en generellt strängare syn på dödligt våld.

Utvecklingen mot ett ökat antal livstidsstraff för mord har emellertid nyligen brutits genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007. Domen, som tar sin utgångspunkt i den numera avsevärda skillnaden i stränghet mellan å ena sidan fängelse i tio år och å andra sidan fängelse på livstid, innebär att det måste föreligga försvårande omständigheter av förhållandevis allvarligt slag för att fängelse på livstid ska dömas ut.

Det är ännu svårt att dra några säkra slutsatser om hur praxis för straffmätningen för mord mot bakgrund av det aktuella avgörandet av Högsta domstolen kommer att utveckla sig på lite längre sikt. Det kan dock konstateras att den nuvarande utformningen av straffskalan, i kombination med Högsta domstolens ställningstagande att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord, innebär svårigheter att låta en sådan generellt strängare syn på dödligt våld som redan har etablerats komma till uttryck vid straffmätningen.

Sammantaget talar detta enligt vår mening för att det föreligger ett behov av att överväga hur straffskalan för mord skulle kunna förändras för att skapa utrymme, både för en nyanserad straffmätning, med beaktande av de försvårande och förmildrande omständigheter som kan föreligga i det enskilda fallet, och för en höjd straffnivå för mord sett utifrån det rättsläge som har tillskapats genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007.

### 6.2.2 Användningen av livstids fängelse för mord

**Vår bedömning:** Genom att göra det möjligt att döma till längre tidsbestämda fängelsestraff för mord skapas utrymme för en ökad nyansering av straffmätningen och för en höjd straffnivå för sådana gärningar som inte föranleder fängelse på livstid. Livstids fängelse bör därvid förbehållas de allvarligaste fallen av mord.

*Två vägar för att åstadkomma en höjd straffnivå för mord*

Mot bakgrund av att den nuvarande straffskalan för mord enbart innefattar fängelse i tio år eller på livstid är två vägar tänkbara för att åstadkomma en höjd straffnivå i förhållande till den praxis som tillskapats genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007. En möjlighet är att öka andelen livstidsdomar, vilket skulle kunna åstadkommas genom en lagändring som pekar ut livstids fängelse som normalpåföljden för mord. Det tioåriga straffet skulle därvid komma ifråga endast i de fall där omständigheterna är mildrande. Den andra möjligheten är att behålla nuvarande praxis för användning av livstidsstraffet samtidigt som en möjlighet skapas att döma ut längre tidsbestämda straff. Givetvis är även kombinationer av dessa två olika ändringar möjliga. En avgörande fråga för valet av lösning är emellertid i vilken utsträckning fängelse på livstid bör användas som påföljd för mord.

*Skälen för att använda livstids fängelse som påföljd för mord*

Skälen för att använda livstids fängelse för mord sammanfaller i huvudsak med de skäl som kan anföras för att bibehålla livstidsstraffet som sådant. Således är livstidsstraffet det strängaste straffet i straffsystemet. Som anförts redan i Brottsförebyggande rådets rapport 1977 utgör livstidsstraffet ”det yttersta av alla fördömanden samhället kan begagna”.<sup>3</sup> För att mera regelmässigt använda livstids fängelse för mord talar alltså främst att mord är det grävsta av brotten i brottsbalken och att det därför också regelmässigt borde leda till lagens strängaste straff. Genom att konsekvent döma ut livstids fängelse för t.ex. mord skulle samhällets definitiva avståndstagande från detta brott på ett tydligt sätt markeras. Därigenom skulle också skapas ett stort utrymme för en differentierad straffmätning för andra våldsbrott som inte är lika allvarliga.

En ytterligare fördel med att använda livstidsstraffet är att det vid tidsbestämningen av straffet är möjligt att ta hänsyn till risken för att den intagne återfaller i allvarligt brottslighet om han eller hon frigges. Livstidsstraffet kan därför i större utsträckning än ett tidsbestämt straff anses vara ägnat att tillgodose samhällsskyddet.

---

<sup>3</sup> Se avsnitt 3.2.1.

*Kritiken mot livstidsstraffet*

Mot en generell användning av livstids fängelse måste bl.a. ställas de principiella invändningar som kan anföras mot detta. Således har livstidsstraffet under lång tid utsatts för kritik. Denna har uttrycks bl.a. i Fängelsestraffkommitténs betänkande<sup>4</sup> och i den kriminalpolitiska idéskriften från Kriminalvården<sup>5</sup>. Nackdelarna med livstidsstraffet har också belysts i betänkandet Frigivning från livstidsstraff (SOU 2002:26) samt vid remissbehandlingen av det betänkandet.<sup>6</sup> Kritiken kan i huvudsak sägas gå ut på följande.

- Eftersom livstidsstraffet nästan undantagslöst omvandlas till ett tidsbestämt fängelsestraff skiljer sig straffets verkliga innehåll kraftigt från vad det utger sig för att vara. Såväl livstidsstraffets symbolvärde som tilltron till straffsystemet kan undergrävas av denna dubbeltydighet.
- Omvandlingen av livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff sker sedan lång tid har förflutit från den ursprungliga domen. Trots detta ska hänsyn tas till brottslighetens straffvärde. Prövningen sker därvid på ett begränsat material. Denna ordning kan ifrågasättas från ett rättsäkerhetsperspektiv.
- Principerna för omvandling av fängelse på livstid till ett tidsbestämt straff kan ändras över tiden. Detta innebär att den domstol som dömer ut ett livstidsstraff har svårt att överblicka påföljdens egentliga innehåll.
- Verkställighet av fängelse på livstid innebär nackdelar för Kriminalvården. Eftersom tidpunkten för frigivning inte är känd är det svårt att planera verkställigheten på ett sätt som främjar den intagnes anpassning till ett liv i frihet, vilket är Kriminalvårdens uppgift.
- Ovissheten om vid vilken tidpunkt frigivning ska komma att ske är mycket påfrestande för den intagne. Livstidsstraffet kan i därför anses som inhumant.

---

<sup>4</sup> Se avsnitt 3.2.2.

<sup>5</sup> Se avsnitt 3.2.3.

<sup>6</sup> Se avsnitt 3.2.4.

Kritiken mot livstidsstraffet kan alltså sammanfattas så att straffet i väsentliga hänseenden brister i förutsebarhet, vilket innebär att det kan ifrågasättas om det i tillräcklig grad uppfyller kraven på tydlighet, rättssäkerhet och humanitet.

#### *Särskilt om psykiskt störda lagöverträdare*

En stor andel av dem som gör sig skyldiga till dödligt våld lider av en psykisk störning i någon form. Enligt 30 kap. 6 § BrB får den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning inte dömas till fängelse. Istället kan under vissa förutsättningar den tilltalade överlämnas till rättspsykiatrisk vård.

Vi har i avsnitt 2.2.2 närmare redogjort för den nuvarande ordningen för beaktande av psykisk störning vid prövning av frågor om ansvar och påföljd för brott. Som framgår av avsnitt 5.3.2 och 5.3.3 har andelen mord där påföljden bestäms till överlämnande till vård sjunkit under senare år, delvis beroende på att förutsättningarna för att överlämna till vård inskränktes genom en lagändring 1992.

Som vi också har redogjort för föreligger för beredning i Justitiedepartementet två olika förslag till ändringar av påföljdssystemet för psykiskt störda lagöverträdare. Båda dessa innebär, i olika grad, att psykiskt störda lagöverträdare i ökad omfattning skulle dömas till vanliga påföljder, främst fängelse.<sup>7</sup>

Det skulle kunna hävdas att den nu beskrivna utvecklingen talar för att i ökad utsträckning använda livstids fängelse som påföljd för mord för att på så sätt, i enlighet med vad ovan sagts, tillgodose intresset av samhällsskydd.

Enligt vår mening bör emellertid den pågående beredningen av förslagen inte föregripas. Till detta kommer att ett tidsbestämt straff för mord redan enligt den nuvarande ordningen normalt överstiger den genomsnittliga vårdtiden vid rättspsykiatrisk vård som dömts ut såsom påföljd för mord. Vi vill dock i detta sammanhang framhålla betydelsen av att psykiskt störda lagöverträdare ges adekvat vård, oavsett det sker inom ramen för verkställighet av ett fängelsestraff eller inom ramen för en vårdpåföljd.

---

<sup>7</sup> Se avsnitt 3.3.

*Tröskeeffekter inom ramen för nuvarande straffskala för mord*

Vi har i avsnitt 2.6 redogjort för nuvarande och tidigare praxis för omvandling av livstidsstraff till tidsbestämda fängelsestraff. Av redogörelsen framgår att livstids fängelse numera omvandlas till förhållandevis långa fängelsestraff. Sedan lagen om omvandling av fängelse på livstid trädde i kraft har inte något livstidsstraff omvandlats till ett kortare tidsbestämt straff än 21 års fängelse.

Detta medför att det i dag råder ett mycket stort avstånd mellan å ena sidan det längsta tidsbestämda straffet för mord, fängelse i tio år, och å andra sidan det faktiska innehållet i en dom på livstids fängelse. Med nuvarande ordning är det därför svårt att åstadkomma en nyanserad straffmätning för mord. Om fängelse på livstid väljs i stället för det tidsbestämda straffet tio års fängelse kan detta i praktiken innebära att ett mer än dubbelt så strängt straff döms ut, trots att brottet kanske är helt obetydligt mycket allvarligare än ett brott som skulle föranleda tio års fängelse. Det behöver knappast närmare utvecklas varför ett så stort avstånd mellan två steg i en straffskala är otillfredsställande. Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda har också anfört att man knappast skulle acceptera en så markant tröskeeffekt i straffsystemet i övrigt.<sup>8</sup>

Ytterligare en form av tröskeeffekt ligger i det förhållandet att någon straffmätning inte kan ske inom ramen för ett livstidsstraff när detta döms ut. Den domstol som dömer ut ett livstidsstraff har således inte någon möjlighet att påverka straffets faktiska innebörd, vilket medför att det inte går att närmare gradera samhällets avståndstagande ifrån den begångna gärningen. Fängelse på livstid utgör formellt sett en lika sträng påföljd oavsett hur allvarligt brottet bedöms. Visserligen kan det faktiska innehållet i utdömda livstidsstraff komma att skilja sig åt genom att olika bedömningar görs vid prövningen av en ansökan om omvandling av straffet. Denna bedömning görs dock långt senare och är i stor utsträckning beroende av omständigheter som inte är kända vid tidpunkten för domen. Detta innebär alltså att det inte är möjligt för den domstol som först dömer i målet att beakta sådana försvårande omständigheter som kan förekomma i ett visst fall, om redan brottet som sådant bedöms så allvarligt att fängelse på livstid bör dömas ut.

---

<sup>8</sup> SOU 2002:26 s. 120.

*Livstidsstraffets symbolfunktion*

Som tidigare framhållits fyller livstidsstraffet en viktig symbolfunktion såsom det yttersta fördömande som samhället kan använda sig av. Detta är också ett skäl som vid tidigare överväganden ofta har åberopats för att inte avskaffa livstidsstraffet. Såsom vi nyss har konstaterats finns det inte någon möjlighet till straffmätning inom ramen för ett livstidsstraff när ett sådant döms ut. Det är alltså inte möjligt att beakta ytterligare försvårande omständigheter när väl den nivå har nåtts som anses motivera att döma till fängelse på livstid. Detta innebär att om livstids fängelse döms ut i stor omfattning och för brott med varierande straffvärde kommer naturligen livstidsstraffet att i stränghet anses svara mot de minst allvarliga av de gärningar för vilket det används. I den mån det sedan skulle förekomma fall med ett avsevärt högre straffvärde än dessa – t.ex. för att ett flertal personer har berövats livet – skulle det inte finnas möjlighet för domstolarna att ge uttryck för detta genom att döma ut ett strängare straff. Livstidsstraffets symbolfunktion skulle i så fall delvis ha gått förlorad. Därmed skulle samhället också ha avhänt sig möjligheten att på ett adekvat sätt reagera på den allvarligaste brottslighet som kan förekomma.

*Har livstidsstraffets faktiska innebörd ändrats genom införande av lagen om omvandling av fängelse på livstid?*

Fängelse på livstid är formellt sett ett livsvarigt straff. Allt sedan brottsbalkens tillkomst har emellertid utdömda livstidsstraff, med några få undantag, omvandlats till tidsbestämda straff. Tidigare skedde detta uteslutande genom nåd. Från mitten av 1960-talet och fram till slutet av 1980-talet omvandlades livstidsstraffen regelmässigt till 14 års fängelse. Därefter ökade strafftiderna successivt till mellan 18 och 25 års fängelse.

Som vi tidigare har redovisat i avsnitt 2.6 har praxis vid tillämpning av lagen om omvandling av fängelse på livstid utvecklats så, att de tidsbestämda straff till vilka omvandling sker i vart fall inte är kortare än vad som följde av tidigare nådepraxis.

Införandet av lagen om omvandling av fängelse på livstid har alltså inte inneburit någon mildring av livstidsstraffets faktiska innebörd, sett utifrån den tid som måste avtjänas. Det kan emellertid diskuteras om den nya lagen har fört med sig någon annan sådan förändring.

Så länge nåd var den enda möjligheten att omvandla fängelse på livstid till ett tidsbestämt straff kunde sägas att det inte förelåg någon rätt till sådan omvandling. Nådeinstitutet är en rent diskretionär möjlighet för regeringen att mildra utdömda straff. Även om det förelåg en tämligen fast praxis för hur nådeinstitutet användes för att tidsbestämma livstidsstraff hade regeringen möjlighet att utan att ange några skäl för det avvika från denna praxis. Beslut i nådeärenden förses i princip aldrig med någon motivering.

Lagen om omvandling av fängelse på livstid innebär att den dömda har en ovillkorlig rätt att få frågan om omvandling prövad av domstol när viss tid av straffet har avtjänats. I lagen finns inte någon uttömmande uppräkningslista av vilka förhållanden som ska läggas till grund för prövningen. Det anges dock att brottets straffvärde, den dömdes skötsamhet samt risken för återfall särskilt ska beaktas. Lagen innehåller inte heller någon presumtion huruvida omvandling ska ske eller inte. Såsom lagen är uppbyggd kan den emellertid knappast ges annan tolkning än att en ansökan om omvandling ska bifallas om kriterierna härför är uppfyllda.

Av förarbetena till lagen framgår att avsikten med den nya ordningen är att förbättra förutsebarheten för de livstidsdömda och Kriminalvården, samtidigt som livstidsstraffet alltjämt bör vara tidsobestämt och någon borte gräns i tiden för frigivning inte bör ställas upp.<sup>9</sup> I författningskommentaren anges följande.<sup>10</sup>

Utgångspunkten är att den som ansöker om omvandling är dömd till fängelse på livstid och domstolen skall vid en helhetsbedömning ta ställning till om det finns förutsättningar att frångå det utdömda livstidsstraffet.

Utan tvekan har den nya lagen om omvandling av fängelse på livstid medfört att förutsebarheten för den dömda har ökat vad gäller den tid som faktiskt måste verkställas i anstalt. Med hänsyn till det krav på saklighet och opartiskhet som gäller för domstolar i deras dömande verksamhet, kan inte någon vägras omvandling på rent diskretionära grunder. Det torde dock inte finnas något som hindrar att kriterierna för omvandling av fängelse på livstid i framtiden skärps genom en lagändring som också avser redan meddelade livstidsdomar.<sup>11</sup> Och givetvis kan praxis för bedömningen av t.ex. åter-

<sup>9</sup> Prop. 2005/06:35 s. 20 f.

<sup>10</sup> Prop. 2005/06:35 s. 60.

<sup>11</sup> Det skulle visserligen kunna hävdas att reglerna om omvandling av fängelse på livstid utgör ett moment av ett utdömt livstidsstraff och att dessa därför inte kan ändras med avseende på redan utdömda straff. Frågan synes inte ha berörts i lagstiftningsärendet. Övervägande skäl

fallsrisk komma att utvecklas så att ansökningar om omvandling i större utsträckning avslås.

Det förhållandet att tidpunkten för frigivning från ett livstidsstraff inte är känd påverkar också verkställigheten av straffet. Möjligheterna att så småningom erhålla permissioner är t.ex. avsevärt mindre för personer som avtjänar livstids fängelse sett i förhållande till andra långtidsdömda. Inte heller kan några sådana aktiviteter erbjudas som syftar till att förebereda den intagne för ett liv i frihet. Verktälligheten av livstids fängelse sker således under generellt sett mer rigida former än vad som gäller för andra långa fängelsestraff.

Slutsatsen av det nu anförda blir att livstidsstraffet till sin natur fortfarande skiljer sig väsentligt från ett tidsbestämt fängelsestraff i stränghet, vilket också avspeglar sig i verkställigheten av detta straff. Även om förutsebarheten vad gäller frågan om omvandling har ökat, innebär inte detta att det kan sägas föreligga någon ovillkorlig rätt att få ett livstidsstraff omvandlat till ett tidsbestämt straff. Detta gäller i synnerhet om straffvärdet kan bedömas vara ovanligt högt eller om det föreligger en hög risk för återfall i allvarlig brottslighet. Det kan långt ifrån uteslutas att livstidsstraffet i sådana fall också i praktiken kan komma att vara livsvarigt.

#### *Sammanfattande bedömning*

Det ingår inte i vårt uppdrag att överväga om livstidsstraffet bör avskaffas. Vår utgångspunkt är alltså att livstids fängelse även fortsättningsvis ska tillämpas för de allvarligaste fallen av bl.a. mord. Vi ser inte heller någon anledning att i detta sammanhang ifrågasätta en sådan ordning; ett alternativt sätt att hantera den allvarligaste brottsligheten skulle i så fall behöva utredas.

Bedömningen avser istället frågan om livstids fängelse bör vara normalpåföljden vid mord. För en sådan ordning talar främst den starka markering av avståndstagande från den aktuella gärningen som livstidsstraffet innebär. Dessutom kan livstidsstraffet genom sin tidsobestämda karaktär innebära fördelar från ett samhällsskydds-perspektiv.

Såsom ovan redovisats finns emellertid även starka skäl som talar emot att regelmässigt använda livstids fängelse som påföljd för mord.

---

talar dock för att rätten till prövning snarare är att jämföra med en verkställighetsreglering och att den därför kan ändras retroaktivt till den dömdes nackdel.



När det först gäller de principiella invändningar som kan riktas mot straffet bör särskilt framhållas nackdelarna med ett system där en domstol i samband med omvandlingen av straffet långt efter den ursprungliga domen och på ett begränsat material ska ta hänsyn till brottets straffvärde. Dessa nackdelar blir större desto fler gärningar med olika högt straffvärde som leder till livstids fängelse. Den egentliga straffmätningen kan då sägas bli förskjuten framåt i tiden, med den osäkerhet för samtliga berörda som detta innebär. Till detta kommer de övriga moment av brister i förutsebarhet som livstidsstraffet är förenat med och som innebär att livstidsstraffet kan ifrågasättas från bl.a. humanitetssynpunkt.

När det sedan gäller möjligheten att beakta risken för återfall i brott vid prövning av en ansökan om omvandling av ett livstidsstraff, kan konstateras att denna ännu så länge synes ha fått relativt liten betydelse vid tillämpningen av den nya lagen. Numera finns dessutom ökade möjligheter att senarelägga tidpunkten för villkorlig frigivning från tidsbestämda straff vid allvarlig misskötsamhet.<sup>12</sup> I fråga om användningen av livstids fängelse för personer som begått brott under påverkan av allvarlig psykisk störning bör, som vi tidigare konstaterat, det pågående beredningsarbetet inte föregripas. Enligt vår mening bör samhällsskyddsaspekten därför inte tillmätas någon självständig betydelse som skäl för ökad användning av livstids fängelse.

De principiella skäl som kan anföras mot användningen av livstids fängelse gör sig mindre starkt gällande om livstidsstraffet förbehålles de allvarligaste fallen av mord och av andra brott för vilka livstids fängelse är föreskrivet. För sådana mycket allvarliga fall som mer sällan inträffar träder intresset av förutsebarhet vid verkställigheten i bakgrunden. Om användningen av livstids fängelse begränsas till ett mindre antal mycket grova brott förstärks också symbolfunktionen hos detta straff såsom samhällets yttersta fördömande av en brottslig gärning.

Vad nu anförts talar sammantaget för att livstids fängelse inte bör användas som normalpåföljd för mord. Enligt vår mening kan istället skapas möjlighet till en tillräckligt sträng straffmätning för flertalet fall av mord genom att straffskalan för det tidsbestämda straffet höjs. Nuvarande ordning för omvandling av livstids fängelse innebär att ett livstidsstraff kan omvandlas till lägst 18 års fängelse. Detta innebär att det är möjligt att nästan fördubbla det längsta

---

<sup>12</sup> Se avsnitt 2.5.

möjliga tidsbestämda straffet för mord, utan att överskrida livstidsstraffet i stränghet. En sådan utvidgning av straffskalan skulle enligt vår bedömning lämna ett tillräckligt utrymme för att kunna beakta sådana försvårande omständigheter som kan föreligga i de flesta fall av mord, även vid en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Därmed kan också den betydande tröskeleffekt som den nuvarande straffskalan för mord är förenad med undvikas.

Som vi tidigare redovisat i avsnitt 3.2.4 har möjligheten att höja det tidsbegränsade straffet för mord, och att därmed förbehålla livstidsstraffet de allvarligaste fallen, framhållits redan av Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda. Utredningens överväganden har i den delen vunnit ett omfattande stöd bland remissinstanserna, vilket talar för en lösning med denna inriktning kan uppnå bred acceptans.

Till detta kommer att det i samtliga övriga nordiska länder är möjligt att döma ut längre tidsbestämda straff än tio år. I exempelvis Danmark, som är det land som framhålls av Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda, kan upp till 16 års fängelse dömas ut för bl.a. mord. Detta har inneburit att antalet livstidsstraff har kunnat hållas på en låg nivå.

Sammanfattningsvis anser vi att övervägande skäl talar för att intresset av en höjd straffnivå för mord bör tillgodoses genom en utvidgning av den tidsbegränsade straffskalan samt att livstids fängelse förbehålls de allvarligaste fallen.

### 6.2.3 En utvidgad straffskala

**Vårt förslag:** För mord döms till fängelse på viss tid, lägst tio och högst 18 år, eller på livstid.

#### *Utgångspunkter för straffskalans utformning*

Som vi har konstaterat i föregående avsnitt bör de nackdelar som är förenade med den nuvarande straffskalan för mord hanteras genom en utvidgning av straffskalan för det tidsbestämda straffet.

En utgångspunkt för de närmare övervägandena om straffskalans utformning bör vara att denna ska medge en så nyanserad straffmätning för mord som möjligt. För en sådan utgångspunkt talar dels det i våra ursprungliga direktiv angivna intresset av en ökad spänn-

vidd i straffmätningen med beaktande av såväl försvårande som för- mildrande omständigheter, dels det allmänna intresset av att kunna upprätthålla principerna om proportionalitet och ekvivalens vid bestämningen av straff.

Detta talar enligt vår mening för att straffskalans nedre gräns liksom i dag bör ansluta till straffskalan för dråp samt att den övre gränsen för det tidsbegränsade straffet bör ligga nära den förväntade strängheten hos ett livstidsstraff.

### *Straffskalan för dråp*

För dråp döms till fängelse i lägst sex och högst tio år. Den straffbara gärningen utgörs liksom vid mord av att beröva annan livet. Skillnaden är att gärningen för att leda till ansvar för dråp ska vara att betrakta som mindre allvarlig.

När det gäller gränsdragningen mellan mord och dråp finns en relativt omfattande praxis. I korthet kan sägas att såsom skäl för att rubricera en gärning som dråp synes domstolarna i stor utsträckning ha fäst avseende vid om gärningen begåtts impulsivt i affekt och har föregåtts av någon form av provokation. Har däremot gärningsmannen haft möjlighet att besinna sig eller har gärningen i övrigt varit att betrakta som särskilt hänsynslös talar detta för brottsrubriceringen mord. Enligt nuvarande praxis har också fall av uppsåtligt dödande regelmässigt rubricerats som mord om brottet har riktats mot en närstående kvinna.<sup>13</sup>

År 2006 dömdes nio personer för fullbordat dråp. Samma år dömdes 46 personer för fullbordat mord, varav 17 personer till livstids fängelse.

I vårt ursprungliga uppdrag ingår att föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Det står oss fritt att föreslå förändring av någon enskild straffskala men det ingår inte i uppdraget att göra en allmän straffskaleöversyn. Utgångspunkten för våra överväganden är därför att en höjd straffnivå, där en sådan är motiverad, i första hand ska åstadkommas inom ramen för nu gällande straffskalor.

Från denna utgångspunkt ser vi för närvarande inga direkta skäl att föreslå en förändrad straffskala för dråp. Visserligen måste det alltid anses vara ett mycket allvarligt brott att uppsåtligen beröva en

<sup>13</sup> Se vidare avsnitt 2.4.2.

annan person livet. Det finns emellertid fall där omständigheterna kring gärningen kan vara i hög grad förmildrande, t.ex. fall där gärningen utlösts av en mycket kraftig och medveten provokation eller fall där någon efter lång tid av upprepade allvarliga kränkningar slutligen oöverlagt dödar sin plågoande. Detta talar för att straffskalans nedre gräns, sex års fängelse, bör behållas.

När det gäller den övre gränsen av straffskalan, fängelse i tio år, skulle kunna hävdas att en höjning av denna skulle ge utrymme för en mer nyanserad straffmätning med beaktande av en sådan skärpt syn på allvarliga våldsbrott som utgör utgångspunkt för utredningens arbete. Det finns emellertid en uppenbar risk att en sådan höjning skulle leda till att fler fall av uppsåtligt dödande skulle komma att rubriceras som dråp istället för som mord. En sådan omfördelning mellan de två brottstyperna är knappast motiverad och ligger inte i linje med våra direktiv. Som ovan framhållits finns också en relativt omfattande praxis avseende gränsdragningen mellan dråp och mord. Intresset av förutsebarhet, likformighet och kontinuitet i straffrätts-skipningen talar för att grunden för denna praxis bör behållas, om inte starka skäl talar för en förändring.

#### *Livstidsstraffets faktiska innebörd*

Fängelse på livstid är formellt sett ett livsvarigt straff. Visserligen föreligger numera en rätt för envar som dömts till fängelse på livstid att få frågan om omvandling till ett tidsbestämt straff prövad vid domstol när viss tid av straffet har avtjänats. Detta innebär emellertid inte att det med säkerhet kan förutses att omvandling också kommer att ske. Som vi har konstaterat i föregående avsnitt kan långt ifrån uteslutas att livstidsstraffet i vissa fall också i praktiken kan komma att bli livsvarigt.

En utförlig beskrivning av den nya ordningen för prövning av omvandling av fängelse på livstid och den hittillsvarande tillämpningen av denna finns i avsnitt 2.6. Såsom framgår av redogörelsen är det lägsta straff som fängelse kan omvandlas till 18 års fängelse. I de nio ärenden där omvandling hittills har beviljats har det tidsbestämda fängelsestraffet satts till 21 år i tre fall, 22 år i ett fall, 23 år i ett fall, 24 år i ett fall, 25 år i ett fall, 30 år i ett fall och 33 år i ett fall.<sup>14</sup>

---

<sup>14</sup> Samtliga angiva beslut om omvandling har vid tidpunkten för betänkandets tryckning ännu inte vunnit laga kraft.

Även med beaktande av den nu redovisade tillämpningen av den nya lagen och med hänsyn tagen till vår bedömning att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord, kan man utgå från att livstids fängelse i några fall i framtiden kommer att omvandlas till fängelse i 18 år. Enligt vår uppfattning bör därför livstidsstraffets faktiska innebörd lämpligen beskrivas som ett fängelsestraff på 18 år eller mer.

### *Straffskalans omfattning*

Mot bakgrund av vad som ovan anförts framstår det enligt vår mening som mest ändamålsenligt att låta en ny straffskala för mord omfatta fängelse på viss tid, lägst tio och högst 18 år, eller på livstid. Därvid ansluter straffskalans nedre gräns till straffskalan för dråp. Detta är enligt vårt synsätt den lämpligaste ordningen. Visserligen vore det tänkbart att låta straffskalan för mord börja på en högre nivå för att därigenom markera brottets allvar. En sådan lösning skulle emellertid medföra ett avstånd mellan straffskalorna som vore svårt att motivera. I någon mån skulle nämligen samma nackdelar uppkomma som den föreslagna utvidgningen av straffskalan för mord syftar till att undanröja. En ordning av detta slag skulle också strida mot brottsbalkens systematik. Som vi tidigare har anfört är det vår utgångspunkt att intresset av en höjd straffnivå i första hand bör tillgodoses inom de befintliga straffskalornas ramar. Vi ser därför inte något hinder från denna synpunkt mot att det lägsta straffet för mord ligger kvar på fängelse i tio år.

När det gäller den övre gränsen för det tidsbestämda straffet bör denna inte sättas högre än det kortaste straff till vilket ett livstidsstraff kan omvandlas. I annat fall finns en uppenbar risk att det längsta tidsbestämda straffet skulle kunna uppfattas som strängare än fängelse på livstid. Både principiella och praktiska skäl talar starkt emot en sådan ordning. Eftersom ett viktigt syfte med straffet är att markera samhällets avståndstagande mot ett visst beteende är det viktigt, särskilt när det gäller mycket allvarlig brottslighet, att utdömda straff kan rangordnas i förhållande till varandra. Från processrättslig synpunkt är det också betydelsefullt, bl.a. vid tillämpningen av omröstningsreglerna och förbudet för högre rätt mot att i vissa fall ändra lägre rätts dom till den tilltalades nackdel, att det står klart vilket av två straff som är att betrakta som det strängare. Mot denna bakgrund framstår det som i hög grad olämpligt att

införa en ordning som innebär att tidsbestämda straff kan överlappa livstidsstraffet i stränghetshänseende.

Frågan är emellertid om det högsta tidsbestämda straffet bör sättas lägre än 18 år. Ett skäl till detta skulle kunna vara att en möjlighet att döma till ett tidsbestämt straff på 18 års fängelse för mord skulle kunna uppfattas så att ett livstidsstraff alltid måste omvandlas till ett högre straff för att bibehålla relationen mellan straffen samt att detta skulle göra livstidsstraffet än strängare. Denna risk ska emellertid inte överdrivas. Redan i dag är det möjligt att vid flerfaldig brottslighet och samtidigt återfall i allvarlig brottslighet döma ut ett tidsbestämt straff om 18 års fängelse med stöd av bestämmelserna i 26 kap. 2 och 3 §§ BrB, låt vara att detta i praktiken endast förekommer i mål om grovt narkotikabrott. Enligt vår mening finns det stora fördelar med att kunna använda tidsbestämda straff ända upp till 18 år varigenom fängelse på livstid endast behöver tillgripas i de allvarligaste fallen. På detta sätt skapas ett betydande utrymme för att åstadkomma en höjd straffnivå för mord, utan att öka användningen av livstidsstraffet. Som vi återkommer till i avsnitt 6.4 innebär ett högsta tidsbestämt straff om fängelse i 18 år att tillämpningen av 26 kap. 2 och 3 §§ BrB helt kan uteslutas i fråga om mord.

#### *Den lagtekniska utformningen*

Det längsta tidsbestämda fängelsestraff som kan dömas ut för ett enskilda brott är i dag tio år, utom vid återfall i allvarlig brottslighet. Detta framgår av 26 kap. 1 § BrB enligt vilken fängelse på viss tid inte får överstiga tio år, utom i fall som avses i 2 och 3 §§ i kapitlet. Denna högsta gräns för ett tidsbestämt fängelsestraff har en stark förankring i den straffrättsliga systematiken och kan sägas fungera som en slags fixpunkt vid bedömningen hur olika straffskalor förhåller sig till varandra.

Enligt vår uppfattning bör tioårsgränsen fortfarande gälla såsom en huvudregel inom straffsystemet. Strängare straff bör således kunna dömas ut endast i fall av flerfaldig brottslighet, vid återfall i allvarlig brottslighet eller om fängelse på livstid ingår i straffskalan. Genom en sådan ordning kommer liksom i dag alltid ett intervall av sammanlagt åtta års fängelse vara reserverat för att vid straffmätningen kunna beakta flerfaldig brottslighet och återfall i brott, när det gäller sådana brott vars straffskala inte innefattar fängelse på livstid. Om däremot fängelse på livstid ingår i straffskalan kan hela utrymmet

upp till 18 års fängelse användas även när det inte är fråga om flerfaldig brottslighet eller återfall. När det gäller sådana brottstyper kan flerfaldig brottslighet och återfall i stället beaktas genom att döma ut fängelse på livstid.

Mot denna bakgrund föreslår vi att tioårsgränsen i 26 kap. 1 § BrB ska kvarstå som en huvudregel och att möjligheten att i vissa fall döma till tidsbestämda fängelsestraff upp till 18 år ska formuleras som ett undantag.

När det sedan gäller frågan hur utvidgningen av straffskalan för mord bör genomföras lagtekniskt har vi övervägt att – såsom ett alternativ till att ändra i själva straffskalan – föreslå en generell regel i 26 kap. 1 § BrB, enligt vilken det skulle vara möjligt att döma ut tidsbestämda fängelsestraff upp till 18 år för samtliga brott för vilka fängelse på livstid är föreskrivet. En sådan regel, med förebild i 26 kap. 2 och 3 §§ BrB, skulle leda till samma resultat som att ändra i varje enskild straffbestämmelse med livstids fängelse i straffskalan, men vara enklare att genomföra. Den skulle också på ett tydligt sätt markera att den utvidgade straffskalan för dessa brott utgör ett undantag från huvudregeln, att tio års fängelse ska vara det längsta tidsbestämda straffet.

Den främsta nackdelen med en sådan lösning är emellertid att den verkliga straffskalan för de aktuella brotten inte skulle gå att läsa ut ur själva straffbestämmelsen. Särskilt när det gäller mord, som är det brott som är mest vanligt förekommande bland de brott som kan leda till fängelse på livstid, bedömer vi att denna nackdel skulle vara betydande. Vi har i avsnitt 6.1.3 såsom en utgångspunkt för våra överväganden framhållit betydelsen av att regelsystemet utformas på ett så enkelt och begripligt sätt som möjligt. Av nu angivna skäl har vi stannat för att föreslå ändringar i varje enskild straffbestämmelse vars straffskala berörs av våra överväganden.

## **6.3 Övriga brott för vilka livstids fängelse kan dömas ut**

### **6.3.1 Inledning**

Som vi tidigare har redogjort för finns för närvarande ett trettiotal brott, förutom mord, för vilka livstids fängelse är föreskrivet. Vilka dessa är framgår av bilaga 3. Såsom också framgår av bilagan är det längsta tidsbestämda straff som kan komma ifråga för samtliga dessa

brott fängelse i tio år, utom i fall där 26 kap. 2 och 3 §§ BrB är tillämpliga. Om livstids fängelse döms ut tillämpas lagen om omvandling av fängelse på livstid på motsvarande sätt som ifråga om livstidsstraff som döms ut för mord. Detta innebär att omvandling kan ske till lägst 18 års fängelse. På motsvarande sätt som när det gäller mord är dock regeringen oförhindrad att genom nåd omvandla straffet till ett kortare tidsbestämt straff.

Sedan brottsbalken trädde i kraft har samtliga domar på livstids fängelse utom en avsett mord eller försök till mord. Den återstående domen avsåg grovt spioneri. Merparten av de straffbestämmelser som innefattar möjlighet att döma till livstids fängelse avser mycket speciella situationer och torde aldrig ha tillämpats i praktiken.

### 6.3.2 Behovet av att ändra straffskalor

Mot bakgrund av de skäl som tidigare har anförts för att föreslå en utvidgning av straffskalan för mord framstår det som naturligt att föreslå motsvarande utvidgning för samtliga brott för vilka livstids fängelse ingår i straffskalan. Det kan alltså hävdas att nackdelarna med den skillnad som råder mellan det längsta tidsbestämda straffet för dessa brott, tio års fängelse, och livstidsstraffet är lika stora med avseende på alla brott på vilka livstids fängelse kan följa.

Det är emellertid inte givet att det förhåller sig så. Den praxis som har utvecklats kring tidsbestämning av livstidsstraff, först hos regeringen genom dess nådebeslut och därefter av domstolarna enligt lagen om omvandling av fängelse på livstid, tar i princip uteslutande sikte på mord. Detsamma gäller Högsta domstolens ovan nämnda dom från mars 2007 (NJA 2007 s. 194). Många av de övriga brott för vilka livstids fängelse är föreskrivet syftar till att skydda andra intressen än primärt den enskildes liv. Detta gäller i synnerhet brott mot rikets säkerhet och brotten av krigsmän. Mord intar också en särställning på så sätt att det är det enda brott för vilket inget lägre straff än tio års fängelse är föreskrivet. För flera av de övriga brotten med livstids fängelse i straffskalan gäller inget annat minimistraff än det kortaste fängelsestraffet 14 dagar. Detta innebär att samtliga övriga brott för vilka livstids fängelse är föreskrivet kan sägas ha ett lägre abstrakt straffvärde än mord. Det kan därför inte uteslutas att praxis för tidsbestämning av livstidsstraffet hade utvecklats på ett något annorlunda sätt om den hade avsett annan brottslighet än mord.



Som ovan framhållits gäller emellertid lagen om omvandling av fängelse på livstid generellt för samtliga livstidsstraff som har dömts ut av svensk domstol. Således utgör 18 års fängelse det lägsta tidsbestämda straff till vilket ett livstidsstraff kan omvandlas, oavsett för vilket brott detta har dömts ut. Samma svårigheter att åstadkomma en nyanserad straffmätning som tidigare beskrivits i fråga om mord kan därför teoretiskt sett uppkomma beträffande samtliga brott med livstids fängelse i straffskalan. Detta talar enligt vår mening för att utformningen av samtliga straffskalor där fängelse på livstid ingår bör övervägas i och för sig.

Som vi har redovisat i avsnitt 3.2.5 föreligger för beredning i Regeringskansliet ett förslag till ny lagstiftning om s.k. internationella brott. Förslaget innebär bl.a. att det nuvarande folkrättsbrottet i 22 kap. 6 § BrB samt lagen om straff för folkmord ersätts med ny lagstiftning. Det kan övervägas om en ändring av straffskalan för dessa brott borde samordnas med behandlingen av det förslaget. Vidare kan konstateras att ett stort antal av de straffbestämmelser som innehåller livstids fängelse i straffskalan framstår som omoderna och i behov av en mer vittgående översyn än vad som är möjligt att genomföra i detta sammanhang. Detta gäller särskilt brotten i 18 och 19 kap. BrB. Dessutom kan diskuteras om inte livstids fängelse kunde avvaras i straffskalan för några av de brott för vilket detta är föreskrivet i dag. Detta gäller i synnerhet som livstids fängelse sedan snart ett sekel tillbaka inte har tillämpats för andra brott än mord och grovt spioneri. Sådana överväganden kräver emellertid mer tid än vad som står till vårt förfogande.

Det kan mot denna bakgrund diskuteras om det är nödvändigt att i detta sammanhang lägga fram förslag till ändring av straffskalorna för de brott för vilka behovet av en mer genomgripande reform gör sig gällande och vilka straffskalor dessutom praktiskt taget aldrig tillämpas. Det gäller främst brotten i 18–19 kap. samt 21–22 kap. BrB.

Vi gör emellertid bedömningen att det vore mycket otillfredsställande om fråga ändå skulle uppkomma att döma till livstids fängelse för något av dessa brott och det därvid inte skulle finnas samma möjligheter att göra en nyanserad straffmätning som vi nu har föreslagit i fråga om mord. Vi väljer därför att i detta sammanhang ta upp och överväga straffskalan för samtliga brott för vilka fängelse på livstid finns föreskrivet i straffskalan. Det kan dock finnas anledning att i den fortsatta beredningen av våra förslag överväga om genomförande av något eller några av ändringarna kan samord-

nas med en mer genomgripande reform av lagstiftningen, förutsatt att en sådan är i tiden relativt nära förestående.

Det skulle givetvis kunna hävdas att vad nu anförts talar för att ett slutligt ställningstagande i frågan om att ändra straffskalan för mord bör avvakta tills en mera genomgripande översyn av samtliga straffskalor som innefattar livstids fängelse har kunnat genomföras. Vi bedömer emellertid att en översyn av straffskalan för mord är mycket angelägen. En genomgripande översyn av samtliga straffskalor som innefattar fängelse på livstid skulle erfarenhetsmässigt ta en inte obetydlig tid i anspråk samtidigt som den skulle ha ett till övervägande delen teoretiskt intresse eftersom de flesta av straffbestämmelserna sällan eller aldrig tillämpas i praktiken. Mot denna bakgrund framstår det enligt vår mening inte som motiverat att låta behovet av en sådan omfattande genomgång av lagstiftningen fördröja en reform.

### 6.3.3 Brott i brottsbalken

**Vårt förslag:** Beträffande de övriga brottstyper enligt brottsbalken, utöver mord, för vilka är föreskrivet fängelse på livstid, och vilka avser fredstida förhållanden, utvidgas straffskalan för det tidsbestämda straffet till att omfatta fängelse i högst 18 år.

**Vår bedömning:** När det gäller brott som för sin tillämpning förutsätter att riket är i krig eller andra sådana utomordentliga förhållanden som anges i 22 kap. 1 § BrB råder, finns inte tillräckliga skäl att nu föreslå någon ändring.

#### *Inledning*

Vi redovisar i det följande våra överväganden beträffande straffskalorna för samtliga de övriga brottstyper enligt brottsbalken, utöver mord, för vilka är föreskrivet fängelse på livstid. Våra överväganden leder fram till att vi för samtliga dessa, i den mån de är tillämpliga även då krig, krigsfara eller liknande förhållanden inte råder, föreslår en utvidgning av möjligheten att döma till tidsbestämda straff, upp till fängelse i 18 år.

Många av de brottstyper som omfattas av våra förslag har, till skillnad från vad som gäller för mord, ett minimistraff som under-

stiger tio års fängelse. För en del av brottstyperna motsvarar minimi-  
straffet det kortaste fängelsestraff som kan dömas ut, dvs. fängelse  
i 14 dagar. En sådan utvidgning av möjligheten att döma ut fängelse  
på viss tid som vi föreslår innebär i vissa fall att straffskalan för det  
tidsbestämda straffet blir mycket vid. Detta kan bl.a. medföra att  
straffskalan i mindre mån kan tjäna som vägledning vid bestämning  
av straffvärdet i det enskilda fallet. Eftersom det i praktiken före-  
kommer relativt få fall där straffskalorna aktualiseras, och dessa fall  
åtminstone hittills knappast har föranlett längre straff än fängelse i  
tio år, kan en kraftig utvidgning av straffskalorna också leda till att  
det framstår som om dessa inte på ett adekvat sätt speglar straffvärdet  
hos de gärningar som förekommer i praktiken. En sådan utveckling  
kan sägas överensstämma mindre väl med innehållet i våra direktiv.

Vi har mot denna bakgrund noga övervägt möjligheten att dela  
upp straffskalan i två delar för de flesta av brottstyperna så att  
fängelse på viss tid överstigande tio år samt livstidsstraffet placeras  
i en särskild straffskala som tillämpas om brottet är synnerligen  
grovt. Det har emellertid visat sig att en sådan lösning skulle kräva  
inte obetydliga överväganden om vilka kriterier som skulle vara upp-  
fyllda för att tillämpa den strängare straffskalan. För vissa brotts-  
typer skulle också krävas mer omfattande ingrepp i den lagtekniska  
uppbyggnaden av bestämmelserna än vad som kan anses motiverat i  
detta sammanhang. Till detta kommer att en uppdelning av straff-  
skalan på detta sätt också skulle få konsekvenser för preskriptions-  
tidens längd i vissa fall.

Med hänsyn till de nu beskrivna svårigheterna och då de allra  
flesta av brottstyperna i praktiken aldrig aktualiseras i rättstillämp-  
ningen, har vi stannat vid att inte föreslå någon sådan uppdelning  
för någon av straffskalorna. Vi förordar alltså att den enklare lös-  
ningen väljs som endast innebär att det längsta möjliga tidsbestämda  
straffet ändras till fängelse i 18 år.

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att det är svårt att  
åstadkomma en i alla avseenden tillfredsställande utformning av  
straffskalan för flera av de övriga brottstyperna, utöver mord, för  
vilka fängelse på livstid är föreskrivet. Vi ser dock inte att nack-  
delarna med den nu valda lösningen i praktiken skulle vara så stora  
att de skulle påverka de bedömningar vi tidigare har redovisat i be-  
tänkandet. Däremot får det nu anförda anses understryka vad vi i  
föregående avsnitt har framhållit om behovet av att i andra samman-  
hang överväga utformningen av de aktuella straffbestämmelserna.

*Människorov*

Människorov regleras i 4 kap. 1 § BrB. Den brottsliga gärningen består i att föra bort eller spärra in ett barn eller någon annan med uppsåt att skada honom eller henne till liv eller hälsa eller att tvinga honom eller henne till tjänst eller att öva utpressning. Straffskalan är fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid. Är brottet mindre grovt gäller en särskild straffskala som innehåller fängelse i högst sex år.

År 2006 dömdes totalt tio personer för människorov, varav fyra till fängelse i mer än fyra år. Den genomsnittliga strafftiden var tre år och tre månader. Ingen dömdes till livstids fängelse.

Människorov bör enligt vår mening hänföras till de allvarliga våldsbrott som enligt våra ursprungliga direktiv bör bli föremål för en skärpt syn i lagstiftningen. Skyddsintresset är också i stor utsträckning likartat det som gäller för mord. Även om människorov är att hänföra till brott mot frihet och frid, innebär den brottsliga gärningen normalt sett också en hög risk för att brottsoffret ska skadas till liv eller hälsa.

Livstids fängelse har inte sedan brottsbalken trädde i kraft dömts ut för människorov. Som nyss konstaterats tillämpas emellertid straffbestämmelsen i ett inte helt ringa antal fall per år, varvid relativt långa fängelsestraff döms ut. Det kan långt ifrån uteslutas att något fall kan uppkomma där straffvärdet bedöms överstiga tio års fängelse. Detta gäller i synnerhet om en skärpt syn på allvarliga våldsbrott får genomslag i rättstillämpningen.

Det nu anförda talar för att straffskalan för människorov, såvitt avser det tidsbestämda straffet, bör utsträckas på motsvarande sätt som för mord.

*Allmänfarliga brott*

I 13 kap. BrB förekommer sju brott för vilka fängelse på livstid ingår i straffskalan. Dessa är grov mordbrand (2 §) allmänfarlig ödeläggelse, grovt brott (3 §, tredje stycket) grovt sabotage (5 §), kapning, grovt brott (5 a §, tredje stycket), sjö- eller luftfartssabotage, grovt brott (5 a §, tredje stycket), flygplatssabotage, grovt brott (5 b § andra stycket), samt spridande av gift eller smitta, grovt brott (7 § andra stycket). För de två förstnämnda brottstyperna döms till fängelse i lägst sex och högst tio år eller på livstid och för de fyra

följande fängelse i lägst två och högst tio år eller på livstid samt slutligen för spridande av gift eller smitta, grovt brott, till fängelse i lägst fyra och högst tio år eller på livstid.

Den brottsliga gärningen består, såvitt avser de sex förstnämnda brottstyperna, av förstörelse av viss egendom, annat angrepp på viss egendom eller att bemäktiga sig viss egendom. Skyddsintresset beträffande de olika brottstyperna är såväl den aktuella egendomen som människors säkerhet. När det gäller spridande av gift eller smitta, utgör skyddsintresset enbart människors liv eller hälsa. Bland rekvisiten för de aktuella brottstyperna ingår i samtliga fall fara för människoliv.

Under 2006 dömdes 14 personer för grov mordbrand varav åtta överlämnades till rättspsykiatrisk vård. Av de återstående dömdes fem till fängelse, i genomsnitt knappt sex år. Ingen dömdes det året för någon av de övriga brottstyperna.

De angivna brottstyperna avser mycket allvarliga angrepp på egendom som, oavsett vilket syfte gärningsmannen har med angreppet, kan leda till att ett stort antal människor mister livet såväl som andra mycket svåra konsekvenser. Även om det ännu inte funnits anledning att döma till livstids fängelse för något av brotten kan det inte uteslutas att något fall kan inträffa där straffvärdet väsentligt kan komma att överstiga tio års fängelse. I detta sammanhang bör också beaktas att straffbestämmelserna om kapning, sjö- eller luftfartssabotage samt flygplatsabotage har utformats med syftet att uppfylla olika allttjämt aktuella internationella åtaganden. Straffstadgandena fyller alltså en viktig funktion i detta hänseende. Detta talar sammantaget för att straffskalan även i ifråga om brott enligt 13 kap. BrB bör omfatta upp till och med fängelse i 18 år i de fall fängelse på livstid är föreskrivet. Därigenom uppnås parallellitet med de föreslagna straffskalorna för mord och för människorov.

### *Myteri*

Enligt 16 kap. 6 § BrB döms för myteri om en samling krigsmän gemensamt hotar att med våld sätta sig upp mot en förman. Om deltagarna i ett myteri gemensamt har brukat våld mot person eller egendom, döms anstiftare och anförare till fängelse i högst tio år eller på livstid. Samma straffskala gäller för övriga deltagare om brottet annars är att anse som grovt. Vid bedömning om brottet är grovt

ska särskilt beaktas om gärningen har begåtts under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara.

Myteri förutsätter inte att riket är i krig. Brottet kan exempelvis tänkas begås när en avdelning av Försvarsmakten befinner sig utomlands för att fullgöra ett internationellt uppdrag. Av 2 kap. 3 § BrB följer att det i sådant fall för brottet döms enligt svensk lag och vid svensk domstol.

Straffbestämmelsen fick sin nuvarande lydelse 1986.<sup>15</sup> Det är oklart om den över huvud taget har tillämpats sedan dess. Straffbestämmelsen torde emellertid ändå fylla en funktion. Vi föreslår därför att straffskalan såvitt avser det tidsbestämda straffet utvidgas på motsvarande sätt som beträffande brotten enligt 4 och 13 kap. BrB.

#### *Högmålsbrott och brott mot rikets säkerhet*

I 18 och 19 kap. BrB finns fem brott som kan leda till livstids fängelse, nämligen uppror (18 kap. 1 §), högförräderi (19 kap. 1 §), trolöshet vid förhandling med främmande makt (19 kap. 3 §), egenmäktighet vid förhandling med främmande makt (19 kap. 4 §) samt grovt spioneri (19 kap. 6 §). Skyddsintresset kan i samtliga fall sägas vara rikets säkerhet. När det gäller egenmäktighet vid förhandling med främmande makt ingår livstids fängelse i straffskalan endast om riket var i krig vid gärningstillfället. Av 22 kap. 9 § BrB följer dock att regeringen, om riket är i krigsfara eller om det föreligger sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller krigsfara som riket har befunnit sig i, får föreskriva att bestämmelserna i bl.a. 19 kap. BrB ska tillämpas som om riket var i krig.

Som vi tidigare har redogjort för har fängelse på livstid dömts ut för grovt spioneri vid ett tillfälle sedan brottbalken trädde i kraft. I övrigt torde inte någon ha dömts för något av brotten sedan dessa infördes i brottbalken.

År 2006 förekom ingen lagföring för brott enligt 18 eller 19 kap. BrB. Detta innebär dock inte att de angivna bestämmelserna saknar aktualitet. Således kan misstanke om brott enligt de angivna kapitlen läggas till grund för användning av tvångsmedel vilka kan vara nödvändiga för att uppdaga och avvärja hot mot rikets säkerhet. Den tidsbegränsade lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål är också tillämplig vid misstanke om brott enligt ett flertal av bestämmelserna i 18 och 19 kap. BrB.

---

<sup>15</sup> SFS 1986:645.

Enligt vår bedömning finns ett relativt stort behov av att mer generellt se över och modernisera bestämmelserna i de aktuella kapitlen. I det sammanhanget finns också skäl att se över straffskalorna och överväga om livstidsstraffet behöver finnas kvar beträffande samtliga brottstyper. Därvid kan också finnas anledning att överväga om det bör införas någon särskild reglering i lagen om omvandling av fängelse på livstid för det fall ett livstidsstraff skulle dömas ut för ett brott som rör rikets säkerhet. Såsom redovisats i avsnitt 3.2.2 har Fängelsestraffkommittén som ett skäl för att behålla livstidsstraffet bl.a. anfört att det vid grovt spioneri och andra grova brott mot rikets säkerhet kan vara en fördel om regeringen kan göra en bedömning av när tidpunkten för frigivning är lämplig med hänsyn till landets säkerhetsintressen. Denna aspekt på frågan om omvandling av livstids fängelse till ett tidsbestämt straff synes inte närmare ha behandlats i lagstiftningsärendet.

Även om det alltså kan finnas skäl att se över lagstiftningen om högmålsbrott och brott mot rikets säkerhet bör i avvaktan på detta en anpassning av straffskalorna för de aktuella brottstyperna ske. Enligt vår mening vore det olämpligt om det under någon längre tid förelåg mera betydande skillnader i straffskalorna mellan å ena sidan nu aktuella brott enligt 18 och 19 kap. BrB och å andra sidan övriga brott i brottsbalken på vilka livstids fängelse kan följa. Vi väljer därför att lägga fram förslag till ändring även av dessa straffbestämmelser.

När det slutligen gäller egenmäktighet vid förhandling med främmande makt, som förutsätter att riket är i krig eller att vissa utomordentliga förhållanden föreligger för att livstids fängelse ska ingå i straffskalan, föreslår vi inte någon ändring. Av skäl som vi närmare utvecklar nedan, i samband med att vi behandlar brott enligt 21 kap. BrB, anser vi att det inte är motiverat att i detta sammanhang ta upp frågan om ändrad straffskala för detta brott.

#### *Brott av krigsmän*

Brott av krigsmän regleras i 21 kap. BrB. Kapitlet träder enligt 1 § i kraft när riket kommer i krig. Om riket är i krigsfara eller det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i får regeringen dock föreskriva att kapitlet ska tillämpas.

Kapitlet innehåller sex olika brottstyper som kan föranleda fängelse på livstid, bl.a. grovt lydnadsbrott, rymning, undergrävande av stridsviljan, försummande av krigsförberedelse, obehörig kapitulation samt stridsförsumlighet. Straffskalorna för dessa brottstyper sträcker sig från fängelseminimum 14 dagar till livstids fängelse.

De angivna brottstyperna är alltså avsedda att tillämpas under mycket speciella förhållanden. Det är därför svårt att i dag bilda sig en uppfattning om från vilka utgångspunkter straffvärdebedömning och straffmätning skulle komma att ske om fråga om ansvar för något av brotten skulle uppkomma. Dessutom kan antas att om en sådan utomordentlig situation som krävs för kapitlets tillämplighet inträder, skulle detta också innebära förändrade förutsättningar för tidsbestämning av livstidsstraff som har dömts ut för sådana brott. Det framstår därför inte som meningsfullt att lägga nuvarande lagstiftning i detta hänseende till grund för en förändring av straffskalan.

Till detta kommer att våra överväganden såvitt avser behovet av en utsträckt straffskala för mord bl.a. bygger på vårt ställningstagande att livstidsstraffet bör reserveras för de allvarligaste fallen. Det är inte givet att detta ställningstagande har lika starka skäl för sig om riket är i krig eller ett krigsliknande tillstånd råder. Det kan mycket väl tänkas att livstids fängelse under sådana förhållanden måste användas i större utsträckning, vilket också har framhållits av Fängelsestraffkommittén som ett skäl för att behålla livstidsstraffet<sup>16</sup>. Å andra sidan kan det också finnas förutsättningar att omvandla livstidsstraff till kortare fängelsestraff än 18 år sedan tillståndet återgått till det normala. Det kan därför möjligen vara en fördel om det längsta tidsbestämda straffet för dessa mycket speciella situationer kvarstår vid tio år.

Mot denna bakgrund framstår det enligt vår mening inte som motiverat att i detta sammanhang lägga fram något förslag till förändring av straffskalorna för dessa brottstyper.

#### *Landsförräderi och övriga brott enligt 22 kap. BrB*

I 22 kap. 1 § BrB föreskrivs ansvar för landsförräderi. För ansvar enligt bestämmelsen förutsätts att riket är i krig, eller att regeringen har förordnat om bestämmelsens tillämpning på motsvarande grunder som gäller med avseende på 21 kap. (se 22 kap. 10 §). Straffskalan

---

<sup>16</sup> SOU 1986:14 s. 163.



innefattar fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid. Av samma skäl som vi har anfört beträffande brotten enligt 21 kap. BrB, anser vi att det inte i detta sammanhang finns anledning att lägga fram något förslag till ändring av straffskalan för landsförräderi.

Enligt 22 kap. 6 § BrB ska om någon gör sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, dömas för folkrättsbrott till fängelse i högst fyra år, eller om brottet är grovt till fängelse i högst tio år eller på livstid. Sådana svåra överträdelser som avses i brottsbeskrivningen exemplifieras i bestämmelsen och kan bland annat innefatta uppsåtligt dödande. Även om folkrättsbrottet tar sikte på gärningar under väpnade konflikter förutsätts inte att riket är i krig. Brottet kan alltså begås under stridigheter mellan andra stater. Som framgår av 2 kap. 3 § 7 BrB kan dömas vid svensk domstol och enligt svensk lag för bl.a. folkrättsbrott oberoende av innehållet i lagen på gärningsorten.

Såsom vi tidigare har redogjort för föreligger ett förslag till ny lagstiftning om bl.a. folkrättsbrott för beredning i Regeringskansliet. Av samma skäl som vi har anfört beträffande brotten enligt 18 och 19 kap. BrB anser vi, trots den påbörjade översynen, att det är motiverat att lägga fram ett förslag till motsvarande utvidgning av straffskalan som för mord också beträffande folkrättsbrottet. Såsom vi har framhållit ovan bör emellertid en fortsatt beredning av en sådan ändring samordnas med den fortsatta beredningen av Internationella straffrättsutredningens betänkande.

I 22 kap. 6 a, 6 b och 6 c §§ BrB föreskrivs ansvar för olovlig befattningsmedel med kemiska vapen respektive minor samt för olovlig kärnsprängning. Straffskalan överensstämmer med den som gäller för folkrättsbrottet. Samtliga tre straffbestämmelser är också subsidiära till folkrättsbrott.

De tre bestämmelserna syftar till att genomföra olika internationella instrument som har utarbetats inom Förenta nationernas ram och till vilka Sverige har anslutit sig, nämligen konventionen om förbud mot kemiska vapen, konventionen om förbud mot användning, lagring, produktion och överföring av antipersonella minor (truppminor) och deras förstöring samt fördraget om fullständigt förbud mot kärnsprängningar. Detta innebär att bestämmelserna kan sägas syfta till att tillgodose samma övergripande intresse som folkrättsbrottet och komplettera detta brott. Med hänsyn till detta och till

att bestämmelserna alltså är subsidiära till folkrättsbrottet gör vi samma överväganden beträffande dessa brott som vi nyss har redovisat för folkrättsbrottet.

Bestämmelsen i 22 kap. 6 c § BrB som avser olovlig kärnsprängning har emellertid ännu inte trätt i kraft. Ikraftträdande sker när regeringen bestämmer, vilket kommer att ske när ett tillräckligt antal stater har anslutit sig till konventionen för att denna ska börja gälla. Vårt förslag till ändring av straffskalan för detta brott avser därför ändringsförfattningen och inte brottbalken som sådan.

#### 6.3.4 Folkmord

**Vårt förslag:** För folkmord döms till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst 18 år, eller på livstid.

Enligt 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord döms för detta brott om någon förövar en gärning för vilken enligt lag är föreskriven fängelse i fyra år eller däröver mot en nationell, etniskt, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis. Straffskalan är fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

Folkmord innefattar alltså också andra gärningar än mord och dråp. Även om folkmord alltid måste betraktas som ett mycket allvarligt brott kan straffvärdet skilja sig åt mellan olika gärningar beroende på syfte, omfattning och det underliggande brottets allvar. Eftersom folkmord kan tänkas begås genom ett flertal av de gärningar som redan enligt bestämmelserna i brottbalken kan leda till livstids fängelse, och beträffande vilka vi i det föregående har föreslagit en utvidgad straffskala, talar starka skäl för att en motsvarande utvidgning även bör genomföras med avseende på detta brott.

### 6.3.5 Terroristbrott

**Vårt förslag:** För terroristbrott döms till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst 18 år, eller på livstid.

Lagen (2003:148) om straff för terroristbrott trädde i kraft den 1 juli 2003 och syftar till att genomföra EU:s rambeslut om bekämpande av terrorism. Enligt lagen döms till ansvar för terroristbrott när vissa redan tidigare kriminaliserade gärningar, bl.a. mord och dråp, har begåtts med en viss närmare angiven avsikt. Straffskalan för terroristbrott är fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

Terroristbrott kan, beroende på syfte, omfattning och det underliggande brottets allvar, ha ett mycket varierande straffvärde. Eftersom brottet omfattar flera sådana gärningar som redan enligt bestämmelserna i brottsbalken kan leda till livstids fängelse, och beträffande vilka vi i det föregående har föreslagit en utvidgad straffskala, talar starka skäl för att en motsvarande utvidgning bör genomföras även för detta brott.

### 6.4 Straffskalan vid flerfaldig brottslighet och återfall

**Vårt förslag:** Det högsta tidsbestämda straffet är 18 års fängelse också vid flerfaldig brottslighet eller återfall. Bestämmelserna om förhöjt straffmaximum tillämpas inte i sådana fall.

I 26 kap. 2 och 3 §§ BrB finns bestämmelser om förhöjd straffskala vid flerfaldig brottslighet och vid återfall i brott.<sup>17</sup> Vid grov brottslighet kan straffskalan utsträckas med maximalt fyra år om den tilltalade döms för flera brott samtidigt (dock högst det sammanlagda straffet för dessa) och med ytterligare fyra år om den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott och för detta dömts till fängelse i lägst två år. Bestämmelserna medför att straffskalan kan utvidgas med sammanlagt åtta år i fall där den tilltalade har begått flera allvarliga brott och dessutom tidigare har dömts till ett längre fängelsestraff. Detta innebär att det längsta tidsbestämda fängelsestraff som i dag

<sup>17</sup> Se vidare avsnitt 2.2.2.

kan dömas ut uppgår till 18 års fängelse. Givetvis är det ovanligt att så långa strafftider aktualiseras, men det har förekommit att 18 års fängelse har dömts ut i mål om grovt narkotikabrott. Det är också mot denna bakgrund som 18 års fängelse är det kortaste tidsbestämda straff till vilket ett livstidsstraff kan omvandlas.

Om straffskalan för mord, och de flesta övriga brott för vilka fängelse på livstid är föreskrivet, skulle utvidgas så att det förutom livstids fängelse blir möjligt att ådöma ett tidsbestämt fängelsestraff på lägst tio och högst 18 år, skulle detta samtidigt medföra att straffskalan i sådana situationer som nu har beskrivits skulle sträcka sig ända upp till 26 års fängelse.

Av samma skäl som vi har anfört för att ett tidsbestämt straff inte ska kunna sättas över fängelse i 18 år, och därigenom kunna överlappa livstidsstraffet, anser vi att det vore i hög grad olämpligt om straffskalan för bl.a. mord skulle kunna sträckas ut på sätt som nu har beskrivits. Till detta kommer att flerfaldig brottslighet liksom återfall i allvarlig brottslighet redan enligt nuvarande praxis anses utgöra omständigheter som talar för att döma till livstids fängelse, åtminstone när det gäller mord.

Av nu angivna skäl föreslår vi att bestämmelserna i 26 kap. 2 och 3 §§ BrB begränsas så att fängelse i mer än 18 år inte kan dömas ut med stöd av dessa. I de fall det finns anledning att döma ut strängare straff än 18 års fängelse för t.ex. mord bör alltså istället dömas till livstids fängelse.

I Internationella straffrättsutredningens förslag till ny lag om internationella brott föreslås en särskild reglering i 26 kap. 2 § BrB som under vissa förutsättningar skulle göra det möjligt att utsträcka straffskalan med tio år när någon döms för flera sådana brott.<sup>18</sup> Förslaget, som lämnades innan lagen om omvandling av fängelse på livstid tillkom, syftar till att göra det möjligt att i någon mån utjämna skillnaden mellan de straffnivåer som används av svensk domstol respektive Internationella brottmålsdomstolen. Vårt förslag att ett tidsbestämt straff upp till 18 års fängelse ska kunna dömas ut för bl.a. mord kan enligt vår bedömning delvis tillgodose samma syfte, samtidigt som det enligt våra ovan redovisade skäl är oförenligt med en ordning som innebär att straffskalan kan sträckas ut därutöver. Frågan vilken väg som bör väljas med avseende på de internationella brotten bör uppmärksammas vid den fortsatta beredningen av dessa båda förslag.

---

<sup>18</sup> SOU 2002:98 s.341 ff. samt avsnitt 3.2.5.

## 6.5 Unga lagöverträdare

**Vårt förslag:** Ingen får dömas till strängare straff än fängelse i 14 år för brott som han eller hon har begått före 21 års ålder.

Enligt 29 kap. 7 § BrB ska om någon har begått brott före 21 års ålder hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Därvid får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Livstids fängelse får inte dömas ut i dessa fall.<sup>19</sup>

I 26 kap. 3 § BrB andra stycket föreskrivs att brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 21 år inte får läggas till grund för att tillämpa en sådan förhöjd straffskala som enligt paragrafen annars kan användas vid återfall i allvarlig brottslighet.

Detta innebär att det strängaste straff som kan dömas ut för brott som någon har begått före 21 års ålder är fängelse i tio år, om det är fråga om ett enskilt brott, och fängelse i 14 år om det är fråga om flerfaldig brottslighet (se 26 kap. 2 § BrB).

Vårt förslag att utvidga straffskalan för mord skulle innebära att även den som ännu inte fyllt 21 år skulle kunna dömas ända upp till 18 års fängelse för ett enskilt brott. Enligt vår uppfattning skulle en sådan utvidgning av straffskalan i dessa fall överensstämma mindre väl med grunderna för innehållet i 29 kap. 7 § BrB. Detta talar för att det i bestämmelsen bör anges ett högsta tidsbestämt straff som får dömas ut för ett brott som någon har begått före 21 års ålder.

Ett sådant högsta straff bör syfta till att utgöra en yttersta gräns för vilket straffrättsligt ingripande som kan ådömas en ung lagöverträdare. Enligt vår mening saknas därvid skäl att göra skillnad mellan enskilda brott och flerfaldig brottslighet. Det högsta straffet bör därför sättas till 14 års fängelse, som alltså motsvarar det högsta straff som i dag kan dömas ut för flerfaldig brottslighet som någon har begått före 21 års ålder. Förslaget innebär i praktiken en möjlighet att döma till längre straff än i dag för enskilda brott. Detta kan anses motiverat för att undvika alltför stora tröskeeffekter i förhållande till vad som föreslås gälla för vuxna lagöverträdare. Det bör emellertid understrykas att förslaget inte syftar till att ändra det sätt på vilket den tilltalades ungdom betraktas vid straffmätningen enligt bestämmelserna i första stycket. Oavsett om det är fråga om flerfaldig brottslighet eller ett enskilt brott bör det endast i yttersta undantagssituationer kunna komma i fråga att i ett fall där 29 kap.

<sup>19</sup> Se vidare avsnitt 2.2.2.

7 § BrB är tillämplig döma till ett så strängt straff som 14 års fängelse, varvid det också får förutsättas att brottet har ägt rum relativt kort tid innan den unge skulle fylla 21 år.

Enligt 32 kap. 5 § BrB ska rätten om den funnit skäl att döma till fängelse för brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 18 år, såsom huvudregel i stället bestämma påföljden till slutet ungdomsvård. Slutet ungdomsvård kan bestämmas till en tid av lägst 14 dagar och högst fyra år. Eftersom villkorlig frigivning inte kan ske från slutet ungdomsvård, motsvarar den längsta tiden för sådan vård i princip sex års fängelse i stränghet.

Detta innebär att den föreslagna utvidgningen av straffskalan för mord i praktiken knappast får något genomslag i de fall gärningsmannen inte uppnått 18 års ålder vid gärningstillfället. Vi tolkar våra direktiv så att det inte ingår att överväga några förändringar såvitt avser påföljden slutet ungdomsvård och tar därför inte ställning till frågan om det är motiverat att se över bestämmelserna om slutet ungdomsvård från nu angiven synpunkt.

## 6.6 Lagen om omvandling av fängelse på livstid

**Vår bedömning:** Det saknas skäl att förslå någon förändring av lagen om omvandling av fängelse på livstid.

Vi har i tidigare avsnitt föreslagit att straffskalan för mord utvidgas, så att det blir möjligt att döma ut tidsbestämda fängelsestraff på upp till 18 år. Den övre gränsen har därvid valts med utgångspunkt från lagen om omvandling av fängelse på livstid, enligt vilken ett livstidsstraff kan omvandlas till fängelse i lägst 18 år. Samtidigt är avsikten att fängelse på livstid ska förbehållas de allvarligaste fallen av mord och övriga brott med fängelse på livstid i straffskalan.

En naturlig följd av att fängelse på livstid förbehålls de allvarligaste fallen är att antalet livstidsdömda på sikt minskar. En sådan utveckling torde redan ha inletts i och med den praxis som har skapats genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007. Detta innebär i sin tur att färre antal livstidsstraff behöver omvandlas till tidsbestämda fängelsestraff. Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda pekade i sitt betänkande på möjligheten att helt avvara

en särskild reglering – utöver nådeinstitutet – för frigivning från livstidsstraff.<sup>20</sup>

Vi ser för vår del inte något skäl för att nu föreslå att den relativt nyligen införda ordningen för omvandling av fängelse på livstid till tidsbestämda fängelsestraff ändras eller upphävs. Även om antalet domar som kan bli föremål för omvandling minskar, anser vi att lagen fyller sin funktion. Vid en sådan utveckling kan prövningen dessutom antas bli mer renodlad, varvid de invändningar som kan riktas mot att långt i efterhand bedöma brottslighetens straffvärde minskar i styrka. Vi ser inte heller något skäl till att föreslå en höjning av den nedre gräns vid 18 års fängelse som gäller för omvandling av livstids fängelse. Visserligen kan de genomsnittliga fängelsestraff till vilka omvandling sker på sikt antas blir längre om livstidsstraffet förbehålls de allvarligaste fallen. Brottslighetens straffvärde är emellertid inte det enda kriterium till vilket domstolen ska ta hänsyn när ett livstidsstraff ska omvandlas. Således ska domstolen även beakta risken att den dömda återfaller i brottslighet av allvarligt slag, den dömdes skötsamhet och om den dömda har medverkat till att främja sin anpassning i samhället. Vi anser mot denna bakgrund att ett livstidsstraff bör kunna omvandlas till 18 års fängelse även om den domstol som har dömt ut livstidsstraffet har funnit att ett tidsbestämt straff av denna längd inte har varit tillräckligt ingripande. Bedömningen måste alltså göras utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

---

<sup>20</sup> SOU 2002:26 s.121.





## 7 Kostnads- och konsekvensanalys

### 7.1 Ekonomiska konsekvenser

Om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda ska enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) en beräkning av dessa konsekvenser redovisas i betänkandet. Om förslaget innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt ska dessa redovisas. När det gäller kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting ska utredningen föreslå en finansiering.

#### 7.1.1 Konsekvenser för staten

<p><b>Vår bedömning:</b> Våra förslag torde inte medföra några ökade kostnader för staten.</p>
--

Våra förslag innebär att straffskalan för mord och flertalet övriga brottstyper för vilka är föreskrivet fängelse på livstid utvidgas, så att det högsta tidsbestämda fängelsestraffet i straffskalan sätts till 18 år. I praktiken innebär detta att det faktiska avståndet mellan det nuvarande högsta tidsbestämda straffet för dessa brott, fängelse i tio år, och fängelse på livstid fylls ut.

Det kan antas att de ändrade straffskalorna främst kommer att få genomslag när det gäller mord, som i princip är det enda brott för vilket livstidsstraffet har tillämpats sedan brottsbalkens tillkomst. Som vi redogör närmare för i avsnitt 6.2.1 och 6.2.2 syftar den ändrade straffskalan för mord till att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning för detta brott och för en höjd straffnivå i de fall då brottet inte bedöms vara så allvarligt att det föranleder fängelse på livstid. Avsikten med den ändrade straffskalan är således att en del av de fall av mord som är av sådan karak-

tär att de med nuvarande straffskala och enligt rådande straffmätningenspraxis skulle bestraffas med fängelse i tio år ska föranleda längre tidsbestämda straff. Det kan antas att en på detta sätt höjd straffnivå för mord som inte bedöms vara så allvarliga att de föranleder fängelse på livstid kommer att leda till ökade kostnader för Kriminalvården, då en del av de personer som döms till tidsbestämda straff för mord kommer att verkställa längre tid i fängelse.

Samtidigt måste beaktas att praxis när det gäller straffmätningen för mord nyligen har ändrats genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194). Som framgår av avsnitt 5.3.2 tycks Högsta domstolens dom redan ha fått stort genomslag i praxis, då andelen livstidsstraff för mord har minskat avsevärt efter det att domen meddelades. Det är dock svårt att förutse utvecklingen av praxis på längre sikt. Våra förslag innebär en möjlighet att döma ut längre tidsbestämda fängelsestraff, vilket bör leda till att livstidsstraffet kan förbehållas de allvarligaste fallen av mord. Det kan därmed antas att det kommer att dömas ut färre livstidsstraff än vad som var fallet före Högsta domstolens dom, vilket bör innebära minskade kostnader för Kriminalvården.

Kriminalvården har bistått utredningen med att beräkna den totala kostnaden för verkställigheten av fängelsestraff för mord i dag och att jämföra kostnaden med den kostnad som kan uppskattas uppstå till följd av våra förslag. Beräkningen av nuvarande kostnad har gjorts med utgångspunkt från fängelsestraffens längd för de personer som började verkställa fängelsestraff för mord under åren 2003–2006. Ändringen i praxis efter Högsta domstolens dom den 30 mars i år har alltså inte beaktats vid beräkningen. Vid beräkningen av den uppskattade kostnaden har antagits att antalet personer som varje år börjar verkställa fängelsestraff för mord kommer att vara lika stort som det genomsnittliga antalet personer som började verkställa ett sådant straff under åren 2004–2006. Vidare har antagits att hälften av det genomsnittliga antal personer som under åren 2004–2006 dömdes till fängelse på livstid i stället kommer att dömas till tidsbestämda fängelsestraff om i genomsnitt 16 år, samtidigt som strafftiden kommer att öka med i genomsnitt två år för övriga som döms till tidsbestämda fängelsestraff. Kriminalvårdens beräkning leder till att den uppskattade kostnaden till följd av vårt förslag skulle blir något lägre än nuvarande kostnad för verkställighet av fängelsestraff för mord. De ökade kostnader som kan förväntas uppstå genom att det kommer att dömas ut längre tidsbestämda straff än fängelse i tio år skulle således täckas genom de

minskade kostnader som uppstår genom att färre personer döms till fängelse på livstid.

De ekonomiska konsekvenserna av ändrade straffnivåer för mord uppstår först på längre sikt. För mord är minimistraffet fängelse i tio år. Det innebär att ändrade straffnivåer för detta brott får genomslag först sex–sju år efter det att lagstiftning och praxis ändras.<sup>1</sup> Det är inte uteslutet att det under denna tid uppstår andra förändringar som påverkar kostnaderna för verkställighet av fängelsestraff, och det är därför svårt att i dag förutse vilka ekonomiska konsekvenser våra förslag kommer att få för Kriminalvården. Härtill kommer att antalet personer som döms för mord i Sverige per år är förhållandevis litet, och därför kan variera en del från år till år. En kraftig uppgång eller nedgång av det dödliga våldet, eller ändringar i praxis för straffmätning för sådan brottslighet, skulle sannolikt föranleda betydligt större ekonomiska konsekvenser för Kriminalvården än vad en i någon riktning ändrad straffnivå för mord gör.

Mot bakgrund av ovanstående beräkningar gör vi bedömningen att våra förslag inte kommer att medföra några ökade kostnader för staten utifrån nuvarande förhållanden. Det finns dock skäl att påpeka att kostnaderna för verkställighet av fängelsestraff för mord även är beroende av faktorer som inte kan förutses i dag.

### 7.1.2 Ekonomiska konsekvenser i övrigt

**Vår bedömning:** Våra förslag kommer inte att medföra några andra konsekvenser av de slag som anges i 14 § kommittéförordningen.

Det finns ingen anledning att anta att våra förslag kommer att påverka kostnaderna eller intäkterna för kommuner, landsting, företag eller andra enskilda. Förslagen bedöms inte heller innebära några samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt. Vi gör därmed bedömningen att förslagen inte kommer att medföra några andra konsekvenser av det slag som anges i 14 § kommittéförordningen.

<sup>1</sup> Beräknat utifrån att den som döms till fängelse i tio år blir föremål för villkorlig frigivning efter två tredjedelar av tiden, dvs. knappt sju år.

## 7.2 Andra konsekvenser av förslagen

**Vår bedömning:** Våra förslag kan inte antas medföra annat än marginella konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Förslagen kommer inte att medföra några andra konsekvenser av de slag som anges i 15 § kommittéförordningen.

Om förslagen i ett betänkande har betydelse för den kommunala självstyrelsen, för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen, ska enligt 15 § kommittéförordningen konsekvenserna i det avseendet anges i betänkandet.

Vad som framför allt kan vara av intresse i detta sammanhang är den betydelse våra förslag kan ha för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet. I Sverige döms i genomsnitt ett fyrtiotal personer för mord varje år. Övriga brottstyper för vilka vi föreslår en utvidgad straffskala förekommer i än mer begränsad omfattning, och för några av dem har det över huvud taget inte förekommit någon lagföring sedan brottsbalkens tillkomst. Som vi har redogjort för i avsnitt 6.2.1 innebär det förhållandevis ringa antalet fall av mord per år och den redan höga straffnivån för detta brott, att en ytterligare höjning av straffnivån knappast kommer att få någon direkt betydelse från brottsförebyggande synpunkt. Det är med andra ord inte sannolikt att den utvidgade straffskalan kommer att avskräcka potentiella gärningsmän från att göra sig skyldiga till mord och det är inte heller troligt att antalet återfall i liknande brott kommer att minska genom att en del av dem som döms till tidsbestämda straff för mord får verkställa längre tid i anstalt. Samma sak gäller beträffande övriga brott för vilka vi föreslår en utvidgning av straffskalan. Som vi också har framhållit i avsnitt 6.2.1 kan en höjd straffnivå för mord däremot möjligen ge vissa indirekta preventiva effekter genom att samhällets avståndstagande från allvarliga våldsbrott bekräftas och förstärks, vilket i sin tur kan ge en signal till myndigheter och andra aktörer i samhället att prioritera åtgärder som syftar till att förebygga och bekämpa sådan brottslighet. Generellt sett är det dock mycket svårt att

härleda effekter av detta slag till en specifik lagändring. Vår bedömning är därför att våra förslag i detta betänkande inte kommer att medföra annat än ytterst marginella konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Vi gör bedömningen att våra förslag inte kommer att medföra några övriga konsekvenser av de slag som anges i 15 § kommittéförordningen.



## 8 Ikraftträdande m.m.

### 8.1 Ikraftträdande

**Vårt förslag:** De nya bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 2009.

Mot bakgrund av de skäl som vi har anfört för en översyn av straffskalan för mord bedömer vi att den nya lagstiftningen bör träda i kraft så fort som möjligt. Vi anser alltså att den nuvarande ordningen, som bl.a. innebär att det vid mord finns ett mycket begränsat utrymme för en nyanserad straffmätning och det i många fall inte är möjligt att ta hänsyn till försvårande omständigheter, inte bör bestå längre än nödvändigt. Samtidigt måste beaktas att frågan om utformningen av straffskalan för mord är av principiell betydelse och att en ny reglering helst bör kunna bestå under en lång tid. Detta talar för att de normala tidsfristerna inom ramen för den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet inte bör åsidosättas. Med hänsyn tagen till detta bedömer vi att den tidigaste tidpunkt som ny lagstiftning kan träda i kraft är den 1 januari 2009. Vi föreslår därför detta datum för ikraftträdande av de i betänkandet föreslagna bestämmelserna.

### 8.2 Övergångsbestämmelser

**Vårt förslag:** De nya bestämmelserna tillämpas även med avseende på brott som har begåtts före ikraftträdandet. Detta gäller dock inte i fråga om brott som har begåtts av någon som vid tidpunkten för brottet inte hade fyllt 21 år.

Enligt 2 kap. 10 § regeringsformen får inte en svårare brottspåföljd dömas ut för en gärning än vad som var föreskrivet när den begicks. En liknande bestämmelse finns i Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Enligt artikel 7 första punkten andra meningen i konventionen får inte något strängare straff mätas ut än som var tillämpligt vid den tidpunkt då brottet begicks. Bestämmelserna kan betraktas som ett utflöde av legalitetsprincipen, enligt vilken åläggande av straff måste ha stöd i lag. Av denna princip får anses följa att stödet i lag måste ha förelagat redan vid tidpunkten för brottet.

Motsvarande ordning som nu har beskrivits har kommit till uttryck i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP). Enligt paragrafens andra stycke ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte den lag som gäller vid tidpunkten för domen leder till frihet från straff eller lindrigare straff. Bestämmelsen anses generellt tillämplig inom straffrätten. Ny straffrättslig lagstiftning förses därför mera sällan med särskilda övergångsbestämmelser. I stället blir det domstolens uppgift att med tillämpning av 5 § BrP avgöra vilken av den nya eller den tidigare lagstiftningen som ska tillämpas.

Våra förslag till ändring av straffskalor innebär inte i något fall en höjning av det högsta eller lägsta straff som kan dömas ut för de aktuella brottstyperna. Förslagen innebär i stället att det faktiska avståndet mellan två steg i straffskalan fylls ut. De föreslagna ändringarna torde i detta avseende vara unika och motsvarar inte någon av de tidigare ändringar av straffskalorna som har gjorts i brottsbalken. Den fråga som då uppkommer är om den nya lydelsen av bestämmelserna kan tillämpas också på brott som har begåtts före ikraftträdandet.

Sett i förhållande till innehållet i regeringsformen och i Europakonventionen torde det inte finnas några hinder mot att tillämpa de nya straffskalorna också med avseende på brott som har begåtts före ikraftträdandet. För samtliga de brottstyper för vilka vi föreslår en ändrad straffskala är det för närvarande möjligt att döma till livstids fängelse. Såsom vi närmare har utvecklat i kap. 6 sträcker sig inte de utvidgade möjligheterna att döma till tidsbestämda fängelsestraff så långt att de kan leda till en påföljd som är att anse som strängare än fängelse på livstid. Några särskilda krav för att döma till livstids fängelse uppställs inte heller i straffbestämmelserna. (Av 29 kap. 7 § BrB följer dock att gärningsmannen måste ha fyllt 21 år



vid tidpunkten för brottet för att livstids fängelse ska kunna dömas ut. Vi behandlar denna situation nedan.) Mot denna bakgrund drar vi alltså slutsatsen att de föreslagna straffskalorna inte i något fall kan anses leda till ett strängare straff än vad som är möjligt att döma ut enligt nuvarande lagstiftning.

Bestämmelsen i 5 § BrP kan emellertid sägas gå ett steg längre än bestämmelserna i regeringsformen och Europakonventionen. Av 5 § BrP följer att den nya lagstiftningen ska tillämpas endast om den leder till lindrigare straff än den lagstiftning som gällde vid tidpunkten för brottet. Avsikten torde vara att rätten ska jämföra vilket utfall som en tillämpning av den nya respektive den tidigare lagstiftningen skulle få i det konkreta fallet och välja den lag som är förmånligast för den tilltalade.<sup>1</sup>

En prövning enligt 5 § BrP kan ge olika resultat i olika fall. Är gärningen sådan att den enligt nuvarande lagstiftning skulle leda till fängelse på livstid, kan hävdas att den föreslagna straffskalan skulle leda till ett lindrigare resultat, om just möjligheten att döma till ett längre tidsbestämt straff än vad som är möjligt i dag medför att ett livstidsstraff kan undvikas. I andra fall, där det framstår som klart att tillämpning av nuvarande lag skulle leda till ett tidsbestämt straff, kan sägas att den nuvarande regleringen, enligt vilken högre tidsbestämda straff än tio år inte får dömas ut, leder till det lindrigaste straffet.

Att låta 5 § BrP fungera som övergångsbestämmelse för de föreslagna ändringarna av straffskalorna skulle således medföra osäkerhet om vilka regler som skulle vara tillämpliga i varje enskilt fall. Det förhållandet att praxis för valet mellan livstids fängelse och ett tidsbestämt straff nyligen har ändrats genom Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194) skulle troligen medföra en ökad sådan osäkerhet. Enligt vår mening bör det därför övervägas att införa en särskild övergångsbestämmelse som på ett mer tydligt sätt reglerar hur den föreslagna ordningen ska tillämpas.

En möjlighet är då att föreskriva att den nya straffskalan endast ska tillämpas på brott som har ägt rum efter ikraftträdandet. I enlighet med vad som ovan sagts skulle emellertid en sådan ordning i vissa fall kunna vara till nackdel för den tilltalade, nämligen om brottet är så allvarligt att domstolen bedömer att livstids fängelse kan undvikas endast om ett längre tidsbestämt fängelsestraff än

---

<sup>1</sup> Berggren m.fl. Brottsbalken – en kommentar III, s. BrP 11.

tio år kan dömas ut. Dessutom skulle olägenheterna med den nuvarande ordningen komma att bestå längre än nödvändigt.

Den andra möjligheten är att låta den nya straffskalan vara tillämplig även på brott som har begåtts före ikraftträdandet. Mot en sådan särskild övergångsbestämmelse skulle kunna anföras att retroaktiva inslag i strafflagstiftningen generellt sett bör undvikas.<sup>2</sup> I samma riktning talar bestämmelserna i 5 § BrP som sträcker sig längre än vad som följer av innehållet i regeringsformen och Europakonventionen och som skulle kunna anses ge uttryck för en mer allmän princip i svensk rätt.

Ingen av de tre tänkbara sätten att reglera övergången till nya straffskalor kan således anses vara fri från invändningar. Som ovan framhållits torde det vara unikt att straffskalor utvidgas på detta sätt utan att vare sig det lägsta eller det högsta föreskrivna straffet förändras. Det finns därför inte någon etablerad ordning att tillämpa såvitt avser övergången till de nya straffskalorna. Valet av övergångsregel måste därför göras utifrån en allmän bedömning.

Det finns åtskilliga exempel från senare års lagstiftning där straffrättsliga bestämmelser med retroaktiv verkan har ändrats på ett sätt som kan anses vara till nackdel för gärningsmannen, bl.a. ändringar som avser utsträckt preskriptionstid för vissa sexualbrott, utsträckt svensk jurisdiktion och ändrade regler för villkorlig frigivning. Avvikelsen från principen att ny lagstiftning inte bör ges retroaktiv verkan till gärningsmannens nackdel torde i de nu angivna exemplen ha motiverats både av praktiska hänsyn och av tyngden av de skäl som har till legat till grund för ändringen. I sistnämnda hänseende torde generellt kunna sägas att intresset av att ändrad lagstiftning – inom ramen för vad regeringsformen och Europakonventionen medger – får genomslag också med avseende på redan begångna gärningar har ansetts väga tyngre desto allvarligare brott det är fråga om.

Av betydelse i detta sammanhang är också det förhållandet att de nu redovisade bestämmelserna om förbud mot retroaktiv lagstiftning enbart tar sikte på den skrivna lagen.<sup>3</sup> Det finns alltså inte något hinder mot att inom ramen för den gällande straffskalan och övrig gällande lagstiftning skärpa praxis för straffmätning och påföljdsval också med avseende på redan begångna brott.

---

<sup>2</sup> Se NJA 1999 s. 102.

<sup>3</sup> Här bortses från frågan om retroaktivitetsförbudets räckvidd med avseende på s.k. internationella brott och inom common law systemet.

Såsom vi har redovisat i avsnitt 5.3.2 har praxis vid straffmätning för mord under en längre tid gått i en riktning mot en ökad användning av fängelse på livstid. Denna utveckling har brutits först nyligen genom Högsta domstolens avgörande den 30 mars i år och det är ännu för tidigt att säga mera exakt vad som ska krävas för att livstids fängelse ska dömas ut för mord. När det gäller övriga brottstyper med fängelse på livstid i straffskalan finns över huvud taget inte någon praxis med avseende på tillämpningen av livstidsstraffet och knappast heller i fråga om det längsta tidsbestämda straffet fängelse i tio år. Detta beror emellertid inte på att livstidsstraffet skulle vara obsolet med avseende på dessa brottstyper, utan på att några sådana allvarliga fall inte har blivit föremål för lagföring under senare år.

Det nu anförda talar enligt vår mening för att livstids fängelse måste anses vara ett inte bara teoretiskt utan också reellt påföljdsalternativ för samtliga gärningar som faller in under en brottstyp för vilken fängelse på livstid är föreskriven. Detta får anses bekräfta vår slutsats, att en möjlighet att döma ut längre tidsbestämda straff för sådana brott inte kan anses stå i strid med innehållet i 2 kap. 10 § regeringsformen eller artikel 7 i Europakonventionen. Det kan givetvis hävdas att principen om att ny strafflagstiftning inte ska ges retroaktiv verkan till den tilltalades nackdel ändå talar emot att de nya bestämmelserna tillämpas på brott som har begåtts före ikraftträdandet. Ingen av de tre ovan redovisade möjligheterna att reglera övergången till den nya ordningen är emellertid fri från invändningar. Med hänsyn till detta och med beaktande av intresset av dels en enhetlig rättstillämpning, dels att så fort som möjligt undanröja de nackdelar som den nuvarande ordningen är förenad med, anser vi att en särskild övergångsbestämmelse bör införas som innebär att de föreslagna bestämmelserna, utom såvitt avser unga lagöverträdare, tillämpas också med avseende på brott som har begåtts före ikraftträdandet.

#### *Unga lagöverträdare*

Som vi har redogjort för i avsnitt 6.5 föreslår vi en ändring av 29 kap. 7 § BrB av innebörden att den som inte hade fyllt 21 år vid tidpunkten för brottet inte får dömas till strängare straff än fängelse i 14 år. I dag gäller att den som inte hade uppnått 21 års ålder vid tidpunkten för brottet inte får dömas till fängelse på livstid. I

praktiken innebär emellertid den nuvarande regleringen att strängare straff än fängelse i tio år inte får dömas ut, om det inte är fråga om flerfaldig brottslighet. Således innebär vårt förslag i denna del en höjning av det strängaste straff som får dömas ut i en viss situation. Enligt de bestämmelser i regeringsformen och i Europakonventionen som har redovisats ovan får en sådan ändring inte ges retroaktiv verkan. Det bör därför föreskrivas i en särskild övergångsbestämmelse att äldre lag ska tillämpas i fråga om brott som har begåtts före ikraftträdandet.

## 9 Författningskommentar

### 9.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

#### 3 kap.

##### 1 §

Paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats till att omfatta fängelse i lägst tio och högst 18 år. Motiven för att ändra i bestämmelsen har behandlats i avsnitt 6.2. Syftet är att åstadkomma en mer nyanserad straffmätning för mord och att skapa utrymme för en höjd straffnivå för de brott som inte föranleder fängelse på livstid.

Avsikten är således att komma ifrån den nuvarande tillämpningen som enbart innefattar ett val mellan fängelse i tio år och fängelse på livstid. Detta innebär att utgångspunkten bör vara att samtliga försvårande respektive förmildrande omständigheter som kan föreligga i det enskilda fallet ska beaktas vid straffmätningen. Hela straffskalan upp till 18 års fängelse bör därvid utnyttjas när det inte finns anledning att döma till fängelse på livstid. Minimistraffet fängelse i tio år bör användas endast i fall där omständigheterna vid en sammantagen bedömning anses vara förmildrande, utan att gärningen för den skull är att bedöma som dråp.

Mord utgör ett angrepp på den mest grundläggande av alla rättigheter, nämligen rätten till liv. Denna rätt tillkommer alla människor lika. Utgångspunkten för bedömningen av straffvärdet vid mord bör därför vara att gärningen är att bedöma som lika allvarlig oavsett vem som är offer. Skillnader i straffvärde kan istället motiveras bl.a. utifrån vilka motiv gärningsmannen haft, vad han eller hon insett om gärningen, i vilken utsträckning det kunde krävas att han eller hon skulle ha handlat på ett annorlunda sätt i den uppkomna situationen och om offret utsatts för ett särskilt stort lidande.

Även med en utvidgad straffskala måste rätten ta ställning till om brottet är så allvarligt att fängelse på livstid bör dömas ut. Denna bedömning måste ske efter en samlad värdering av vad som framkommit i målet. Såsom framhållits i den allmänna motiveringen bör fängelse på livstid endast dömas ut i de allvarligaste fallen, dvs. i fall där det finns skäl att döma till ett strängare straff än fängelse i 18 år. I det stora flertalet fall av mord bör istället ett tidsbestämt straff vara tillräckligt. I dessa fall bör sådana omständigheter som talar för att döma till fängelse på livstid istället beaktas såsom försvårande vid bestämmande av fängelsestraffets längd. Ju starkare skäl som vid en samlad bedömning talar för att döma till livstids fängelse, desto närmare den övre gränsen 18 års fängelse bör straffet bestämmas.

Följande exempel kan anföras på omständigheter som bör anses vara särskilt försvårande vid straffmätningen för mord.

- Brottet har riktat sig mot flera personer
- Brottet har föregåtts av noggrann planering eller har präglats av särskild förslagenhet
- Brottet har syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, såsom vid rån
- Gärningen har varit särskilt hänsynslös genom att den har medfört ett utdraget lidande för brottsoffret
- Brottet har inneburit ett angrepp på någon i dennes tjänsteutövning
- Brottet har begåtts med sådan avsikt som avses i lagen om straff för terroristbrott eller i lagen om straff för folkmord
- Brottet utgör återfall i ett mycket allvarligt våldsbrott

Som andra exempel på omständigheter som bör beaktas i försvårande riktning vid straffmätningen, kan följande anföras

- Brottet har riktat sig mot någon närstående
- Brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös ställning
- Den tilltalade har tidigare angripit brottsoffret
- Gärningen har förövats inför ögonen på någon som är närstående till offret, t.ex. offrets barn

På motsvarande sätt finns omständigheter som bör beaktas i mildrande riktning vid straffmätningen. Exempel på sådana omständigheter är:

- Händelseförloppet har varit hastigt och gärningsmannen har därför haft svårt att besinna sig
- Brottet har föregåtts av en kraftig provokation
- Brottet har begåtts under påverkan av en psykisk störning eller gärningsmannen har av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande

Det bör understrykas att de nu anförda exempel på förmildrande och försvårande omständigheter långt ifrån utgör någon fullständig uppräkningslista av relevanta förhållanden vid straffmätningen för mord. De anförda omständigheterna kan också föreligga i olika grad. Såsom inledningsvis framhållits måste därför straffmätningen för mord ske på grundval av en samlad bedömning av vad som förekommit i målet. Därvid måste givetvis även de övriga principer för straffmätning som finns angivna i 29 kap. BrB beaktas. Vi avser att i vårt slutbetänkande återkomma till frågan om dessa principer och därvid bl.a. överväga behovet av ändringar av bestämmelserna i det kapitlet.

#### 4 kap.

##### 1 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För människorov döms således till fängelse i lägst fyra och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. Syftet är att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning i de fall då straffvärdet bedöms motsvara fängelse mer än tio år, men där omständigheterna inte är sådana att det finns skäl att döma till fängelse på livstid. Hela straffskalan upp till 18 års fängelse kan vid behov utnyttjas, med beaktande av samtliga försvårande och förmildrande omständigheter som föreligger i målet. Detta innebär att fängelse på livstid bör dömas ut endast i fall där 18 års fängelse inte är en tillräckligt ingripande påföljd.

Avsikten är inte att påverka straffmätningen i de fall som bedöms föranleda ett lägre straff än fängelse i tio år.

**13 kap.****2 §**

*Första stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För grov mordbrand döms således till fängelse i lägst sex och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

I *andra stycket* har endast gjorts språkliga förändringar.

**3 §**

*Tredje stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För allmänfarlig ödeläggelse, grovt brott, döms således till fängelse i lägst sex och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

**5 §**

*Första stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För grovt sabotage döms således till fängelse i lägst två och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

I *andra stycket* har endast gjorts språkliga förändringar.

**5 a §**

*Tredje stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För kapning, grovt brott, och sjö- eller luftfartssabotage, grovt brott, döms således till fängelse i lägst två och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.



## 5 b §

*Andra stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För flygplatssabotage, grovt brott, döms således till fängelse i lägst två och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

## 7 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats endast i språkligt hänseende.

*Andra stycket* har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För spridande av gift eller smitta, grovt brott, döms således till fängelse i lägst fyra och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

**16 kap.**

## 6 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats endast i språkligt hänseende.

*Andra stycket* har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet såvitt avser anstiftare och anförare utvidgats. Vid myteri som inneburit att deltagarna har brukat våld mot person eller egendom döms således anförare och anstiftare till fängelse i högst 18 år eller på livstid.

*I tredje stycket* har gjorts motsvarande ändring som i andra stycket. För myteri som är att anse som grovt brott döms alltså till fängelse i högst 18 år eller på livstid.

Ändringarna i sakligt hänseende har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

**18 kap.**

## 1 §

Paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För uppror döms således till fängelse i lägst tio och högst 18 år eller på livstid. Om faran för uppsåtets förverkligande var ringa döms dock till fängelse i lägst fyra och högst tio år. I detta hänseende har inte gjorts någon förändring.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

**19 kap.**

## 1 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För högförräderi döms således till fängelse i lägst tio och högst 18 år eller på livstid. Om faran för uppsåtets förverkligande var ringa döms dock till fängelse i lägst fyra och högst tio år. I detta hänseende har inte gjorts någon förändring.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

*Andra stycket* har ändrats endast i språkligt hänseende.

## 3 §

Paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För trolöshet vid förhandling med främmande makt döms således till fängelse i lägst två och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

## 6 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För grovt spioneri döms således till fängelse i lägst fyra och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

*Andra stycket* har ändrats endast i språkligt hänseende.

## 22 kap.

### 6 §

*Första stycket* har ändrats endast i språkligt hänseende.

*Andra stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För folkrättsbrott som är grovt döms således till fängelse i högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

*Tredje stycket* har ändrats endast i språkligt hänseende.

### 6 a §

*Andra stycket* har ändrats endast i språkligt hänseende.

*Tredje stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För olovlig befattning med kemiska vapen, grovt brott, döms således till fängelse i högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

### 6 b §

*Fjärde stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För olovlig befattning med minor, grovt brott, döms således till fängelse i högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

## 26 kap.

### 1 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats mot bakgrund av att det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut för ett enstaka brott har höjts till fängelse i 18 år. I andra meningen anges, liksom tidigare, att fängelse på viss tid såsom huvudregel inte får överstiga tio år. I en ny tredje mening anges de tre undantag från huvudregeln som förekommer, nämligen när fängelse på livstid är föreskrivet för brottet och när 2 eller 3 § är tillämpliga. I dessa fall kan längre tidsbestämda straff dömas ut, dock längst 18 år.

Av första meningen i paragrafen följer att fängelse döms ut enligt vad som är föreskrivet för brottet. I samtliga straffbestämmelser som föreskriver fängelse anges också det längsta fängelsestraff som får dömas ut för brottet. Detta innebär att bestämmelserna i paragrafen om längsta fängelsestraff endast fyller en deskriptiv funktion. Avsikten är inte att åstadkomma någon ändring i detta hänseende. Innehållet i paragrafen kan således aldrig åberopas som stöd för att döma ut längre fängelsestraff än vad som är föreskrivet för brottet eller vad som följer av 2 eller 3 §.

### 2 §

*Andra stycket* av paragrafen har ändrats så att det högsta straff som kan dömas ut med stöd av bestämmelserna är fängelse i 18 år. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.4. Begränsningen till 18 års fängelse innebär i praktiken att möjligheten att vid flerfaldig brottslighet överskrida det högsta föreskrivna straffet inte aktualiseras i fall då ett så långt straff redan är föreskrivet. Av 26 kap. 1 § framgår att detta endast kan förekomma när fängelse på livstid kan följa på något av brotten. Om i ett sådant fall det samlade straffvärdet för brottsligheten föranleder att ett längre straff bör dömas ut, får i stället dömas till fängelse på livstid.

*Tredje stycket* har ändras endast i språkligt hänseende.

### 3 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att möjligheten att döma ut straff som överstiger det högsta straff som kan följa på brottet har begränsats till fängelse i 18 år. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.4. Begränsningen till 18 års fängelse innebär i praktiken att möjligheten att vid återfall i allvarlig brottslighet överskrida det högsta föreskrivna straffet inte aktualiseras i fall då ett så

långt straff redan är föreskrivet. Av 26 kap. 1 § framgår att detta endast kan förekomma när fängelse på livstid kan följa på något av brotten. Om i ett sådant fall den tilltalades tidigare brottslighet föranleder att ett längre straff bör dömas ut, får i stället dömas till fängelse på livstid.

*Andra stycket* har ändrats endast i språkligt hänseende.

## 29 kap.

### 7 §

*Första stycket* i paragrafen har ändrats endast i språkligt hänseende.

*Andra stycket* har ändrats på så sätt att det längsta straff som får dömas ut för ett brott som någon har begått före 21 års ålder begränsas till fängelse i 14 år. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.5. Gränsen vid 14 års fängelse är absolut. Den gäller även vid flerfaldig brottslighet och innebär liksom enligt den tidigare lydelsen ett hinder mot att döma ut fängelse på livstid.

Avsikten är inte att ändringen ska påverka tillämpningen av första stycket. Såsom anges i den allmänna motiveringen innebär hänsynstagandet vid straffmätningen till den tilltalades ålder att ett så långt fängelsestraff som 14 år bör aktualiseras endast i yttersta undantagssituationer, varvid det får förutsättas att brottet ägt rum relativt kort tid innan den tilltalade skulle fylla 21 år.

## Övergångsbestämmelser

Övergångsbestämmelserna har behandlats i avsnitt 8.2. De innebär att 5 § BrP inte tillämpas.

## 9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:169) om straff för folkmord

### 1 §

Paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För folkmord döms således till fängelse i lägst fyra och högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

### **Övergångsbestämmelser**

Övergångsbestämmelserna har behandlats i avsnitt 8.2. De innebär att 5 § BrP inte tillämpas.

## **9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (2003:148) om straff för terroristbrott**

### 2 §

*Andra stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För terroristbrott döms således till fängelse i lägst fyra och högst 18 år eller på livstid. Är brottet mindre grovt döms dock enligt andra stycket till fängelse i lägst två och högst sex år. I detta hänseende har inte gjorts någon ändring.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.

### **Övergångsbestämmelser**

Övergångsbestämmelserna har behandlats i avsnitt 8.2. De innebär att 5 § BrP inte tillämpas.

## **9.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:1703) om ändring i brottsbalken**

### 22 kap.

### 6 c §

*Andra stycket* i paragrafen har ändrats på så sätt att straffskalan för det tidsbestämda straffet har utvidgats. För olovlig kärnsprängning, grovt brott, döms således till fängelse i högst 18 år eller på livstid.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3. I fråga om tillämpningen hänvisas till vad som ovan sagts beträffande människorov, 4 kap. 1 § BrB.





## Särskilt yttrande av experten Petter Asp

Jag kan i huvudsak instämma i de överväganden som görs i betänkandet. På ett par punkter kommer jag emellertid till andra slutsatser än de som dras av utredningen, vilket utvecklas närmare i detta yttrande.

Utgångspunkten för mina överväganden kan sägas vara att det, från principiella synpunkter, inte finns något att invända mot utsagan att våldsbrotten relativt sett (dvs. i relation till andra brottstyper) är undervärderade i straffvärdehänseende. Fråga är inte om stora obalanser, men mot en försiktig och relativ uppvärdering av våldsbrotten finns knappast något att invända. En liknande slutsats drogs för övrigt redan av Fängelsestraffkommittén. En relativ obalans kan naturligtvis lösas på åtminstone två sätt. Givet de utgångspunkter som ges i utredningens direktiv kan emellertid en försiktig höjning av straffnivån för grova våldsbrott sägas vara befogad.

När det gäller straffskalan för mord och andra brott med livstids fängelse i straffskalan har det, genom utvecklingen av nådepraxis och genom lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid, uppstått en situation där domstolarna kan ställas inför ett val mellan att döma till fängelse tio år eller till ett livstidsstraff som innebär minst arton års fängelse. Situationen uppstår i praktiken närmast uteslutande vid mord, men det är fullt tänkbart att den kan uppkomma också vid andra brottstyper. Även om det finns skäl att laborera med något större steg på skalan vid mycket höga straffvärdenivåer är det uppenbart att en "lucka" som motsvarar minst åtta års fängelse är problematisk både från ett proportionalitetsperspektiv och från ett allmänmoraliskt perspektiv. Det finns följaktligen – och egentligen oberoende av Högsta domstolens dom i NJA 2007 s. 194 – goda skäl att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning vid straffvärden som bedöms överstiga tio års fängelse.

Med utgångspunkt dels i det faktum att utredningen inte haft i uppdrag att överväga livstidsstraffets vara eller inte vara, dels i att det inte kan anses önskvärt med ett ökat antal livstidsstraff, framstår den lösning som består i att öppna upp det utrymme som ligger mellan tio och arton års fängelse som ett självklart alternativ (jfr SOU 2002:26 s. 120 f.). Detta resultat uppnås enligt utredningens förslag genom en förändring av straffskalorna för de enskilda brotten. Det synes emellertid vara möjligt att uppnå samma resultat med betydligt mindre ingripande lagstiftningsåtgärder. Sålunda skulle det i 26 kap. brottsbalken kunna föreskrivas att domstolen, om det är föreskrivet livstid för ett visst brott, också får utnyttja utrymmet mellan det högsta tidsbestämda straffet (tio år) och det lägsta straff till vilket ett livstidsstraff får omvandlas (arton år). En sådan bestämmelse skall t.ex. kunna placeras som ett andra stycke i 26 kap. 1 § brottsbalken (eller i en särskild bestämmelse i anslutning därtill) och utformas enligt följande:

1 § Fängelse ådöms enligt vad för brottet är stadgat på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid får ej överstiga tio år, om inte annat följer av *andra stycket eller av 2 eller 3 §*, och ej understiga fjorton dagar. Vid ådömande enligt 28 kap. 3 § av fängelse i förening med skyddstillsyn gäller i fråga om tiden för fängelsestraffet vad i nämnda lagrum stadgas.

*Om det för ett brott är föreskrivet fängelse på livstid får rätten härutöver döma till fängelse på viss tid i högst arton år. I dessa fall skall 2 och 3 §§ inte tillämpas.*

Om fängelse såsom förvandlingsstraff för böter är särskilt stadgat.

Denna lösning har enligt min mening påtagliga fördelar i jämförelse med en förändring av straffskalorna för de brott som kan ge livstidsstraff.

Inledningsvis bör framhållas att lösningen på ett tydligare sätt än det som förordas av utredningen kopplar området mellan tio och arton år till livstidsstraffet. Detta är en fördel eftersom problemen med den nuvarande regleringen helt och hållet är kopplade just till den lucka som finns mellan tio års fängelse och livstidsstraffet och det i detta sammanhang inte bör göras större förändringar än de som behövs för att komma till rätta med den nuvarande situationen. Också om detta intresse i viss utsträckning tillgodoses genom utredningens förslag (se den föreslagna utformningen av 26 kap. 1 §) synes förslagen i övrigt (se de föreslagna straffskalorna) i praktiken innebära att man, genom vad man skulle kunna kalla ett genombrott, generellt öppnar för möjligheten att – också i fall av enkel brottslighet för vilken inte är föreskrivet

livstidsstraff – (via enkla lagändringar) frångå tio års fängelse som högsta tillåtna tidsbestämda straff för ett enskilt brott. En sådan öppning fordrar enligt min mening betydligt grundligare överväganden än de som varit möjliga att göra inom ramen för den mycket begränsade utredningstiden (och bör bl.a. innefatta överväganden om livstidsstraffet överhuvudtaget skall finnas kvar).

Genom den här förordade lagstiftningstekniken undviker man också de mycket vida straffskalor som, såvitt gäller andra brott än mord, blir följderna av de förslag som läggs fram av utredningen. Genom att området mellan tio och arton år direkt kopplas till livstidsstraffet klargörs att området är avsett för fall där det finns skäl att överstiga det normala maximistraffet som gäller för tidsbestämda straff enligt straffskalan för brottet (nämligen tio år). Straffskalorna kommer därigenom att ge bättre vägledning för domstolarna än om man väljer att bygga på utredningens förslag.

Det förhållandet att den här föreslagna lösningen leder till att området mellan tio och arton år kommer att kunna användas i förhållande till alla brott för vilka livstid är föreskrivet (dvs. också i förhållande till de brott med livstid i straffskalan för vilka utredningen inte föreslår några förändringar) bör i sammanhanget närmast ses som en fördel. Det framstår helt enkelt, givet de skäl som ligger bakom förslaget att öppna upp området mellan tio och arton år, som önskvärt att generellt undvika den mycket tydliga tröskel som finns mellan tio års fängelse och livstidsstraffet. Beträffande de flesta brott torde denna tröskel förvisso inte utgöra något praktiskt problem eftersom brott med straffvärden som överstiger tio år aldrig eller mycket sällan förekommer, men detta betyder naturligtvis inte att det inte kan inträffa fall där det skulle kunna framstå som högst olyckligt att problemet inte har åtgärdats i förhållande till en viss brottstyp.

Det kan inte utan varje fog hävdas att den här föreslagna lösningen är något mindre tydlig (i den mening att hela straffskalan inte framgår av den enskilda straffbestämmelsen) än den som föreslås av utredningen. Med beaktande av att livstids fängelse är föreskrivet för brottet synes emellertid denna konsekvens vara fullt godtagbar från rättssäkerhetssynpunkt, och det är mycket svårt att tro att den lagtekniska lösningen i sig skall föranleda några som helst problem i rättstillämpningen (jfr 26 kap. 2 § och 26 kap. 3 § brottsbalken).

Jag vill avsluta denna del med att framhålla att det, mot bakgrund av det nuvarande rättsläget, är närmast givet att den förändring som

här föreslås i första hand kommer att innebära en skärpning av straffen för en del av de brott som idag skulle föranleda tio års fängelse. Det kan emellertid, enligt min mening (och med hänsyn till de påtagliga nackdelar som är förknippade med livstidsstraffet; jfr avsnitt 6.2.2), inte ses som någon nackdel om de utökade möjligheterna att döma till tidsbestämda straff (oberoende av vilken teknisk lösning som väljs) också skulle leda till en ytterligare något mer restriktiv användning av livstids fängelse.

Den andra punkt där jag inte kan instämma i utredningens slutsatser gäller de unga lagöverträdarna. Enligt min mening saknas skäl att ändra högsta tillåtna straffmaximum för ett enskilt brott på sätt som föreslås. Utredningens förslag i denna del motiveras framför allt av intresset att undvika tröskeeffekter. Huvudförslaget om att öppna utrymmet mellan tio och arton år innebär emellertid i själva verket att de tröskeeffekter som idag finns (och som sedan länge har funnits) kring 21 års gränsen mildras. Det saknas därför skäl att ändra de nu gällande reglerna beträffande unga lagöverträdare. Åter menar jag att det, med hänsyn till den mycket begränsade utredningstiden, finns skäl att inte göra större förändringar än erforderligt. En förändring av högsta tillåtna fängelsestraff för unga lagöverträdare har många implikationer – bl.a. riskerar den att skapa obalanser i andra änden av systemet – och fordrar därför grundliga överväganden. I syfte att tillse att huvudförslaget inte leder till några förändringar avseende de unga lagöverträdarna skulle t.ex. följande tillägg kunna göras i 29 kap. 7 §:

*7 § Ingen får dömas till fängelse på livstid eller till straff enligt 26 kap. 1 § andra stycket för brott som han eller hon har begått före tjuogoett års ålder.*

# Kommittédirektiv



**Skärpt syn på allvarliga våldsbrott m.m.**

**Dir.  
2007:48**

---

Beslut vid regeringssammanträde den 29 mars 2007

## Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall överväga och föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. I utredarens uppdrag ingår vidare att överväga förändringar som ger en större spännvidd i straffmätningen vid brott i allmänhet när det har funnits försvårande eller förmildrande omständigheter. I det sammanhanget skall utredaren också överväga betydelsen av flerfaldig brottslighet och återfall i brott.

Utredaren skall dessutom överväga hur påföljdsfrågor och frågor om särskild rättsverkan av brott kan ges större uppmärksamhet i brottmålsprocessen i syfte att bidra till en ökad förutsebarhet och en större enhetlighet i rättstillämpningen.

Utredaren skall lägga fram fullständiga författningsförslag.

Uppdraget skall redovisas senast den 30 april 2008.

## Gällande rätt

Den 1 januari 1989 infördes nya regler i brottsbalken om påföljdsbestämningen i brottmål. Lagstiftningen innehåller bl.a. regler för straffmätning (29 kap.) och påföljdsval (30 kap.).

Reformen tydliggjorde att utgångspunkten för påföljdsbestämningen är hur allvarlig och klandervärd den brottslighet som den tilltalade döms för är. Straff skall således bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde (29 kap. 1 § första stycket).

Utgångspunkten för bedömningen av straffvärdet är alltså den straffskala som gäller för det aktuella brottet. Straffskalan för ett

brott ger uttryck för hur allvarligt lagstiftaren anser att brottet är. Straffskalorna är konstruerade så att de skall täcka i princip samtliga fall av det aktuella brottet. Det innebär att skalorna är vida, för vissa brott mycket vida. Många brott är dessutom indelade i olika svårhetsgrader med en straffskala för varje grad av brottet. Sådana straffskalor överlappar oftast varandra. Som exempel på det nu redovisade kan nämnas brottet misshandel. Straffet för misshandel är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader. Om brottet är grovt, sträcker sig straffskalan från ett till tio års fängelse.

Vid bedömningen av var på straffskalan en viss gärnings straffvärde bör anses ligga skall särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft (29 kap. 1 § andra stycket). Vid bedömningen av straffvärdet skall vidare hänsyn tas till vissa försvårande respektive förmildrande omständigheter (29 kap. 2 och 3 §§).

Regeln att straff skall mätas ut efter straffvärdet är dock inte utan undantag. Återfall i brott efter mellankommande lagföring kan i viss utsträckning medföra ett högre straff än vad straffvärdet motsvarar (29 kap. 4 §). Återfall beaktas i första hand vid valet av påföljd, i andra hand genom förverkande av villkorligt medgiven frihet och sist vid straffmätningen. Andra omständigheter hänförliga till den tilltalades person eller dennes handlande efter brottet – s.k. billighetshänsyn – kan i stället medföra strafflindring (29 kap. 5 §).

Vid flerfaldig brottslighet, dvs. när en person döms för flera brott utan mellankommande lagföring, bestäms ett gemensamt straff för brotten och kan en förhöjd straffskala användas (26 kap. 2 §).

I samband med påföljdsreformen år 1989 konstaterade dåvarande departementschefen att straffmättingspraxis innebar att de flesta straff låg relativt nära straffminimum medan den övre delen av straffskalan utnyttjades mer sällan. Hon uttalade att reformen inte var avsedd att medföra någon påtaglig förändring av denna praxis och att den övre delen av straffskalan är avsedd för exceptionella fall som i praktiken sällan inträffar (prop. 1987/88:120 s. 78 f.).

I brottmålsprocessen skall åklagaren ange den yttre ramen när det gäller vilka gärningar som omfattas av åtalet. Det innebär bl.a. att domstolen inte får döma över några andra gärningsmoment än de som åklagaren har åberopat i gärningsbeskrivningen till stöd för ansvaryrkandet (30 kap. 3 § rättegångsbalken). När det gäller påföljdsfrågan är däremot domstolen inte bunden av eventuella yrkanden

eller uppfattningar som parterna har framfört. Domstolen skall således se till att påföljden är tillräckligt ingripande i förhållande till brottsligheten. Detta innebär bl.a. att domstolen kan döma ut ett straff som är väsentligt strängare än vad åklagaren har yrkat. Också när det gäller utvisning, förverkande och andra särskilda rättsverkningar av brott skall domstolen i princip besluta oberoende av yrkande från åklagaren.

### Behovet av en översyn

Grundläggande för påföljdssystemets utformning är principerna om proportionalitet och ekvivalens. Principerna innebär att svårare brott skall bestraffas strängare än lindrigare brott och att lika svåra brott skall bestraffas lika strängt. Av principerna följer också att olika gärningar inom en och samma brottstyp skall bedömas olika strängt när det har funnits försvårande eller förmildrande omständigheter i det enskilda fallet.

Samhällsutvecklingen medför förändringar i synen på olika brottsstraffvärde. De regler som styr domstolarnas straffmätning bör därför avspegla hur klandervärda olika brott är. Vidare bör upprepad brottslighet och återfall i brott medföra strängare straff än ett enskilt brott.

En skärpt syn på allvarliga angrepp på den personliga integriteten kan såvitt gäller sexualbrotten sägas ha fått ett visst genomslag i och med den nya lagstiftning som trädde i kraft på detta område den 1 april 2005. Någon generell reform av lagstiftningen när det gäller brott som innefattar allvarliga former av fysiska kränkningar har dock inte gjorts. Enligt regeringens uppfattning finns det skäl för att en skärpt syn på sådan brottslighet markeras vid straffmätningen. Detta har också kommit till uttryck i regeringsförklaringen.

Mot denna bakgrund är det angeläget att utreda hur strafflagstiftningen kan förändras i syfte att låta en skärpt syn på allvarligare våldsbrottslighet få större genomslag. Vidare bör förändringar övervägas som ger en ökad spännvidd i straffmätningen vid försvårande och förmildrande omständigheter vid brott i allmänhet. Dessutom finns det anledning att i det sammanhanget överväga betydelsen av flerfaldig brottslighet och återfall i brott.

Hantering av frågor om påföljd och särskild rättsverkan av brott i brottmålsprocessen präglas av att domstolen skall besluta oavsett yrkanden eller åberopanden från parterna. Bland annat genom den

moderna åklagarorganisation som har tillskapats sedan rättegångsbalken infördes har förutsättningarna för en annan ordning förbättrats. Det finns därför anledning att överväga om en ökad förutsebarhet för parterna och en större enhetlighet i rättstillämpningen kan uppnås genom förändringar av hur dessa frågor skall behandlas i processen.

I sammanhanget skall nämnas att det pågår ett arbete med att kartlägga domstolarnas straffmätning och påföljdsval i mål om vissa allvarliga våldsbrott, nämligen brotten misshandel och grov misshandel, olaga hot och grovt olaga hot, rån och grovt rån samt grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Denna kartläggning kommer bl.a. att visa hur långa straff som döms ut vid dessa brott, hur försvärande och förmildrande omständigheter har påverkat straffmätningen samt på vilket sätt återfall i brott har beaktats. Kartläggningen görs av Åklagarmyndigheten och skall redovisas till regeringen senast den 27 april 2007.

## Uppdraget

*Skärpt syn på allvarliga våldsbrott och större spännvidd i straffmätningen vid brott i allmänhet*

Utredaren skall analysera de allmänna bestämmelserna om straffmätning i 29 kap. brottsbalken och överväga behovet av förändringar, särskilt i fråga om bestämning av brotts straffvärde, för att tillgodose de syften som anges nedan.

Huvuduppgiften är att överväga och föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Vid sina överväganden skall utredaren särskilt beakta Åklagarmyndighetens redovisning av domstolarnas straffmätning och påföljdsval i mål om brotten misshandel och grov misshandel, olaga hot och grovt olaga hot, rån och grovt rån samt grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Utredaren skall uppmärksamma de brott som omfattas av kartläggningen men också andra brott som innefattar allvarliga former av angrepp på enskildas fysiska integritet.

Det står också utredaren fritt att föreslå en förändring av straffskalan för något särskilt brott eller en förändring av de omständigheter som för respektive brottskategori skall beaktas vid bedömningen av till vilken svårhetsgrad brottet skall hänföras. För brottstyper



där några sådana omständigheter inte anges i straffbestämmelserna får utredaren överväga att föreslå sådana. Det ingår dock inte i uppdraget att göra en generell översyn av straffskalorna.

Därutöver skall utredaren överväga förändringar som, vid såväl våldsbrott som andra typer av brott, ger en större spännvidd i straffmätningen när det har funnits försvårande eller förmildrande omständigheter. Förändringar som innebär att sådana omständigheter skall beaktas i större utsträckning skall övervägas. I det sammanhanget skall utredaren också överväga betydelsen av flerfaldig brottslighet och återfall i brott.

Det står utredaren fritt att identifiera andra anknyttande frågor och lämna förslag till lösningar av dessa. Det ingår inte i uppdraget att göra en översyn av reglerna om påföljdernas innehåll eller om val av påföljd.

En utgångspunkt för översynen är de principer som påföljdssystemet vilar på. Ett par av dessa, proportionalitets- och ekvivalensprinciperna, har beskrivits ovan. Påföljdssystemets utformning kännetecknas också av krav på legalitet, förutsebarhet och enhetlig rättstillämpning. Utredaren skall därför vid sina överväganden och vid utformningen av sina förslag beakta även dessa krav. Det innebär att regler som föreslås skall vara tydliga, väl avgränsade och lätta att tillämpa.

#### *Påföljdsfrågor m.m. i brottmålsprocessen*

Utredaren skall överväga hur påföljdsfrågor och frågor om särskild rättsverkan av brott, t.ex. utvisning och förverkande, kan ges större uppmärksamhet i brottmålsprocessen i syfte att bidra till en ökad förutsebarhet och en större enhetlighet i rättstillämpningen. En förändring som skall prövas är att tydliggöra eller förändra åklagarens roll, t.ex. genom att ålägga åklagaren att framställa preciserade yrkanden och skäl i dessa frågor.

#### *Konsekvenser för påföljdssystemet i övrigt m.m.*

Förändringar av strafflagstiftningen i den riktning som avses i uppdraget kan antas medföra konsekvenser för påföljdssystemet i övrigt. Detta kan t.ex. gälla påföljdernas innehåll samt utrymmet för att välja icke frihetsberövande påföljder och för att verkställa fängelse-

straff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll. Också utrymmet för att tillämpa andra regler kan påverkas, t.ex. bestämmelser om straffprocessuella tvångsmedel. Utredaren skall analysera vilka konsekvenser de förslag som läggs fram kan antas få. Denna analys kommer att utgöra ett viktigt underlag för kommande överväganden om en översyn av andra delar av påföljdssystemet.

### **Arbetets bedrivande och redovisning av uppdraget**

Utredaren bör, om möjligt, inhämta kunskap om för uppdraget relevanta förhållanden i några jämförbara länder.

Utredaren skall hålla sig informerad om arbete som bedrivs inom Regeringskansliet och utredningsväsendet på det område som uppdraget avser.

Utredaren skall redovisa de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Detta förutsätter bl.a. bedömningar av hur förslagen kan komma att påverka i vilken utsträckning icke frihetsberövande påföljder döms ut samt kostnaderna för verkställighet av påföljder. Om förslagen kan förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, skall utredaren föreslå hur dessa skall finansieras.

Utredaren skall lägga fram fullständiga författningsförslag.

Uppdraget skall redovisas senast den 30 april 2008.

(Justitiedepartementet)

# Kommittédirektiv



## Tilläggsdirektiv till Straffnivåutredningen

Dir.  
2007:137

---

Beslut vid regeringssammanträde den 4 oktober 2007

### Sammanfattning av uppdraget

Straffnivåutredningen (Ju 2007:04) ska med förtur i ett delbetänkande se över straffskalan för mord i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och därigenom också en höjd straffnivå för detta brott.

Delbetänkandet ska lämnas senast den 30 november 2007. Tiden för redovisning av uppdraget i övrigt förlängs till den 31 juli 2008.

### Utredningens nuvarande uppdrag

Regeringen beslutade den 29 mars 2007 om direktiv (dir. 2007:48) till en särskild utredare med uppdrag att överväga och föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Utredningen antog namnet Straffnivåutredningen.

I utredningens uppdrag ingår vidare att överväga förändringar som ger en större spännvidd i straffmätningen vid brott i allmänhet när det har funnits försvårande eller förmildrande omständigheter. I det sammanhanget ska utredningen också överväga betydelsen av flerfaldig brottslighet och återfall i brott.

Utredningen ska dessutom överväga hur påföljdsfrågor och frågor om särskild rättsverkan av brott kan ges större uppmärksamhet i brottmålsprocessen i syfte att bidra till en ökad förutsebarhet och en större enhetlighet i rättstillämpningen.

Utredningen ska lägga fram fullständiga författningsförslag. Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2008.

## Behov av ett delbetänkande om straffskalan för mord

Straffskalan för mord är fängelse i tio år eller på livstid (3 kap. 1 § brottsbalken). Det innebär att en domstol har två alternativ när den ska mäta ut ett fängelsestraff för mord: antingen ett tidsbestämt straff på tio år eller ett livstidsstraff (här bortses från möjligheterna att döma till längre tidsbestämda straff vid flerfaldig brottslighet och återfall i brott). Det finns ett flertal andra brott som också har fängelse på livstid i straffskalan, t.ex. terroristbrott enligt lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.

Livstids fängelse omvandlas i de allra flesta fall till ett tidsbestämt straff. Tidigare var den enda möjligheten att bli frigiven från ett livstidsstraff att regeringen beviljade nåd, normalt genom att tidsbestämma straffet. Tidsbestämningarna låg länge, med något undantag, mellan 14 och 16 år. Sedan mitten av 1990-talet har livstidsstraffen vanligen bestämts till mellan 18 och 25 år. Genom lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid, som trädde i kraft den 1 november 2006, infördes en möjlighet för den som dömts till livstids fängelse att genom domstolsprövning få straffet omvandlat till fängelse på viss tid. När omvandling sker enligt lagen får fängelsestraffets längd inte understiga det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut, dvs. för närvarande 18 år.

Eftersom livstidsstraffen numera i princip tidsbestäms från 18 år och uppåt, är skillnaden i verkställighetstid för den som döms för mord till fängelse på livstid och den som döms för detta brott till fängelse i tio år stor. Utredningen om frigivningsprövning av livstidsdömda anförde i betänkandet Frigivning från livstidsstraff (SOU 2002:26 s. 120) att det borde övervägas att utvidga straffskalan för mord på så sätt att den omfattar t.ex. fängelse i lägst tio och högst sexton år eller på livstid.

Frågan om straffmätning för mord har nyligen aktualiserats i Högsta domstolen. I ett avgörande från den 30 mars 2007 (NJA 2007 s. 194) har domstolen uttalat att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord. I domen hänvisas bl.a. till utvecklingen mot en skärpning av den påföljd som i realiteten följer av ett livstidsstraff. Avgörandet har följts av ett antal underrättsdomar för mord där påföljden har bestämts till fängelse i tio år. Domarna belyser på ett tydligt sätt behovet av att kunna nyansera straffmätningen för mord med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Straffnivåutredningens huvuduppgift är att lämna förslag som syftar till att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt

syn på allvarliga våldsbrott. Grundläggande för översynen är påföljds-systemets principer om proportionalitet och ekvivalens, som innebär att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott och att lika svåra brott ska bestraffas lika strängt. Mord är det grövsta av de allvarliga våldsbrotten och ett brott i vars straffskala proportionalitetsprincipen kan ges större genomslag. Frågan om en översyn av straffskalan för mord får därför anses redan ingå i Straffnivåutredningens uppdrag. Utredningen har också börjat överväga denna fråga.

En översyn av straffskalan för mord är av stor principiell betydelse. Frågan är också angelägen för rättstillämpningen med hänsyn till den förnyade aktualitet som den har fått. Det finns följaktligen behov av att utreda den så snabbt som möjligt. Straffnivåutredningen bör därför ges i uppdrag att redovisa sina överväganden i denna fråga i ett delbetänkande.

### Tilläggsuppdraget

Straffnivåutredningen ska med förtur i ett delbetänkande se över straffskalan för mord i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och därigenom också en höjd straffnivå för detta brott. Utredningen ska överväga om det förslag som diskuterades i betänkandet Frigivning från livstidsstraff (SOU 2002:26) kan vara en framkomlig väg att åstadkomma detta. Det står också utredningen fritt att överväga andra alternativ, t.ex. en höjning av minimi-straffet för mord. Det ingår inte i uppdraget att överväga frågan om att avskaffa livstidsstraffet som sådant.

Vid sina överväganden ska utredningen analysera om de förändringar som föreslås när det gäller mord medför behov av andra författningsändringar, t.ex. när det gäller straffskalorna för andra brott som kan ge livstids fängelse. Om utredningen bedömer att så är fallet, ska den lämna förslag på sådana ändringar.

Delbetänkandet ska lämnas senast den 30 november 2007.

Enligt de ursprungliga direktiven ska utredningens uppdrag redovisas senast den 30 april 2008. Med hänsyn till att frågan om en ändring av straffskalan för mord ska redovisas i ett delbetänkande förlängs tiden för redovisning av utredningens uppdrag i övrigt till den 31 juli 2008.

(Justitiedepartementet)



# Brott som kan leda till fängelse på livstid

I det följande redovisas de brott på vilka kan följa fängelse på livstid. Varje brott kan ha flera straffskalor. I huvudsak redovisas endast de straffskalor som innefattar livstids fängelse.

## **3 kap. brottbalken – Om brott mot liv och hälsa**

### *Mord*

3 kap. 1 § brottbalken

Fängelse i tio år eller på livstid

## **4 kap. brottbalken – Om brott mot frihet och frid**

### *Människorov*

4 kap. 1 § brottbalken

Fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

## **13 kap. brottbalken – Om allmänfarliga brott**

### *Grov mordbrand*

13 kap. 2 § brottbalken

Fängelse på viss tid, lägst sex och högst tio år, eller på livstid

### *Allmänfarlig ödeläggelse, grovt brott*

13 kap. 3 § tredje stycket brottbalken

Fängelse på viss tid, lägst sex och högst tio år, eller på livstid

*Grovt sabotage*

13 kap. 5 § brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst två och högst tio år, eller på livstid

*Kapning, grovt brott*

13 kap. 5 a § första och tredje stycket brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst två och högst tio år, eller på livstid

*Sjö- eller luftfartssabotage, grovt brott*

13 kap. 5 a § andra och tredje stycket brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst två och högst tio år, eller på livstid

*Flygplatssabotage, grovt brott*

13 kap. 5 b § andra stycket brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst två och högst tio år, eller på livstid

*Spridande av gift eller smitta, grovt brott*

13 kap. 7 § andra stycket brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

**16 kap. brottsbalken – Om brott mot allmän ordning***Myteri*

(anstiftare och anförare under vissa särskilda omständigheter)

16 kap. 6 § andra stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Myteri, grovt brott*

16 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

**18 kap. brottsbalken – Om högmålsbrott***Uppror*

18 kap. 1 § brottsbalken

Fängelse i tio år eller på livstid eller, om faran var ringa, i lägst fyra och högst tio år



## 19 kap. brottsbalken – Om brott mot rikets säkerhet

### *Högförräderi*

19 kap. 1 § brottsbalken

Fängelse i tio år eller på livstid eller, om faran var ringa, i lägst fyra och högst tio år

### *Trolöshet vid förhandling med främmande makt*

19 kap. 3 § brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst två och högst tio år, eller på livstid

### *Egenmäktighet vid förhandling med främmande makt*

(straffskalan endast tillämplig under de förhållanden som krävs för tillämpning av 21 kap.)

19 kap. 4 § andra stycket brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

### *Grovt spioneri*

19 kap. 6 § brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

## 21 kap. brottsbalken – Om brott av krigsmän

Bestämmelserna i 21 kap. brottsbalken träder i kraft när riket kommer i krig. Regeringen får också föreskriva att kapitlet ska tillämpas om riket är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i (21 kap. 1 § brottsbalken).

### *Grovt lydnadsbrott*

21 kap. 6 § brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

### *Rymning, grovt brott*

21 kap. 7 § andra stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

### *Undergrävande av stridsviljan*

21 kap. 10 § brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Försummande av krigsförberedelse*

21 kap. 11 § brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Obehörig kapitulation*

21 kap. 12 § brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Stridsförsumlighet*

21 kap. 13 § brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

**22 kap. brottsbalken – Om landsförräderi m.m.***Landsförräderi*

(förutsätter att sådana förhållanden råder som krävs för tillämpning av 21 kap.)

22 kap. 1 § brottsbalken

Fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

*Folkrättsbrott, grovt brott*

22 kap. 6 § andra stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Olovlig befattning med kemiska vapen, grovt brott*

22 kap. 6 a § tredje stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Olovlig befattning med minor, grovt brott*

22 kap. 6 b § fjärde stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

*Olovlig kärnsprängning, grovt brott*

(träder i kraft den dag som regeringen bestämmer)

22 kap. 6 c § andra stycket brottsbalken

Fängelse i högst tio år eller på livstid

### **Lagen (1964:169) om straff för folkmord**

#### *Folkmord*

1 § lagen om straff för folkmord

Fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid

### **Lagen (2003:148) om straff för terroristbrott**

#### *Terroristbrott*

2 § andra stycket lagen om straff för terroristbrott

Fängelse på viss tid, lägst fyra år och högst tio år, eller på livstid



# Rättsfall

## Rättsfall från Högsta domstolen

### NJA 1975 s. 594

Jorma S misshandlade Lauri K till döds genom ett flertal sparkar mot huvudet. Både Jorma S och Lauri K var berusade vid tillfället. Enligt Jorma S uppgifter föregicks dödsmisshandeln av att Lauri K gjorde närmanden mot Jorma S hustru samt att det därefter uppstod dispyt då Lauri K bad Jorma S och dennes hustru att lämna Lauri K:s bostad.

Tingsrätten anförde bl.a. att det med hänsyn till den ovanliga råhet som Jorma S visat under misshandeln saknades anledning att bedöma gärningen som mindre grov. Tingsrätten dömde Jorma S för mord till fängelse tio år.

Hovrätten fann att Jorma S inte kunde fällas till ansvar för uppsåtligt dödande och dömde honom för grov misshandel och vållande till annans död till fängelse fyra år. Två hovrättsråd var skiljaktiga och ville döma Jorma S för dråp till fängelse åtta år.

Högsta domstolen ansåg att Jorma S inte kunde undgå ansvar för uppsåtligt dödande. Domstolen konstaterade att Jorma S handlat i stark affekt som delvis föranletts av att Lauri K hade gjort närmanden mot hans hustru. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt menade domstolen att gärningen var att betrakta som dråp och dömde Jorma S till fängelse sex år. Vid straffmätningen beaktades det men som Jorma S led genom att han även förvisades ur riket.

### NJA 1980 s. 407

Hilmi T berövade Håkan A livet genom att, efter att en kamrat till Hilmi T slagit Håkan A till marken med en kätting, med kraft sticka Håkan A i hjärtat med en kniv. Det förelåg motsättningar mellan den ungdomsgrupp som Hilmi T och dennes kamrat till-

hörde och den ungdomsgrupp som Håkan A tillhörde. Motsättningarna hade tidigare lett till skadegörelse, bl.a. genom att en bil tillhörig Hilmi T:s kamrat förstörts.

Tingsrätten dömde Hilmi T för dråp till fängelse åtta år. Vid straffmätningen beaktades det men som Hilmi T led genom att han förvisades ur riket. Såvitt avser brottets rubricering uttalade tingsrätten att den upprörda stämningen inom Hilmi T:s grupp kunde ha utgjort anledning till att Hilmi T inte närmare kunnat kontrollera sina handlingar. Gärningen bedömdes därför som dråp.

Hovrätten dömde Hilmi T för mord till fängelse tio år. I rubriceringsfrågan anförde hovrätten att Hilmi T och hans kamrater den aktuella dagen hade haft för avsikt att hämnas för skadegörelsen på bilen och att gärningen, även om det inte fanns något belägg för att Hilmi T redan från början haft för avsikt att gå så långt som till ett dödande, från samhällelig synpunkt därför varit särskilt farlig. Hovrätten ansåg vidare att Hilmi T, genom att sticka kniven mot Håkan A:s hjärta i direkt samband med att Håkan A blivit misshandlad och fallit ned på knä, visat en icke obetydlig hänsynslöshet och råhet. Hovrätten konstaterade att Håkan A varit praktiskt taget försvarslös när Hilmi T utdelade knivhugget. Vid straffmätningen beaktade hovrätten det men som Hilmi T led genom att han förvisades ur riket. Två ledamöter var skiljaktiga och ansåg att Hilmi T skulle dömas för dråp till fängelse åtta år.

Högsta domstolen dömde Hilmi T för mord till fängelse tio år, men upphävde förordnandet om förvisning. När det gällde frågan om brottets rubricering anförde domstolen bl.a. att Hilmi T, utan att Håkan A hade företagit något mot honom, hade stuckit ned Håkan A med kniv när denne hade blivit slagen med en hänglåsförsedd kedja och helt försvarslös stod på knä och med ord och åtbörder sökte avstyra ytterligare misshandel. Från dessa utgångspunkter kunde gärningen inte bedömas som ett mindre grovt brott. Högsta domstolen konstaterade vidare att Hilmi T inte stod i något personligt motsatsförhållande till Håkan A och att de motsättningar som förelåg mellan de båda ungdomsgrupperna inte kunde föranleda att gärningen skulle betraktas som ett mindre grovt brott.

#### **NJA 1985 s. 510**

Klaas L berövade Leif L livet genom att med en revolver avlossa minst två skott mot Leif L:s överkropp genom ett sönderslaget fönster till ett badrum där Leif L sökt skydd. Både skotten träffade, varav det ena var dödande. Klaas L hade dessförinnan skjutit

två skott genom den stängda och låsta badrumsdörren, som han också försökt att bryta upp. Motivet till gärningen var att Klaas L ville hämnas eftersom Leif L, som han tidigare var god vän med, hade inlett ett förhållande med hans fru. Klaas L uppfattade det som att Leif L hade tagit hans fru och barn ifrån honom. Före gärningen hade Klaas L vid flera tillfällen hotat Leif L till livet.

Tingsrätten dömde Klaas L för mord (jämte viss annan brottslighet) till fängelse tio år. I rubriceringsfrågan anförde tingsrätten att gärningen, även om Klaas L känt sig förorättad av Leif L och enligt rättspsykiatrisk undersökning begått gärningen under själslig abnormitet, med beaktande av samtliga omständigheter inte kunde anses som mindre grov. I påföljdsdelen anförde tingsrätten att Klaas L enligt den rättspsykiatriska undersökningen hade begått gärningen under inflytande av psykisk abnormitet och att han inte hade visat någon särskild grymhet samt att påföljden därför borde bestämmas till fängelse tio år.

Även hovrätten bedömde gärningen som mord. I påföljdsdelen anförde hovrätten att det inte behöver konstateras att gärningsmannen har visat särskild grymhet eller att omständigheterna annars varit försvårande för att påföljden ska kunna bestämmas till livstids fängelse. Av utredningen i målet framgick enligt hovrätten att Klaas L vid själva gärningstillfället inte var utsatt för någon psykisk press eller provokation och att han hade gott om tid på sig att besinna sig. Med hänsyn till samtliga omständigheter fanns det enligt hovrättens bedömning inte skäl att frångå normalpåföljden för mord. Påföljden bestämdes därför till fängelse på livstid. Två ledamöter var skiljaktiga och ville bestämma påföljden till fängelse tio år.

Högsta domstolen ändrade påföljden till fängelse tio år. I rubriceringsfrågan anförde Högsta domstolen att det visserligen kunde ses som förmildrande dels att Klaas L under ca fem månaders tid plågats av en mer eller mindre stark psykisk press till följd av osäkerheten för framtiden i anledning av den splittring av familjen som förorsakats av relationen mellan hans hustru och Leif L, dels att Klaas L begått brottet under inflytande av själslig abnormitet som dock inte var av så djupgående natur att den var jämställd med sinnessjukdom. Å andra sidan hade Klaas L vid brottets förövande, genom att skjuta mot Leif L som var instängd i ett trångt utrymme utan möjlighet att försvara sig, visat en grymhet som varit ägnad att inge Leif L svår dödsångest. Sammantaget fann Högsta domstolen att brottet inte var att anse som mindre grovt och att Klaas L därför

skulle dömas för mord. När det gäller straffmätningen anförde Högsta domstolen bl.a. följande.

Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Under förarbetena till brottsbalken uttalade straffrättskommittén att straffet för mord enligt dess mening i regel borde vara fängelse på livstid. Det är emellertid att märka att kommittén i sitt förslag i 1 § angav att den som berövade annan livet skulle dömas för dråp och i denna paragraf tog med fängelse på livstid i straffskalan. Beteckningen mord var enligt 2 § i förslaget förbehållen dråp som var att anse som grovt, och påföljden var fängelse på livstid eller i tio år (NJA II 1962 s. 92 ff.). Den omkastning av systematiken som innebar att mord blivit den normala rubriceringen när någon berövar annan livet, medan beteckningen dråp förbehållits de mindre grova brotten, bör medge domstolarna större frihet vid valet av påföljd för mord än vad kommitténs uttalande ger vid handen.

I förevarande fall talar, trots den grymhet som förföljelsen av Leif L inneburit, det långvariga psykiska stresstillstånd som Klaas L utsatts för samt det förhållandet att brottet begåtts under inflytande av psykisk abnormitet för ett tidsbestämt straff.

### **NJA 1987 s. 33**

Sedan slagsmål uppstått mellan Lars H och Roger A följde Lars H efter Roger A och högg ihjäl honom med ett tjugotal knivhugg. Såväl Lars H som Roger A var påverkade av alkohol och narkotika.

Tingsrätten dömde Lars H för mord till fängelse tio år. I rubriceringsfrågan uttalade tingsrätten att inget tydde på att Lars H hade blivit misshandlad av Roger A, att Roger A varit på flykt från Lars H vid angreppet och uppenbarligen varit försvarslös inför attacken samt att brottet präglats av en hänsynslös råhet. Att Lars H begått gärningen i hastigt mod och under starkt inflytande av droger borde enligt tingsrätten vid en samlad bedömning inte föranleda att gärningen bedömdes som mindre allvarlig än mord. Med hänsyn främst till Lars H:s ungdom – han var 22 år när brottet begicks – bestämdes påföljden till fängelse i tio år.

Hovrätten dömde Lars H för dråp till fängelse sju år. Enligt hovrättens bedömning fanns det inget som motsade att Roger A hade uttalat sig eller betett sig på ett sätt som Lars H kunde ha uppfattat som provokativt. Vidare uttalade hovrätten att det inte kunde uteslutas att händelseförloppet utspelats inom en mycket kort tidrymd. Med hänsyn främst till det anförda fann hovrätten att gärningen inte borde bedömas som svårare än dråp.

Högsta domstolen fastställde hovrättens domslut. I rubriceringsfrågan anförde Högsta domstolen att frågan huruvida ett brott



är att bedöma som mord eller dråp ska avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter vid gärningen, däribland vad som föranlett den, samt att det är åklagaren som har att styrka de omständigheter som är av betydelse för bedömningen och att ovisshet i relevanta hänseenden leder till att det för den tilltalade lindrigaste alternativet ska tillämpas. Domstolen uttalade vidare följande.

Annat framgår ej av utredningen än att Lars H och Roger A hade tillbragt förnatten tillsammans och därvid varit vänner, att de var påverkade av narkotika och sprit som de åtminstone delvis intagit gemensamt, att de på eller invid Postgatan började gräla samt att Lars H till följd av alkohol- och narkotikaberusning eller av annan, okänd anledning greps av besinningslöst raseri och i detta sinnestillstånd dödade Roger A. Intet motsäger att dödsmisshandeln utspelades under mycket kort tid, och det kan trots det stora antalet knivstick inte sägas att den kännetecknas av vad som under förarbetena till brottsbalken betecknades som grymhet.

På grund av vad sålunda anförts är gärningen som hovrätten funnit att bedöma som dråp.

#### NJA 1989 s. 97

Benjamin A berövade sin hustru, Linda A, livet genom att tilldela henne ett trettiotal knivhugg i bland annat halsen. Linda A hade ansökt om äktenskapsskillnad och makarna tvistade om vårdnaden om deras gemensamma dotter.

Tingsrätten dömde Benjamin A för mord till fängelse tio år. I rubriceringsfrågan uttalade tingsrätten att en omständighet som talade för att gärningen borde rubriceras som dråp var att Benjamin A fick anses ha handlat i hastigt mod. Däremot ansågs inte Linda A:s yttranden eller beteende i övrigt kunna inverka i mildrande riktning vid bedömning av gärningen. Tingsrätten ansåg dock att det i viss mån kunde beaktas att Benjamin A begått gärningen under inflytande av en psykisk abnormitet som inte var av så djupgående natur att den kunde anses jämställd med sinnessjukdom. Enligt tingsrättens bedömning talade främst det förhållandet att Benjamin A, med utnyttjande av sina överlägsna kroppskrafter och hustruns skyddslösa ställning, hänsynslöst tillfogat Linda A ett stort antal knivstick som orsakat henne svårt lidande och att han därigenom visat en grymhet som varit ägnad att inge henne allvarlig dödsångest, för att brottet inte var att anse som mindre grovt. Med beaktande av de angivna omständigheterna fann tingsrätten att gärningen, trots att Benjamin A förövat den under kort tid och under inflytande av psykisk abnormitet, inte kunde

anses som mindre grov. De omständigheter som ansetts kunna inverka i något mildrande riktning medförde dock att påföljden kunde stanna vid fängelse tio år.

Hovrätten fann att den omständigheten att Benjamin A handlat i hastigt mod talade starkt för att bedöma brottet som mindre grovt. Benjamin A hade visserligen tillfogat Linda A ett stort antal knivhugg på ett sätt som kunde synas vittna om särskild grymhet, men av den rättspsykiatriska undersökningen framgick att Benjamin A uppvisade en omogen personlighet och att hans förmåga till integration försämrades vid yttre påfrestningar eller i situationer där han kände sig i underläge. Det var därför enligt hovrättens bedömning ovisst om det stora antalet knivhugg var ett uttryck för grymhet. Hovrätten fann med beaktande av samtliga omständigheter att brottet skulle bedömas som dråp. Vid straffmätningen beaktades Benjamin A:s psykiska abnormitet. Straffet bestämdes till fängelse sex år. Två ledamöter var skiljaktiga och ville fastställa tingsrättens dom.

Högsta domstolen uttalade bl.a. att utredningen angående de skador som hustrun tillfogats – mer än 30 stick- och skärsår fördelade över nästan hela kroppen – liksom fynden från brottsplatsen gav belägg för att händelseförloppet inte varit helt kortvarigt, att Linda A försökt värja sig mot angreppen, att hon befunnit sig i en mycket skyddslös situation samt att hon genom Benjamin A:s handlande på ett hänsynslöst sätt utsatts för dödsångest och andra svåra lidanden. Dessa omständigheter i förening med Linda A:s ställning som närstående talade enligt Högsta domstolen med betydande styrka för att brottet skulle bedömas som mord. För ett annat ställningstagande talade enligt domstolen främst att Benjamin A fick anses ha handlat i hastigt mod samt att hans psykiska särdrag sannolikt inte saknat betydelse för händelseförloppet. Vid en sammanfattande bedömning var dessa omständigheter enligt domstolens mening dock inte tillräckliga för att brottet skulle anses som mindre grovt. Benjamin A dömdes därför för mord. Högsta domstolen ansåg inte att det fanns skäl att frångå tingsrättens straffmätning och bestämde därför straffet till fängelse tio år.

#### **NJA 1994 s. 310**

Antonio S da S dödade sin sambo Berit H i deras gemensamma hem genom att strypa henne med sina händer. Enligt Antonio S da S var motivet för gärningen att Berit H varit otrogen med ett flertal män.

Tingsrätten ansåg att det måste hållas för visst att Berit H, som befunnit sig i en utsatt och i det närmaste skyddslös situation, genom Antonio S da S handlande på ett hänsynslöst sätt utsatts för dödsångest och andra svåra lidanden. Dessa omständigheter i förening med det förhållandet att Berit H var närstående till Antonio S da S talade enligt tingsrätten med styrka och avsevärd tyngd för att brottet skulle bedömas som mord. De omständigheter som kunde anföras till stöd för att anse brottet som mindre grovt var enligt tingsrättens bedömning inte tillräckliga för att göra en annan bedömning. Trots den grymhet som Antonio S da S visat och det lidande som Berit H utsatts för, ansåg tingsrätten att främst det förhållandet att brottet begåtts under påverkan av en psykisk störning talade för att påföljden kunde bestämmas till ett tidsbestämt straff. Påföljden bestämdes därför till fängelse tio år.

Hovrätten rubricerade gärningen som dråp och bestämde påföljden till fängelse åtta år. I rubriceringsfrågan uttalade hovrätten bl.a. att brottet begåtts i hastigt mod, att Antonio S da S på grund av svartsjuka ”inte varit sig själv” när han begick gärningen, att händelseförloppet måste betecknas som kortvarigt och att gärningen inte kunde sägas kännetecknas av sådan synnerlig grymhet som gör att den inte kunde anses som mindre grov. Vid en samlad bedömning fann hovrätten att gärningen – trots Berit H:s ställning som närstående – borde bedömas som dråp. Vid straffmätningen beaktades det men som det fick anses innebära för Antonio S da S att han utvisades från riket. Två ledamöter var skiljaktiga och ville rubricera gärningen som mord.

Högsta domstolen anförde att även om Berit H känt mycket stor smärta och upplevt stark ångest kunde inte Antonio S da S genom sitt handlingssätt anses ha visat en sådan synnerlig grymhet som förarbetena till 3 kap. 1 och 2 §§ BrB talar om. Berit H befann sig emellertid i en utsatt och skyddslös situation. Detta, liksom det förhållandet att Berit H var närstående, talade enligt Högsta domstolen för att gärningen skulle rubriceras som mord. Övriga omständigheter ansågs inte föranleda att brottet skulle anses som mindre grovt. Antonio S da S dömdes därför för mord. Högsta domstolen ansåg att det saknades skäl att frångå tingsrättens straffmätning, varför påföljden bestämdes till fängelse tio år.

**NJA 1995 s. 464**

Miitri L (19 år) dödade Peter K med 64 knivhugg/stick i bröstet, ansiktet, huvudet och ryggen. Vid tidpunkten för gärningen var Miitri L påverkad av alkohol och narkotika. Även Peter K var berusad. Enligt uppgift från Miitri L föregicks gärningen av att den för honom okände Peter K gjort ett homosexuellt närmande mot honom. Närmandet bestod i att Peter K tog ett kraftigt tag om Miitri L:s nacke med båda händerna och drog ned Miitri L i riktning mot sitt mellangärde samtidigt som han föreslagit Miitri L sexuellt umgänge.

Tingsrätten fann vid en samlad bedömning att gärningen var att betrakta som dråp och dömde Miitri L till fängelse åtta år (innefattande även en tidigare utdömd skyddstillsyn, för bl.a. grov misshandel, som undanröjdes). Vad gäller rubriceringen uttalade tingsrätten bl.a. att gärningen åtminstone inledningsvis hade utlösts av den provokation som Peter K:s närmanden mot Miitri L innebar. Det förhållandet att Miitri L utdelat ett mycket stort antal knivhugg mot Peter K var enligt tingsrättens bedömning inte i och för sig tillräckligt för att i den givna situationen kvalificera gärningen som mord. Det var inte heller visat att Miitri L hade huggit mot Peter K sedan denne hamnat liggande på marken eller att Miitri L:s handlande influerats av dennes uttalat negativa inställning till homosexuella. Sammantaget fann tingsrätten att gärningen skulle bedömas som dråp. Vid bestämmande av fängelsestraffets längd beaktade tingsrätten å ena sidan Miitri L:s ungdom och det förhållandet att brottet föranletts av Peter K:s grovt kränkande beteende, å andra sidan att Miitri L visat särskild hänsynslöshet och råhet.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom och uttalade bl.a. att det av utredningen inte gått att dra några bestämda slutsatser om hur Peter K i sitt höggradigt alkoholpåverkade tillstånd upplevt det våld han utsatts för, att huggen antagligen utdelats under ett mycket kort tidsförlopp, att döden inträtt snabbt, att det inte visats att Miitri L utdelat hugg mot Peter K efter det att denne fallit till marken och att den omständigheten att Miitri L utdelat ett mycket stort antal knivhugg inte ensamt kunde kvalificera gärningen som mord. En nämndeman var skiljaktig och ansåg att gärningen vid en samlad bedömning var att anse som mord och att påföljden skulle bestämmas till fängelse tio år.

Högsta domstolens majoritet (tre justitieråd) fastställde hovrättens domslut och uttalade bland annat följande.

Fastän det således inte längre är utslagsgivande för brottsrubriceringen om ett uppsåtligt dödande sker i hastigt mod eller ej måste detta förhållande tillmätas betydelse vid den helhetsbedömning som numera skall göras. Detta belyses av Högsta domstolens praxis från tiden efter brottsbalkens ikraftträdande, enligt vilken domstolen lagt vikt vid om gärningen utförts under inflytande av en plötslig, stark affekt och dessutom beaktat om affekttillståndet har kunnat förklaras av någon form av provokation eller annan liknande omständighet.

Efter genomgång av praxis fortsatte Högsta domstolen enligt följande.

Som domstolarna har funnit måste de uppgifter som Miitri L har lämnat i fråga om händelseförloppet i allt väsentligt godtas. En utgångspunkt för bedömningen är att Miitri L och Peter K båda var starkt berusade – Miitri L förutom av alkohol även av amfetamin – och att Peter K när de gjorde sällskap under natten tog ett kraftigt grepp runt huvudet på Miitri L och drog ned honom mot sitt mellangärde samtidigt som han uppmanade Miitri L till en homosexuell handling. Riksåklagaren har också godtagit att det var detta beteende från Peter K:s sida som utlöste våldet.

Miitri L får i enlighet härmed anses ha blivit utsatt för en förhållandevis kraftig provokation. Utredningen ger inte stöd för annat än att Peter K:s närmande försatt Miitri L, som endast var 19 år gammal, i ett tillstånd av okontrollerat ursinne och att den därpå följande dödsmisshandeln i sin helhet förövats medan Miitri L alltså var i stark affekt framkallad genom Peter K:s beteende. Trots det mycket höga antalet knivhugg och knivstick som Miitri L tilldelade Peter K kan det med hänsyn till Miitri L:s uppgifter inte heller anses utrett annat än att händelseförloppet varade under helt kort tid, kanske endast ett par minuter. Nu angivna förhållanden medför att gärningen, i enlighet med den praxis som har utvecklats på området, till sin typ utgör dråp snarare än mord. Även om främst den synnerligen omfattande misshandeln kan ge anledning till viss tvekan i rubriceringsfrågan bör gärningen vid en samlad bedömning betecknas som dråp.

Högsta domstolen fann inte skäl att frångå de lägre instansernas straffmätning.

Högsta domstolens minoritet (två justitieråd) ansåg att den provokation som Miitri L blivit utsatt för inte kunde anses vara av allvarligare art och anförde följande.

Miitri L har utsatt Peter K för en omfattande och synnerligen allvarlig misshandel trots att denne till följd av sin kraftiga berusning får antas ha varit i det närmaste försvarslös. Även i betraktande av att Miitri L av allt att döma handlat i stark affekt har dödsmisshandeln karakteriserats av en sådan utpräglad hänsynslöshet att gärningen vid en samlad bedömning inte kan anses som mindre grov. Miitri L skall följaktligen dömas för mord.

Med denna utgångspunkt bör straffet skärpas.

På grund av det anförda ändrar vi på det sättet hovrättens dom att Miitri L jämlikt 3 kap. 1 § brottsbalken döms för mord och att straffet bestäms till fängelse nio år.

#### **NJA 1996 s. 509**

Pierre L (16 år) berövade Patric N livet genom att tilldela honom ett knivhugg i bröstet. Vid tidpunkten för dådet bar Pierre L hakkors och andra nazistsymboler. Han var påverkad av alkohol. Gärningen föregicks av en diskussion mellan Pierre L och dennes kamrater om att skrämja eller prygla Patric N, för att denne ”var neger”. Enligt åklagarens gärningsbeskrivning var omständigheterna – brutaliteten i dådet, det faktum att Patric N var ensam, försvarslös och oförberedd samt i synnerhet att Patric N dödats för sin hudfärgs skull – försvårande och gjorde att brottet måste bedömas som mord och inte dråp.

Tingsrätten dömde Pierre L för mord och anförde bl.a. följande.

Pierre L har utan någon som helst provokation från Patric N angripit denne. Patric N har vid angreppet varit ensam, oförberedd och försvarslös. Angreppet har varit brutalt. Motivet för övergreppet har varit att kränka Patric N på grund av dennes hudfärg. Omständigheterna kring gärningen är sådana att denna måste bedömas som mord.

Tingsrätten fann vidare att brottets straffvärde var så högt att det, trots Pierre L:s unga ålder, förelåg synnerliga skäl att döma honom till fängelse. Vid en avvägning mellan brottets straffvärde och Pierre L:s ungdom bestämdes fängelsestraffets längd till sex år.

Hovrätten fann att det av utredningen inte gick att dra någon särskild slutsats om Pierre L:s uppsåt när han riktade knivhugget mot Patric N, men att han däremot måste ha insett att hans handlande var livsfarligt, och dömde honom för grov misshandel och vållande till annans död till vård inom socialtjänsten.

Högsta domstolen fann att Pierre L inte kunde undgå ansvar för uppsåtligt dödande. Då det inte ansågs föreligga några sådana omständigheter som föranledde att brottet skulle bedömas som mindre grovt rubricerade Högsta domstolen gärningen som mord. Vid bedömningen av gärningens straffvärde anförde Högsta domstolen följande.

Redan av Pierre L:s egna uppgifter framgår att han i vart fall kort innan han hann ifatt Patric N såg att Patric N var svart. Mot bakgrund av den rasistiska inställning som Pierre L åtminstone vid den tiden hade får det hållas för visst att ett motiv för gärningen varit att kränka Patric N

på grund av hans hudfärg eller ursprung. Detta förhållande utgör i och för sig en sådan försvärande omständighet som enligt 29 kap. 2 § 7 brottsbalken skall beaktas vid bestämningen av straffet.

När det gällde valet av påföljd och straffmätning konstaterade Högsta domstolen att brottets straffvärde var mycket högt och att påföljden för en vuxen gärningsman skulle ha varit fängelse på livstid. Högsta domstolen fann liksom tingsrätten att det förelåg synnerliga skäl att trots Pierre L:s ungdom bestämma påföljden till fängelse. Med hänsyn bl.a. till att Pierre L vid tiden för gärningen inte var äldre än nyss fyllda 16 år bestämdes fängelsestraffets längd till fyra år.

#### **NJA 1999 s. 531**

Kjell J gjorde nattetid knivbeväpnat inbrott i Lennart O:s och Gullie J:s villafastighet. Han blev upptäckt av fastighetsägarna och flydde, men återvände till garageuppfarten för att få med sig sin moped och utdelade då ett tiotal knivhugg/stick mot Lennart O som avled till följd av skadorna. Kjell J var påverkad av alkohol.

Tingsrätten dömde Kjell J för mord till fängelse på livstid. I rubriceringsfrågan anförde tingsrätten bl.a. att de omständigheterna att Kjell J i avsikt att stjäla olovligen tagit sig in i en bostad där de boende låg och sov, att han vid två tillfällen i avsikt att skrämma Lennart O tagit fram den kniv han haft på sig, att han inte tvekat att använda kniven mot Lennart O som var mycket mindre och äldre än han själv samt att han inte ens sedan han tappat kniven besinnat sig utan åter tagit kniven som tillhygge och utdelat stick som träffat Lennart O, gjorde att gärningen inte kunde bedömas som mindre grov. Brottet rubricerades därför som mord. Som stöd för att bestämma påföljden till fängelse på livstid anförde tingsrätten, utöver ovanstående omständigheter, att Kjell J berövade Lennart O livet i dennes eget hem när han försökte undkomma ansvar för stölden samt att sättet att döda Lennart O var hänsynslöst och besinningslöst.

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut och anförde bl.a. att Kjell J hade använt ett kraftigt våld som präglats av hänsynslöshet samt att Lennart O hade befunnit sig i ett utsatt läge och inte kunnat värja sig mot våldet. Två av hovrättens ledamöter var skiljaktiga och ville bestämma påföljden till fängelse tio år.

Högsta domstolen fastställde hovrättens domslut. Domstolens majoritet (tre justitieråd) anförde i sina domskäl bland annat följande.

Enligt 3 kap. 1 § brottsbalken är påföljden för mord fängelse i tio år eller på livstid. Av bestämmelsen framgår inte vad som skall vara den normala påföljden för detta brott, utan valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff måste grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje särskilt fall (jfr Holmqvist m.fl., Brottsbalken, En kommentar, s. 3:19).

Det förhållandet att mordet begåtts i samband med ett inbrott nattetid i en bostad utgör en för Kjell J starkt graverande omständighet. Därtill kommer att brottet var helt provocerat såtillvida att Lennart O – vilken vid tillfället var obehärdad och helt ur stånd att värja sig mot angrepp med kniv – enbart sökte skydda sin och sin sambos egendom och möjligen också underlätta ett gripande av den person som i brottslig avsikt trängt in i deras bostad.

Kjell J har gjort gällande att han handlat i panik och att detta bör påverka synen på hans handlande. I detta hänseende bör de faktiska omständigheterna, så som dessa fastställts av hovrätten, läggas till grund för bedömningen. Av hovrättens domskäl framgår att Lennart O, strax innan han bragtes om livet, stod på husets garageuppfart vid Kjell J:s moped och att Kjell J då befann sig ett stycke längre bort och var mycket upprörd. Hovrätten konstaterar att Kjell J härefter måste ha sprungit fram till Lennart O för att få tag i mopeden, varvid den konfrontation inträffade som ledde till Lennart O:s död. Händelseförloppet visar således att det inte varit fråga om en plötsligt uppkommen paniksituation i vilken Kjell J haft svårt att besinna sig och sett användandet av kniven mot Lennart O som den enda möjligheten att själv undkomma. Tvärtom var det Kjell J som, i stället för att springande ta sig från platsen, valde att ge sig in i närkamp med Lennart O i syfte att komma åt sin moped och bege sig bort med den.

Av betydelse är slutligen det sätt på vilket Lennart O dödats. Av det rättsmedicinska utlåtande som åberopats i målet framgår att Lennart O:s kropp företett ett stort antal stick- och skärskador bl.a. på bröstet, på ryggen, på bålens vänstra sida, på vänstra armen och i bakhuvudet. Även om angreppet med kniv kan antas ha varit relativt kortvarigt, visar de iakttagelser som gjorts på Lennart O:s kropp att detta angrepp utförts med stor brutalitet och innefattat ett stort antal hugg eller stick riktade mot flera olika delar av kroppen. En samlad bedömning av dessa olika omständigheter leder till att påföljden, som hovrätten och tingsrätten funnit, bör bestämmas till fängelse på livstid.

Två justitieråd var skiljaktiga. De anförde inledningsvis att när en tjuv i samband med inbrott dödar någon som försöker avstyra inbrottet eller återta det stulna, får omständigheterna anses vara sådana att gärningen – även om den varit oplanerad eller eljest mindre grov – regelmässigt ska rubriceras som mord. Vid valet mellan fängelse på livstid och ett tidsbestämt straff borde det beaktas att inbrottsmomentet vägs in redan vid brottsrubriceringen. Utgångspunkten borde enligt minoriteten vara att livstidspåföljden



förbehålls de kvalificerade mordena, såsom mord som planerats, utförts med särskild grymhet, skördat mer än ett offer eller som annars innefattat moment som gör att de framstår som särskilt grova. De menade att gärningen vid en samlad bedömning inte kunde anses innefatta en sådan särskild grymhet eller sådana andra kvalificerande moment att den förskyllde livstids fängelse. Påföljden borde därför bestämmas till fängelse tio år.

#### NJA 2002 s. 116

Joseph S berövade sin hustru Hindiyeh S livet genom att med kraft tilldela henne två knivstick.

Tingsrätten dömde Joseph S för mord till fängelse tio år. I domskälen konstaterade tingsrätten att Joseph S under en lång tid levt under stark press med uppslitande gräl (med hustrun) och stor arbetsbörda, att Joseph S uppenbarligen var utmattad och ur balans samt att ett rättspsykiatriskt utlåtande talade för att Joseph S befunnit sig i ett psykiskt undantagstillstånd. Dessa omständigheter kunde möjligen enligt tingsrätten tala i mildrande riktning. Överfallet hade dock varit oprovocerat, dödandet hade skett på ett brutalt sätt och Hindiyeh S hade varit helt hjälplös. Detta, sammantaget med att gärningen förövats mot en närstående, medförde enligt tingsrättens bedömning att gärningen inte kunde bedömas som mindre grov.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom och bedömde gärningen som dråp samt bestämde påföljden till fängelse åtta år. Hovrätten anförde som försvarande omständigheter att gärningen riktat sig mot en nära anhörig, att det varit fråga om ett oprovocerat överfall, att Hindiyeh S varit helt hjälplös samt att Joseph S även vid tidigare tillfällen utövat våld mot henne. För att brottet skulle bedömas som mindre grovt talade enligt hovrätten att det såvitt framkommit inte föregåtts av någon planering och att något utrymme för dödsångest därför knappast hade funnits. Även det förhållandet att Joseph S vid gärningstillfället led av en psykisk störning, vilket främst beaktades vid bedömningen av brottets straffvärde, borde enligt hovrättens bedömning ha viss betydelse för brottets rubricering. Vid en samlad bedömning fann hovrätten att gärningen var att bedöma som dråp. Vid straffmätningen beaktades Joseph S:s psykiska tillstånd vid gärningen. Två ledamöter var skiljaktiga och fastställde tingsrättens dom.

Högsta domstolen ändrade hovrättens dom och dömde Joseph S för mord till fängelse tio år. I sina domskäl uttalade Högsta domstolen bl.a. följande.

När det gäller Joseph S:s gärning finns det som tingsrätten och hovrätten angett omständigheter som talar både för och emot att brottet skall anses som mindre grovt. Till de förra hör främst att han levde under stark press på grund av misshälligheter i äktenskapet med Hindiyeh S, att han vid gärningstillfället var utmattad och ur balans och enligt den rättspsykiatriska utredningen då uppvisade en aladaptiv stressreaktion, som närmast motsvarade en djup reaktiv kris, samt att knivhuggen skedde hastigt och utan planering. För att brottet inte skall anses som mindre grovt talar å andra sidan att Joseph S handlade utan provokation samt att Hindiyeh S var helt skyddslös och att hon var närstående till honom. En samlad bedömning leder till slutsatsen att de omständigheter som talar i mildrande riktning inte har den styrka att de bör föranleda att brottet bör bedömas som mindre grovt. Joseph S skall alltså dömas för mord. Påföljden bör då bli det av tingsrätten bestämda straffet.

#### NJA 2007 s. 194

Fatmir A berövade sin sovande sambo Jenny J livet genom att tilldela henne ett kraftigt knivhugg i ryggen, varvid hon hamnade på rygg på golvet, samt därefter ta ett strypgrepp om hennes hals. Bakgrunden till dådet var att Fatmir A, sedan han funnit bilder med sexuell anspelning i Jenny J:s mobiltelefon, misstänkte att Jenny J var otrogen mot honom.

Tingsrätten dömde Fatmir A för mord till fängelse på livstid. I påföljdsfrågan konstaterade tingsrätten att Fatmir A hade gett sig på en sovande närstående ung kvinna, mor till hans två yngsta barn, i parets gemensamma hem i nära anslutning till de rum i vilka fyra små barn låg och sov, att han med en stor kniv hade åstadkommit ett kraftigt hugg som varit den direkta orsaken till döden samt att den efterföljande strypningen hade förstärkt intrycket av ett ytterst våldsamt och hänsynslöst handlings sätt. Påföljden borde därför enligt tingsrättens bedömning bestämmas till fängelse på livstid.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att påföljden bestämdes till fängelse tio år. I domskälen anförde hovrätten att annat inte hade framkommit än att händelseförloppet varit relativt snabbt och att Jenny J sannolikt inte hann uppfatta vad som skulle inträffa samt att Fatmir A vid tidpunkten för brottet befann sig i en psykisk kris som sannolikt inte saknat betydelse för händelseförloppet. Hovrätten fann vid övervägande av samtliga omständig-

heter att brottet inte kunde anses präglad av sådan särskild hänsynslöshet att påföljden borde bestämmas till fängelse på livstid.

Hovrättens domslut fastställdes av Högsta domstolen. Såvitt avser valet mellan fängelse i tio år eller på livstid anförde Högsta domstolen följande.

Vad HD uttalade i NJA 1985 s. 510 beträffande straffmätningen för mord får anses innebära att påföljden inte i regel bör vara fängelse på livstid utan att en friare bedömning bör göras vid valet av påföljd. I NJA 1999 s. 531 anförde domstolen att det av straffbestämmelsen i 3 kap. 1 § BrB inte framgår vad som skall vara den normala påföljden för mord utan att valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff måste grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje särskilt fall.

Såvitt kan utläsas av tillgänglig statistik har antalet morddomar varit relativt konstant under den senaste femtonårsperioden. En skillnad, om man jämför morddomar under åren i början av 1990-talet med sådana domar under åren 2002–2004, är att antalet livstidsstraff från att ha varit lägre än antalet tidsbestämda straff numera har blivit högre (jfr prop. 2005/06:35 s. 13). Detta gäller enligt uppgifter från Brottsförbyggande rådet i än högre grad beträffande mord på närstående.

Det kan vidare anmärkas att det inte bara har varit en utveckling mot en större andel morddomar med livstidsstraff utan också en skärpning av den påföljd som i realiteten följer av ett sådant straff. Regelmässigt har livstidsstraff genom beslut av regeringen om nåd omvandlats så att straffet tidsbestäms. Från mitten av 1960-talet, då BrB trädde i kraft, fram till och med år 1993 tidsbestämdes livstidsstraff (som i det klart dominerande antalet fall måste ha avsett mord) genom nåd till 12–16 års fängelse. Från och med år 1994 har regeringen, med något undantag, i stället bestämt fängelsestraff på 18–25 år. Det betyder att den förutsebara konsekvensen av att ett livstidsstraff utdöms idag generellt sett är en annan än vad den var under den tidigare perioden. (Se SOU 2002:26 s. 202 f. och Regeringskansliets statistik för nådeärenden på <http://www.regeringen.se/sb/d/2296/a/12694> i uppdatering den 3 januari 2007.)

Med hänsyn till det anförda och till att mord avser fall av uppsåtligt dödande som inte rubriceras som dråp därför att de inte är mindre grova brott bör vid straffmätningen för mord livstidsstraffet förbehållas de allvarligaste fallen.

Enbart det att mordet i det nu aktuella fallet begåtts med kniv mot en skyddslös närstående i hennes hem motiverar inte att straffet skall bli fängelse på livstid. Inte heller en samlad bedömning av alla omständigheterna i målet ger anledning till att döma till livstidsstraff. Hovrättens domslut skall därför fastställas.

## Rättsfall från hovrätterna

### RH 1986:12

I samband med ett bostadsinbrott berövade Rolf E fastighetsägaren Yvonne A livet genom att slå ett flertal slag mot huvudet och halsen på henne med ett avsågat hagelgevär. Flertalet slag utdelades sedan Yvonne A fallit omkull på golvet. Slagen, som utdelades med gevärets metalldel, hade sådan kraft att geväret bröts i två delar.

Tingsrätten dömde Rolf E för mord till fängelse tio år. Såvitt gäller rubriceringsfrågan anförde tingsrätten att brottet inte kunde anses som mindre grovt, då gärningen begåtts på ett brutalt sätt i Yvonne A:s bostad till vilken Rolf E olovligen berett sig tillträde.

Hovrätten ändrade påföljden till fängelse på livstid. Enligt hovrättens bedömning fanns det inte några omständigheter som kunde medföra att brottet var att anse som mindre grovt. Hovrätten anförde vidare att de omständigheter under vilka brottet begåtts – främst den grymhet som Rolf E visat, i förening med att gärningen skett i samband med att han överraskats av Yvonne A vid inbrott i hennes bostad – var sådana att påföljden borde bestämmas till fängelse på livstid.

Rolf E överklagade hovrättens dom till Högsta domstolen, som beslutade att inte meddela prövningstillstånd.

### RH 1990:125

Maurice C berövade sin hustru, Therese C, livet genom att dels slå henne i huvudet och på kroppen med en hammare, dels sticka henne i ansiktet, på halsen, i hjärtrakten och på kroppen i övrigt med en skruvmejsel. Upprinnelsen till gärningen var att Maurice C fattat misstankar om att Therese C varit otrogen mot honom, vilket Therese C enligt uppgift från Maurice C bekräftat sedan han påbörjat misshandeln av henne.

Tingsrätten dömde Maurice C för mord till fängelse tio år och förordnade att han skulle utvisas ur riket med förbud att återvända inom tio år. Tingsrätten anförde att händelseförloppet inte varit helt kortvarigt, att Therese C i en utsatt och helt underlägsen belägenhet på alla sätt försökt freda sig mot angreppen, att hon under dessa omständigheter måste ha försatts i en situation som varit ägnad att inge henne svår dödsångest, att hon bragts om livet med kraftigt övervåld, samt att Maurice C visat hänsynslös likgiltighet för vad hans handlande kunnat innebära för parets tre barn i rummet intill. Mot bakgrund härav fann tingsrätten att brottet, trots att

Maurice C fick anses ha handlat i hastigt mod och begått brottet under inflytande av själslig abnormitet som inte var av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, inte var att anse som mindre grovt. Med hänsyn till Maurice C:s sinnessällstånd vid brottet och det förhållandet att han även utvisades ur Sverige bestämde tingsrätten påföljden till fängelse tio år.

Maurice C överklagade till hovrätten, varvid han bl.a. invände att en gärning som innebär att en äkta man berövar sin otrogna hustru livet inte betraktas som särskilt allvarlig i hans hemland Libanon, och att det vid brottsrubricering och straffmätning borde tas rimlig hänsyn till detta. Hovrätten fann inte anledning att frångå den bedömning som tingsrätten gjort i fråga om brottsrubriceringen och anförde vidare att någon annan påföljd än ett fängelsestraff inte kunde komma i fråga för Maurice C:s vidkommande. De omständigheter som Maurice C anförde som förmildrande var enligt hovrättens mening, oavsett vad libanesisk rätt kan antas innehålla om gärningar av ifrågavarande slag, inte tillräckliga för att gå under straffminimum för mord.

#### **RH 1998:55**

Reijo R berövade L livet genom att tilldela honom kraftiga slag i skallens nackregion med en köksstol.

Tingsrätten dömde Reijo R för mord till fängelse på livstid. I rubriceringsfrågan anförde tingsrätten att gärningen, med beaktande av att det rört sig om flera kraftiga slag och då det fick anses utslutet att L provocerat Reijo R på annat sätt än att ha nekat honom sprit och eventuellt pengar, inte kunde bedömas som mindre allvarlig. Tingsrätten anförde vidare att Reijo R uppvisat särskild grymhet, att gärningen begåtts mot en sjuk och kraftlös person som inte haft möjlighet att försvara sig i dennes hem, samt att Reijo R inte varit utsatt för någon psykisk stress eller provokation. Med hänsyn till dessa omständigheter fann tingsrätten att det inte fanns skäl att frångå normalpåföljden för mord, livstids fängelse.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att påföljden bestämdes till fängelse tio år. Hovrätten konstaterade att gärningen innefattat ett mycket kraftigt, såvitt framkommit helt oprovocerat, våld mot en liggande svårt berusad och i det närmaste försvarslös person i dennes hem samt att brottet därför inte kunde bedömas som mindre grovt. När det gäller straffmätningen hänvisade hovrätten bl.a. till rättsfallet NJA 1985 s. 510 och anförde följande.

Med hänsyn till vad som nu sagts framstår ett livstidsstraff som den påföljd som bör väljas för mord när omständigheterna är försvårade, såsom när brottet föregåtts av noggrann planering eller skett inom ramen för organiserad brottslighet eller präglats av särskild hänsynslöshet och råhet avsedd att tillfoga offret svårt lidande. I annat fall bör ett tidsbegränsat straff fastställas. Utredningen ger vid handen att Reijo R i ett tillstånd av påtaglig alkoholberusning, visserligen använt ett kraftigt övervåld mot ett skyddslöst offer, men att händelseförloppet – från det att slagen utdelades till dess att offret förlorade medvetandet – med hänsyn till skadebilden rimligen måste ha gått tämligen snabbt, vilket också bekräftas av vad ett sakkunnigt vittne (rättsläkare) uppgett. Utredningen ger inte stöd för annat än att gärningen begåtts i hastigt mod och under inflytande av en våldsam aggression vars orsaker ej kunnat klarläggas. Vid avvägning av nu anförda omständigheter finner hovrätten att brottet inte kan anses präglat av ett så avsevärt mått av hänsynslöshet att påföljden bör bestämmas till fängelse på livstid. Övervägande skäl talar i stället för en tidsbestämd påföljd.

#### RH 2003:64

KN berövade sin före detta hustru DN livet genom att skjuta henne i halsen och huvudet med ett hagelgevär.

Tingsrätten dömde KN för mord till fängelse tio år. I påföljdsfrågan anförde tingsrätten bl.a. följande.

Påföljden för mord skall bestämmas till fängelse tio år eller på livstid. Vad som talar för att välja fängelse på livstid är – som åklagaren framhållit – att KN visat stor beslutsamhet att genomföra sitt beslut sedan han bestämt sig för att ta livet av DN. Han har använt ett mycket grovt våld genom att använda ett hagelgevär, avlossa detta på kort avstånd och sikta mot huvudet. DN måste enligt tingsrättens bedömning dessutom ha insett att han stod i begrepp att döda henne. Omständigheterna är nämligen sådana att det framgår att hon var på flykt genom lägenheten. Hon måste mot denna bakgrund ha känt en stark dödsångest. KN har därefter skjutit henne snett bakifrån.

KN är över åttio år gammal. Mot denna bakgrund och då döds-skjutningen inte föregåtts av någon längre planering anser tingsrätten att påföljden ändå bör kunna stanna vid fängelse i tio år. I samma riktning talar att KN, såsom han upplevt det, uppfattat att han utsatts för en allvarlig kränkning av DN och därför befunnit sig i en sinnesstämning som gjort det svårt för honom att besinna sig.

Påföljden bör alltså bestämmas till fängelse i tio år.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att påföljden bestämdes till fängelse sju år. Vid bedömningen av hur brottet skulle rubriceras anförde hovrätten bl.a. följande.

Av KN:s berättelse framgår vidare att DN, som varit kraftigt alkoholpåverkad, efter det att hon väckt honom gjort uttalanden som KN uppfattat som mycket provocerande. KN har därefter hämtat sitt hagelgevär, laddat det och på kort avstånd skjutit DN med ett skott snett bakifrån. KN har således, efter det att han upplevt att han blivit utsatt för en allvarlig kränkning, handlat oöverlagt och i hastigt mod. Händelseförloppet har varit mycket kortvarigt och utredningen ger inte belägg för att DN hunnit uppfatta vad som skulle inträffa innan det direkt dödande skottet avlossades. De angivna omständigheterna talar med styrka för att brottet bör anses som mindre grovt. Å andra sidan har DN, på samma sätt som flertalet mordoffer, befunnit sig i en skyddslös situation. Detta, liksom det förhållandet att hon och KN var närstående, talar för att brottet skall bedömas som mord. Hovrätten har uppfattat Högsta domstolens praxis på det sättet att när fråga är om uppsåtligt dödande av närstående saknas i stort sett utrymme för att bedöma ett sådant brott som dråp (jfr NJA 1989 s. 97, NJA 1994 s. 310 och NJA 2002 s. 116). Mot bakgrund härav finner hovrätten, liksom tingsrätten, att brottet bör bedömas som mord.

Efter att ha redogjort för rättspraxis i fråga om valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff anförde hovrätten följande.

Vid en sammanvägning av omständigheterna i förevarande fall anser hovrätten att det vid bedömningen av straffvärdet saknas tillräckliga skäl att frånga ett tidsbestämt straff. Straffvärdet av brottet motsvarar således enligt hovrättens bedömning fängelse tio år. Vid straffmätningen skall enligt 29 kap. 5 § första stycket 6 brottsbalken i mildrande riktning beaktas KN:s höga ålder, 81 år. Med hänsyn härtill föreligger enligt hovrättens mening särskilda skäl att döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

Påföljden bör bestämmas till fängelse sju år.

#### **RH 2004:71**

MR berövade KA livet genom att skjuta honom i bröstet med ett kulgevär. Tidigare under dagen hade MR tillsammans med en kamrat tillgripit en bil samt ett stort antal vapen och en betydande mängd ammunition. MR och kamraten jagades av polis och uppsökte KA:s fastighet i syfte att tillgripa en ny flyktbil. Sedan KA kommit ut från fastigheten försökte MR och kamraten genom vapenhot tvinga sig KA:s bilnycklar. KA tog tag i MR:s vapen och när kamp uppstod om vapnet avlossade MR ett skott mot KA.

Tingsrätten dömde MR för bl.a. mord till fängelse på livstid. I rubriceringsfrågan anförde tingsrätten bl.a. att förfarandet hade varit brutalt och hänsynslöst, att KA måste ha känt dödsskräck samt att MR haft tid att besinna sig och avbryta sitt förehavande. Tingsrättens konstaterade vidare att det inte hade framkommit

några omständigheter som utgjorde tillräckliga skäl att frånga livstidsstraff. På grund härav, och med hänsyn till att MR också gjort sig skyldig till bl.a. ett grovt rån med mycket högt straffvärde, bestämdes påföljden till fängelse på livstid.

Hovrätten delade tingsrättens bedömning att gärningen var att bedöma som mord, men ändrade påföljden för den samlade brottsligheten till fängelse tolv år. I domskäl anfördes att utgångspunkten är att livstidspåföljden förbehålls de kvalificerade morden. Med hänvisning till att mordet på KA var oplanerat och föregicks av ett kort händelseförlopp, där KA:s vägran att trots vapenhot lämna ut bilnycklarna uppenbarligen överraskat MR och dennes kamrat, samt att gärningen inte utfördes med någon särskild grymhet och att döden torde ha inträffat tämligen omgående, fann hovrätten att gärningen inte kunde anses innefatta sådana kvalificerande moment att påföljden skulle bestämmas till livstids fängelse.

#### **RH 2006:28**

IK berövade sin pojkvän KV livet genom att förmå honom att dricka en dryckesblandning innehållande en dödlig dos butandiol.

Tingsrätten dömde IK för mord till fängelse tio år (omfattande även bedrägeri).

Hovrätten fastställde tingsrättens dom såvitt här är ifråga och anförde i fråga om påföljden bl.a. följande.

Av 3 kap. 1 § brottsbalken framgår inte vad som skall vara den normala påföljden för mord, utan valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff måste grundas på en samlad bedömning av omständigheterna i varje särskilt fall (NJA 1999 s. 531). De omständigheter som i praxis synes vara aktuella att beakta vid bestämmandet av påföljden torde vara grymhet, förslagenhet, främjande av annat brott, omfattande brottslighet och faktorer hänförliga till gärningsmannens person. När det gäller den sistnämnda omständigheten kan det vara fråga om gärningsmannens tidigare brottslighet och farlighet, själslig abnormitet och farlighet eller gärningsmannens ålder. (Se Nils Rydgren; Fängelse på livstid – lagens strängaste straff, en uppsats från Lunds universitet 1989).

Vad som i detta fall särskilt talar för livstids fängelse är enligt hovrättens mening att brottet föregåtts av planering och utförts med viss förslagenhet såtillvida att dödandet skett på ett sätt som varit svårt att upptäcka. I samma riktning talar att brottet riktat sig mot en närstående och i dennes eget hem. I motsatt riktning talar att utredningen inte närmare klarlagt om tillvägagångssättet vid dödandet av KV medfört någon plåga eller dödsångest ...

... Vad som framför allt talar mot att påföljden bestäms till livstids fängelse är emellertid IK:s ålder vid mordtillfället. Även om hon då var



21 år, vilket enligt 29 kap. 7 § andra stycket brottsbalken krävs för att någon över huvud taget skall kunna dömas till livstids fängelse, måste det beaktas att denna gräns då endast överskridits med några få veckor. Detta bör enligt hovrättens mening väga tungt i sammanhanget. Vid en samlad bedömning anser därför hovrätten i likhet med tingsrätten att fängelsestraffets längd kan stanna vid tio år.

Two ledamöter var skiljaktiga och ville bestämma påföljden till fängelse på livstid.



## Beslut i ärenden om tidsbestämning av livstidsstraff

Nedanstående tabell visar omständigheterna i och utfallet av de ärenden om omvandling av livstidsstraff som Örebro tingsrätt har prövat i sak.

Ärende nr	Brott	Avtjänad tid vid tingsrättens prövning	Misskötsamhet <sup>1</sup>	Medverkat till anpassning <sup>2</sup>	Återfallsrisk enligt RMV <sup>3</sup>	Tingsrättens beslut	Hovrättens beslut
1	Mord, m.m. <sup>4</sup>	13 år	Nej	Ja	Låg	Ej bifall	Tingsrättens beslut fastställt
2	Mord	10 år och 9 mån	Nej	Ja	Låg	Ej bifall	Fängelse 21 år
3	Mord	10 år och 9 mån	Nej	Ja	Medelhög	Ej bifall	Tingsrättens beslut fastställt
4	Mord	10 år och 8 mån	Nej	Nej	Låg	Ej bifall	Tingsrättens beslut fastställt

<sup>1</sup> Avser sådan misskötsamhet som enligt domstolarnas bedömning påverkat bedömningen av omvandlingsansökan.

<sup>2</sup> Enligt domstolarnas bedömning.

<sup>3</sup> I graderingen låg, medelhög och hög.

<sup>4</sup> Mord, 24 fall av grovt bedrägeri, häleri, grovt häleri, medhjälp till bokföringsbrott, grovt brott, i minst tio fall, medhjälp till grov förskingring, medhjälp till grovt skattebedrägeri i minst tio fall, grovt rattfylleri och hastighetsöverträdelse.

Ärende nr	Brott	Avtjänad tid vid tingsrättens prövning	Miss-skötsamhet <sup>1</sup>	Medverkat till anpassning <sup>2</sup>	Återfallsrisk enligt RMV <sup>3</sup>	Tingsrättens beslut	Hovrättens beslut
5	Mord	13 år och 8 mån	Nej	Ja	Låg, vid välplanerad utslussning	Fängelse 24 år	Ej överklagat
6	Mord	12 år och 4 mån	Nej	Ja	Låg	Fängelse 21 år	Ej överklagat
7	Mord	13 år och 2 mån	Ja (ringa)	Ja	Låg	Fängelse 21 år	Ej överklagat
8	Mord	14 år och 3 mån	Ja	Ja	Låg	Ej bifall	Ännu ej prövat
9	Mord, bedrägeri	13 år och 2 mån	Nej	Ja	Medelhög	Ej bifall	Ännu ej prövat
10	Mord, olaga vapeninnehav	13 år	Nej	Ja	Låg	Ej bifall	Ännu ej prövat
11	Mord	15 år och 1 mån	Nej	Ja	Låg	Fängelse 25 år	Ej överklagat
12	Mord, grov mordbrand, narkotikabrott	10 år och 3 mån	Nej	Ja	Ej inhämtat	Ej bifall	Tingsrättens beslut fastställt
13	Mord, m.m. <sup>5</sup>	13 år och 10 mån	Nej	Ja	Låg	Fängelse 23 år	Ännu ej prövat
14	Mord	12 år och 1 mån	Ja, i viss mån	Ja	Låg	Ej bifall	Ännu ej prövat
15	Mord och miss-handel	10 år och 8 mån	Ja, men långt tillbaka i tiden	Ja, med viss tvekan	Låg	Ej bifall	Ännu ej prövat
16	Mord, m.m. <sup>6</sup>	12 år och 10 mån	Nej	Ja	Låg	Fängelse 22 år	Ej överklagat

<sup>5</sup> Mord, häleri, skyddande av brottsling, narkotikabrott och olaga vapeninnehav.

<sup>6</sup> Mord, tillgrepp av fortskaffningsmedel, dopningsbrott, olaga vapeninnehav och olaga innehav av ammunition.

Ärende nr	Brott	Avtjänad tid vid tingsrättens prövning	Misskötsamhet <sup>1</sup>	Medverkat till anpassning <sup>2</sup>	Återfallsrisk enligt RMV <sup>3</sup>	Tingsrättens beslut	Hovrättens beslut
17	Mord, m.m. <sup>7</sup>	18 år och 5 mån	Ja, men långt tillbaka i tiden	Ja	Låg	Fängelse 30 år	Ej överklagat
18	Mord	11 år och 9 mån	Ja, i viss mån	Ja	Låg	Ej bifall	Ej överklagat
19	Mord i två fall	12 år och 3 mån	Nej	Ja	Låg	Ej bifall	Ännu ej prövat
20	Mord, misshandel (i två fall) och skadegörelse	19 år och 1 mån	Ja, men i begränsad omfattning	Ja	Medelhög	Fängelse 33 år	<sup>8</sup>

<sup>7</sup> Mord, försök till mord, förberedelse till mord, allmänfarlig ödeläggelse, förberedelse till allmänfarlig ödeläggelse och missbruk av urkund.

<sup>8</sup> Tiden för överklagande löper ut den 14 november 2007.



# Statens offentliga utredningar 2007

## *Kronologisk förteckning*

1. Telefonsäljning. Jo.
2. Från socialbidrag till arbete.  
+ Bilaga. Fördjupningsstudier.  
+ Lättläst. Sammanfattning. S.
3. Föräldraskap vid assisterad befruktning. Ju.
4. Trafikinspektionen  
– en myndighet för säkerhet och skydd inom transportområdet. N.
5. Summa summarum – en fristående myndighet för utredning av anmälningar om brott av poliser och åklagare? Ju.
6. Målsägandebiträdet.  
Ett aktivt stöd i rättsprocessen. Ju.
7. Den nya inskrivningsmyndigheten. M.
8. Nya förutsättningar för ekobrottsbekämpning. Ju.
9. Svenskan i världen. UD.
10. Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. Fi.
11. Regional utveckling och regional samhällsorganisation. Fi.
12. Hälso- och sjukvården. Fi.
13. Staten och kommunerna – uppgifter, struktur och relation. Fi.
14. Renovering av bostadsmarknad efterlyses!  
Om ungas möjligheter till en egen bostad.  
Rapport nr 1:  
Om bara någon kunde säga vad jag ska göra för att få en bostad så skulle jag göra det.  
Rapport nr 2:  
Måste man ha tur?  
Studier av yngre på bostadsmarknaden i svenska städer.  
Rapport nr 3:  
Effektiv bostadsservice och förmedling av bostäder – ur ett dubbelt användarperspektiv.  
Rapport nr 4:  
Unga vuxna på bolånemarknaden. M.
15. Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering.  
  
Idébok:  
Jämställd medborgarservice. Goda råd om jämställdhetsintegreringen. En idébok för chefer och strateger.  
Metodbok:  
JämStöd Praktika. Metodbok för jämställdhetsintegrering. IJ.
16. Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag. S.
17. Äktenskap för par med samma kön.  
Vigsselfrågor. Ju.
18. Arbetsmarknadsutbildning för bristyrken och insatser för arbetslösa ungdomar. N.
19. Friskare tänder – till rimliga kostnader. S.
20. Administrativa sanktioner på yrkesfiskets område. Jo.
21. GMO-skador i naturen och Miljöbalkens försäkringar. M.
22. Skyddet för den personliga integriteten. Kartläggning och analys. Del 1+2. Ju.
23. Genomförande av tredje penningtvättsdirektivet. Fi.
24. Veterinär fältverksamhet i nya former. Jo.
25. Plats för tillväxt? Fi.
26. Alternativ tvistlösning. Ju.
27. Auktorisation av patentombud. N.
28. Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan. Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem. U.
29. Hur tillämpas expropriationslagens ersättningsbestämmelser? Ju.
30. Två nya statliga specialskolor.  
+ Lättläst+ Daisy. U.
31. Alltid redo! En ny myndighet mot olyckor och kriser. Fö.
32. Tillväxt genom turistnäringen. N.
33. Släpvagnskörning med B-körkort – när kan de nya EU-reglerna börja tillämpas? N.
34. Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas. Ju.

35. Flyttning och pendling i Sverige. Fi.
36. Bioenergi från jordbruket – en växande resurs. + Bilagedel. Jo.
37. Vård med omsorg – möjligheter och hinder. S.
38. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2007. Nu levandes ansvar, framtida generationers frihet. M.
39. Framtidens polis. Ju.
40. Valsystem och representationseffekter. En jämförande studie av 25 länder. Ju.
41. Misstroendeförklaring och regeringsbildning 1994–2006. Regeltillämpning och författningspolitiska alternativ. Ju.
42. Från statsminister till president? Sveriges regeringschef i ett jämförande perspektiv. Ju.
43. Bättre arbetsmiljöregler II. Skyddsombud, beställansvar, byggarbetsplatser m.m. A.
44. Tsunamibandén. Fi.
45. Utökad elektroniskt informationsutbyte. Fi.
46. Ansvarsfrågan vid odling av genmodifierade grödor. Jo.
47. Den osynliga infrastrukturen – om förbättrad samordning av offentlig IT-standardisering. N.
48. Patientdata och läkemedel m.m. S.
49. Organisationsform för VTI och SIKa. N.
50. Mångfald är framtiden. Ku.
51. Riksbankens finansiella oberoende. Fi.
52. Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m. Ju.
53. Sjukhusens läkemedelsförsörjning. S.
54. Barnet i fokus  
En skärpt lagstiftning mot barnpornografi. Ju.
55. Betalningstider i näringslivet. N.
56. Revisionsutskott m.m.; Genomförande av 2006 års revisorsdirektiv. Ju.
57. Etiskt godkännande av djurförsök – nya former för överprövning. Jo.
58. Hamnstrategi – strategiska hamnoder i det svenska godstransportsystemet. N.
59. Strategiska godsnoder i det svenska transportsystemet – ett framtidsperspektiv. N.
60. Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter. DVD medföljer. M.
61. Deluppföljning 2 av den kommunal-ekonomiska utjämningen – med förslag till förändringar i kostnadsutjämningen. Fi.
62. Utjämning av kommunernas LSS-kostnader – översyn och förslag. Fi.
63. En bättre viltförvaltning med inriktning på älg. Jo.
64. Studiestödsdatalog. U.
65. Domstolarnas handläggning av ärenden. Ju.
66. Rörelser i tiden. IJ.
67. Regeringsformen ur ett könsperspektiv. En övergripande genomgång. Ju.
68. Ett decennium med personval. Erfarenheter och utfall. Ju.
69. Bestämmelser om domstolarna i regeringsformen. Expertgruppsrapport. Ju.
70. Framtidens flygplatser – utveckling av det svenska flygplatssystemet. N.
71. En starkare företagsinteckning. Ju.
72. Kommunal kompetens i utveckling. Fi.
73. Kostnader för personlig assistans. Skärpta regler för utbetalning, användning och återbetalning av assistansersättning. S.
74. Upplåtelse av den egna bostaden. Fi.
75. Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning. Fi.
76. Lagring av trafikuppgifter för brottsbekämpning. Ju.
77. En svensk veteranpolitik, del 1. Ansvaret för personalen före, under och efter internationella militära insatser. Fö.
78. Bolagisering för ökad konkurrens och effektivitet – förslag om att bolagisera vissa konsult- och entreprenadverksamheter i Banverket och Vägverket. N.
79. Tre nya skolmyndigheter. U.
80. Reach – genomförande och sanktioner. M.
81. Resurser för kvalitet. U.
82. Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten. + Lättläst + daisy. S.
83. Standarder och tillväxt: en kommenterad forskningsöversikt. Standards and growth: a research review. N.
84. Värdet av valdeltagande. Ju.



85. Olika former av normkontroll.  
Expertgruppsrapport. Ju.
86. Bättre djurskydd – mindre krångel. Jo.
87. Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder. + Lättläst. + Daisy. U.
88. Att lära nära.  
Stöd till kommuner för verksamhetsnära kompetensutveckling inom omsorg och vård av äldre. S.
89. Rovdjuren och deras förvaltning. M.
90. Straffskalan för mord. Ju.

# Statens offentliga utredningar 2007

*Systematisk förteckning*

---

## **Justitiedepartementet**

- Föräldraskap vid assisterad befruktning. [3]  
Summa summarum – en fristående myndighet för utredning av anmälningar om brott av poliser och åklagare? [5]  
Målsägandebiträdet.  
Ett aktivt stöd i rättsprocessen. [6]  
Nya förutsättningar för ekobrottsbekämpning. [8]  
Äktenskap för par med samma kön.  
Vigsselfrågor. [17]  
Skyddet för den personliga integriteten.  
Kartläggning och analys. Del 1+2. [22]  
Alternativ tvistlösning. [26]  
Hur tillämpas expropriationslagens ersättningsbestämmelser? [29]  
Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas. [34]  
Framtidens polis. [39]  
Valsystem och representationseffekter.  
En jämförande studie av 25 länder. [40]  
Misstroendeförklaring och regeringsbildning 1994–2006.  
Regeltillämpning och författningpolitiska alternativ. [41]  
Från statsminister till president?  
Sveriges regeringschef i ett jämförande perspektiv. [42]  
Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m. [52]  
Barnet i fokus  
En skärpt lagstiftning mot barnpornografi. [54]  
Revisionsutskott m.m.; Genomförande av 2006 års revisorsdirektiv. [56]  
Domstolarnas handläggning av ärenden. [65]  
Regeringsformen ur ett könsperspektiv.  
En övergripande genomgång. [67]  
Ett decennium med personval.  
Erfarenheter och utfall. [68]

- Bestämmelser om domstolarna i regeringsformen. Expertgruppsrapport. [69]  
En starkare företagsintekning. [71]  
Lagring av trafikuppgifter för brottsbekämpning. [76]  
Värdet av valdeltagande. [84]  
Olika former av normkontroll.  
Expertgruppsrapport. [85]  
Straffskalan för mord. [90]

## **Utrikesdepartementet**

- Svenskan i världen. [9]

## **Försvarsdepartementet**

- Alltid redo! En ny myndighet mot olyckor och kriser. [31]  
En svensk veteranpolitik, del 1.  
Ansvaret för personalen före, under och efter internationella militära insatser. [77]

## **Socialdepartementet**

- Från socialbidrag till arbete.  
+ Bilaga. Fördjupningsstudier.  
+ Lättläst. Sammanfattning. [2]  
Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag. [16]  
Friskare tänder – till rimliga kostnader. [19]  
Vård med omsorg – möjligheter och hinder. [37]  
Patientdata och läkemedel m.m. [48]  
Sjukhusens läkemedelsförsörjning. [53]  
Kostnader för personlig assistans.  
Skärpta regler för utbetalning, användning och återbetalning av assistansersättning. [73]  
Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten.  
+ Lättläst + daisy. [82]  
Att lära nära.  
Stöd till kommuner för verksamhetsnära kompetensutveckling inom omsorg och vård av äldre. [88]

### **Finansdepartementet**

---

- Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. [10]
- Regional utveckling och regional samhällsorganisation. [11]
- Hälsa- och sjukvården. [12]
- Staten och kommunerna – uppgifter, struktur och relationer. [13]
- Genomförande av tredje penningtvättsdirektivet. [23]
- Plats för tillväxt? [25]
- Flyttning och pendling i Sverige. [35]
- Tsunamibandet. [44]
- Utökat elektroniskt informationsutbyte. [45]
- Riksbankens finansiella oberoende. [51]
- Ruppföljning 2 av den kommunal-ekonomiska utjämnningen – med förslag till förändringar i kostnadsutjämnningen. [61]
- Utjämnning av kommunernas LSS-kostnader – översyn och förslag. [62]
- Kommunal kompetens i utveckling. [72]
- Upplåtelse av den egna bostaden. [74]
- Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning. [75]

### **Utbildningsdepartementet**

---

- Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan. Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem. [28]
- Två nya statliga specialskolor. + Lättläst + Daisy. [30]
- Studiestödsdatalog. [64]
- Tre nya skolmyndigheter. [79]
- Resurser för kvalitet. [81]
- Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder. + Lättläst. + Daisy. [87]

### **Jordbruksdepartementet**

---

- Telefonförsäljning. [1]
- Administrativa sanktioner på yrkesfiskets område. [20]
- Veterinär fältverksamhet i nya former. [24]
- Bioenergi från jordbruket – en växande resurs. + Bilagedel. [36]
- Ansvarsfrågan vid odling av genmodifierade grödor. [46]
- Etiskt godkännande av djurförsök – nya former för överprövning. [57]

En bättre viltförvaltning med inriktning på älg. [63]

Bättre djurskydd – mindre krångel. [86]

### **Miljödepartementet**

---

- Den nya inskrivningsmyndigheten. [7]
- Renovering av bostadsmarknad efterlyses!  
Om ungas möjligheter till en egen bostad.  
Rapport nr 1:  
Om bara någon kunde säga vad jag ska göra för att få en bostad så skulle jag göra det.  
Rapport nr 2:  
Måste man ha tur?  
Studier av yngre på bostadsmarknaden i svenska städer.  
Rapport nr 3:  
Effektiv bostadsservice och förmedling av bostäder – ur ett dubbelt användarperspektiv.  
Rapport nr 4:  
Unga vuxna på bolånemarknaden. [14]
- GMO-skador i naturen och Miljöbalkens försäkringar. [21]
- Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2007. Nu levandes ansvar, framtida generationers frihet. [38]
- Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter. DVD medföljer. [60]
- Reach – genomförande och sanktioner. [80]
- Rovdjuren och deras förvaltning. [89]

### **Näringsdepartementet**

---

- Trafikinspektionen  
– en myndighet för säkerhet och skydd inom transportområdet. [4]
- Arbetsmarknadsutbildning för bristyrken och insatser för arbetslösa ungdomar. [18]
- Auktorisation av patentombud. [27]
- Tillväxt genom turismnäringen. [32]
- Släpvagnskörning med B-körkort  
– när kan de nya EU-reglerna börja tillämpas? [33]
- Den osynliga infrastrukturen  
– om förbättrad samordning av offentlig IT-standardisering. [47]
- Organisationsform för VTI och SIK. [49]
- Betalningstider i näringslivet. [55]
- Hamnstrategi – strategiska hamnoder i det svenska godstransportsystemet. [58]
- Strategiska godsnoder i det svenska transportsystemet – ett framtidsperspektiv. [59]

- Framtidens flygplatser – utveckling av det svenska flygplatssystemet. [70]
- Bolagisering för ökad konkurrens och effektivitet – förslag om att bolagisera vissa konsult- och entreprenadverksamheter i Banverket och Vägverket. [78]
- Standarder och tillväxt: en kommenterad forskningsöversikt. Standards and growth: a research review. [83]

#### **Integrations- och jämställdhetsdepartementet**

---

- Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering.
- Idébok:  
Jämställd medborgarservice. Goda råd om jämställdhetsintegreringen. En idébok för chefer och strateger.
- Metodbok:  
JämStöd Praktika. Metodbok för jämställdhetsintegrering. [15]
- Rörelser i tiden. [66]

#### **Kulturdepartementet**

---

- Mångfald är framtiden. [50]

#### **Arbetsmarknadsdepartementet**

---

- Bättre arbetsmiljöregler II. Skyddsombud, beställansvar, byggarbetsplatser m.m. [43]